

АТА-АНАЛАРДЫ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҚОЛДАУ ОРТАЛЫҒЫ

ОТБАСЫ
МЕКТЕП
БОЛАШАҚ

2026–2027 ОҚУ ЖЫЛЫНДА

Қазақстан Республикасының
орта білім беру ұйымдарында
Ата-аналарды педагогикалық
қолдау орталығының және
"Даналық мектебі" клубының
қызметі бойынша

ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛЫҚ

ҚОЛДАУ

ДИАЛОГ

БІЛІМ

ҚАУІПСІЗДІК

ДАМУ

2026–2027
ОҚУ ЖЫЛЫ

«Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институтының ғылыми-әдістемелік кеңесінің ұсынысы бойынша (2026 жылғы 10 тамыздағы №8 хаттама негізінде)

2026-2027 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының және “Даналық мектебі” клубының қызметі бойынша әдістемелік нұсқаулық – «Өркен» БӘАҰҒПИ КеАҚ, 2026. – 291 б.

Рецензенттер:

1. Ахмадиева Н.А. – Жетісу облысы, Талдықорған қаласы №14 орта мектеп-гимназиясы директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары;
2. Қуанышбаев К.С. – «Жетісу облысының білім басқармасы» ММ «Әдістемелік орталығы» КММ тәрбие бөлімінің басшысы;
3. Кожаметова Ж.С. – педагог-шебер, «Барлыбек Сырттанұлы атындағы №25 орта мектеп» МДШО КММ орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі.

«2026-2027 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметі бойынша әдістемелік нұсқаулық» АПҚО орталық қызметін ұйымдастыруға және әдістемелік сүйемелдеуге арналған. Нұсқаулықта орталықтың мақсаты, міндеттері, негізгі бағыттары мен жұмыс қағидаттары, отбасы мен мектептің ынтымақтастығын нығайту және ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыру жолдары ұсынылған.

Әдістемелік нұсқаулықта 1-11 сынып оқушыларының ата-аналарына арналған сабақтарды өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдар, практикалық тапсырмалар, инфографикалар, жағдаяттар, чек-парақтар және үлестірме материалдар қамтылған. Нұсқаулық білім беру ұйымдарының басшыларына, директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларына, педагогтерге, педагог-психологтерге, әлеуметтік педагогтерге, сынып жетекшілеріне, АПҚО орталық мамандарына және әдіскерлерге арналған.

© «ӨРКЕН» БӘАҰҒПИ КеАҚ

МАЗМҰНЫ

№	КІРІСПЕ	5
	1-БӨЛІМ	
	1-4 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР	
1.1	Бірінші сынып оқушысының мектепке бейімделуі және мектеп өмірін қауіпсіз бастау	7
1.2	Оқу қиындықтарын еңсеруде балаға эмоционалдық қолдау көрсету	17
1.3	Баланың жеке қауіпсіздігі және оны зорлық-зомбылықтан қорғау	27
1.4	Цифрлық қауіпсіздік және баланы онлайн ортада қорғау	37
1.5	Мектептен тыс жерде жанжалсыз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру	47
1.6	Қиын жағдайда балаға қолдау көрсету	56
1.7	Қауіпсіз демалыс және баланың дербестігін дамыту	66
1.8	Бірге өсеміз, бірге дамыймыз: ЕБҚ бар баланы қалай қолдауға болады	74
	2-БӨЛІМ	
	5-9 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР	
2.1	Мектеп ортасындағы тұлғааралық қарым-қатынас	86
2.2	Жасөспірімдердің мінез-құлқындағы қауіптер мен эмоционалды қиындықтарды қалай алдын алу қажет	94
2.3	Сенім мен жеке шекараны құрметтеу - жасөспірімді зорлық-зомбылықтан қорғаудың негізі	100
2.4	Бүгінгі жасөспірім: қауіптің белгілері және қорғану жолдары	109
2.5	Жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтаудағы ата-ананың рөлі	123
2.6	Отбасы – баланың өмірлік тұрақтылығының негізі	131
2.7	Балалардың жазғы демалыс кезіндегі денсаулығын қауіпсіздікпен қамтамасыз ету	140
2.8	Түсінемін және қолдаймын: ЕБҚ бар баламен қалай жақын болуға болады	148
	3-БӨЛІМ	
	10-11 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР	
3.1	Жасөспірімнің өз шешімдері үшін жауапкершілігі және оның қауіпсіздікке әсері	158

3.2	Қолайсыз орта жағдайында эмоционалдық тұрақтылықты қалай сақтауға болады	168
3.3	Жасөспірімнің жеке шекарасы және өмірлік қиындықтарды еңсерудегі ата-ана қолдауы	177
3.4	Жасөспірімнің цифрлық әлемдегі қауіпсіздігі мен жауапкершілігі	186
3.5	Жасөспірімдердің деструктивті мінез-құлқының алдын алу	196
3.6	Отбасы - болашақ мамандықты таңдаудағы негізгі тірек	207
3.7	Бітіруші түлектердің психологиялық әл-ауқаты: алаңдататын белгілер және қолдау көрсету жолдары	216
3.8	Қабылда, түсін: ЕБҚ бар жасөспірім және ата-ана	222
	Қорытынды	
	3 - БӨЛІМ	233
	«Даналық мектебі» клубының қызметін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар	236
	Қорытынды	288
	Ұсынылатын әдебиеттер тізімі	290

1. КІРІСПЕ

Бала тәрбиесі әрбір ата-ана үшін үлкен жауапкершілік. Баланың жасы өсіп, қызығушылықтары мен қажеттіліктері өзгерген сайын ата-ананың алдында да жаңа сұрақтар мен жаңа міндеттер туындайды. Баланың көңіл күйіндегі өзгерістерді қалай байқауға болады? Оның бойындағы алаңдаушылықты қалай түсінуге болады? Буллингке тап болған жағдайда не істеу керек? Жасөспіріммен интернет қауіпсіздігі туралы әңгімені қалай бастауға болады? Баламен сенімді қарым-қатынасты қалай сақтауға болады? Осындай сұрақтарға әрдайым бірден жауап табыла бермейді.

Мұндай мәселелерді бір ғана ата-аналар жиналысында немесе жеке кеңес беру арқылы толық шешу мүмкін емес. Ата-аналарға жүйелі қолдау, түсінікті ақпарат, тәжірибеде қолдануға болатын ұсынымдар және мектеппен ашық пікір алмасу алаңы қажет. Осыған байланысты Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметі ата-аналармен жүйелі жұмыс жүргізуге, өзекті мәселелерді бірлесіп талқылауға және тиімді шешімдерді бірге іздеуге бағытталған.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы педагогтер мен ата-аналарды ортақ мақсат төңірегінде біріктіреді. Бұл мақсат әрбір баланың табысты білім алуына, үйлесімді дамуына және өзін қауіпсіз сезінуіне қолайлы жағдай жасау болып табылады. Орталықтың жұмысы ата-аналардың педагогикалық көмек берумен ғана шектелмей, отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға да бағытталған. Ата-аналар мен педагогтер бір-бірін түсініп, бала тәрбиесінде ортақ ұстанымдарды басшылыққа алып, туындаған мәселелерді бірлесіп шешкен жағдайда, бала үйде де, білім беру ұйымында да қажетті қолдауға ие болады.

«2026-2027 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметі бойынша әдістемелік нұсқаулық» педагогтерге Орталық жұмысын тиімді ұйымдастыруға арналған практикалық құрал болып табылады. Нұсқаулықтың негізгі мақсаты - Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының жұмысын жүйелі жоспарлауға, мазмұнды ұйымдастыруға және ата-аналармен өзара әрекеттесудің заманауи тәсілдерін тиімді қолдануға әдістемелік қолдау көрсету.

Нұсқаулықта Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметін ұйымдастыруға арналған ұсынымдар, жұмыс жоспарының үлгісі және 1-11

сынып оқушыларының ата-аналарына арналған дайын сабақ әзірлемелері ұсынылған. Барлық материалдар балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып әзірленген және білім беру ұйымдарының тәжірибесінде қолдануға бейімделген.

Ата-аналарға арналған сабақтардың мазмұны тәжірибелік бағытта құрылған. Сабақтар ашық пікір алмасу, өмірлік жағдаяттарды талдау, бірлескен шешім қабылдау және ата-аналардың белсенді қатысуы негізінде ұйымдастырылады. Әр сабақтың құрылымына интерактивті жаттығулар, жұптық және топтық жұмыстар, жағдаяттық тапсырмалар, инфографикалар, чек-парақтар, үлестірме материалдар, талқылауға арналған сұрақтар және отбасында орындауға арналған практикалық тапсырмалар енгізілген. Мұндай жұмыс форматы ата-аналарға жаңа ақпаратты меңгерумен қатар, оны күнделікті өмірде қолдану жолдарын түсінуге мүмкіндік береді.

Әдістемелік нұсқаулықтың мазмұны баланың жан-жақты әл-ауқатын қолдау идеясына негізделген. Сабақтарда ата-аналарды толғандыратын өзекті мәселелер қамтылған. Атап айтқанда, балалардың физикалық, эмоциялық, психологиялық және әлеуметтік әл-ауқаты, қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру, буллинг пен зорлық-зомбылықтың алдын алу, цифрлық қауіпсіздік, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау, отбасындағы сенімді қарым-қатынасты нығайту, дербестік пен жауапкершілікті қалыптастыру, өмірлік дағдылар мен қарым-қатынас мәдениетін дамыту мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастығын дамытуға ерекше назар аударылған, себебі баланың үйлесімді дамуы ересектердің ортақ әрекетіне тікелей байланысты.

Нұсқаулықтағы сабақтар педагогтің тәжірибеде қолдануына ыңғайлы етіп әзірленген. Қажет болған жағдайда олардың мазмұнын білім беру ұйымының ерекшелігіне, сыныптың құрамына және ата-аналардың сұранысына сәйкес бейімдеуге болады. Бұл ретте сабақтың негізгі мақсаты, тәжірибелік бағыты және ата-аналардың белсенді қатысу қағидаты сақталады.

Әдістемелік нұсқаулықтың басты ерекшелігі - оның тәжірибеге бағытталуы. Онда ұсынылған материалдар педагогке ата-аналармен бір реттік кездесу өткізумен ғана шектелмей, оқу жылы бойы Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының жұмысын жүйелі ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Нұсқаулықтағы материалдар отбасы мен мектеп арасындағы өзара сенімді, құрметті және серіктестікке негізделген қарым-қатынасты нығайтуға, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыруға және балалардың жан-жақты әл-ауқатын қолдауға бағытталған.

Әдістемелік нұсқаулық білім беру ұйымдарының басшыларына, директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларына, педагогтерге,

сынып жетекшілеріне, педагог-психологтерге, әлеуметтік педагогтерге, Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының мамандарына және әдіскерлерге арналған. Ұсынылған материалдарды Орталық қызметін ұйымдастыруда, ата-аналарға арналған сабақтарды, практикалық кездесулерді, консультацияларды және өзге де іс-шараларды өткізу барысында қолдануға болады.

1-БӨЛІМ

1-4 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

1.1 «БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ МЕКТЕПKE БЕЙІМДЕЛУІ ЖӘНЕ МЕКТЕП ӨМІРІН ҚАУІПСІЗ БАСТАУ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктері туралы түсініктерін кеңейту, баланың мектеп өмірін қауіпсіз әрі сенімді бастауына қолдау көрсету дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктерімен таныстыру.
2. Баланың эмоционалдық жай-күйіне назар аударудың маңызын түсіндіру.
3. Баланың мектептегі қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудағы отбасының рөлін анықтау.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар бірінші сынып оқушыларының бейімделу кезеңінің ерекшеліктерін біледі;
- Мектептегі қауіпсіздік ережелерін балаға түсіндірудің жолдарын меңгереді.
- Баланы қолдау мен ынталандырудың практикалық тәсілдерімен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: қамқорлық, жауапкершілік, мейірімділік, құрмет, қауіпсіздік мәдениеті, сенім, отбасы бірлігі, қолдау көрсету.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі «Бірінші сынып баласы үшін бейімделу кезеңі неліктен маңызды?»
2. «Бірінші сыныпқа барған күнім...» естелік әңгіме
3. «Бала әлеміне бір сәт үңілейік» мини-тәжірибесі
4. «Мені не алаңдатады?» ата-аналардың ашық әңгімесі
5. «Қауіпсіз бағыт» отбасылық практикалық жаттығуы

6. «Бірінші сыныптың алғашқы аптасы» шешімдер алаңы
7. «Мектепке апарар қоржыным» рефлексиялық жаттығуы
8. Қорытынды. «Бір жылдан кейін...» жаттығуы

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, флипчарт (немесе тақта), маркерлер, стикерлер, А4 форматындағы қағаздар, қаламдар, жағдаяттар жазылған карточкалар, маршрут парақтары, рефлексияға арналған үлестірімелі материалдар және ата-аналарға арналған жадынама.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1.Тақырыптың өзектілігі «Бірінші сынып баласы үшін бейімделу кезеңі неліктен маңызды?» (7 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бірінші сыныпқа бару - баланың өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі. Кеше ғана балабақшаға барып жүрген немесе үйде еркін ойнап жүрген бала енді жаңа ортаға қадам басады. Ол оқушы атанады, жаңа ережелермен танысады, мұғаліммен және сыныптастарымен қарым-қатынас орнатады, белгілі бір тәртіпке бейімделе бастайды.

Көп жағдайда үлкендер үшін бірінші сынып - қуанышты әрі есте қалатын оқиға. Ал бала үшін бұл тек мереке ғана емес, сонымен қатар үлкен өзгеріс. Жаңа талаптар, бейтаныс адамдар, жауапкершіліктің артуы, күн тәртібінің өзгеруі кейбір балаларға оңай болса, енді біреулеріне уақыт пен қолдауды қажет етеді.

Балаңыз мектеп оқушысы атанды. Оқудың алғашқы күндерінен бастап оған мектеп тәртібін сақтау міндеттерін үйрету қажет. Ата-аналар Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 47-бабын білуге міндетті: білім алушы мінез-құлық нормаларын сақтауға және педагогтерді құрметтеуге міндетті.

Осы кезеңде балаға ең алдымен ата-анасының сабырлылығы, түсіністігі және қолдауы қажет. Баланың қорқынышын жоққа шығармай, оның сезімін түсінуге тырысу, жетістіктерін байқап, кішкентай қадамдары үшін де қолдау көрсету оның мектепке деген жағымды көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі.

Сонымен қатар бірінші сыныпта бала тек оқуды ғана емес, қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын да меңгереді. Өз заттарына жауапкершілікпен қарау, мектеп ішіндегі тәртіп ережелерін сақтау, бейтаныс адамдармен қарым-қатынаста сақ болу, үйден мектепке дейінгі жолдағы қауіпсіздік талаптарын білу - осының бәрі оның күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналады.

Сондықтан бірінші сыныптағы бейімделу - тек оқуға үйрену емес. Бұл - баланың өзін жаңа ортада қауіпсіз сезінуі, өзіне сенімінің қалыптасуы және мектеп өмірін қуанышпен бастауы.

Талқылауға арналған сұрақ:

«Сіз үшін балаңыздың бірінші сыныпқа барған кезде өзін қалай сезінгені маңызды? Оны қандай күйде көргіңіз келеді?»

Мысалы: өзін қауіпсіз сезінсе, мектепке қуана барса, өзіне сенімді болса, достар таба алса, мұғаліміне сенім артса, көмек сұраудан қорықпаса, жаңа нәрселерді қызығушылықпен үйренсе, мектепте өзін бақытты сезінсе.

(Қатысушылар кезекпен жауап береді.)

Педагогтің қорытындысы: Рақмет!

Сіздердің жауаптарыңыздан барлық ата-ананың тілегі ортақ екенін байқауға болады. Біз балаларымыздың мектепке қуанышпен барып, өздерін қауіпсіз сезініп, жаңа ортада өз орнын таба білгенін қалаймыз.

Баланың мектептегі алғашқы әсері оның оқуға деген ынтасына, өзіне деген сеніміне және жалпы эмоционалдық әл-ауқатына әсер етеді. Сондықтан бейімделу кезеңінде балаға қойылатын талаптан бұрын, оған көрсетілетін қолдау маңызды. Бала жанында өзін түсінетін, тыңдайтын және әрдайым қолдайтын ересектер бар екенін сезінгенде, жаңа өмір кезеңіне сенімді қадам басады.

2. «Бірінші сыныпқа барған күнім...» естелік әңгіме (7 мин)

Педагог: Қазір сіздерді аз ғана уақытқа балалық шағыңызға оралуға шақырамын. Әрқайсымыздың өмірімізде алғаш мектеп табалдырығын аттаған күніміз ерекше орын алады. Біреуіміз сол күнді қуанышпен еске алсақ, енді біреуіміз толқыныс пен қобалжуды сезінген шығармыз.

Бүгін өз балаларымызды мектепке дайындап жүрген ата-ана ретінде сол сәттерді еске түсіру бізге баламыздың ішкі әлемін жақсырақ түсінуге көмектеседі. Өйткені бала да дәл қазір біз кезінде бастан өткерген сезімдерді бастан кешіруі мүмкін.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Бір-екі минут ойлануға уақыт бөліңіздер. Төмендегі сұрақтарға іштей жауап беріп көріңіздер.

Еске түсіруге арналған сұрақтар:

- Бірінші сыныпқа барған күніңіз есіңізде ме?
- Сол күні қандай көңіл күйде болдыңыз?
- Сізді не қуантты?

- Сізді не алаңдатты немесе қорқытты?
- Сол кезде үлкендерден қандай қолдау көрдіңіз?
- Қандай сөздер сізге күш бергенін есіңізге түсіре аласыз ба?

(1-2 минут уақыт беріледі.)

Бірнеше ата-ана өз әсерлерін айтып береді.

Талқылау сұрақтары:

1. Бірінші сыныптағы ең жарқын естелігіңіз қандай?
2. Егер уақытты кері қайтара алсаңыз, кішкентай өзіңізге қандай сөз айтар едіңіз?
3. Балаңызға дәл қазір сол қолдауды көрсете алып жүрмін деп ойлайсыз ба?

Педагогтің қорытындысы: Байқасаңыздар, жылдар өтсе де көпшілігіміз алғашқы мектеп күніне байланысты сезімдерді ұмытпаған екенбіз. Қуаныш, қызығушылық, толқу, белгісіздік - мұның бәрі табиғи сезімдер.

Біздің балаларымыз да дәл осындай кезеңнен өтіп жатыр. Олар да жаңа ортаға бейімделіп, өз орнын табуға тырысады. Кейде олар қуанышын ашық білдірсе, кейде қобалжуын сөзбен жеткізе алмауы мүмкін.

Осындай сәттерде ата-ананың түсіністігі мен сабырлығы ерекше маңызды. Баланың барлық сұрағына жауап беру міндетті емес. Кейде оның жанында болып: «*Сені түсінемін*», «*Толқу қалыпты жағдай*», «*Біз бұл кезеңнен бірге өтеміз*» деп айтуының өзі балаға үлкен демеу болады.

Кейде қарапайым ғана: «Сенің қолыңнан келеді» немесе «Мен сенің тырысқаныңды байқап жүрмін» деген сөздердің өзі балаға үлкен күш береді.

3. «Бала әлеміне бір сәт үңілейік» мини-тәжірибесі (8 мин)

Педагог: Біз, үлкендер, көп жағдайда мектепке баруды табиғи үдеріс ретінде қабылдаймыз. Өйткені мектеп өмірі біз үшін үйреншікті нәрсе. Ал алты-жеті жастағы бала үшін бұл - мүлде жаңа әлем.

Елестетіп көріңізші, сіз жаңа жұмысқа келдіңіз. Ешкімді танымайсыз. Қайда бару керек екенін толық білмейсіз. Жаңа ережелер бар. Барлығы сізден белгілі бір нәрселерді күтеді. Сіз де жақсы әсер қалдырғыңыз келеді, қателескіңіз келмейді.

Көптеген бірінші сынып оқушылары дәл осындай сезімдерді бастан кешіреді. Олар қуанады, қызығады, бірақ сонымен бірге толқиды, қобалжиды, кейде қорқуы да мүмкін.

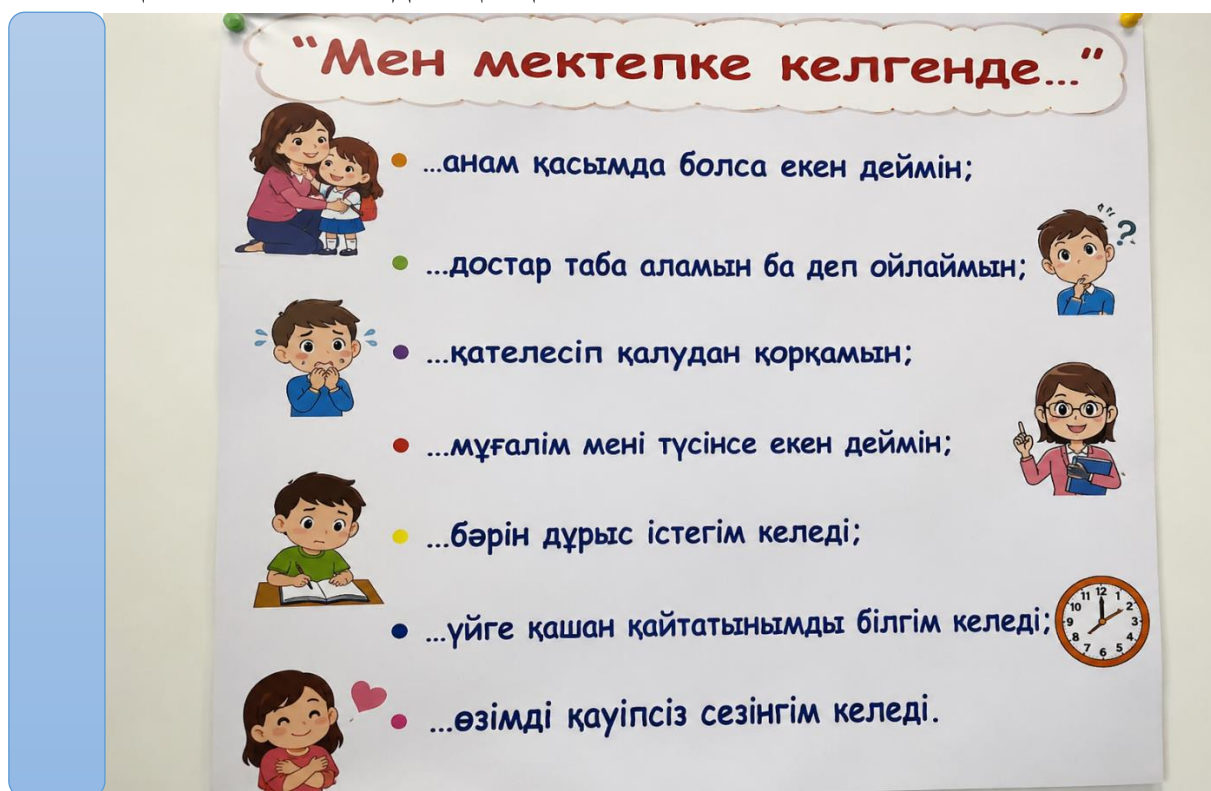
Қазір сол сезімдерді бір сәтке сезініп көруге шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Әрбір ата-анаға шағын карточка таратылады (төменде көрсетілген).

Тапсырма:

Өзіңізді бірінші сыныпқа жаңадан келген бала ретінде елестетіңіз. Сол баланың атынан сөйлемді аяқтаңыз:

Талқылау сұрақтары:

1. Бала рөлінде болу сізге қандай әсер етті?
2. Қандай сезімдер жиі кездесті?
3. Балалардың кейбір мінез-құлқының астарында осындай сезімдер жатуы мүмкін деп ойлайсыз ба?

(Бірнеше ата-ана пікірімен бөліседі.)

Педагогтің қорытындысы: Кейде бала мектептен келген соң ашулануы, жылауы, тез шаршауы немесе ұсақ нәрсеге ренжуі мүмкін. Біз оны еркелік немесе тәртіпсіздік деп қабылдауымыз ықтимал. Бірақ көп жағдайда бұл - күні бойы жаңа ортаға бейімделуге жұмсаған күштің, ішкі толғаныстың белгісі.

Сондықтан бұл кезеңде баланың мінез-құлқының артында қандай сезім тұрғанын байқауға тырысқан жөн. Кейде балаға ұзақ ақыл айтудан гөрі: «Бүгінгі күнің қалай өтті?»

«Сені не қуантты?»

деген қарапайым сұрақтар мен түсіністік көбірек көмектеседі.

4. «Мені не алаңдатады?» ата-аналардың ашық әңгімесі (10 мин)

Педагог: Баланы бірінші сыныпқа дайындау кезінде біз көбіне оның қобалжуын байқаймыз. Бірақ кейде ата-аналардың да ішінде түрлі алаңдаушылық болады. Бұл қалыпты жағдай. Өйткені баламыздың мектепте

өзін жайлы сезінгенін, жақсы оқығанын, ешқандай қиындық көрмегенін қалаймыз. Қазір сіздерді шағын әңгімеге шақырамын.

Бөлменің төрт бұрышына жазулар ілінеді:

Педагог: Сізді дәл қазір көбірек ойландыратын мәселе қайсысы? Сол бұрышқа барып тұрыңыз.

Әр топтан бір қатысушы қысқаша ойларын айтады. Мысалы:

Оқу мен тәртіп: - «Балам тапсырмаларды орындауға үлгере ме екен деп алаңдаймын.»

Қарым-қатынас: - «Жаңа достар таба ала ма деп ойлаймын.»

Қауіпсіздік: - «Мектептен үйге дейінгі жолда өзін қалай ұстайды екен?»

Баланың көңіл күйі: - «Мектепке барудан қорқып қалмай ма екен деп уайымдаймын.»

Педагогтің қорытындысы: Бірінші сынып - тек бала үшін емес, ата-ана үшін де бейімделу кезеңі. Сондықтан өзіміздің алаңдаушылығымызды мойындап, оны бөлісе білу маңызды. Ең бастысы, балаға: «Сен міндетті түрде бәрін бірден жақсы істеуің керек» деген қысым емес, «Біз бірге үйренеміз, мен саған көмектесемін» деген сенім қажет.

5. «Қауіпсіз бағыт» отбасылық практикалық жаттығуы (8 мин)

Педагог: Біз көбіне баланы мектепке оқуға дайындаймыз, баланы әріп тануға, санауға, дәптер ұстауға үйретеміз. Ал мектеп өмірінің тағы бір маңызды бөлігі - қауіпсіздік дағдылары.

Бірінші сынып оқушысы әлі кішкентай болғандықтан, көптеген жағдайларда ересектердің көмегі мен бағыт-бағдарын қажет етеді. Ол қай кезде сақ болу керектігін, кімнен көмек сұрауға болатынын, қандай жағдайда «жоқ» деп айту қажет екенін бірден біле бермеуі мүмкін.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Ата-аналар 3-4 адамнан шағын топтарға бөлінеді.

Әр топқа «Менің баламның қауіпсіз бағыты» атты маршрут парағы таратылады.

Тапсырма:

Балаңыздың үйден мектепке дейінгі күнделікті жолын көз алдыңызға елестетіңіз және келесі парақтағы сұрақтарды талқылаңыз.

(2-3 минут уақыт беріледі.)

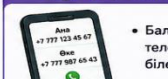
Әр топ өздері маңызды деп санаған екі немесе үш қауіпсіздік ережесімен бөліседі. Педагог жауаптарды флипчартқа жазып отырады.

 Жол қауіпсіздігі • Бала мектепке кіммен барады? • Жолда қандай қауіпті орындар бар? • Жаяу жүргіншілер өткелін пайдалану туралы не біледі? • Бағдаршамның белгілерін ажырата ала ма? 	 Мектеп ішіндегі қауіпсіздік • Бала мектеп ішінде адасып қалса, кімге жүгіне алады? • Өзін жайсыз сезінсе, кімге айту керек? • Үзіліс кезінде өзін қалай ұстау қажет?
 Бейтаныс адамдармен қарым-қатынас • Егер бейтаныс адам бірге жүруді ұсынса, не істеуі керек? • Егер біреу ата-анасының атын айтып шақырса, қалай әрекет етеді? • Кімнен көмек сұрауға болатынын біле ме?	 Отбасылық қауіпсіздік ережелері • Бала ата-анасының телефон нөмірін біле ме? • Үй мекенжайын айта ала ма? • Егер кешігіп қалса немесе қорқып кетсе, не істеу керектігін біле ме?

«Қауіпсіздік ережелері» чек-парағы

ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ

Не істеу керек?

1. ЖОЛ ҚАУІПСІЗДІГІ	2. МЕКТЕП ІШІНДЕГІ ҚАУІПСІЗДІК
 • Бала мектепке кіммен барады? • Жолда қандай қауіпті орындар бар? • Жаяу жүргіншілер өткелін пайдалану туралы не біледі? • Бағдаршамның белгілерін ажырата ала ма?	 • Бала мектеп ішінде адасып қалса, кімге жүгіне алады? • Өзін жайсыз сезінсе, кімге айтуы керек? • Үзіліс кезінде өзін қалай ұстау қажет?
3. БЕЙТАНЫС АДАМДАРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС	4. ОТБАСЫЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ
 • Егер бейтаныс адам бірге жүруді ұсынса, не істеуі керек? • Егер біреу ата-ананың атын айтып шақырса да, не істеуі керек? • Кімнен көмек сұрауға болатынын біле ме?	 • Бала ата-анасының телефон нөмірін біле ме? • Үй мекенжайын айта ала ма? • Егер кешігіп қалса немесе қорқып кетсе, не істеу керектігін біле ме?

Педагогтің қорытындысы: Қауіпсіздік дағдылары бір күнде қалыптаспайды. Олар күнделікті қайталау, әңгімелесу және бірге жаттығу арқылы бекітіледі.

Баланы қорқытып тәрбиелеудің қажеті жоқ. Керісінше, оған: «*Сен бұл жағдайда не істей аласың?*», «*Кімнен көмек сұрай аласың?*» деген сұрақтар арқылы ойлануға мүмкіндік берген тиімді.

Бірінші сынып оқушысы үшін қауіпсіздік - тек ережелер жиынтығы емес. Бұл - өзін қорғай алу, көмек сұрай білу және жанында әрқашан қолдайтын ересектердің бар екенін сезіну.

6. «Бірінші сыныптың алғашқы аптасы» шешімдер алаңы (10 мин)

Педагог: Бірінші сыныптың алғашқы күндері көптеген күтпеген жағдайларға толы болуы мүмкін. Кейде бала қуанып келеді, кейде көңілсіз оралады. Ал ата-аналар: «Қалай дұрыс әрекет етсем екен?» деп ойланады.

Қазір өзімізді баласының мектеп өміріндегі алғашқы аптасын өткізіп жатқан ата-ана ретінде елестетіп көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Әр топқа «Алғашқы апта күнделігі» беріледі.

Күнделікте бірінші сынып оқушысымен болған қысқа жағдайлар жазылған.

Тапсырма:

Топ мүшелері өздерін сол баланың ата-анасының орнына қойып, мына сұрақтарға жауап береді:

1. Осындай жағдайда мен не істер едім?
2. Балама қалай қолдау көрсетер едім?
3. Қандай әрекет жағдайды қиындатуы мүмкін?

(Топтарға 5 минут уақыт беріледі.)

Дүйсенбі

Бала мектептен келіп: «Бүгін қатты шаршадым. Енді мектепке барғым келмейді», - деді.

Сейсенбі

Бала: «Үзілісте жалғыз отырдым. Ешкіммен сөйлескен жоқпын», - деді.

Сәрсенбі

Бала үй тапсырмасын орындап отырып: «Менен ештеңе шықпайды», - деп дәптерін жауып қойды.

Бейсенбі

Бала: «Мектеп дәлізінде адасып қалдым», - деп қобалжып айтты.

Жұма

Бала: «Бүгін мен өзім қолымды көтеріп жауап бердім!» - деп қуана бөлісті.

Талқылау сұрақтары:

1. Қай жағдай сізге таныс болып көрінді?
2. Қай күні балаға көбірек қолдау қажет деп ойлайсыз?
3. Баланың жетістігін байқап, атап өтудің маңызы қандай?
4. Осы аптадан кейін бала өзіне қандай қорытынды жасауы мүмкін?

Педагогтің қорытындысы:

Бірінші сынып оқушысының бейімделуі әрқашан бірқалыпты өтпейді. Бір күн табысты болса, келесі күні қиындықтар кездесуі мүмкін. Бұл - қалыпты үдеріс.

Ең маңыздысы - баланың әр күнін бағамен емес, оның көңіл күйімен, талпынысымен және шағын жетістіктерімен бірге қабылдау.

7. «Мектепке апарар қоржыным» рефлексиялық жаттығуы (5 мин)

Педагог: Бала мектепке барған кезде өзімен бірге сөмкесіне кітаптарын, дәптерлерін, қаламдарын салады. Ал ата-ана ретінде біз оның өмір жолына не «салып» береміз?

Біз оған сенім бере аламыз.

Сабырлылық бере аламыз.

Қолдау көрсете аламыз.

Қауіпсіздік дағдыларын үйрете аламыз.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Флипчартқа немесе тақтаға үлкен қоржынның (немесе мектеп сөмкесінің) суреті ілінеді.

Ата-аналарға түрлі түсті стикерлер таратылады.

Тапсырма: Бүгінгі кездесуден өзіңізбен бірге алып кететін бір маңызды ойды немесе бір нақты әрекетті жазыңыз. Содан кейін оны «Мектепке апарар қоржынға» орналастырыңыз.

Мысалы:

Баламды басқа балалармен салыстырмаймын.

Күн сайын оның көңіл күйі туралы сұраймын.

Қауіпсіздік ережелерін бірге қайталаймыз.

Баламның жетістіктерін жиі атап өтемін.

Балама көбірек сенім білдіремін.

Сабыр сақтап, оны тыңдауға тырысамын.

Телефон нөмірімізді қайтадан жаттатамын.

Мектепке бару жолын бірге пысықтаймыз.

Талқылау сұрақтары:

1. Сіз үшін ең маңызды ой қандай болды?
2. Ертеңнен бастап қандай әрекетті өзгерткіңіз келеді?
3. Балаңызға қатысты қандай жаңа нәрсені түсіндіңіз?

Педагогтің қорытындысы: Әр баланың мектепке бейімделу жолы әртүрлі. Біреуі тез үйренеді, енді бірі көбірек уақытты қажет етеді. Бірақ барлық балаға ортақ қажеттілік бар. Ол - өзін қауіпсіз сезіну, жанында қолдайтын ересектердің бар екенін білу және өзіне сенудің қалыптасуы.

Бүгінгі қоржынымызға жиналған ойлар - жай ғана сөздер емес. Бұл - баламыздың мектептегі алғашқы жылын жеңілдетуге көмектесетін кішкентай, бірақ маңызды қадамдар.

8. Қорытынды. «Бір жылдан кейін...» (5 мин)

Педагог: Уақыт өте жылдам өтеді. Көзді ашып-жұмғанша бүгінгі бірінші сынып оқушысы оқу жылын аяқтап, жазғы демалысқа шығады.

Қазір бір сәтке болашаққа көз жүгіртіп көрейік.

Елестетіңіз, оқу жылы аяқталды. Балаңыз бірінші сыныпты сәтті аяқтап отыр. Сіз оның бойынан қандай өзгерістерді көргіңіз келеді?

Педагог тақтаға үлкен ағаштың суретін іледі. Ағаштың атауы: *«Бір жылдан кейін менің балам...»*

Ата-аналарға жапырақ пішініндегі қағаздар таратылады.

Тапсырма:

Жапыраққа балаңыздың бірінші сынып соңында қандай болғанын қалайтыныңызды жазыңыз.

Мысалы:

...мектепке қуана баратын;
...өзіне сенімді;
...жаңа достар тапқан;
...көмек сұраудан ұялмайтын;
...қауіпсіздік ережелерін сақтайтын;
...жауапкершілігі артқан;
...қателесуден қорықпайтын;
...бақытты бала болып қалатын.

Қатысушылар өз жапырақтарын ағашқа іледі.

Талқылау сұрақтары:

1. Осы тілектердің қайсысы сіз үшін ең маңызды?
2. Осы мақсатқа жету үшін ата-ана ретінде бүгіннен бастап не істей аласыз?
3. Балаңызға қандай қолдау көбірек қажет деп ойлайсыз?
(2-3 ата-ана жауап береді.)

Педагогтің қорытынды сөзі:

Бірінші сыныптың ең басты нәтижесі тек әдемі жазу немесе жақсы баға емес.

Ең бастысы - баланың мектепке деген қызығушылығын жоғалтпауы, өзін қауіпсіз сезінуі, өз күшіне сенуі және мектепке қуана баруы.

Біздің балаларымыз мінсіз болуға міндетті емес. Оларға жанында сенетін, түсінетін және қолдайтын ересектер қажет.

Бүгін осы ағашқа ілінген әрбір жапырақ - ата-ананың үміті. Ал сол үміттің жүзеге асуына күн сайынғы жылы қарым-қатынасымыз, сабырлылығымыз және баламызға деген сеніміміз ықпал етеді.

Балаларыңыздың алғашқы оқу жылы жарқын әсерлерге, қауіпсіздікке, жаңа достарға және кішкентай жеңістерге толы болсын!

1.2 «ОҚУ ҚИЫНДЫҚТАРЫН ЕҢСЕРУДЕ БАЛАҒА ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың бастауыш сынып оқушыларына оқу барысында туындайтын қиындықтарды еңсеруде сабырлы қарым-қатынас жасау, баланың күш-жігерін қолдау және шешімді бірлесіп іздеу арқылы эмоциялық қолдау көрсету дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Бастауыш сынып оқушыларының оқу қиындықтарын, қателіктер мен сәтсіздіктерді қалай қабылдайтынын түсіндіру.
2. Ата-ананың реакциясы баланың оқу уәжіне, өзіне деген сеніміне және дербестігіне қалай әсер ететінін көрсету.
3. Баланы қысымсыз, салыстырусыз және шамадан тыс бақылаусыз қолдаудың практикалық тәсілдерін меңгерту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар балалардың оқу қиындықтары мен сәтсіздіктерді қабылдау ерекшеліктерін түсінеді;
- Баланың өзіне деген сенімі мен оқу уәжін сақтауда эмоциялық қолдаудың маңызын ұғынады;
- Оқуға байланысты жағдайларда конструктивті қарым-қатынас пен қолдау көрсету тәсілдерін меңгереді;
- Баланың оқу қиындықтарын жеңуіне және дербестігін дамытуына көмектесетін практикалық құралдарды алады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: Білімге ұмтылу, еңбекқорлық, жауапкершілік, табандылық, дербестік, ынтымақтастық, қолдау көрсету, өз күшіне сенімділік.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. Баланың оқу барысында қолдауды сезінуі неліктен маңызды?

2. «Ересектің алғашқы реакциясы» шағын сауалнамасы.
3. «Қате: жаза ма, әлде үйренудің бір қадамы ма?» практикалық тапсырмасы.
4. «Ата-ананың реакциясы баланың оқу уәжіне қалай әсер етеді?» ақпараттық блогы.
5. Топтық жұмыс «Балаға көмектесу маршруты».
6. «Алға жылжуға көмектесетін сөздер» жаттығуы.
7. Қорытынды. «Қолдаудың бір қадамы» рефлексиясы.

Қажетті құрал-жабдықтар: Интерактивті тақта, презентация, флипчарт, маркерлер, оқу жағдаяттары жазылған карточкалар, А4 қағаздары, қаламдар, «Оқу қиындықтары кезінде баланы қалай қолдау керек?» жадынамасы, ата-аналарға арналған чек-парақ, «Қиындықтар көпірі» және «Ата-аналық реакцияның екі жолы» иллюстрациялары.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Балаға оқу барысында қолдауды сезіну неліктен маңызды?» (7 минут)

Педагог: Сәлеметсіздер ме! Бүгін біз бастауыш сынып жасындағы баласы бар әрбір отбасы үшін өзекті тақырып туралы әңгімелесеміз. Ол - оқу барысында кездесетін қиындықтар.

Бала жаңа тақырыпты түсінбеуі, төмен баға алуы, ережені ұмытып қалуы, дәптерде қателіктер жіберуі, тақта алдында абдырап қалуы немесе тапсырманы орындаудан бас тартуы мүмкін. Ересек адам үшін мұндай жағдай оқу үдерісінің қалыпты бөлігі болып көрінуі ықтимал. Алайда бастауыш сынып оқушысы үшін оқу сәтсіздігі көбіне әлдеқайда ауыр қабылданады.

Бастауыш мектепте бала оқушы болуды енді ғана үйренеді. Ол тек оқуды, жазуды, санауды және сабақтағы тәртіп ережелерін меңгеріп қана қоймайды. Сонымен қатар қателіктермен жұмыс істеуді, ескертулерді қабылдауды, бастаған ісін соңына дейін жеткізуді, көмек сұрауды және алғашқы қиындықта берілмеуді үйренеді.

Бұл кезеңде ересектердің реакциясы ерекше маңызды. Егер бала үнемі сын, салыстыру және талаптарды ғана еститін болса, онда қателесуден қорқу сезімі қалыптасуы мүмкін. Ол: «Қайтадан қателескенше, мүлде тырыспағаным жақсы» деп ойлай бастайды.

Ал егер жанында сабырлы түрде көмектесетін, оның күш-жігерін байқап, сәтсіздікке ұшыраған кезде де қолдау көрсететін ересек болса, бала біртіндеп қиындықтарды жеңуді үйренеді.

Қолдау көрсету дегеніміз тапсырманы баланың орнына орындау емес. Қолдау көрсету дегеніміз оның жанында болып, тыныштандыруға көмектесу, қиындықтың себебін түсінуге бағыт беру және шешімге апаратын қолжетімді қадамды табуға жәрдемдесу.

Бүгін біз ата-ананың бала үшін тек оқуын қадағалаушы емес, оның өзіне деген сенімін сақтауға және оқуға деген ынтасын қолдауға көмектесетін сенімді ересек бола алатыны туралы сөйлесеміз.

Ойланып көріңіздерші, бала оқу қиындықтарына тап болған кезде ата-аналар үшін көбіне не қиын болады: сабыр сақтау ма, басқа балалармен салыстырмау ма, тапсырманы оның орнына орындап қоймау ма, сынамау ма, әлде қолдау білдіретін дұрыс сөздерді табу ма?

Педагог: Рақмет. Жауаптарыңыздан-ақ ата-аналарға мұндай жағдайда оңай емес екені көрінеді. Сондықтан бүгін біз мінсіз ата-ана болу туралы емес, баланың оқу қиындықтарын еңсеруіне нақты қандай әрекеттер көмектесетіні туралы әңгімелесеміз.

2. «Ересектің алғашқы реакциясы» шағын сауалнамасы (7 минут)

Педагог: Бала үйге төмен бағамен келгенде немесе: «Мен түсінбеймін», «Мен мұны істемеймін», «Менің қолымнан келмейді» деп айтқанда, ересек адамның алғашқы реакциясы бірден байқалады.

Бұл реакциялар әртүрлі болуы мүмкін: біреулер бірден түсіндіруге кіріседі, біреулер ұрысады, кейбіреулер бақылауды күшейтеді, енді біреулер алаңдайды немесе бірден көмек ұсынуға тырысады.

Қазір шағын сауалнама жүргізуді ұсынамын.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Реакция нұсқаларына қарап шығып, ересектерде алғашқы минуттарда жиі кездесетін реакцияны таңдаңыз.

Реакция нұсқалары тақтаға шығарылады.

№	МЕН ҚАЛАЙ ӘРЕКЕТ ЕТЕМІН	
1	«Алдымен неге бұлай болғанын сұрай бастаймын».	
2	«Бірден қалай дұрыс істеу керектігін түсіндіремін».	
3	«Дауысымды көтеруім немесе ескерту жасауым мүмкін».	
4	«Бағалары мен оқу үлгерімі үшін алаңдай бастаймын».	
5	«Баламды сабырмен тыңдауға тырысамын».	
6	«Мәселені бірге талдап көруді ұсынамын».	
7	«Сабақ оқуын бірден қатаң бақылауға аламын».	

Педагог: Бірінші нұсқа өзіңізге таныс болса, қол көтеріңіздер. Енді екінші нұсқа. Үшінші нұсқа. Осылай жалғастырайық. Ересектердің көптеген реакциялары немқұрайлылықтан емес, балаға көмектесуге деген ниеттен туындайды. Ата-ана баласының болашағына, жетістіктеріне, мұғалімнің көзқарасына және біліміндегі олқылықтарға алаңдайды. Алайда бала мұндай сәтте ата-ананың ниетінен бұрын оның дауыс ырғағын, айтқан сөздерін және бет-әлпетіндегі эмоцияны қабылдайды. Бір ғана жағдай әртүрлі нәтижеге алып келуі мүмкін.

Егер бала: «Тағы да орындай алмадың» деген сөзді естісе, өзін дәрменсіз сезінуі мүмкін. Ал егер: «Қай жерден қиын болғанын бірге қарап көрейік» деген сөзді естісе, ол қиындықты түсініп, оны жеңуге болатынын сезінеді.

Сондықтан ересек адамның алғашқы реакциясы өте маңызды. Ол баланың мазасыздануын күшейтуі де, керісінше оны тыныштандырып, тапсырманы орындауға қайта кірісуіне көмектесуі де мүмкін.

3. «Қате: жаза ма, әлде үйренудің бір қадамы ма?» практикалық тапсырмасы (8 минут)

Педагог: Қазір біз оқу барысында жіберілген қатеге екі түрлі көзқарас тұрғысынан қараймыз. Қате сәтсіздік ретінде қабылдануы мүмкін немесе үйрену үдерісінің табиғи бөлігі ретінде қарастырылуы мүмкін.

Тақтаға педагог екі жазуды орналастырады:

«Қате - сәтсіздік»

«Қате - үйренудің бір бөлігі»

Педагог қатысушыларға ата-аналардың қай реакциялары бірінші, ал қайсысы екінші көзқарасқа жататынын анықтауды ұсынады.

Талқылауға арналған карточкалар:

- «Қанша рет қателесе беруге болады?»
- «Қай жерден қиын болғанын қарап көрші».
- «Сен тағы да мұқият болмадың».
- «Бір қатені бірге талдап көрейік».
- «Басқа балалар бұдан жақсы орындайды».
- «Бүгін бәрі толық орындалмаса да, сен тырыстың».
- «Мінсіз орындамайынша үстелден тұрмайсың».
- «Ең оңай тапсырмадан бастайық».
- «Сенің шаршағаның көрініп тұр, аздап демалып алайық».
- «Ештеңе етпейді, қате бізге әлі нені үйрену керек екенін көрсетеді».

Қатысушыларға нұсқаулық:

Фразаларды екі топқа бөліңіздер:

1. Қателесуден қорқуды күшейтетін сөздер.
2. Баланың әрі қарай оқуына көмектесетін сөздер.

Педагог: Назар аударыңыздар, қолдау көрсететін сөздер оқу міндетін жоймайды. Олар балаға: «Ештеңе істемей-ақ қой» дегенді білдірмейді. Керісінше, баланың ұялу және қорқу сезімінсіз тапсырмаға қайта оралуына көмектеседі.

Мысалы, «Бір қатені бірге талдап көрейік» деген сөз балаға нақты қандай әрекет жасау керектігін түсінуге көмектеседі. Ал «Сен тағы да мұқият болмадың» деген сөз баланың әрекетін емес, оның өзін бағалайды және нені түзету керектігін көрсетпейді.

Талқылаудан кейін педагог қатысушыларды негізгі ойға жетелейді: Бала қателікті өзінің қабілетсіздігінің дәлелі ретінде емес, үйренудің табиғи әрі түсінікті кезеңі ретінде қабылдағанда оқу оған әлдеқайда жеңіл болады.

4. Ақпараттық блок «Ата-ананың реакциясы баланың оқу уәжіне қалай әсер етеді?» (8 минут)

Педагог: Бастауыш сынып оқушысының оқу уәжі көбіне оның өзін табысты сезінуімен және тапсырмаларды орындай алатынына сенуімен байланысты.

Бұл жаста бала әлі де ересектердің бағасына қатты тәуелді болады. Ол өзі туралы қорытындыны тек бағасына қарап қана емес, ата-анасының сөздеріне сүйене отырып та жасайды.

Егер ересектер көбіне тек қателіктерді байқаса, бала біртіндеп: «Мен нашар оқимын», «Менің қолымнан келмейді», «Мен басқалар сияқты ақылды емеспін» деп ойлай бастайды. Соның нәтижесінде оның әрекет жасауға деген ынтасы төмендейді.

Ал егер ересектер баланың күш-жігерін байқап, қиындықты түсінуге көмектесіп, шешу жолдарын көрсетсе, бала: «Мен үйрене аламын», «Қателесуге болады», «Тырыссам, қолымнан келеді»

Ата-ананың реакциясы	Бала нені сезінеді?	Не көмектеседі?
Басқа балалармен салыстыру	Өзіне сенімсіздік	Баланы тек өзінің бұрынғы жетістіктерімен салыстыру
Үнемі сынау	Қателесуден қорқу	Қиындықты талқылау, баланың тұлғасын емес
Шамадан тыс бақылау	Ересектерге тәуелділік	Жауапкершілікті біртіндеп балаға беру

Тапсырманы баланың орнына орындау	Дербестіктің қалыптаспауына әкеледі	Сұрақтар мен бағыттаушы кеңестер арқылы көмектесу
Тек баға үшін мақтау	Сәтсіздіктен қорқу	Нәтижені ғана емес, күш-жігерді де мадақтау

Педагог: Бақылау мен қолдауды бір-біріне қарсы қоюға болмайды. Бастауыш сынып оқушысына шынымен де ұйымдастыру қажет: күн тәртібі, сабақ оқитын қолайлы орын және жұмысты жоспарлауға көмек. Алайда бақылау балаға пайдасын тигізуі үшін ол баланы кемсітпеуі және оның дербестігін шектемеуі керек.

Қолдау көрсете білетін ата-ана: «Өзің біл, қалай істесең де болады» демейді. Оның орнына: «Мен саған өзіңнің қалай орындай алатыныңды түсінуге көмектесемін» дейді.

5. Топтық жұмыс «Балаға көмектесу маршруты» (15 минут)

Педагог: Енді практикалық жұмысқа көшейік. Ата-аналар үй жағдайында жиі кездесетін жағдаяттарды қарастырамыз.

Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаят ұсынылады.

Жағдаят 1. Бала төмен баға алды

Бала үйге көңілсіз келіп: «Мен тырыстым, бірақ бәрібір төмен баға алдым. Менің қолымнан ештеңе келмейді», – дейді.

Топқа тапсырма:

1. Алғашқы минуттарда ата-ана не істемеуі керек?
2. Балаға қиындықтың себебін түсінуге қалай көмектесуге болады?
3. Жағдайдың маңызын төмендетпей, баланы қалай қолдауға болады?

Жағдаят 2. Бала тапсырманы түсінбейді

Бала дәптерінің алдында отырып ашуланып: «Мен ештеңе түсінбеймін. Мұны істемеймін», – дейді.

Топқа тапсырма:

1. Ересектің қандай әрекеттері баланың қарсылығын күшейтуі мүмкін?
2. Тапсырманы қарапайым қадамдарға қалай бөлуге болады?
3. Баланы жұмысқа тартуға қандай сұрақтар көмектеседі?

Жағдаят 3. Бала сабақ орындауды кейінге қалдырады

Бала ұзақ уақыт сабаққа отырмайды, аландап жүреді және: «Кейін жасаймын», «Маған мұның қажеті жоқ», «Мен шаршадым», – дейді.

Топқа тапсырма:

1. Шаршауды қиын тапсырмадан қашқақтаудан қалай ажыратуға болады?
2. Баламен қорқытусыз және айқайсыз қалай келісуге болады?
3. Үйде қандай ережелерді енгізуге болады?

Педагог: Әр топ бес қадамнан тұратын «көмек көрсету маршрутын» құрастыруы керек. Бұл жалпы кеңестер жиынтығы емес, нақты жағдаяттағы ата-ананың әрекеттерінің бірізді алгоритмі болуы тиіс.

Педагог: Сіздердің жауаптарыңызда маңызды әрекеттер көрініс тапты: әңгімені айыптаудан бастамау, баланың алаңдаушылығын күшейтпеу, тапсырманы оның орнына орындамау, керісінше оған келесі түсінікті қадамды көруге көмектесу.

Дәл осындай әрекеттердің бірізділігі баланың сәтсіздікке байланып қалмай, оны еңсеріп, қайтадан әрекет етуге көшуіне мүмкіндік береді.

6. «Алға жылжуға көмектесетін сөздер» жаттығуы (10 минут)

Педагог: Ата-ананың сөздері баланы тоқтатып та қоюы мүмкін, ал кейде оған әрекетін жалғастыруға күш береді. Қазір біз қысым көрсететін сөздерді қолдау мен әрекетке бағыттайтын сөздермен алмастырып көреміз.

Педагог қатысушыларға сөздер жазылған карточкаларды таратады.

Карточкалар:

1. «Сен жалқаусың».
2. «Бір нәрсені қанша рет түсіндіруге болады?»
3. «Орындамайынша осы жерде отырасың».
4. «Басқалардың қолынан келеді, ал сенің қолыңнан келмейді».
5. «Тағы да қате».
6. «Бағаларыңмен мені ренжітесің».

7. «Одан да өзім істей салайын, тезірек болады».

8. «Мұнда ешқандай қиындық жоқ».

Қатысушыларға нұсқаулық:

Әр сөзге баламен қарым-қатынаста қолдануға болатын қолдаушы әрі ынталандырушы балама нұсқаны ұсыныңыздар.

 Ата-аналардың сөздері және оларды алмастыру нұсқалары

ОНЫҢ ОРНЫНА	ОСЫЛАЙ АЙТЫП КӨРІҢІЗ
 «Сен жалқаусың»	 «Кел, ең оңайынан бастайық»
 «Бір нәрсені қанша рет түсіндіруге болады?»	 «Кел, тағы бір рет бірге түсініп көрейік»
 «Орындамайынша осы жерде отырсың»	 «Мұны кезең-кезеңімен орындайық»
 «Басқалардың қолынан келеді, ал сенің қолыңнан келмейді»	 «Әркімнің оқу қарқыны әртүрлі»

 Жылы сөздер мен қолдау балаға өз күшіне сенуге және алға ұмтылуға көмектеседі!

Педагог: Қолдау көрсететін сөздер баланың өзіне деген сенімін сақтауға және қателесуден қорықпауына көмектеседі. Ересек адам сабырлы әрі құрметпен сөйлескен кезде, балаға жұмысын жалғастыру және қиындықтарды еңсеру әлдеқайда жеңіл болады.

7. Қорытынды. Рефлексия «Қолдаудың бір қадамы» (5 минут)

Педагог: Бүгін біз оқу қиындықтарының білім алу үдерісінің табиғи бөлігі екендігі туралы айттық. Осындай сәттерде бала үшін ересектердің қолдауын сезіну ерекше маңызды. Дәл осы қолдау оның өз күшіне деген сенімін сақтауға, қателесуден қорықпауға және алға қарай ұмтылуына көмектеседі.

Ата-аналар ешкімнің балаға үйде де, мектепте де, интернет кеңістігінде де зиян келтіруге құқығы жоқ екенін есте ұстауы маңызды. (Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 67-бабы, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңының 10-бабы).

Кездесуімізді шағын жеке тапсырмамен аяқтауды ұсынамын. Ойланып көріңіздерші, балаңыз оқу барысында қиындыққа тап болған жағдайда оны қолдау үшін осы аптада қандай бір әрекетті жүзеге асыруға дайынсыз?

Келесі сөйлемді аяқтаңыз:

«Осы аптада баламды қолдау үшін мен...»

Педагог: Белсенді қатысқандарыңыз үшін рақмет! Сіздерге сабырлылық, төзімділік және балаларыңызбен сенімді қарым-қатынас тілеймін. Әрбір бала жанында өзіне сенетін, қолдау көрсететін және алға ұмтылуына көмектесетін ересек адам болғанда, кез келген қиындықты еңсеруге болатынын сезінсін.

1-қосымша

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА

**БАЛАНЫ ОҚУДАҒЫ
ҚИЫНДЫҚТАР КЕЗІНДЕ
ҚАЛАЙ ҚОЛДАУҒА БОЛАДЫ?**

1

Ең алдымен **сабыр сақтаңыз.**

2

Әңгімені **кінәлаудан** бастамаңыз.

3

Балаңызды мұқият **тыңдаңыз.**

4

Қиындықтың нақты неден туындағанын **түсінуге** көмектесіңіз.

5

Балаңызды басқа балалармен **салыстырмаңыз.**

6

Нәтижесі үшін ғана емес, **күш-жігері** үшін де мақтаңыз.

7

Күрделі тапсырманы **шағын қадамдарға** бөліңіз.

8

Жұмысты баланың орнына **орындамаңыз.**

9

Қателіктерді оқу үдерісінің табиғи бөлігі ретінде **талқылаңыз.**

10

Балаға өзінің жетістіктері мен **ілгерілеуін** байқауға көмектесіңіз.

Есте сақтаңыз!
Балаға көрсетілген қолдау мен оның мүмкіндіктеріне деген сенім қиындықтарды жеңуге сын мен қысымға қарағанда әлдеқайда тиімді көмектеседі.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЧЕК-ПАРАҚ

БАЛАМДЫ ОҚУ КЕЗІНДЕГІ ҚИЫНДЫҚТАРДА ҚОЛДАЙ АЛАМЫНБА?

Қолданып жүрген тармақтарды белгілеңіз.

- ☐ Баланың қателіктеріне сабырмен қараймын.
- ☐ Алдымен тыңдауға тырысамын, содан кейін түсіндіремін.
- ☐ Баламды басқа балалармен салыстырмаймын.
- ☐ Балаға қиындықтың себебін түсінуге көмектесемін.
- ☐ Үй тапсырмасын баланың орнына жасамаймын.
- ☐ Тек бағаға емес, баланың тырысуын бағалаймын.
- ☐ Балаға күрделі тапсырманы бөліктерге бөліп орындауға көмектесемін.
- ☐ Баланы сөзбен қолдаймын:
«Бірге тырысамыз», «Сенің қолыңнан келеді»,
«Қате – үйренудің бір бөлігі».
- ☐ Баламның кішкентай жетістіктерін бірге талқылаймын.
- ☐ Балаға өз күшіне сенуге көмектесемін.

МЕНИҢ НӘТИЖЕМ

- 9–10 белгі** — жоғары деңгейдегі қолдаушы қарым-қатынас.
- 6–8 белгі** — жақсы деңгей, дамытуға мүмкіндік бар.
- 6 белгіден аз** — баланы оқуда қолдау көрсету тәсілдеріне көбірек көңіл бөлу қажет.

1.3 «БАЛАНЫҢ ЖЕКЕ ҚАУІПСІЗДІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАУ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың баланың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, оның жеке шекарасын құрметтеуге, зорлық-зомбылық белгілерін дер кезінде байқауға және қауіп төнген жағдайда дұрыс әрекет етуге дайындығын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың зорлық-зомбылықтың түрлері (дене, психологиялық, сексуалдық және баланың қараусыз қалуы), олардың белгілері мен баланың дамуы мен әл-ауқатына тигізетін ықтимал салдары туралы түсінігін қалыптастыру.
2. Ата-аналарды баланың жеке қауіпсіздігін сақтауға, қауіпті жағдайларды тани білуге, жеке шекарасын қорғауға және қажет кезде көмек сұрауға үйретудің тиімді тәсілдерімен таныстыру.
3. Ата-аналардың баланың үйде, мектепте және цифрлық ортадағы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ зорлық-зомбылыққа күмән туған жағдайда дұрыс әрекет ету дағдыларын дамытуға ықпал ету.

Күтілетін нәтижелер:

- Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың негізгі түрлерін, олардың белгілерін және баланың дене, эмоциялық және психологиялық әл-ауқатына тигізетін ықтимал салдарын біледі.
- Балада жеке қауіпсіздік дағдыларын қалыптастырудың, қауіпті жағдайларды тани білуге, жеке шекарасын сақтауға және қажет болған жағдайда көмек сұрауға үйретудің негізгі тәсілдерін меңгереді.
- Баланың отбасыда, білім беру ұйымында және цифрлық ортада қауіпсіздігін қамтамасыз ету тәсілдерін қолдануға дайын болады, сондай-ақ зорлық-зомбылыққа күмән туған жағдайда әрекет ету тәртібін біледі.

Сабақ жоспары:

I. Кіріспе бөлім.

1.1. Өзектілігі. Кіріспе сөз

II. Негізгі бөлім

2.1. «Мен қандай сезімдемін?» - жаттығуы

2.2. Шағын-лекция (Өдіс: Ойға жетелеу - пікір алмасу - өмірмен байланыстыру)

III. Практикалық бөлім

- 3.1. Топтық жұмыс "Ата-аналар не істей алады?"
3.2. Шағын-лекция. «Маңызды әңгіме жайды сөйлесеміз..»
3.3. Кейспен топтық жұмыс.
3.4. «Күрделі жағдай» топтық жұмысы

IV Қорытынды. рефлексия.

Ұзақтығы: 60 минут.

Ресурстар: карточкалар, стикерлер, фломастер, А1 қағаздары.

Сабақтың барысы

I. Кіріспе бөлім. (2 минуты)

1.1. Өзектілігі.

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Әрбір бала үшін ең жақын, ең сенімді адам - ата-анасы. Бала өзін қауіпсіз сезінуі, ашық сөйлесуі және кез келген қиын жағдайда сіздерден қолдау табуы өте маңызды. Бүгін біз бастауыш сынып оқушыларын зорлық-зомбылықтан қалай қорғауға болатыны туралы сөйлесеміз. Өйткені зорлық-зомбылық тек дене жарақатын салумен шектелмейді. Ол баланың көңіл күйіне, өзіне деген сеніміне және болашақтағы өміріне де әсер етуі мүмкін. Бала қауіпсіздігі ең алдымен отбасынан басталады. Сондықтан әр ата-ананың қауіпті жағдайлардың белгілерін дер кезінде байқап, баласымен ашық сөйлесе білуі және қажет кезде дұрыс қолдау көрсетуі өте маңызды. Бүгінгі кездесу сіздерге осы мәселелерге жаңаша қарап, күнделікті өмірде қолдануға болатын пайдалы ақпарат береді деп сенемін.

Өкінішке қарай, бүгінгі таңда мұндай жағдайлар жиі кездеседі. Зерттеулерге сүйенсек, балалардың 50%-ы тәрбиеде қатыгездікке тап болады, ал 21%-ы кибербуллингке ұшырайды. Бұл деректер бізді бейжай қалдырмауы керек. Себебі мұндай жағдайға кез келген бала тап болуы мүмкін. Сондықтан ең алдымен баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету - бәріміздің ортақ міндетіміз.

Ата-аналар өз баласының жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі жауапкершілігін білуі қажет. Ұрып-соғу, қорлау, қорқыту, денсаулыққа қасақана зиян келтіру сияқты зорлық-зомбылық әрекеттері үшін ата-аналар мен заңды өкілдерге айыппұл салу, әкімшілік қамаққа алу, ескерту жасау түріндегі әкімшілік және қылмыстық жауаптылық көзделген (Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 73-бабы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 108 және 109-1-баптары).

Сіздер балаңыздың үйде, мектепте және интернетте өзін қауіпсіз әрі сенімді сезінуіне көмектесетін қарапайым, бірақ тиімді тәсілдермен танысасыздар. Балаларымыздың қауіпсіз ортада өсіп, өзіне сенімді, бақытты болып қалыптасуына бәріміз бірге ықпал етейік. Бұған дайынсыздар ма? Ендеше бастайық!

Ал балалар туралы әңгімені бастамас бұрын, өзімізге назар аударайық. Қазір өзіңізді қалай сезініп отырсыз? Көңіл күйіңіз қандай? Себебі баланың көңіл күйін түсіну үшін алдымен өзіміздің көңіл күйімізді де түсініп, байқай білу маңызды.

II. Негізгі бөлім

2.1. «Мен қандай сезілдемін?» жаттығуы (5 минут)

Нұсқаулық: Педагог: Қазір әрқайсыңыз өзіңізді қысқаша таныстырып өтсеңіздер. Аты-жөніңізді айтып, бүгінгі тақырыппен танысқаннан кейінгі көңіл күйіңізді бір сөзбен сипаттасаңыздар. Мысалы: *«Көңілім-күйім тұрақты», «Қызығушылықпен келдім», «Аздап қобалжып тұрмын», «Ойландым»*. Ең бастысы - шынайы жауап беру. Педагог бірінші болып өзі бастайды: *«Менің атым - Айгүл. Бүгінгі кездесудің қалай өтетіні қызықтырып тұр, сондықтан аздап толқып тұрмын»*. Рақмет! Өз көңіл күйіңізбен бөліскендеріңіз үшін алғыс айтамын. Бұл - бір-бірімізге ашық болып, сенімді орта қалыптастырудың алғашқы қадамы.

Әрқайсымыз бұл жерге әртүрлі көңіл күймен келдік. Біздің балаларымыз да күн сайын мектептен немесе басқа ортадан түрлі сезіммен оралады. Кейде олар қуанышты болады, кейде көңілі түсіп келеді, кейде бір нәрсеге алаңдайды. Мұны дер кезінде байқап, баланы тыңдай білу және оның өз ойын ашық айтуына мүмкіндік беру - ата-ананың маңызды міндеттерінің бірі. Осындай сенімді қарым-қатынас баланың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге көмектеседі. Осыдан кейін ата-аналар өздерін қысқаша таныстырады.

2.2. Шағын-лекция. (10 минут)

Педагог «Ойға жетелеу - пікір алмасу - өмірмен байланыстыру» әдісін қолданады.

Педагог: Бүгін біз әрдайым оңай айтыла бермейтін маңызды тақырыпты талқылаймыз. Әңгімеміз баланың қауіпсіздігі, зорлық-зомбылықтың алдын алу, оның белгілерін дер кезінде байқау және балаға қалай дұрыс қолдау көрсету туралы болады. Бүгін қыз балалардың қауіпсіздігіне ерекше тоқталамыз. Себебі зерттеулер көрсеткендей, қыз балалар дене, психологиялық, сексуалдық және әлеуметтік сипаттағы зорлық-зомбылыққа жиі ұшырайды. Сонымен қатар ұл балаларды да назардан тыс қалдыруға болмайды. Олар да зорлық-зомбылықтың түрлі түріне тап болуы мүмкін. Алайда көп жағдайда олар өз басынан өткен жағдайды айтуға қиналады.

Өйткені қоғамда «ұл бала жыламайды», «ұл бала шағымданбайды», «мықты болуы керек» деген түсінік әлі де кездеседі. Осындай көзқарастың салдарынан кейбір балалар қорқынышын, уайымын немесе басынан өткен жағдайды ішіне бүгіп, тұйықталып кетуі мүмкін. Сондықтан қыз балаға да, ұл балаға да өз ойын ашық айтып, көмек сұрауға болатын қауіпсіз орта қалыптастыру - әрбір ата-ананың маңызды міндеті.

ФИЗИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

Физикалық зорлық-зомбылық – ересек адамның балаға әдейі дене жарақатын салуы немесе ауыртуы. Оған ұру, шапалақпен ұру, шымшу, итеру және күш қолданудың басқа да түрлері жатады.

ФИЗИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ МЫСАЛДАРЫ

ұру

шапалақпен ұру

шымшу

итеру

күш қолданудың басқа түрлері

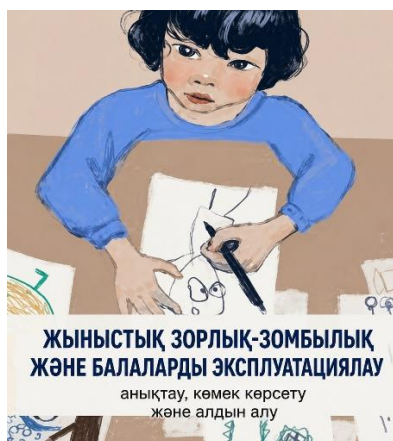
! Физикалық зорлық-зомбылық баланың денесіне ғана емес, оның психологиялық жағдайына да кері әсер етеді.

Балалар кездесетін зорлық-зомбылықтың тағы бір маңызды түрі – психологиялық зорлық-зомбылық.

Психологиялық зорлық-зомбылық - баланың көңіліне тиіп, жан дүниесіне зиян келтіретін әрекеттер. Оған кемсіту, қорқыту, айқайлау, тіл тигізу, баланың сезімін елемей, үнемі сынау немесе қорқыныш сезімін тудыратын әрекеттер жатады.

Өкінішке қарай, қазіргі қоғамда балаларға қатысты жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық фактілері де кездеседі.

Жыныстық зорлық-зомбылық - ересек адамның немесе басқа баланың балаға қатысты жыныстық сипаттағы кез келген әрекеті. Оған баланың рұқсатынсыз денесіне қол тигізу, жыныстық мазмұндағы әңгімелер айту, осындай мазмұндағы материалдарды көрсету немесе баланы жыныстық сипаттағы әрекеттерге тарту жатады.

Елемей (баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау) - ересек адамның баланың негізгі қажеттіліктерін қамтамасыз етпеуі. Мысалы, баланы жеткілікті тамақпен, киіммен, медициналық көмекпен қамтамасыз етпеу, оған қамқорлық пен көңіл бөлмеу немесе қауіпсіз орта қалыптастырмау. Мұндай жағдайлар баланың денсаулығына, дамуына және әл-ауқатына кері әсер етуі мүмкін.

Өмірмен байланыстыру

Ата-аналарға тапсырма: Балалық шағыңызды еске түсіріңіз. Өзіңіз немесе туыстарыңыздың, жақындарыңыздың, таныстарыңыздың арасында зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе сондай жағдайдың куәсі болған кездер болды ма? Егер кездессе ол: физикалық, психологиялық, жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық па, әлде баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау ма? - қай түріне жатады. Сол кезде қандай сезімде болдыңыз? Бұл жағдай зорлық-зомбылыққа ұшыраған адамға қалай әсер етті деп ойлайсыз? Сол кездегі көңіл күйіңізге сәйкес келетін смайлик бейнеленген карточканы таңдап, неліктен оны таңдағаныңызды айтып беріңіз.

Сезініп көріңіз

«Қызыл карточка» жаттығуы

Нұсқаулық: Педагог ата-аналарға қолдарыңызда қызыл карточкада «СТОП» - деген белгіні елестетіп, ойлаңыздар.

Жағдаятқа сұрақ қойыңыздар:

- Құпияны ешкімге айтпа деп мәжбүрлейді
- Жыласаңыз, ашулансаңыз сізді кінәлайді.
- Рұқсатсыз сіздің денеңізге қол тигізеді.
- Сіз қуанып, күлгеніңіз үшін сізге ұрсады.

Осындай жағдай болса, сіз карточканы қашан көтерер едіңіз?

Ал бала ше? Ол мұндай жағдайда көмек сұрауға батылы жете ме?

Қорытынды: біздің міндетіміз - балаға бір нәрсе мазаласа, қорқытса немесе өзіне жайсыз болса, үндемей қалмай, ұялмай, қорықпай сенімді ересек адамнан көмек сұрауды үйрету.

III. Практикалық бөлім(10 минут)

3.1. Топтық жұмыс "Ата-аналар не істей алады?"

Нұсқаулық: Ата-аналар 3 топқа бөлініп, жағдаяттарды талқылайды:

1 топ. Педагог сыныптағы оқушылардың көзінше оқушыны балағаттайды.

2 топ. Үлкен ағасы күш көрсетеді.

3 топ. Баланың көңілі түсіп, әңгімеден қашады.

1. Бұл балаға қалай әсер етеді?
2. Зорлық-зомбылықтың қандай белгілері болуы мүмкін?
3. Ата-ана не істей алады?

Әр топ талқылаудан кейін сұрақтарға жауап береді.

3.2. Шағын-лекция. (3 минут)

Бастауыш сынып жасындағы қыз балаларға қатысты жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық: ересектер нені білуі керек?

Жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық - балаға қатысты жасалатын жыныстық сипаттағы кез келген әрекет. Мұндай әрекеттерде міндетті түрде денеге қол тигізу болмауы да мүмкін. Оған мыналар жатады:

- ✓ баланың интимдік дене мүшелеріне қол тигізу;
- ✓ шешінуді немесе денесін көрсетуді талап ету;
- ✓ порнографиялық материалдарды көрсету;
- ✓ баланы жыныстық сипаттағы ойындарға тарту;
- ✓ жыныстық мазмұндағы сөздер айту, орынсыз ұсыныстар жасау немесе баланы ыңғайсыз жағдайға қалдыратын сөздер айту.

Неліктен бастауыш сынып жасы қауіп тобына жатады?

Бұл жастағы балалар ересектерге тез сенеді және жеке шекара мен қауіпті жағдайдың айырмашылығын әрдайым ажырата бермейді. Сондықтан олар өзіне қатысты дұрыс емес әрекет жасалғанын бірден түсінбеуі мүмкін. Көп жағдайда балалар болған жағдайды ұялғандықтан, қорыққандықтан немесе «ешкімге айтпа» деген сөзге сеніп, жасырып қалады.

3.3 Кейспен топтық жұмыс. (15 минут)

Нұсқаулық: 3–5 адамнан шағын топтарға бөлінеді. Әр топқа физикалық, психологиялық зорлық-зомбылық немесе баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау салдарынан баланың жеке қауіпсіздігіне қауіп төнуі мүмкін күнделікті өмірден алынған жағдаяттар жазылған жұмыс парағы таратылады.

Ата-аналар төмендегі сұрақтарға жауап береді:

Бала не сезініп тұр?

Бұл жағдайда баланың қауіпсіздігіне қандай қауіп төнді?

Осындай жағдайда ересек адам қалай әрекет етуі керек?

Әр топтағы ата-аналар жағдаяттарды талдайды:

1 жағдай:

Сабақ кезінде Арман тәртіп сақтамай, сөйлесіп, орнынан бірнеше рет тұрды. Мұғалім ашуланып, оның иығынан қатты ұстап, күшпен орнына отырғызды. Петя қорқып, жылап жіберді. Бірақ ешкім одан кешірім сұрамады.. **(Жауабы: Физикалық зорлық-зомбылы)**

2 жағдай:

Үзіліс кезінде Алан байқамай Дастанды байқамай қағып кетті. Бұған ашуланған Дастан оны қатты итеріп жіберіп, Алан жерге құлап қалды. Мұны көрген мұғалім: *«Өздерің шешіңдер. Араласудан шаршадым»*, – деп ешқандай шара қолданбады. **(Жауабы: Физикалық зорлық-зомбылық.)**

3 жағдай:

Аня мәтінді баяу оқиды. Мұғалім бүкіл сыныптың алдында: *«Сен балабақшада жүрген жоқсың ғой! Қашан дұрыс оқуды үйренесің?»* – дейді. Сыныптастары күле бастайды. Аня ұялып, үндемей қалады. **(Жауабы: Психологиялық зорлық-зомбылық.)**

4 жағдай:

Бақылау жұмысынан кейін анасы Даниярға: *«Басқаларға қарашы! Қашанға дейін осылай жүресің? Басқаның баласы жақсы оқиды, сен ғана жүресің әйтеуір!»* – дейді. Осыдан кейін бала үйге қайтудан қорқып, ата-анасымен сөйлескісі келмейтін болды. **(Жауабы: Психологиялық зорлық-зомбылық.)**

5 жағдай:

Ұзартылған күн тобында жоғары сыныптың бір оқушысы қыздарға телефонынан *«құпия бейнежазба»* көрсететінін айтады. Бейнежазба жыныстық сипатта болады. Балалар көрсетпеуін өтінсе де, ол бәрібір қосып көрсетеді. **(Жауабы: Жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық.)**

6 жағдай:

Қыз бала қосымша сабақтағы мұғаліміне өзін алып кететін отбасылық танысы Серік ағайды құшақтап, сүйгісі келмейтінін айтады. Бірақ тәрбиеші: *«Ол жақсы адам ғой. Бар, құшақтап, бетінен сүй»*, – деп мәжбүрлейді.. (**Жауабы:** Жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық.)

7 жағдай:

Мектептің әжетханасында бір бала басқа баланы мазақтап, өзгелердің көзінше шалбарын тартып түсіреді де: *«Қараңдаршы, іш киімі қандай күлкілі!»* - дейді. Бала қатты ұялып, қорқып, өзін қорланғандай сезінеді. (**Жауабы:** Жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық.)

8 жағдай:

Сабақ кезінде бір бала ішінің қатты ауырып тұрғанын айтады. Мұғалім: *«Өтірік айтпа. Сабақ біткенше отыр»*, – деп мән бермейді. Тек кешке ата-анасы оның аппендицит болғанын біледі. (**Жауабы:** Баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау.)

Ата-аналар топ ішінде өзара талқылайды. Талқылаудан кейін педагог олардың жауаптарын тыңдап, негізгі ойларды қорытындылап, ортақ тұжырым жасайды.

Мұндай әрекетті кім жасауы мүмкін? Көп жағдайда балаға мұндай әрекетті өзі танытын ересектер жасайды. Олар көршілер, туыстар, отбасының таныстары, мұғалімдер немесе жаттықтырушылар болуы мүмкін.

Кейде мұндай әрекетті басқа балалар да жасауы мүмкін. Бұл олардың өздері де сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылыққа ұшырағанынан немесе жасына сай келмейтін осындай мазмұндағы материалдарды көргенінен болуы ықтимал.

Педагог ата-аналарға жадынаманы ұсынады.

1.4. Топтық жұмыс (10 минут)

1 карточка: «Бұл ағам екеуіміздің құпиямыз»

Жағдаят: 8 жастағы қыз бала анасына отбасының танысы болып келетін ағайдың кейде оның «төменгі жағына» қол тигізетінін және бұл туралы ешкімге айтпауын сұрап, «бұл екеуіміздің құпиямыз» дейтінін айтып берді.

1. Ата-ана мұны естігенде ең алдымен не істеуі керек?
2. Неліктен балаға «жаман құпияны» міндетті түрде сенімді ересек адамға айту керектігін түсіндіру маңызды?
3. Егер мұндай жағдай мектептен тыс жерде болса, мектеп қандай қолдау көрсете алады?

2 карточка: «Анам маған сенбеді»

Жағдаят: Бір күні кешке Әділ анасына енді «Ержан ағаның» үйлеріне келгенін қаламайтынын айтты. Ол теледидар қарап отырған кезде Ержан ағаның өзіне қол тигізгенін, ернінен сүйгенін, бұл туралы ешкімге айтпауын талап еткенін және «айтсаң, анаң жылайды, сені үйден алып кетеді» деп қорқытқанын жеткізді. Анасы алғашында абдырап қалды. Бірақ артынша: «Ол ондай адам емес қой. Саған туған ағандай болып кеткен», – деді. Кейін: «Мені қасыңнан жібермеу үшін ойдан шығарып тұрған жоқсың ба?» - деп күмәнданды. Осыдан кейін Әділ тұйықталып кетті. Бірнеше аптадан соң түнде кіші дәретін жіберіп қоятын болды. Мектепке де барғысы келмей, анасымен сөйлеспейтін де болды.

1. Бала болған жағдайды бірден айтпай тұрып, қандай белгілер арқылы көмек сұрауға тырысты?
2. Неліктен анасы баласының сөзіне бірден сенбеді? Бұған қандай себептер әсер етуі мүмкін?
3. Баланы қорғап, оған қолдау көрсету үшін анасы қалай әрекет етуі керек еді?

3 карточка: «Бұл тақырыпты қозғамаған дұрыс»

Жағдаят: Ата-аналар жиналысында кейбір ата-аналар: «Неге жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық туралы тақырыпта жиналыс болуы керек? Біздің балалар әлі кішкентай, ондай жағдайды олар түсінбейді», – дейді.

1. Бұл тақырыпты қозғамаудың қандай қауіптері болуы мүмкін?
2. Мұндай мәселелерді ата-аналармен қалай дұрыс әрі әдепті түрде талқылауға болады?
3. Алдын алудың маңызын ата-аналарға қалай түсіндіруге болады?

Мысалы: рұқсатсыз қол тигізу, жыныстық мазмұндағы әңгімелер айту, баланың жеке шекарасын бұзу, қандай да бір әрекетке мәжбүрлеу.

IV. Қорытынды. рефлексия (5 минут)

Педагог: Құрметті ата-аналар, баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету – тек оны қауіптен қорғау ғана емес, кез келген күтпеген жағдайға дайын болу және зорлық-зомбылықтың салдарын дұрыс түсіне білу. Бүгінгі кездесуді қорытындыламас бұрын, төмендегі сөйлемдерді жалғастырып көріңіз: «Бүгін мен өзіме...», «Мен өзгерткім келетіні...», «Енді мен баламның...». Қатысқандарыңызға үлкен рақмет! Бүгінгі кездесуден өзіңізге пайдалы ой түйіп, оны балаңыздың қауіпсіздігі мен амандығы үшін күнделікті өмірде қолданасыздар деп сенемін.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА БАЛАҢЫЗДЫ БІР НӘРСЕ МАЗАЛАП ЖҮРГЕНІН ҚАЛАЙ БАЙҚАУҒА БОЛАДЫ?

Бала әрқашан өзін мазалаған жағдайды сөзбен айтып бере алмайды. Кейде оның көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістер көмекке мұқтаж екенін білдіреді.

НАЗАР АУДАРУҒА ТИІС БЕЛГІЛЕР

Бала әңгімеден қашқақтай бастайды.

Бұрын қалыпты қабылдайтын әрекеттерден бас тартады. Мысалы, киім ауыстырғысы келмейді немесе белгілі бір жерге барудан бас тартады.

Жасына сай келмейтін жыныстық сипаттағы әрекеттер немесе сөздер байқалады.

Тұйықталып, мазасызданып, ашуланшақ болып кетеді.

«Құпиялары» дөте көп.

Бала өзін қауіпсіз сезінгенде ғана болған жағдайды ашық айтуға батылы жетеді.

АТА-АНА НЕ ІСТЕУІ КЕРЕК?

Ең алдымен сабыр сақтаңыз.

Баланың сөзін мұқият тыңдап, оған сенетінін білдіріңіз.

Болған жағдайға оның кінәлі емес екенін түсіндіріңіз.

Барлығын бірден айтып беруге мәжбүрлемейіз. Балаға уақыт беріңіз.

Қажет болған жағдайда психологтің немесе басқа мамандардың көмегіне жүгініңіз.

ЕСТЕ САҚТАҢЫҢЫЗ!

Бір ғана белгі әрдайым қауіптің бар екенін білдірмейді.

Ал бірнеше белгі қатар байқалса, оған міндетті түрде назар аудару керек.

Баланы қорғаудың ең тиімді жолы – оның өзін әрдайым тыңдайтын, түсінетін және қолдайтын ересектердің бар екенін сезінуі.

Егер балаңыздың мінез-құлқы немесе көңіл күйі кенеттен өзгерсе, оны елеусіз қалдырмаңыз. Сұраңыз. Тыңдаңыз. Қолдау көрсетіңіз.

1.4 «ЦИФРЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ БАЛАНЫ ОНЛАЙН ОРТАДА ҚОРҒАУ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың балалардың цифрлық ортадағы қауіпсіздігі туралы білімдерін кеңейту және интернетті қауіпсіз пайдалану дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды балалар интернетте кездесуі мүмкін негізгі қауіптер мен тәуекелдер туралы ақпараттандыру.
2. Онлайн ортадағы қауіпті жағдайлардың белгілерін тануға және дер кезінде әрекет етуге үйрету.
3. Баланың қауіпсіз цифрлық мінез-құлқын қалыптастыруда отбасының рөлін күшейту және сенімді қарым-қатынасты дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

Ата-аналар:

- баланың цифрлық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі өз рөлін түсінеді;
- интернеттегі қауіп-қатерлердің белгілерін ажырата алады және әрекет ету жолдарын біледі;
- баланы онлайн ортада қорғаудың практикалық тәсілдерін қолданады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: қауіпсіздік, жауапкершілік, құрмет, сенім, қамқорлық, өзара көмек, ашықтық, цифрлық сауаттылық.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «Неліктен баланың цифрлық қауіпсіздігі әрбір ата-ана үшін маңызды?»
2. «Баланың цифрлық бағыты» жаттығуы
3. Талқылау. «Неліктен балалар интернеттегі қиындықтары туралы әрдайым айта бермейді?»
4. Ақпараттық бөлім. «Онлайн ортадағы негізгі қауіптер және қауіп белгілері»
5. Топтық жұмыс. «Қауіп-қатер аймағында кім бар?»
6. Жағдаяттармен жұмыс. «Дұрыс шешім қалай қабылданады?»
7. Практикалық жаттығу. «Біздің отбасылық цифрлық ережеміз»
8. Қорытынды. Рефлексия. «Балама беретін уәдем»

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, проектор, ноутбук, флипчарт немесе тақта, маркерлер, карточкалар, стикерлер, А4 парақтары, қаламдар, үлестірме материалдар, ата-аналарға арналған чек-парақ.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі. «Неліктен баланың цифрлық қауіпсіздігі әрбір ата-ана үшін маңызды?» (7 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бүгінгі таңда интернет пен цифрлық технологиялар балалар өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Балалар интернетті оқу үшін, бейнематериалдар көру үшін, ойын ойнау үшін, достарымен сөйлесу үшін және өздерін қызықтыратын ақпаратты іздеу үшін пайдаланады.

Цифрлық орта балаға көптеген мүмкіндіктер береді. Ол жаңа білім алуға, шығармашылығын дамытуға және дүниетанымын кеңейтуге көмектеседі. Сонымен қатар интернет кеңістігінде белгілі бір қауіптер де кездеседі. Бала бейтаныс адамдармен байланысқа түсуі, жасына сәйкес келмейтін ақпаратты көруі, жағымсыз хабарламалар алуы немесе алаяқтық әрекеттерге тап болуы мүмкін.

Ата-аналар Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 127-2-бабында кәмелетке толмаған адамды жәбірлегені (буллинг), оның ішінде интернет кеңістігінде жәбірлегені (кибербуллинг) үшін әкімшілік жауаптылық көзделгенін білуі маңызды. Жәбірлеу (буллинг) деп баланы жүйелі түрде (екі және одан да көп рет) жәбірлеу және (немесе) қорқыту, оның ішінде белгілі бір әрекеттерді жасауға немесе оларды жасаудан бас тартуға мәжбүрлеу түсініледі. Әлеуметтік желілер, мессенджерлер және басқа да онлайн-платформалар арқылы жасалатын мұндай әрекеттер кибербуллингке жатады.

Біздің міндетіміз - баланы тек технологияны қолдануға ғана емес, интернет кеңістігінде қауіпсіз және жауапты әрекет етуге үйрету. Бүгін біз балалар интернетте қандай қауіптерге тап болуы мүмкін екенін, қандай белгілерге назар аудару қажет екенін және ата-аналар баласын қалай қолдай алатынын талқылаймыз.

Шағын сергіту

Педагог: Алдымен шағын сұраққа жауап беріп көрейік.

Егер балаңыз күн сайын:

- смартфон пайдаланса;
- планшет қолданса;
- компьютермен жұмыс істесе;
- бейнероликтер көрсе;
- интернет арқылы қарым-қатынас жасаса, қолыңызды көтеріңіз.

(Педагог қатысушылардың жауаптарына назар аударады.)

Талқылау

Ата-аналарға сұрақ:

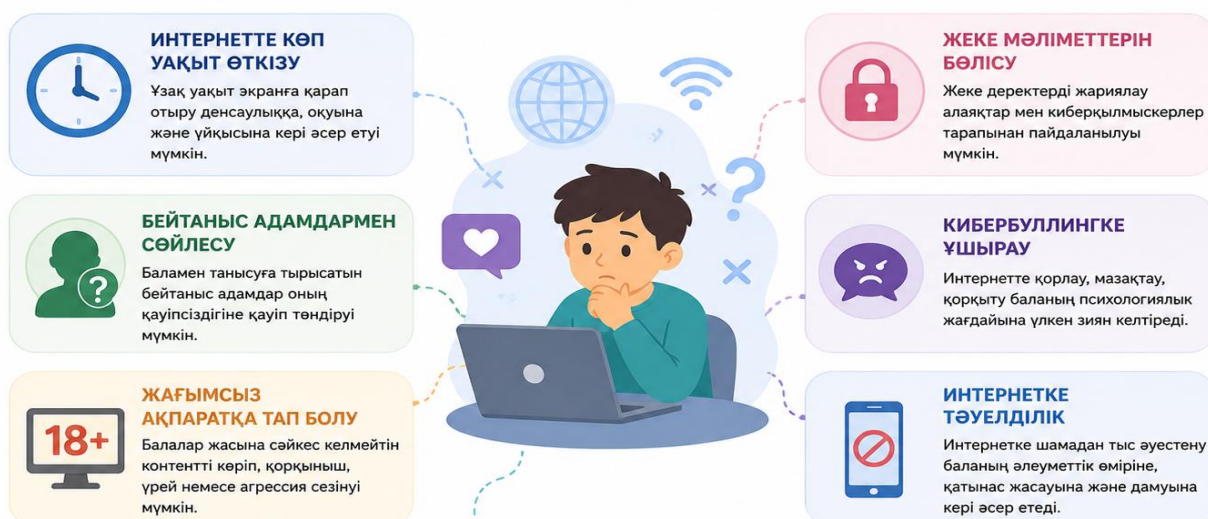
«Сіздің ойыңызша, интернетте бала үшін қандай қауіптер болуы мүмкін?»

Ата-аналар өз пікірлерін білдіреді.

(Педагог жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.)

АТА-АНАЛАРДЫ АЛАҢДАТАТЫН ИНТЕРНЕТ ҚАУІПТЕРІ

Интернет – білім мен мүмкіндік көзі, бірақ қауіпсіздік ережелерін сақтамау түрлі қауіптерге әкелуі мүмкін.

Қорытынды: Көптеген ата-аналарды алаңдататын мәселелер технологияның өзімен емес, баланың қауіпсіздігімен байланысты.

Баланың цифрлық қауіпсіздігі бақылаудан немесе тыйым салудан емес, ең алдымен сенімге, ашық қарым-қатынасқа және ата-ананың қызығушылығына негізделеді.

Бала өзін түсінетінін және қолдайтынын сезінсе, қиын жағдайлар туралы айтуға да дайын болады

2. Баланың цифрлық бағыты» жаттығуы (7 мин)

Педагог: Қазіргі балалар цифрлық технологияларды ерте жастан бастап пайдаланады. Смартфон, планшет, компьютер және интернет олардың күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналды. Кейде ата-аналар баласының интернетте нақты немен айналысатынын немесе цифрлық ортада қанша уақыт өткізетінін толық біле бермейді. Сондықтан қазір баланың бір күнін оның көзімен елестетіп көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Балаңызды ойыңызға елестетіп, төмендегі әрекеттердің қайсысы оған тән екенін белгілеңіз.

Күні бойы балаңыз:

- бейнероликтер көреді;
- онлайн ойындар ойнайды;
- мессенджерлерді пайдаланады;
- интернеттен ақпарат іздейді;
- достарымен онлайн сөйлеседі;
- интернетті оқу үшін пайдаланады.

Сәйкес келетін әрекеттерді белгілеңіз.

(Қатысушыларға 1-2 минут уақыт беріледі.)

Талқылау

Ата-аналарға сұрақтар:

1. Балаңыз қандай құрылғыны жиі пайдаланады?
2. Ол интернетте күніне шамамен қанша уақыт өткізеді?
3. Балаңыз қандай сайттарды, ойындарды немесе қосымшаларды жақсы көреді?
4. Интернетте не істейтіні туралы сізбен әрдайым бөлісе ме?

Ықтимал жауаптар:

- Көбіне телефон пайдаланады.
- Бейнеролик көруді ұнатады.
- Онлайн ойындар ойнайды.
- Интернетті оқу үшін пайдаланады.
- Достарымен мессенджер арқылы сөйлеседі.
- Интернетте не істейтінін әрдайым айта бермейді.
- Гаджет қолдану уақытын бақылау қиын.
- Қандай қосымшаларды қолданатынын толық білмеймін.

Қорытынды: Цифрлық орта қазіргі балалар өмірінің маңызды бөлігіне айналды. Сондықтан ата-аналарға баланың интернетте қанша уақыт өткізетінін ғана емес, оның немен айналысатынын, кіммен сөйлесетінін және қандай ақпарат тұтынатынын білу маңызды. Баланың онлайн өміріне қызығушылық таныту ықтимал қауіптерді дер кезінде байқап, оның қауіпсіз дамуына жағдай жасауға көмектеседі.

3. Талқылау. «Неліктен балалар интернеттегі қиындықтары туралы әрдайым айта бермейді?» (8 мин)

Педагог: Біз балалардың интернетті күнделікті өмірде белсенді пайдаланатынын көрдік. Интернет пайдалы ақпарат алуға және қарым-

қатынас жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен кейде балалар жағымсыз жағдайларға да тап болады. Мұндай жағдайда олар әрдайым үлкендерден көмек сұрай бермейді.

Неліктен олай болады деп ойлайсыздар?

Қатысушыларға нұсқаулық

Сұраққа жауап беріңіз:

«Неліктен балалар интернетте болған жағымсыз жағдайлар туралы ата-аналарына бірден айта бермейді?»

Әр қатысушы өз пікірін айтады.

Педагог жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.

Ықтимал жауаптар:

- жазаланып қаламын деп қорқады;
- телефонды алып қояды деп ойлайды;
- мәселені өзім шешемін деп есептейді;
- ұялады;
- ата-анасын ренжіткісі келмейді;
- болған жағдайдың қауіпті екенін түсінбейді;
- үлкендер мені түсінбейді деп ойлайды;
- мәселені маңызды емес деп санайды.

Қосымша талқылау сұрағы

Педагог: Егер бала интернетте бір қиындыққа тап болса, ең алдымен кімге жүгінуі керек деп ойлайсыз? *Қатысушылар өз пікірлерін білдіреді.*

Қорытынды: Баланың көмек сұрауға дайын болуы көбінесе отбасыдағы қарым-қатынасқа байланысты. Егер бала өзін түсінетінін, тыңдайтынын және қолдайтынын сезінсе, қиын жағдайларда ата-анасына немесе сенімді ересек адамға жүгінуге бейім болады. Сондықтан интернет қауіпсіздігі туралы әңгіме тек қауіптер жайлы емес, ең алдымен сенім мен ашық қарым-қатынас туралы болуы керек.

4. Ақпараттық бөлім «Онлайн ортадағы негізгі қауіптер және қауіп белгілері» (8 мин)

Слайд 1. Бейтаныс адамдармен байланыс

Кейде балалар интернет арқылы өздерін басқа адам ретінде таныстыратын адамдармен сөйлесуі мүмкін.

Мұндай адамдар баланың сеніміне кіріп, жеке ақпарат алуға немесе қауіпті әрекеттерге итермелеуге тырысуы ықтимал.

Слайд 2. Жеке мәліметтердің қауіпсіздігі

Балалар кейде өзінің аты-жөнін, мекенжайын, мектебін, телефон нөмірін немесе фотосуреттерін ойланбастан жариялап жатады.

Жеке мәліметтердің таралуы әртүрлі қауіптердің туындауына себеп болуы мүмкін.

Слайд 3. Жағымсыз контент және кибербуллинг

Интернетте баланың жасына сәйкес келмейтін ақпараттар, қорқынышты немесе агрессивті материалдар кездесуі мүмкін.

Сонымен қатар кейбір балалар келемеждеу, қорлау немесе жағымсыз хабарламалар алуы ықтимал.

Слайд 4. Ата-ананы алаңдатуы тиіс белгілер

Төмендегі өзгерістерге назар аудару маңызды:

- бала кенеттен тұйықталып кетсе;
- телефон немесе интернет туралы сұрақтарға ашуланса;
- интернеттен кейін көңіл-күйі түсіп жүрсе;
- бұрын ұнатқан істеріне қызығушылығы азайса;
- мазасыздық немесе қорқыныш байқалса;
- гаджетсіз ұзақ уақыт бола алмаса.

Қорытынды: Баланы барлық қауіптен толық қорғау мүмкін емес. Алайда ата-ананың қызығушылығы, қолдауы және уақытылы әңгімесі көптеген қауіптердің алдын алуға көмектеседі. Баланың интернеттегі өміріне қызығушылық таныту - оның қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды қадамы.

5. Топтық жұмыс «Қауіп-қатер аймағында кім бар?» (10 мин)

Педагог: Біз балалар интернетте кездесуі мүмкін қауіптер туралы әңгімелестік. Алайда шынайы өмірде қауіпті жағдайлар әрдайым бірден байқала бермейді. Кейде бала қиындыққа тап болса да, үлкендер оны дер кезінде аңғармай қалуы мүмкін.

Қазір бірнеше өмірлік жағдаятты талқылап, ата-ананың мұндай жағдайда қалай әрекет ете алатынын қарастырайық.

Қатысушыларға нұсқаулық. Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаят ұсынылады.

Талқылау барысында келесі сұрақтарға жауап беріңіздер:

1. Қандай қауіптерді байқадыңыз?
2. Бала қандай сезімде болуы мүмкін?
3. Ата-аналар қалай әрекет етуі керек?
4. Қандай қолдау ең тиімді болады?

Талқылауға 4-5 минут уақыт беріледі. Содан кейін әр топ өз ойларын ортаға салады.

ТОПТЫҚ ЖҰМЫС «ҚАУІП-ҚАТЕР АЙМАҒЫНДА КІМ БАР?»

1 1-топ. Диастың жағдайы

Диас 4-сыныпта оқиды. Соңғы кезде ол интернетте көп уақыт өткізетін болды. Бір күні оған белгісіз адам хабарлама жазып, достасуды ұсынады. Бейтаныс адам Диастан суретін жіберуді және өзі туралы мәлімет айтуды сұрайды. Диас бұл туралы ата-анасына айтпайды, себебі ешқандай қауіп көрмейді.

Талқылау сұрақтары:

- 1 Бұл жағдайда қандай қауіп бар?
- 2 Бала неліктен ата-анасына айтпауы мүмкін?
- 3 Ата-аналар бұл жағдайды қалай талқылауы керек?
- 4 Баланы қалай қорғауға болады?

2 2-топ. Айнаның жағдайы

Айна интернеттен бейнеролик көріп отырып, өз жасына сәйкес келмейтін қорқынышты материалға тап болады. Осыдан кейін ол жалғыз қалудан қорқып, түнде жиі ояна бастайды. Алайда бұл туралы ешкімге айтпайды.

Талқылау сұрақтары:

- 1 Бала қандай сезімдерді бастан кешіруі мүмкін?
- 2 Ата-ананы қандай белгілер алаңдатуы тиіс?
- 3 Мұндай жағдайда үлкендер не істеуі керек?
- 4 Баламен әңгімені қалай бастауға болады?

3 3-топ. Дәуреннің жағдайы

Дәурен онлайн ойынды жақсы көреді. Ойын барысында басқа қатысушылар одан аккаунтының құпиясөзін сұрайды және түрлі сыйлықтар береміз деп уәде етеді. Дәурен ойланып қалады және олардың сөзіне сенгісі келеді.

Талқылау сұрақтары:

- 1 Бұл жағдайда қандай қауіп бар?
- 2 Қандай салдар болуы мүмкін?
- 3 Ата-аналар баласына нені түсіндіруі қажет?
- 4 Қауіпсіздік ережелерінің қайсысын еске салу маңызды?

6. Жағдаяттармен жұмыс «Дұрыс шешім қалай қабылданады?» (10 мин)

Педагог: Интернеттегі қауіптердің барлығы бірдей бірден байқала бермейді. Кей жағдайда бала қандай әрекеттің дұрыс, қандай әрекеттің қауіпті екенін ажырата алмауы мүмкін. Сондықтан балаларға қауіпсіз шешім қабылдауды үйрету маңызды.

Қазір бірнеше жағдаятты қарастырып, оларды қалай шешуге болатынын бірге талқылайық.

Қатысушыларға нұсқаулық

Әр топқа немесе жұпқа бір жағдаят ұсынылады. Талқылау барысында келесі сұрақтарға жауап беріңіздер:

1. Қандай қауіп бар?
2. Бала не істеуі керек?
3. Ата-аналар қалай қолдау көрсете алады?

Талқылауға 5 минут уақыт беріледі.

1-карточка

Балаға бейтаныс адамнан хабарлама келеді:

«Сәлем! Дос болайық. Маған суретіңді жіберші.»

Талқылау сұрақтары:

- Бұл жағдайдағы қауіп неде?
- Бала қалай әрекет етуі керек?
- Ата-аналар қандай кеңес бере алады?

2-карточка

Онлайн ойын барысында басқа ойыншы:

«Құпиясөзіңді айтсаң, саған сыйлық беремін» дейді.

Талқылау сұрақтары:

- Неліктен құпиясөзді айтуға болмайды?
- Бала қалай жауап беруі керек?
- Қандай ережені есте сақтау маңызды?

3-карточка

Бала интернеттен қорқынышты бейнеролик көріп, қатты қобалжиды.

Талқылау сұрақтары:

- Бала қандай сезімде болуы мүмкін?
- Ата-аналар қалай әрекет етуі керек?
- Неліктен бұл жағдайды бірге талқылау маңызды?

4-карточка

Топтық чатта бір оқушыға қатысты жағымсыз хабарламалар жазыла бастады.

Талқылау сұрақтары:

- Мұндай жағдайда бала не істеуі керек?
- Кімнен көмек сұрауға болады?
- Ата-аналар қалай қолдау көрсете алады?

5-карточка

Бала ойын ішіндегі тегін сыйлық ұтып аласың деген сілтемені көрді.

Талқылау сұрақтары:

- Мұндай сілтемелердің қаупі қандай?
- Неліктен күмәнді сілтемелерге өтпеу керек?
- Балаға нені түсіндіру қажет?

6-карточка

Интернет арқылы танысқан адам баланы кездесуге шақырады.

Талқылау сұрақтары:

- Бұл жағдай неліктен қауіпті?
- Бала қандай шешім қабылдауы керек?
- Үлкендер қандай әрекет жасауы қажет?

Талқылау

Топтар өз жауаптарын ұсынады.

Педагог қатысушылардың пікірлерін толықтырып, қауіпсіз шешім қабылдаудың маңыздылығына назар аударады.

Қорытынды: Балалар интернеттегі әртүрлі жағдайларға тап болуы мүмкін. Сондықтан оларға тек қауіптер туралы айту жеткіліксіз. Ең бастысы - дұрыс шешім қабылдауды, көмек сұраудан қорықпауды және қауіпсіздік ережелерін сақтауды үйрету.

7. Практикалық жаттығу «Біздің отбасылық цифрлық ережеміз» (5 мин)

Педагог: Баланың интернеттегі қауіпсіздігі тек ережелерге ғана емес, отбасы мүшелерінің өзара түсіністігі мен келісіміне де байланысты. Балалар үшін түсінікті және әділ ережелер олардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан цифрлық қауіпсіздік мәселесін отбасыда бірге талқылау маңызды.

Қазір өз отбасыңызға арналған қарапайым цифрлық ережелерді құрастырып көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Параққа отбасыңызда қолдануға болатын 3-5 цифрлық қауіпсіздік ережесін жазыңыз. Ережелер балаға да, ата-анаға да түсінікті және орындалатын болуы тиіс.

Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі.

Мысал ретінде

1. Бейтаныс адамдармен жеке ақпарат бөліспейміз.
2. Күмәнді сілтемелерге өтпейміз.
3. Интернетте кездескен қиындықтар туралы ата-анамен сөйлесеміз.
4. Құпиясөздерді ешкімге айтпаймыз.
5. Интернетті оқу мен демалысқа теңгерімді пайдаланамыз.
6. Басқа адамдарға құрметпен қараймыз.
7. Қажет болған жағдайда көмек сұраудан ұялмаймыз.

Талқылау

Қатысушылар өздері маңызды деп есептеген бір ережені дауыстап оқиды. Педагог жауаптарды флипчартқа жазады.

Қорытынды: Баланың цифрлық қауіпсіздігі отбасындағы күнделікті қарым-қатынастан басталады.

Ортақ ережелер баланың жауапкершілігін арттырып қана қоймай, ата-ана мен бала арасындағы сенімді нығайтуға көмектеседі.

8. Қорытынды. Рефлексия. «Балама беретін уәдем» (5 мин)

Педагог: Бүгінгі кездесуіміз аяқталуға жақын.

Біз балалардың интернеттегі қауіпсіздігі, онлайн ортада кездесетін қауіптер және ата-аналардың қолдауы туралы әңгімелестік. Сонымен қатар

баланың цифрлық ортада қауіпсіз әрі жауапты әрекет етуіне отбасының ықпалы қаншалықты маңызды екенін қарастырдық. Енді бүгінгі жұмысты қорытындылауды ұсынамын.

Рефлексия

Келесі сұрақтар туралы ойланып көріңіз:

1. Бүгін мен үшін ең маңызды болған ақпарат қандай?
2. Қандай ой немесе кеңес есімде қалды?
3. Баламмен қарым-қатынасымда нені өзгертуге дайынмын?
4. Бүгінгі кездесуден кейін қандай қорытынды жасадым?

Қалаған ата-аналар өз ойларымен бөлісе алады.

Жаттығу «Балама беретін уәдем»

Педагог: Әр бала өзін тыңдайтын, түсінетін және қолдайтын жақын адам бар екенін сезінгісі келеді. Қазір балаңызды ойыңызға елестетіңіз. Оның қуанышын, жетістігін, қиындықтарын және күнделікті өмірін еске түсіріңіз. Бүгінгі кездесуден кейін балаңызға қандай уәде бергіңіз келеді?

Қатысушыларға нұсқаулық

Карточкаға балаңызға бергіңіз келетін бір қысқа уәдені жазыңыз.

Мысалы:

- «Мен сені мұқият тыңдауға тырысамын».
- «Сенің ойыңды көбірек тыңдаймын».
- «Интернеттегі өміріңе қызығушылық танытамын».
- «Қиын жағдайда саған қолдау көрсетемін».
- «Сені түсінуге көбірек уақыт бөлемін».
- «Саған сенім білдіремін».

Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі. Қалаған ата-аналар өз уәделерімен бөлісе алады.

Қорытынды: Баланың қауіпсіздігі тек ережелер мен бақылауға байланысты емес. Ең маңыздысы - бала мен ата-ана арасындағы сенім, ашық қарым-қатынас және өзара қолдау. Бала өзін түсінетінін және қолдайтынын сезінсе, кез келген қиындық туралы айтуға дайын болады.

Бүгінгі кездесуге белсенді қатысқандарыңыз үшін рақмет!

Отбасыларыңызға амандық, өзара түсіністік және жылы қарым-қатынас тілеймін.

1.5 «МЕКТЕПТЕН ТЫС ЖЕРДЕ ЖАНЖАЛСЫЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың бастауыш сынып жасындағы балаларды сындарлы мінез-құлыққа және мектептен тыс ортада жанжалды бейбіт жолмен шешуге үйрету дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды бастауыш сынып жасындағы балалар арасындағы жанжалдардың жас ерекшеліктері және даулы жағдайларда баланың әрекет ету тәсілдеріне отбасы үлгілерінің әсерімен таныстыру.
2. Ата-аналардың балаларды бейбіт қарым-қатынасқа, өзін-өзі реттеуге және жанжалдарды сындарлы шешуге үйрету бойынша практикалық дағдыларын қалыптастыру.
3. Ата-аналардың жанжал жағдайында баланы қолдауға және оның жанжалсыз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасауға дайындығын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар балалар арасындағы жанжалдардың ерекшеліктерін түсініп, отбасының ықпалын сезінеді;
- Баланы сындарлы қарым-қатынасқа үйрету тәсілдерімен танысады;
- Жанжал жағдайларында балаға қолдау көрсетудің тиімді жолдарын меңгереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, мейірімділік, ынтымақтастық, өзара көмек, жауапкершілік, әділдік, бейбітшілік сүйгіштік.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «Балалар неге жанжалға түседі?»
2. «Балалық шағымызды еске түсірейік» жаттығуы
3. «Біздің балалар қандай жанжалдарға тап болады?» ми шабуылы
4. Ақпараттық бөлім
5. Карточкалармен топтық жұмысы
6. «Ата-аналар қонақ бөлмесі: сұрақтар мен шешімдер» жаттығуы
7. Қорытынды. Рефлексия

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, жағдаяттар жазылған карточкалар, стикерлер, маркерлер, ата-аналарға арналған жадынамалар, эмоциялар карточкалары, «Жанжалды бейбіт шешу баспалдақтары» атты үлестірмелі материал.

Ұзақтығы: 60 минут.

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі. «Балалар неге жанжалға түседі?»

Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Ата-аналарды педагогикалық қолдау көрсету орталығындағы бүгінгі кездесуімізге қош келдіңіздер!

Балаларымыз күн сайын қатарластарымен қарым-қатынас жасайды: аулада ойнайды, үйірмелер мен спорт секцияларына қатысады, қонаққа барады, түрлі мерекелік іс-шараларға қатысады. Осындай жағдайларда бала достасуды, келісімге келуді, өзгенің мүддесін ескеруді және жеке шекарасын қорғауды үйренеді.

Алайда бастауыш мектеп жасы - бұл дағдылар енді ғана қалыптасып келе жатқан кезең. Балаға күшті эмоцияларын басқару, өз кезегін күту, жеңілісті қабылдау және басқа адамдардың сезімдерін түсіну кейде қиын болуы мүмкін.

Сондықтан жанжалдар - баланың есеюінің табиғи бөлігі.

Біздің ересектер ретіндегі міндетіміз - баланың өмірінен жанжалдарды толық алып тастау емес, оны агрессиясыз, жәбірлеусіз және ренішсіз шешуге үйрету.

Бүгін біз баланың дауларды бейбіт жолмен шешуді, достық қарым-қатынасты сақтауды және қатарластарымен қарым-қатынаста өзін сенімді сезінуді қалай үйрене алатыны туралы сөйлесеміз.

Ал қазір әрқайсыңызға мына сұраққа жауап беруді ұсынамын:

«Балаңыздың қоғаммен қарым-қатынаста қандай қасиеті ең маңызды деп санайсыз?»

Ата-аналар өз нұсқаларын айтады: «сабырлылық», «мейірімділік», «төзімділік», «тыңдай білу», «батылдық», «әділдік».

Рақмет! Дәл осы қасиеттер жанжалсыз мінез-құлықтың негізін құрайды. Біз оларды балаларымыздың бойында біртіндеп қалыптастыра аламыз.

2. «Балалық шағымызды еске түсірейік» жаттығуы

Педагог: Бүгінгі балалар арасындағы жанжалдар туралы әңгімелеспес бұрын, өзімізді еске түсіріп көрейік.

Ойланып көріңіздер:

«Сіздер балалық шақта көбіне не үшін ренжісіп немесе жанжалдасып қалатын едіңіздер?»

Қатысушыларға нұсқаулық:

- Стикер алыңыз.
- Бір жағдайды жазыңыз.

– Оны флипчартқа жапсырыңыз.

Стикерлер орналастырылғаннан кейін педагог жауаптарды дауыстап оқиды.

Мысалы:

«Ойыншықты бөлісе алмадық.»

«Ойынға қоспады.»

«Бір-бірімізді мазақтадық.»

«Ойын ережесін бұзды.»

«Кім бірінші болады деген мәселе болды.»

«Бір-бірімізге жол бермедік.»

Педагог: Көріп отырғандарыңыздай, балалар арасындағы жанжалдардың көптеген себептері уақыт өте келе өзгермейді. Тек жағдайлар мен орта өзгереді. Сондықтан ересектер ретінде біз балаларға өзара қарым-қатынас жасаудың, мүмкін, кезінде өзімізге жетіспеген тәсілдерін үйретуге көмектесе аламыз.

3. «Біздің балалар қандай жанжалдарға тап болады?» ми шабуылы

Педагог: Ал енді қазіргі балалар туралы сөйлесейік.

Сіздің ұл-қыздарыңыз мектептен тыс ортада қандай жанжалды жағдайларға жиі тап болады?

Педагог ата-аналардың жауаптарын тақтаға жазып отырады.

Ұлдарыңыз бен қыздарыңыз мектептен тыс жерде қандай жанжалдық жағдайларға тап болады?

Достарымен аулада, ойын алаңында	Қоғамдық көлікте	Көршілерімен немесе басқа балалармен	Дүкенде, дәмханада, сауда орталығында
			
• Ойыншық, кезек немесе ойын таңдауына байланысты даулар. • Кімнің басшы болатыны немесе кімнің бірінші ойнайтыны туралы келіспеушіліктер.	• Итерісу, орын бермеу, кедергі жасау. • Бір-бірін ренжіту, дауласу, арандату.	• Шулау, айқайлау, заттарды бөлісе алмау. • Допқа, велосипедке және басқа ойын құралдарына байланысты жанжалдар.	• Қалаған затын сатып алып бермегендіктен болатын даулар. • Тыйымдар мен ережелерді қабылдамау, қырсығу.

Бастауыш сынып оқушылары арасында жиі кездесетін жанжалдар (Үлгіге сәйкес 8 карточка түрінде рәсімделеді)

1. «Ойыншықты бөлісе алмадық».
2. «Мені ойынға қоспады».
3. «Ол бірінші бастады!».
4. «Мазақтайды».
5. «Итеріседі және төбелеседі».
6. «Ойын ережесін бұзады».
7. «Дос болғысы келмейді».
8. «Жеңілісті қабылдай алмайды».

Педагогтің қорытындысы: Балалар арасындағы жанжалдардың басым бөлігі жаман ниеттен емес, қарым-қатынас жасау дағдылары мен эмоцияларды реттеу қабілеттерінің әлі толық қалыптаспауынан туындайды.

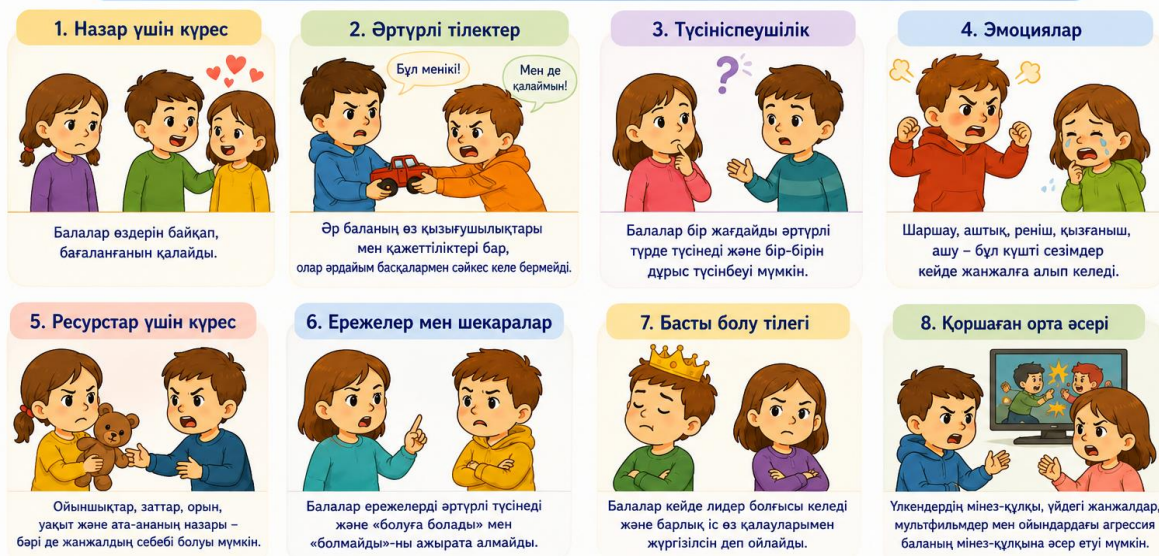
4. Ақпараттық бөлім

Педагог: Жауаптарыңыз үшін рақмет.

Көптеген ата-аналар жанжалды тек жағымсыз құбылыс ретінде қабылдайды. Алайда психологтердің пікірінше, жанжал баланың әлеуметтік дамуының маңызды бөлігі болып табылады. Ең бастысы - баланы осындай жағдайларда дұрыс әрекет етуге үйрету.

⇒ Неге балалар жанжалдасады? ⇒

Жанжал – бұл қалыпты жағдай. Ол балаларға өзін және басқаларды түсінуге үйренуге көмектеседі.

Жанжалдан мүлде қашу маңызды емес, маңыздысы – оларды түсініп, дұрыс шешуге үйрету.
 Сонда балалар мейірімді, сенімді және келісімге келе алатын болып өседі.

Жанжалдың себебі	Түсіндірме
Эмоциялар өзін-өзі бақылаудан басым болады	Бала күшті сезімдерді бастан кешіреді, бірақ оларды әрдайым басқара алмайды.
Өз сезімдері туралы айта алмайды	Кейде ойын сөзбен жеткізудің орнына айқайлау, жылау немесе агрессия көрсетуі мүмкін.
Бірінші болғысы келеді	Көшбасшы болуға ұмтылу және өз пікірін қорғауға тырысу кейде дауға әкеледі.
Ересектерге еліктейді	Балалар жанжалды шешу тәсілдерін отбасында және жақын ортасында көрген үлгілер арқылы меңгереді.
Басқаларды түсінуді үйренеді	Өзгенің көзқарасын ескеру, жанашырлық таныту және ымыраға келу дағдылары әлі қалыптасу үстінде болады.

Педагогтің қорытындысы: Жанжал - тәрбиенің нашарлығының белгісі емес. Бұл баланы өзін және өзгелерді құрметтеуге, келісімге келуге және қарым-қатынасты сақтай отырып шешім табуға үйретудің мүмкіндігі.

Жанжалдардың себептерін түсіну ересектерге мұндай жағдайларда сабырлы әрі тиімді әрекет етуге көмектеседі. Енді осы білімді тәжірибеде қолданып көрейік және қандай сөздер мен әрекеттердің балаға шынымен көмектесетінін талқылайық.

5. Карточкалармен топтық жұмыс

«Жанжалды бірге шешуді үйренеміз» жаттығуы

Мақсаты: ата-аналардың жанжал жағдайындағы баланың сезімдерін түсіну, сындарлы әрекет ету тәсілдерін таңдау және балаларға келіспеушіліктерді бейбіт жолмен шешуге көмектесу дағдыларын дамыту.

Педагог: Біз балалардың неге жанжалға түсетіні және қандай жағдайлардың олардың күшті эмоцияларына себеп болатыны туралы әңгімелестік. Енді кездесуіміздің практикалық бөліміне көшейік.

Балаларымыз күн сайын түрлі жанжалды жағдайларға тап болады. Кейде олар қалай дұрыс әрекет ету керектігін білмейді. Осындай сәттерде ересектер оларға өзін және өзгелерді түсінуді үйренуге көмектеседі.

Қазір біз жағдайға баланың көзімен қарап көруге және оған агрессиясыз, ренішсіз қиындықтарды еңсеруге көмектесетін қолдау тәсілдерін анықтауға тырысамыз.

Материалдар:

- жағдаяттар сипатталған карточкалар;
- қағаз парақтары;
- маркерлер;
- қаламдар;
- талқылауға арналған кесте.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қатысушылар 3-4 адамнан шағын топтарға бірігеді.

Әр топқа жанжалды жағдай сипатталған карточка беріледі.

Топтарға арналған тапсырма:

1. Баланың қандай сезімде болуы мүмкін екенін анықтаңыз.
2. Ата-ананың қолдаушы реакциясын ұсыныңыз.
3. Қандай сөздер мен әрекеттерден аулақ болу керектігін анықтаңыз.

5-6 минуттан кейін топтар талқылау нәтижелерін таныстырады.

Жағдаяттарға мысал ретінде:

1 - жағдаят. *«Мені ойынға қоспады» Аулада балалар футбол ойнап жүр. Сіздің балаңыз да қосылғысы келеді, бірақ оған: «Біз сені алмаймыз. Сен нашар ойнайсың!» - дейді. Бала үйге көңілсіз келіп: «Мен енді далаға шықпаймын. Менімен ешкім дос болғысы келмейді», - дейді.*

2 - жағдаят. *«Ойыншықты бөлісе алмады» Аға-іні (немесе аға-қарындас, әпкелі-сіңілі) бір уақытта бір ойыншықпен ойнағысы келеді. Жанжал*

басталып, балалар бір-біріне айқайлайды, кейін олардың бірі екіншісін ұрып жібереді.

3 - жағдаят. «Үйірмедегі жанжал» Өнер көрсетуге дайындық кезінде үйірме жетекшісі басты рөлді басқа балаға береді. Сіздің ұлыңыз (немесе қызыңыз) ренжіп қалып: «Мен енді ол жерге бармаймын!» - деп, қатысудан бас тартады.

4- жағдаят. «Ренжітетін хабарлама» Бала балалар чатына: «Сенімен ешкім дос болғысы келмейді!» деген хабарлама алады. Ол көңілсізденіп, тұйықталып қалады және болған жағдай туралы ересектерге айтқысы келмейді.

5 - жағдаят. Үстел үсті ойыны кезінде бала жеңіліп қалады. Ол жылап жіберіп, ойын тастарын шашып: «Мен енді ешқашан ойнамаймын! Бұл әділетсіз!» - дейді. Ата-аналар баланың қандай сезімде болғанын анықтап, оған қолдау көрсету жолдарын ұсынуы қажет.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ҚОЛДАУШЫ СӨЗДЕР

БАЛАНЫ ҚОЛДАЙТЫН СӨЗДЕР ОҒАН ӨЗІНЕ СЕНУГЕ ЖӘНЕ ДАМУҒА КӨМЕКТЕСЕДІ

Мен сеніммен біргемін.

Балаға жалғыз емес екенін сезінуге көмектес.

Сенің қабілетіңе сенемін.

Балаға сенім білдір, оның күшіне қолдау көрсет.

Сен мен үшін маңыздысың.

Балаға оның құндылығын сезіндір.

Сенің барыңа рақмет!

Балаға оның жақсы қасиеттері үшін алғыс білдір.

Сен бәрін жасай аласың!

Балаға табысқа деген сенім мен жігер бер.

Жылы сөздер – бұл тірек, ол балаға өз сезімін түсінуге, өзіне деген сенімін арттыруға және қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Оларды жиі айтыңыз!

Сені тыңдаймын.

Баланың ойы мен сезімі маңызды екенін көрсет.

Сені жақсы көремін (сол күйінде де).

Сүйіспеншілігімді күн сайын білдіріп отыр.

Қателесу – бұл қалыпты нәрсе.

Қателессе де, қолдау көрсет, және оны қабылда.

Сенің мүмкіндігіңе сенемін.

Сенің сөздерің балаға сенімділік береді.

Кел, бірге шешімін табайық.

Қиын жағдайларда бірге шешім іздеп, қолдау көрсет.

Баланың қауіпсіздігі отбасынан басталады. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының «Заң және тәртіп» құндылығы ата-аналарға баланың құқықтарын құрметтей отырып, айқай-шусыз, қорқытусыз және қорлаусыз келіспеушіліктерді шешу, сондай-ақ түсінікті ережелер белгілеу тәсілдерін меңгеруге көмектеседі.

Дағды	Ата-аналарға арналған практикалық тапсырма
Тоқтап, сабырға келу	«Мен қазір ашуланып тұрмын. Маған біраз уақыт қажет, содан кейін сабырмен сөйлесеміз» деген сөздерді айтып жаттығу. Әңгімеге қашан қайта оралатынын келісу.
Баланы тыңдай білу	Жұппен жұмыс барысында бір-бірінің сөзін бөлмей тыңдауға жаттығу. Содан кейін «Мен сені дұрыс түсіндім бе, сенің айтқың келгені...?» деп нақтылау.
Айыптамай сөйлеу	«Сен жауапкершіліксізсің!» деген сөзді «Сен кешігіп, алдын ала ескертпеген кезде мен алаңдаймын» деген сөзбен алмастыру.
Жеке шекараларды сабырмен белгілеу	«Ашулануға болады. Бірақ жәбірлеуге және ұруға болмайды» деген ережені тұжырымдау. Бұл ережені ересектер де, балалар да қалай сақтауы керектігін талқылау.
Шешімді бірлесіп іздеу	«Жасөспірім ұйықтар алдында телефонын алып қоймайды» деген жағдаятты талдау. Екі тараптың да пікірін тыңдап, нақты келісімге келу.
Реніштен кейін қарым-қатынасты қалпына келтіру	Өз қатесін мойындауға жаттығу: «Мен дауысымды көтердім. Бұл дұрыс болмады. Осы жағдайды сабырмен талқылайық».

Педагогтің қорытындысы:

Талқылау барысында байқағанымыздай, балалар арасындағы жанжалдардың астарында көбінесе реніш, қорқыныш, көңіл қалу, әділетсіздік сезімі немесе қатарластары тарапынан қабылдануға деген қажеттілік сияқты күшті эмоциялар жатады.

7. Қорытынды. Рефлексия

Біздің кездесуіміз аяқталуға жақын. Бүгін біз бастауыш сынып жасындағы балалардың неге жанжалға түсетіні, қандай жағдайлардың оларда күшті эмоциялар тудыратыны және ата-аналардың балаға келіспеушіліктерді бейбіт жолмен шешуді үйренуге қалай көмектесе алатыны туралы әңгімелестік.

Біз жанжалдардың баланың есеюінің табиғи бөлігі екеніне көз жеткіздік. Олар балаларға өзін жақсырақ түсінуге, айналасындағы адамдардың мүдделерін ескеруге, келісімге келуге және күрделі жағдайлардан шығу жолын табуға үйретеді. Алайда бұл тәжірибенің бала үшін қорқыныш пен

реніштің көзіне айналуы немесе маңызды әлеуметтік дағдыларды дамытудағы пайдалы қадам болуы көбіне ересектерге байланысты.

Балалар тек түсіндіру мен кеңес арқылы ғана үйренбейтінін есте ұстаған жөн. Олар күн сайын ересектердің эмоцияларын қалай білдіретінін, қиындықтарға қалай әрекет ететінін және жанжалдарды қалай шешетінін бақылап отырады. Сондықтан жанжалсыз мінез-құлыққа үйретудің ең тиімді жолы - ата-ананың жеке үлгісі.

Енді бүгінгі кездесуімізді қорытындылап, сіздер үшін ең маңызды болған ойларды анықтауды ұсынамын.

Келесі сұрақтар туралы ойланып көріңіздер:

- Бүгін мен үшін ең маңыздысы не болды?
- Қай ой ерекше есте қалды?
- Мен өз балам туралы қандай жаңа нәрсе түсіндім?
- Үйде қандай қолдау тәсілдерін қолдануға дайынмын?
- Баламен қарым-қатынасымда жақын уақытта нені өзгерткім келеді?

Қалауы бойынша қатысушылар өз жауаптарымен топта бөлісе алады немесе оларды карточкаларға жазып қоя алады.

Осыдан кейін шағын қорытынды жаттығуды орындауды ұсынамын.

«Қолдау сөзі» жаттығуы

Карточка немесе қағаз парағын алып, бүгінгі кездесуден кейін балаңызға айтуға дайын бір қолдау сөзін жазыңыз.

Мысалы:

«Мен әрқашан сенің жаныңдамын.»

«Сенің қолыңнан келетініне сенемін.»

«Кел, бұл мәселені бірге шешіп көрейік.»

«Сенің не сезініп жүргеніңді білу мен үшін маңызды.»

«Мен сені жақсы көремін және әрқашан қолдауға дайынмын.»

«Кез келген жағдайда менен көмек сұрай аласың.»

«Қателесу қалыпты жағдай. Ең бастысы - сабақ алып, алға қарай жүру.»

Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі.

Ата-аналарға арналған үй тапсырмасы:

Бір апта бойы балаңыздың қатысуымен болған бір жанжалды жағдайды бақылап көріңіз және:

- оның қандай сезімде болғанын атауға тырысыңыз;
- оны бағаламай тыңдаңыз;
- бірге мәселені шешудің екі мүмкін жолын табыңыз;
- нәтижесін талқылаңыз.

Педагогтің қорытындысы: Ата-ананың қолдауы, баланың сезімдеріне құрметпен қарау және ересектердің жеке үлгісі балаларда жанжалсыз мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудың негізі болып табылады.

Балаға өз эмоцияларын түсінуге, өзгелерді тыңдауға және ымыраға келуді үйрету арқылы біз оның табысты әлеуметтенуі мен эмоционалдық әлауқатына қолайлы жағдай жасаймыз.

Мінсіз ата-ана да, мінсіз бала да болмайды. Ең бастысы - сенімді қарым-қатынасты сақтау, баланың сезімдеріне мұқият болу және оған қиын жағдайлардан бейбіт жолмен шығуды үйрету.

Белсенді қатысқандарыңыз үшін, шынайылық танытқандарыңыз үшін және өз тәжірибелеріңізбен бөлісуге дайын болғандарыңыз үшін алғыс айтамын.

Бейбіт қарым-қатынасқа бір ғана әңгімемен үйрету мүмкін емес. Бірақ әрбір сабырлы диалог, әрбір құрмет пен қолдау көрінісі бала үшін өмір бойы өзімен бірге алып жүретін маңызды қарым-қатынас сабағына айналады.

Отбасыларыңызға амандық, жан жылуы және өзара түсіністік тілеймін!

1.6 «ҚИЫН ЖАҒДАЙДА БАЛАҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналарды баланы қиын өмірлік жағдайларда қолдау тәсілдеріне үйрету және бала үшін қауіпсіз, қолдаушы орта қалыптастырудың маңызын түсіндіру.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың балада қауіпсіздік сезімін, психологиялық тұрақтылықты қалыптастырудағы отбасының рөлі туралы түсінігін кеңейту.
2. Ата-аналарды баланың эмоциялық қиындықтарының негізгі белгілерімен және оған дер кезінде қолдау көрсету тәсілдерімен таныстыру.
3. Ата-аналардың баланы қиын өмірлік жағдайларда қолдауға, оның өз күшіне деген сенімін нығайтуға және өмірлік қиындықтарды еңсеруіне көмектесетін практикалық тәсілдерді меңгеруіне ықпал ету.

Күтілетін нәтижелер:

Сабақ нәтижесінде ата-аналар:

- Отбасының балада қауіпсіздік сезімін, өзіне деген сенімділікті және психологиялық тұрақтылықты қалыптастырудағы рөлін түсінеді.
- Баланың эмоциялық қиындықтары мен уайымдарының негізгі белгілерін танып, ересектер тарапынан қашан қолдау қажет екенін анықтай алады.

- Баланың өзіне деген сенімін нығайтуға, онымен конструктивті қарым-қатынас орнатуға және қиындықтарды еңсеруіне қолдау көрсетуге көмектесетін негізгі тәсілдерді меңгереді.

Сабақ жоспары:

1. Кіріспе. Тақырыптың өзектілігі.
 - 1.1. Шағын-лекция.
 - 1.2. «Ойжұмбақ 2» мультфильмінің үзіндісін көру
2. Практикалық бөлім.
 - 2.1. «Эмпатия айнасы» жаттығуы
 - 2.2. «Қолдау белгілері» жаттығуы
3. Практикалық бөлім.
 - 3.1. Кейстермен жұмыс
4. Қорытынды.
5. Рефлексия. «Тілек ағашы» жаттығуы

Ресурстар: флипчарт, маркерлер, стикерлер, карточкалар, қаламдар, слайдтар, жағдаяттық кейс-карточкалар, қағаз, баяу әуен, түрлі түсті қағаздан қиылған жапырақтар, желім, плакат.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу барысы: топтық тренинг.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе . Тақырыптың өзектілігі. (3 минут)

Педагог: Құрметті ата-аналар, қош келдіңіздер! Бүгін біз балаға қиын өмірлік жағдайларда қалай қолдау көрсетуге болатыны туралы әңгімелесеміз. Бастауыш мектеп жасы - баланың өзіне деген сенімі, эмоциялық тұрақтылығы және қиындықтарды еңсере білу дағдылары қалыптасатын маңызды кезең. Бұл жаста балалар ересектердің қолдауына ерекше мұқтаж. Өйткені олар әрдайым сәтсіздікпен, жанжалмен, қорқынышпен немесе басқа да қиын жағдайлармен өздігінен күресе алмайды. Осындай сәттерде ата-ананың баланың көңіл күйіндегі өзгерістерді дер кезінде байқап, оған қолдау көрсетуі өте маңызды. Бұл баланың өзін қауіпсіз сезінуіне, психологиялық саулығын сақтауға және өмірдегі қиындықтарды дұрыс еңсере білуіне көмектеседі. Сондықтан әрбір ата-ананың баласына эмоциялық қолдау көрсету жолдарын білуі - оның үйлесімді дамуы мен амандығының маңызды шарты.

1.1. Шағын-лекция. (5 минут)

Педагог: Бастауыш мектеп кезеңі - баланың өміріндегі ерекше уақыт. Дәл осы жаста ол өзін қоршаған ортаны танып, өз орнын табуға тырысады. Кейде ренжиді, қорқады, уайымдайды, өзіне деген сенімі төмендейді. Бірде тұйықталып қалса, бірде ашуланып немесе жылап жіберуі мүмкін. Бұл -

баланың өсіп, дамуы барысында кездесетін қалыпты жағдай. Осындай сәттерде балаға ең алдымен ата-анасының қолдауы, түсіністігі мен мейірімі қажет. Баланы мұқият тыңдап, құшақтап, сезімін түсінуге тырысу - ол үшін өте маңызды. Ата-ананың міндеті - баланың ішкі жан дүниесіндегі өзгерісті дер кезінде байқап, оны өз уайымымен жалғыз қалдырмау. Кейде баланың көңілі-күйі түсіп, ашуланып жүреді. Ол шаршауы, ренжуі мүмкін. Мұндай кезде ол ештеңе айтпай, сізге үнсіз қарап тұруы да мүмкін.

Педагог ата-аналарға сұрақ қояды: Осындай сәтте бала сізден нені күтеді деп ойлайсыз? Құшақтағаныңызды ма? Жылы сөзіңізді ме? Әлде қасында үнсіз отырғаныңызды ма?

Нұсқаулық: Ойыңызға бірінші келген жауапты стикерге жазып, тақтаға жапсырыңыз. *(Қатысушылар жауаптарын жазып, тақтаға жапсырады.)*

Қорытынды: Барлығыңыз әртүрлі жауап жаздыңыздар: *құшақтау, жылы сөз, жанында болу, үнсіз тыңдау...* Бірақ олардың бәрін біріктіретін бір ғана нәрсе бар. Балаға ең алдымен ата-анасының жанынан табылып, оған шынайы қолдау көрсетуі керек.

Бейнеролик: «Ата-ананың балаға қолдау көрсетуі».

<https://youtube.com/shorts/VbYghMQSIcQ?si=RZp2ervngxBSM55>

5.1. «Ойжұмбақ 2» мультфильмінің үзіндісін көру (2024 ж.) (5 минут)

Бейнероликтен ата-ананың жылы сөзі мен қолдауының бала үшін қаншалықты маңызды екенін көрдік. Кейде ананың немесе әкенің бір ғана жылы сөзі баланың көңіл күйін өзгертіп, өзіне деген сенімін қайта оята алады.

1. Балаңыз қиындыққа тап болғанда, оған қалай қолдау көрсетесіз?
2. Балаңыз өзіне сенімсіз болған кезде, оған күш беретін қандай сөздер айтасыз немесе қандай әрекет жасайсыз?
3. Егер балаңыз бір нәрседен қорқып немесе күмәнданып тұрса, оның өзіне деген сенімін арттыру үшін не істейсіз?

Педагог өз сөзін қорытындылайды: Бұл бейнеролик бізге бір нәрсені анық көрсетті. Ата-ананың жылы сөзі, сенімі мен қолдауы балаға өзіне деген сенімді сақтауға және өмірдегі қиындықтарды еңсеруге күш береді. Бала өзін ата-анасы түсінетінін, қабылдайтынын және оған сенетінін сезінсе, қиындықтарға төзімді болып өседі әрі кездескен мәселелерді жеңіл еңсере алады. Сондықтан бала үшін ең үлкен тірек, ең сенімді қорған және қолдау көрсететін адам – ата-анасы.

Педагог: Баланың сезімін тыңдай және түсіне білу өте маңызды. Сол үшін бүгін «сезімді айнадай көрсету» тәсілімен танысамыз. Бұл тәсіл арқылы ата-ана баланың сезімін байқағанын және оны түсінетінін білдіреді. Мысалы: «Сенің ренжіп тұрғаныңды байқап тұрмын.», «Қазір саған ауыр тиіп тұрған сияқты.», «Бұл жағдайға қатты уайымдап жүргенінді түсінемін.» Осындай сөздерді естіген бала өзін түсінгенін сезінеді. Ол өз сезімін танып, ашық айтуға үйренеді және ата-анасына көбірек сенім арта бастайды.

2. Практикалық бөлім. (10 минут)

2.1. «Эмпатия айнасы» жаттығуы

Нұсқаулық: Қатысушылар жұпқа бөлінеді. Жұптағы бір адам - баланың, екіншісі - ата-ананың рөлін орындайды. «Бала» өз басынан өткен немесе ойдан шығарылған қиын жағдай туралы айтып береді. «Ата-ана» мұқият тыңдап, баланың сезімін өз сөзімен қайталап айтып, оны түсінетінін білдіреді. Мынадай сөздерді қолдануға болады:

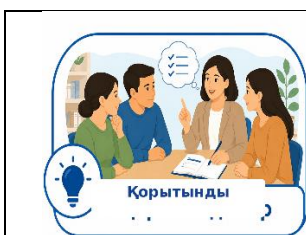

«Саған бұл өте қиын болғанын түсініп тұрмын.»
«Сенің ренжіп қалғаныңды байқап тұрмын.»
«Бұл жағдай саған қатты ауыр тиген сияқты.»

Содан кейін қатысушылар рөлдерімен ауысып, жаттығуды қайталайды.

Тыңдау кезінде сізге не қиын болды?
Баланың қандай сезімін байқадыңыз? Оны сөзбен жеткізу оңай болды ма?
Баланың сезімін түсініп, қалай көмектесуге болады?

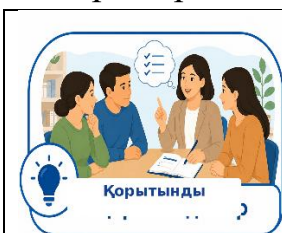
Есте сақтаңыз! Баламен күнделікті қарым-қатынаста эмпатияны қолдану – ата-ана үшін ең маңызды дағдылардың бірі. Баланың сезімін түсініп, оны қабылдай білу ата-ана мен бала арасындағы сенімді нығайтып, қарым-қатынасты жақындата түседі.

Осы жаттығу арқылы баланы шын көңілмен тыңдап, оның сезімін түсінудің қаншалықты маңызды екенін байқадық. Эмпатия - жай ғана тыңдау емес. Ол – баланың ішкі күйін түсінуге тырысып, оның сезімін қабылдай білу. Мұндай қарым-қатынас балаға: «Мені түсінеді», «Менің сезімім маңызды» деген сенім береді. Ата-ана баланың сезімін жоққа шығармай, оны түсініп, қабылдай білсе, бұл бала үшін ең үлкен қолдау болады.

2.2. «Қолдау белгілері» жаттығуы. (10 минут)

Педагог: Кейде бала өз сезімін сөзбен айтып жеткізе алмайды. Сондықтан қазір баланың көңіл күйін байқап, оған дер кезінде қалай қолдау көрсетуге болатынын бірге байқап көреміз.

Нұсқаулық: Барлық ата-ана шеңберге тұрады. Педагог өмірден алынған жағдаяттарды ұсынады. Мысалы: «Бала ренжіп қалды», «Бала досымен ренжісіп, ашуланып тұр». Ата-аналардың бірі шеңбердің ортасына шығып, бет әлпеті, қимыл-қозғалысы және дауыс ырғағы арқылы баланың көңіл күйін көрсетеді. Қалған ата-аналар қысқа сөздер немесе қимыл арқылы қолдау көрсете алады. Мысалы: «Мен сенің жаныңдамын.», «Бұлай сезіну – қалыпты жағдай.», «Біз бұл қиындықты бірге еңсереміз.» Содан кейін басқа ата-аналарда ортаға шығып, жаттығуды жалғастырады.

Бұл жаттығу бізге баланың ештеңе айтпаса да, оның көңіл күйін байқай білудің қаншалықты маңызды екенін көрсетті. Баланың жүзінен, көзқарасынан, қимылынан оның не сезініп тұрғанын аңғаруға болады. Кейде бала өз уайымын сөзбен жеткізе алмайды. Осындай кезде ата-ананың мұқият көңіл бөліп, түсіністік танытуы балаға өзін қауіпсіз әрі маңызды сезінуге көмектеседі. Әрбір ата-ана баласының осындай үнсіз белгілерін байқап, дер кезінде қолдау көрсете алса, бұл балаға деген қамқорлық пен сүйіспеншіліктің ең үлкен көрінісі болады.

3. Практикалық бөлім. (17 минут)

3.1. Кейстермен жұмыс

Педагог: Қазір өмірде кездесетін бірнеше жағдаятты бірге талқылаймыз. Осындай сәттерде ата-ана баласына қалай қолдау көрсете алатынын бірге ойланайық.

Нұсқаулық: Қатысушылар төрт топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаят беріледі. Топ мүшелері жағдаятты талқылап, төмендегі сұрақтарға жауап береді:

 Талқылауға арналған сұрақтар	1. Осы жағдайда ата-ана не істеуі керек деп ойлайсыз? 2. Бала осындай сөз айтқанда, ата-ана қандай жауап немесе іс-әрекет көрсетуі маңызды? 3. Бала мен ата-ана арасындағы эмоциялық байланысты қалай нығайтуға болады? 4. Баланың көңіл күйін қалай байқап, қалай түсінуге болады? 5. Осындай жағдайда мектеп пен ата-ана бірігіп қандай қолдау көрсете алады?
---	---

1 топ (1 кейс). Жағдаят:

2-сынып оқушысы Данияр соңғы кезде сабақта үндемей отырады. Бұрын белсенді, көңілді бала еді. Мұғалім ата-анасына: «Данияр "Мені ешкім жақсы көрмейді" деп айтып жүр», - дейді. Ата-анасы жұмыстан қолы босамай, үйде сирек болады. Сондықтан Данияр көп уақытын жалғыз өткізеді. Бір күні анасы оның дәптерінен: «Егер мен жоғалып кетсем, оны ешкім байқамайды...» деген жазуды көреді.

2 топ (2 кейс). Жағдаят:

3-сынып оқушысы Аружан соңғы кезде мектептен көңілсіз оралады. Анасы: «Не болды?» деп сұрағанда, ол: «Ештеңе болған жоқ. Бәрі жақсы», – деп қысқа ғана жауап береді. Бірақ оның бір нәрсеге қатты алаңдап жүргені байқалады. Кейін анасы қызының дәптерінен: «Егер бәрін айтып қойсам, менімен ешкім дос болмайды...» деген жазуды көреді. Кейін белгілі болғандай, сыныптас қызы Аружанмен ренжісіп қалып: «Егер біреуге айтсаң, сені ешкім жақсы көрмейді», – деп қорқытқан екен.

3 топ (3 кейс). Жағдаят:

2-сынып оқушысы Әлібек сурет сабағында әдемі сурет салады. Суретін мұғалімге көрсетпек болғанда, басқа бір оқушы байқамай оның суретін бүлдіріп алады. Әлібек қатты ренжіп, сыныптан жүгіріп шығып кетеді. Үйге келген соң жылап: «Менің қолымнан ештеңе келмейді», «Мені ешкім түсінбейді», - дейді. Ата-анасы бұл жағдайға мән бермей: «Бір сурет үшін жылайсың ба?» - деп ұрсады. Осыдан кейін Әлібек сурет салуды мүлде қояды.

4 топ (4 кейс). Жағдаят:

4-сынып оқушысы Айсұлу математика сабағында сұраққа жауап береді. Бірақ жауабы қате болып шығады. Сыныптастары күліп, мазақ етеді. Айсұлу жылап, үзілісте ешкіммен сөйлеспей, дәптерін жыртып тастайды. Үйге келген соң: «Енді сабақта жауап бергім келмейді. Мен ештеңе білмеймін...», - дейді.

Педагог: Жағдаяттарды топта талқылап, негізгі ойларыңызды жазып алыңыздар. Кейін әр топ өз қорытындысын қысқаша таныстырады.

Әр бала кішкентай болғанымен, оның да өз сезімі, өз уайымы бар. Сондықтан оған ең алдымен ата-анасының мейірімі, жылы сөзі, көңіл бөлуі және қолдауы қажет. Бала өзін түсінетін, тыңдайтын және әрдайым жанынан табылатын адамның бар екенін сезінсе, бұл оған ең үлкен тірек болады.

Педагог: Бүгін біз өз ойымызбен ашық бөлісіп, баланың ішкі жан дүниесін тереңірек түсінуге тырыстық.

4. Қорытынды. (5 минут)

Педагог: Бүгінгі әрбір тапсырма мен талқылау сіздердің балаға деген қамқорлықтарыңыз бен жанашырлықтарыңызды көрсетті. Балалар әлі кішкентай болғанымен, олардың сезімі мен уайымы үлкен. Олар да шаршайды, ренжиді, алаңдайды және ең алдымен өзін түсінетін адамның болғанын қалайды. Осындай сәттерде ата-ананың жылы сөзі, мейірімді көзқарасы мен сабырлығы бала үшін үлкен демеу болады. «Мен сені түсінемін», «Мен сенің жаныңдамын», «Қателесу – қалыпты жағдай» деген қарапайым, бірақ шынайы сөздер баланың өзіне деген сенімін нығайтып, өзін қауіпсіз сезінуіне көмектеседі.

Педагог сабақтың негізгі қорытындыларын ата-аналармен бірге талқылап, соңында ата-аналарға арналған жадынаманы таратады.

5. Рефлексия (5 минут)

5.1. «Тілек ағашы» жаттығуы. Педагог алдын ала ағаштың суреті салынған плакат дайындайды.

Нұсқаулық: Әр ата-анаға жапырақ пішінінде қиылған түрлі түсті қағаздар таратылады. Әр жапыраққа төмендегі екі сұраққа жауап жазу ұсынылады:

- «Бүгін мен нені түсіндім немесе қандай әсер алдым?»
- «Балама қандай тілек айтқым келеді?»

Жазып болған соң, ата-аналар өз жапырақтарын ағашқа жапсырады. Барлық жапырақтар ілінгеннен кейін, алдымызда ата-аналардың жылы лебізі мен ақ тілектеріне толы «Тілек ағашы» пайда болады.

Бүгін жүректен шыққан жылы сөздеріңіз бен шынайы тілектеріңіз бәрімізге ерекше әсер сыйлады. Бұл кездесу балаларыңызға деген сүйіспеншіліктеріңіз бен

жауапкершіліктеріңіздің қаншалықты зор
екенін тағы бір рет көрсетті.

Белсенді қатысып, ойларыңызбен ашық
бөліскендеріңіз үшін үлкен рақмет!

Балаларыңызға әрдайым сенімді тірек
болып, олардың жанынан табыла беріңіздер.

Құрметті ата-аналар!

Бүгінгі кездесуден кейін сіздер:

- ✓ Балаңыздың сезімі мен көңіл күйіне көбірек мән беретін боласыздар.
- ✓ Қолдауды сөзбен де, ісіңізбен де қалай көрсетуге болатынын жақсырақ түсінесіздер.
- ✓ Балаңызбен сенімді қарым-қатынас қалыптастырудың маңыздылығын түсінесіздер.
- ✓ **Есте сақтаңыз:** Бала үшін ең үлкен күш – ата-анасының сүйіспеншілігі мен қолдауы.
- ✓ Қолдау көрсеткен сайын, балаңыздың өзіне деген сенімі артып, болашағына нық қадам басуына көмектесесіздер.

Сіздің қолдауыңыз – баланың болашағына жол ашатын ең үлкен күш!

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЧЕК-ПАРАҚ

БАЛАҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІҢ 5 ҚАДАМЫ

Сіздің назарыңыз бен қолдауыңыз – балаңыздың өзіне деген сенімінің негізі.

1 БАЛАҒЫЗДЫ ТЫҢДАҢЫЗ

- ✓ Балаңызға ойын еркін айтуға мүмкіндік беріңіз.
- ✓ Сөзін бөлмей, асықпай тыңдаңыз.
- ✓ Егер бала үндемей отырса, қасында болып, қолдау көрсетіңіз.

Қолдау сөздері:

«Мен сенің жаныңдамын.»
«Сөйлескің келгенде, мен сені тыңдауға дайынмын.»

2 БАЛАНЫҢ СЕЗІМІН ТҮСІНУГЕ ТЫРЫСЫҢЫЗ

- ✓ Балаңызға өз сезімін түсінуге көмектесіңіз.
- ✓ Оның сезімін жоққа шығармаңыз.
- ✓ Кез келген сезімді сабырмен қабылдаңыз.

Қолдау сөздері:

«Көңілің түсіп тұр ма?»
«Қазір саған оңай емес екенін түсінемін.»
«Мен сені түсінуге тырысамын.»

3 ӨЗІНЕ СЕНІМІН НЫҒАЙТЫҢЫЗ

- ✓ Оның жақсы қасиеттері мен жетістіктерін жиі айтып отырыңыз.
- ✓ Өз күшіне сенуіне қолдау көрсетіңіз.
- ✓ Қиындықты бірге шешудің жолын іздеңіз.

Қолдау сөздері:

«Мен саған сенемін.»
«Біз мұны бірге еңсереміз.»

4 ЖЕТІСТІКТЕРІН БАЙҚАҢЫЗ

- ✓ Тек нәтижесін емес, еңбегін де мақтаңыз.
- ✓ Кішкентай жетістіктерін де елеусіз қалдырмаңыз.
- ✓ Өзінің алға жылжып келе жатқанын сезінуге көмектесіңіз.

Қолдау сөздері:

«Сенің тырысқаныңды көріп тұрмын.»
«Бұл сен үшін маңызды жетістік.»

5 ҚАТЕЛЕСУГЕ МҮМКІНДІК БЕРІҢІЗ

- ✓ Қателескені үшін ұрыспаңыз.
- ✓ Қателіктен сабақ алуға көмектесіңіз.
- ✓ Қателесу – үйренудің бір бөлігі екенін түсіндіріңіз.

Қолдау сөздері:

«Қателесу – қалыпты жағдай.»
«Осы жағдайдан қандай сабақ алуға болатынын бірге ойланайық.»

ЕҢ МАҢЫЗДЫ ЕРЕЖЕ

Баланы түсіну, қабылдау және қолдау – оған көмектесудің ең тиімді жолы.
Бала өзін түсінетінін және қолдайтынын сезінсе, қиындықтарды жеңіл еңсереді, ата-анасына көбірек сенеді және өзіне деген сенімі артады.

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗ!

Балаңызды жүрегіңізбен тыңдаңыз.

Оның сезімін түсінуге тырысыңыз.

Сенім білдіріп, қолдау көрсетіңіз.

Еңбегін байқап, мақтап отырыңыз.

Өсуіне және үйренуіне мүмкіндік беріңіз.

Сіздің бүгінгі қолдауыңыз – балаңыздың ертеңгі сенімі!

1.7 «ҚАУІПСІЗ ДЕМАЛЫС ЖӘНЕ БАЛАНЫҢ ДЕРБЕСТІГІН ДАМУ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналарды бастауыш мектеп жасындағы балалар кездесуі мүмкін қауіптермен таныстыру және балаларда жауапты мінез-құлық қалыптастырудың практикалық тәсілдерін ұсыну.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды балаға қажетті қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын анықтауға үйрету;
2. Балалармен ықтимал қауіпті жағдайларды талқылау тәсілдерін меңгерту;
3. Баланың дербестігін дамыту бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар демалыс кезеңінде туындауы мүмкін негізгі қауіптерді түсінеді;
- Қауіпсіз мінез-құлыққа үйретудің практикалық әдістерін меңгереді;
- Баланың дербестігін біртіндеп дамытуға арналған тиімді құралдармен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: Қамқорлық, құрмет, мейірімділік, жауапкершілік, өзара көмек, төзімділік, қабылдау, отбасы қолдауы.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі: «Неліктен қауіпсіздік пен дербестік өзара байланысты?»
2. «Демалыс кезіндегі қауіптер картасы» жаттығуы
3. Ми шабуылы: «Бастауыш сынып оқушысы нені өз бетінше істей алады?»
4. Талқылау: «Шамадан тыс қамқорлық па, әлде орынды бақылау ма?»
5. «Дербестікке бір қадам» жаттығуы
6. «Дербестіктің жақын даму аймағы» жаттығуы
7. Қорытынды. Рефлексия

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, флипчарт немесе тақта, маркерлер, жаттығуларға арналған карточкалар, стикерлер, А4 қағаздары, қаламдар, үлестірме материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен баланың қауіпсіздігі мен дербестігі өзара байланысты?» (10 минут)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Сіздерді Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының бүгінгі кездесуінде көргеніме қуаныштымын.

Жазғы және маусымаралық демалыс кезеңі - баланың тынығып, жаңа әсерлер алып, өмірлік тәжірибесін кеңейтетін маңызды уақыт. Алайда дәл осы кезеңде балалар ересектердің тұрақты бақылауынсыз көбірек уақыт өткізіп, түрлі қауіп-қатерлермен жиі кездеседі.

Көптеген ата-аналар баласын қорғауға тырысып, оның дербестігін шектеуге бейім болады. Дегенмен шамадан тыс қамқорлық баланың жауапкершілік пен қауіпсіз мінез-құлық дағдыларының қалыптасуына кедергі келтіруі мүмкін. Бала ересек адам үнемі қасында болған кезде емес, қауіпсіз жағдайда өз бетінше шешім қабылдауды біртіндеп үйренген кезде дұрыс әрекет етуге дағдыланады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 140-бабында баланы тәрбиелеу немесе оған қадағалау жасау жөніндегі міндеттер жүктелген ата-аналардың, педагогтердің және өзге де адамдардың осы міндеттерді орындамауы немесе тиісінше орындамауы, егер бұл әрекеттер балаға қатыгездікпен қараумен ұштасса, қылмыстық жауаптылық көзделген. Бұл – аталған бапты қолданудың негізгі шарты. Сондықтан жазғы демалыс кезінде баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оған қамқорлық жасау мен оның дербестігін дамыту арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажет.

Бүгін біз баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып, оның дербестігін қалай дамытуға болатыны туралы әңгімелесеміз. Сонымен қатар жазғы демалыс кезінде баланың қауіпсіздігін сақтауда ата-ананың рөліне тоқталамыз.

Талқылауға арналған сұрақтар: Кездесуімізді шағын ой бөлісуден бастайық. Өздеріңізді 8-10 жас шамасындағы кездеріңізбен салыстырып, бүгінгі балалардың өміріне назар аударыңыздар. Төмендегі сұрақтарға жауап беріп көріңіздер:

- Сіздің балалық шағыңызбен салыстырғанда қазіргі балалардың өмір сүру жағдайында қандай өзгерістер бар?
- Бұл өзгерістер балалардың дербестігіне қалай әсер етті?
- Бүгінде қандай жаңа қауіптер пайда болды?

Педагог: Пікірлеріңіз бен ой бөліскендеріңіз үшін рақмет. Қазіргі заманда отбасының маңызды міндеттерінің бірі - қамқорлық пен дербестіктің арасындағы тепе-теңдікті сақтау. Қауіпсіздік тек тыйым салу арқылы қалыптаспайды. Ол жауапты мінез-құлық тәжірибесі арқылы дамиды.

Ересектің міндеті - баланың орнына бәрін жасау емес, оған жауапкершілікті біртіндеп тапсыру. Қауіпсіз мінез-құлық дербестіктің

маңызды көріністерінің бірі болып табылады. Бала өз бетінше шешім қабылдауды және оның салдарына жауап беруді үйренген сайын, оның дербестігі де арта түседі.

2. Жаттығу «Демалыс кезіндегі қауіптер картасы» (10 минут)

Педагог: Қауіпсіз орта қалыптастыруды алдымен қауіп-қатерлерді анықтаудан бастайық. Ол үшін қауіптер картасын жасаймыз. Бұл картада балаңыз әртүрлі жағдайларда кездесуі мүмкін қауіптер белгіленеді.

Қатысушыларға нұсқаулық: Ата-аналар 4 топқа бөлінеді. Әр топ белгілі бір жағдай бойынша қауіптер картасын құрастырады. Тапсырманы орындауға 5 минут беріледі.

1-топ: Үй жағдайында қандай қауіптер болуы мүмкін?

2-топ: Көшеде қандай қауіптер болуы мүмкін?

3-топ: Интернетте қандай қауіптер болуы мүмкін?

4-топ: Табиғат аясында немесе су жағасында демалу кезінде қандай қауіптер болуы мүмкін?

Топтар өз ойларын флипчарт қағазына жазады. Уақыт аяқталғаннан кейін әр топтың өкілі өз жұмысының нәтижесін барлық қатысушыларға таныстырады (әр топқа 2 минут).

Педагогтің қорытындысы: Әр ата-ана баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету кезінде ықтимал қауіптерді алдын ала ескергені маңызды. Қауіптерді білу ғана жеткіліксіз. Баланы оларды тануға, қауіпсіз әрекет етуге және қажет жағдайда көмек сұрауға үйрету де маңызды. Баланың қауіпсіздігі алдын алу шараларынан және күнделікті қалыптасатын пайдалы дағдылардан басталады.

3. Ми шабуылы «Бастауыш сынып оқушыларының дербестік аймағы қандай?» (10 минут)

Педагог: Әр жас кезеңінде баланың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік мүмкіндіктері әртүрлі болады. Сондықтан баланың дербестігі де оның жас ерекшелігіне сәйкес қалыптасады.

Қазір бастауыш сынып жасындағы балалардың өз бетінше орындай алатын әрекеттері туралы пікір алмасуды ұсынамын.

Бұл тапсырмада дұрыс немесе бұрыс жауап жоқ. Біздің мақсатымыз - бір-бірімізді тыңдау және балаларда дербестікті қалыптастыру тәжірибесімен бөлісу.

Қатысушыларға нұсқаулық: Қатысушылар кезекпен немесе еркін түрде өз баласының өздігінен орындай алатын бір-екі әрекетін атайды. Педагог айтылған жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.

Бала өздігінен не істей алады?

1–2 сынып

Үй мекенжайын және ата-анасының телефон нөмірлерін білу

Бала өз үйінің мекенжайын, ата-анасының аты-жөнін және телефон нөмірлерін білуі қажет.

Күн тәртібін сақтау

Бала күн тәртібін өздігінен орындауға дағдыланады: уақытында ұйықтау, сабақ оқу, демалу.

Қарапайым тапсырмаларды орындау

Бала үйдегі жеңіл жұмыстарды өздігінен орындай алады: ойыншықтарын жинау, дастарқан жаю, гүлдерге су құю және т.б.

Қауіпсіздіктің негізгі ережелерін сақтау

Бала жолда, үйде, көшеде, бейтаныс адамдармен қарым-қатынаста және электр құралдарын пайдалану кезінде қауіпсіздік ережелерін біледі және сақтайды.

Есте сақтаңыз:

Баланың дербестігі біртіндеп қалыптасады. Ата-ананың қолдауы, сенімі және мадақтауы баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, жауапкершілік сезімін дамытуға көмектеседі.

Бала өздігінен не істей алады?

3–4 сынып

Уақытының бір бөлігін өздігінен жоспарлау

Бала күн тәртібін құрып, оқуына, демалысына және қызығушылықтарына уақытты өздігінен бөле алады.

Шағын сатып алулар жасау

Бала күнделікті қажетті заттарды сатып ала алады, ақшасын санап, қайтарым ақшаны тексеріп, дүкендегі тәртіп ережелерін сақтайды.

Телефон арқылы байланыс жасау

Бала ата-анасына қоңырау шалып, қай жерде екенін хабарлай алады және қажет болған жағдайда көмек сұрай біледі.

Қарапайым тұрмыстық жағдайларда шешім қабылдау

Бала ауа райына сәйкес киім таңдай алады, таңғы асқа не жейтінін шеше алады, үйде немесе мектепте кездесетін қарапайым жағдайларда дұрыс әрекет жасай алады.

Кейбір әрекеттердің қауіптілігін бағалау

Бала өз әрекеттерінің салдарын алдын ала ойлауға, қауіпті жағдайларды тануға және қауіпсіз шешім қабылдауға үйренеді.

Есте сақтаңыз:

Баланың дербестігі біртіндеп қалыптасады. Сенім, қолдау және орынды шектеулер баланың өзіне сенімді әрі жауапты тұлға болып өсуіне көмектеседі.

4. Талқылау «Шамадан тыс қамқорлық па, әлде орынды бақылау ма?» (10 минут)

Нұсқаулық: Қатысушылар 3-5 адамнан шағын топтарға бірігеді.

Әр топқа төмендегі төрт жағдаят ұсынылады.

Жағдаят 1. Ата-ана мектеп көрші аулада орналасқан болса да, баласын күн сайын мектеп есігіне дейін шығарып салады.

Жағдаят 2. Балаға микротолқынды пешті өздігінен пайдалануға рұқсат берілмейді.

Жағдаят 3. Бала серуендеу бағытын өзі таңдайды, бірақ қай жерде жүргені туралы ата-анасына хабарлап отырады.

Жағдаят 4. Ата-аналар баланың хат-хабарларын оның рұқсатынсыз күн сайын тексеріп отырады.

Педагог: Осы жағдаяттарда ата-ананың баламен өзара әрекеттесуінің қандай стилі байқалатынын анықтаңыздар: шамадан тыс бақылау; шамадан тыс қамқорлық; орынды бақылау.

Талқылауға 5 минут беріледі. Тапсырма аяқталғаннан кейін жалпы талқылау ұйымдастырылады. Қатысушылар өз жауаптарын салыстырып, пікірлерін дәлелдейді.

Педагог пікірталасты бағыттап отырады, даулы мәселелер бойынша нақтылаушы сұрақтар қойып, әр қатысушының өз ұстанымын негіздеуіне мүмкіндік береді.

Педагогтің қорытындысы: Ата-ана әр жағдайды бағалауға және баламен қарым-қатынас стилін таңдауға саналы түрде қарауы маңызды. Егер белгілі бір қауіп-қатер болса, ата-ана бақылауды өз қолында сақтауы қажет. Ал қауіп болмаса, балаға өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік берген жөн. Әр бала өз қарқынымен дамиды. Сондықтан оның жас ерекшелігі мен жеке мүмкіндіктерін ескеру маңызды. Баланың дербестігі біртіндеп қалыптасады және бұл үдерістің кезеңдерін барлық ата-ана ескергені дұрыс.

5. Жаттығу «Дербестікке бір қадам» (10 минут)

Педагог: Әр бала өмірінде өзіне таныс емес немесе қауіп төндіруі мүмкін жағдайларға тап болуы ықтимал. Баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін осындай жағдайларды алдын ала талқылап, оған қалай әрекет ету керектігін үйрету маңызды. Мұндай сәттерде бала ата-анасының қысымын емес, қолдауын сезінуі қажет.

Қазір сіздерге әртүрлі жағдайларда балаға төнуі мүмкін қауіптерді талқылап, олардың алдын алу жолдарын анықтауды ұсынамын.

Қатысушыларға нұсқаулық: Қатысушылар 3-4 адамнан топтарға бөлінеді. Әр топқа жағдаят жазылған карточка және талқылауға арналған сұрақтар беріледі.

Тапсырманы орындауға 5 минут уақыт беріледі. Талқылаудан кейін әр топ өз жауаптарын қысқаша таныстырады (2 минут).

1-карточка

Бала екі сағатқа үйде жалғыз қалды. Есік қоңырауын бейтаныс адам басып, өзін коммуналдық қызметтің қызметкері ретінде таныстырды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Бала қалай әрекет етуі керек?
- Ата-ана алдын ала қандай нұсқаулар беруі қажет?

2-карточка

Серуен кезінде достары баланы жолды белгіленбеген жерден кесіп өтуге шақырады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Баланың қандай әрекет нұсқалары бар?
- Баланы құрдастарының қысымына қарсы тұруға қалай үйретуге болады?

3-карточка

Әлеуметтік желіде бейтаныс адам балаға байқауға қатысуды ұсынып, жеке мәліметтерін жіберуді сұрайды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Бала қандай қауіп белгілерін байқай алады?
- Мұндай жағдайда бала қалай әрекет етуі керек?

4-карточка

Аулада бейтаныс ересек адам балаға жақындап, белгілі бір мекенжайды табуға көмектесуді және сол жерге дейін бірге барып көрсетуді сұрайды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Бала қандай қауіп белгілерін байқай алады?
- Мұндай жағдайда бала қалай әрекет етуі керек?

Педагогтің қорытындысы: Балалар бейтаныс немесе күрделі жағдайларға қалай қарау керектігін ең алдымен ата-анасымен қарым-қатынас арқылы үйренеді.

6. Жаттығу «Дербестіктің жақын даму аймағы» (5 минут)

Қатысушыларға нұсқаулық: Әр ата-ана төмендегі кестені толтырады.

Қазір өздігінен орындай алады	Алдағы күндері сеніп тапсыра аламын	Демалыс кезінде баламның нені үйренгенін қалаймын?

Педагог: Осы жаттығудың нәтижелеріне сүйене отырып, сіздер балаңызбен бірге «Қауіпсіз демалыс жоспарын» құра аласыздар және демалыс кезеңінде меңгеретін 2-3 жаңа дербестік дағдысын анықтай аласыздар. Егер қандай дағдыларды дамытуға болатынын таңдауда қиындық туындаса, төмендегі мысалдарды пайдалануға болады:

- мектеп сөмкесін өздігінен жинау;
- күн тәртібін сақтау;
- тұрмыстық құралдарды қауіпсіз пайдалану;
- өз күнін жоспарлау;
- қиын жағдайда көмек сұрай білу;
- жол қозғалысы ережелерін сақтау;

- интернеттегі ақпаратқа сыни көзқараспен қарау.

7. Қорытынды. Рефлексия (5 минут)

Педагог: Біздің кездесуіміз аяқталуға жақындады.

Бүгін біз жазғы демалыс кезінде баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жолдары туралы әңгімелестік. Баланың қауіпсіздігі тыйымдардан емес, жауапкершілік пен өмірлік дағдыларды қалыптастырудан басталады. Бала өз бетінше және саналы түрде әрекет ете алған сайын, түрлі жағдайларда өзін сенімдірек сезінеді. Ересектердің міндеті - балаға қауіпсіз жағдайда өз тәжірибесін жинақтауға мүмкіндік беру. Осындай тәжірибе арқылы бала біртіндеп дербес әрі жауапты тұлға болып қалыптасады.

Үй тапсырмасы ретінде балаңызбен бірге келесі тапсырманы орындауды ұсынамын: «Қауіпсіз демалыстың 5-7 ережесін» құрастырыңыздар. Мысалы:

- ата-анасына қай жерде жүргенін хабарлап отыру;
- бейтаныс адамдармен бірге кетпеу;
- су жағасындағы қауіпсіздік ережелерін сақтау;
- экран алдында өткізетін уақытты шектеу;
- жедел қызметтердің телефон нөмірлерін білу.

Педагогтің қорытындысы: Бала қауіпсіздік ережелерін жаттап қана қоймай, оларды өмірлік жағдайларда қолдана білуі қажет. Ересектердің қолдауы баланың дамуына қателіктері үшін үнемі сын айтудан әлдеқайда тиімді әсер етеді. Егер бала қандай да бір келісілген ережені сақтамаса, ең алдымен оны айыптамай, не себепті бұл ережені орындай алмағанын түсінуге тырысқан жөн. Кейін осындай жағдай қайталанса, қандай әрекет жасайтынын бірге талқылау маңызды.

Рефлексия

Тапсырма аяқталғаннан кейін педагог ата-аналарға келесі сөйлемдерді аяқтауды ұсынады:

- «Бүгін мен ... түсіндім.»
- «Баланың қауіпсіздігі үшін ең маңыздысы ...»
- «Демалыс кезінде балама ... үйренуге көмектесемін.»

Қалауы бойынша ата-аналар өз ойларымен бөлісе алады.

Педагогтің қорытынды сөзі

Құрметті ата-аналар!

Бүгінгі кездесуден өздеріңізге пайдалы ақпарат алдыңыздар деп сенемін және оны күнделікті өмірде қолданасыздар деп үміттенемін.

Баланың қауіпсіздігі - оның түрлі күтпеген жағдайларға дайын болуы, қауіп-қатерді бағалай білуі және саналы шешім қабылдай алуымен тығыз байланысты.

Белсенді қатысқандарыңызға, ашық пікірлеріңізге және балаларыңыз үшін сенімді тірек болуға деген ұмтылыстарыңызға алғысымды білдіремін.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығындағы келесі кездесулерде жүздескенше!

1.8 «БІРГЕ ӨСЕМІЗ, БІРГЕ ДАМЫЙМЫЗ: ЕБҚ БАР БАЛАНЫ ҚАЛАЙ ҚОЛДАУҒА БОЛАДЫ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларын қолдау дағдыларын дамыту, баланың өзіне деген сенімін нығайтуға, дербестігін дамытуға және мектеп өміріне табысты бейімделуіне ықпал ету.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды бастауыш сынып жасындағы ЕБҚ бар балалардың даму ерекшеліктерімен таныстыру.
2. Баланың дамуы үшін ата-ананың қолдауы мен қабылдауының маңызын түсіндіру.
3. Ата-аналарды баланың күшті жақтары мен жетістіктерін байқай білуге үйрету.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар ЕБҚ бар балалардың жас ерекшеліктері туралы білімдерін толықтырады.
- Баланы қолдаудың тиімді тәсілдерін меңгереді.
- Баланың дербестігі мен өзіне деген сенімін дамытуға арналған практикалық құралдармен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: қамқорлық, құрмет, жауапкершілік, мейірімділік, өзара көмек, төзімділік, түсіністік, отбасы бірлігі.

Сабақ жоспары

9. Тақырыптың өзектілігі «ЕБҚ бар бала үшін отбасы қолдауы неліктен маңызды?»
- 10.«Менің балам қандай?» жаттығуы
- 11.Талқылау «ЕБҚ бар балалардың ата-аналары қандай қиындықтарға кездеседі?»
- 12.ЕБҚ бар бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері «Ата-аналар нені білуі маңызды?»
- 13.«Баланың жетістігін байқай білейік» практикалық жаттығуы
- 14.Топтық жұмыс «Баланың өзіне деген сенімін қалай нығайтуға болады?»
- 15.«Дамуға жетелейтін сөздер» жаттығуы

16.Қорытынды. Рефлексия «Балаға арналған жылы лебіз» жаттығуы»

Қажетті құрал-жабдықтар: Презентация, флипчарт (немесе такта), маркерлер, жаттығуға арналған карточкалар, стикерлер, А4 форматындағы қағаздар, қаламдар, үлестірмелі материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1.Тақырыптың өзектілігі «ЕБҚ бар бала үшін отбасы қолдауы неліктен маңызды?» (7 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Сіздерді Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының кезекті кездесуінде көргеніме қуаныштымын.

Әрбір бала ата-анасының мейіріміне, қолдауына және сеніміне мұқтаж. Ал ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін бұл қолдау тіпті маңызды. Себебі бала өзіне сенетін, жетістігін байқап, қиындық кезінде жанынан табылатын ересектердің бар екенін сезінгенде ғана өз мүмкіндігін аша бастайды.

Бастауыш мектеп кезеңі – баланың өміріндегі маңызды белестердің бірі. Осы уақытта ол жаңа ортаға бейімделеді, достар табады, білім алады, өз мүмкіндіктерін бағалай бастайды. Сонымен қатар айналасындағы балалармен өзін салыстырып, өзіне деген көзқарасы қалыптаса бастайды.

ЕБҚ бар балалар үшін бұл кезең кейде қосымша күш-жігерді талап етеді. Кейбір балаларға жаңа дағдыларды меңгеруге, тапсырмаларды орындауға немесе мектеп өміріне бейімделуге көбірек уақыт қажет болуы мүмкін. Осындай сәттерде ата-ананың қолдауы мен түсіністігі баланың алға жылжуына үлкен ықпал етеді.

Көп жағдайда біз баланың қолынан келмей жатқан нәрселерге көбірек көңіл бөлеміз. Бұл – әр ата-анаға тән жағдай. Өйткені біз баламыздың табысты, өзіне сенімді болғанын қалаймыз. Дегенмен баланың жетістіктерін, күшті жақтарын және кішкентай болса да алға басқан қадамдарын байқай білу де өте маңызды.

Баланың өзіне деген сенімі көбіне отбасының қолдауынан басталады. Бүгін біз баланың күшті жақтарын қалай дамытуға болатыны, оның жетістіктерін қалай байқауға болатыны және ата-ана ретінде балаға қалай тірек болуға болатыны туралы әңгімелесеміз.

Талқылауға арналған сұрақ

Кездесуімізді шағын жаттығудан бастайық. Бір сөзбен немесе қысқа сөйлеммен мына сұраққа жауап беріңіздер:

«Бірнеше жылдан кейін балаңызды қандай тұлға ретінде көргіңіз келеді?»

Мысалы:

- өзіне сенімді;
- дербес;
- бақытты;
- мейірімді;

- жауапты;
- білімге құштар;
- көпшіл;
- табанды.

(Қатысушылар кезекпен жауап береді.)

Педагогтің қорытындысы: Рақмет!

Жауаптарыңыз әртүрлі болғанымен, барлығыңыздың тілектеріңіз ортақ. Әр ата-ана баласының бақытты, өзіне сенімді, өмірдің түрлі қиындықтарын еңсере алатын тұлға болып өскенін қалайды.

Бүгінгі кездесу барысында осы мақсатқа жетуде отбасының рөлі қандай екенін бірге талқылаймыз.

2. «Менің балам қандай?» жаттығуы (7 мин)

Педагог: Көп жағдайда біз бала туралы айтқанда оның қиындықтарын, алаңдататын тұстарын немесе қолдау қажет ететін қырларын көбірек ойлаймыз. Бұл – әр ата-анаға тән жағдай.

Алайда бүгін біз баламызға басқа қырынан қарап көрейік. Оның бойындағы жақсы қасиеттерді, жетістіктерін, қабілеттерін еске түсірейік.

Әр баланың өзіне тән ерекшелігі, қызығушылығы, күшті жағы болады. Кейде күнделікті қарбаласта біз сол жақсы қасиеттерді байқамай қалуымыз мүмкін.

Сондықтан қазір балаңыздың жақсы қырларын еске түсіруге шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушыларға стикерлер немесе карточкалар таратылады.

Тапсырма: «Менің балам қандай?»

Балаңыздың кемінде үш жақсы қасиетін немесе мықты тұсын жазыңыз.

Мысалы:

- мейірімді;
- қамқор;
- еңбекқор;
- алғыр;
- жауапты;

- ізденімпаз;
- шығармашыл;
- табанды;
- ақкөңіл;
- сезімтал.

(2-3 минут уақыт беріледі.)

Талқылау

Жаттығу аяқталғаннан кейін бірнеше ата-ана өз жауаптарымен бөліседі.

Педагог сұрақ қояды:

4. Балаңыздың жақсы қасиеттерін атау оңай болды ма?
5. Қайсысын бірінші болып еске түсірдіңіз?
6. Осындай сөздерді балаңыздың өзіне қаншалықты жиі айтасыз?

Педагогтің қорытындысы: Әр бала ата-анасының өзіне сенетінін және жақсы қасиеттерін бағалайтынын сезінгісі келеді. Баланың бойындағы жақсы қасиеттерді байқап, оны сөзбен жеткізу – оның өзіне деген сенімін арттырудың маңызды жолдарының бірі.

Кейде қарапайым ғана: «Сенің қолыңнан келеді» немесе «Мен сенің тырысқаныңды байқап жүрмін» деген сөздердің өзі балаға үлкен күш береді.

3. Талқылау «ЕБҚ бар балалардың ата-аналары қандай қиындықтарға кездеседі?» (8 мин)

Педагог: Біз жаңа ғана балаларымыздың жақсы қасиеттері мен жетістіктері туралы әңгімелестік. Дегенмен әрбір ата-ана бала тәрбиесінде түрлі қиындықтарға да тап болады. Кейде бізді алаңдататын жағдайлар, жауап таба алмай жүрген сұрақтар немесе шаршататын сәттер кездеседі.

Әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеу барысында ата-аналарға қосымша күш, шыдамдылық пен қолдау қажет болуы мүмкін. Сондықтан қазір сіздерді өз ойларыңызбен бөлісуге шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық

Сұраққа қысқаша жауап беріңіздер: «Балаңызды тәрбиелеуде сізді не алаңдатады?» немесе «Қандай жағдайлар сізге қиындық туғызады?»

Қатысушылар өз ойларын еркін айтады. Педагог жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.

Ата-аналарды не мазалайды?

Көптеген ата-аналар балаларын тәрбиелеу барысында мынадай қиындықтарға кездеседі:

 Балам тез шаршап қалады.	 Құрдастарымен тіл табысуы қиын.	 Сын айтылса қатты уайымдайды.
 Үй тапсырмасын орындауға құлқы болмайды.	 Жаңа нәрсені бастауға қиналады.	 Өзін басқа балалармен салыстырады.
 Қателесуден қорқады.	 Өзі істей алатын нәрсеге де көмек сұрай береді.	 Сабаққа қызығушылығы тез жоғалады.
 Өз күшіне сенімсіз.	 Көңіл-күйі тез өзгереді.	 Күн тәртібін сақтау қиын.

Есте сақтаңыз:
Әр бала – ерекше! Қолдау, түсіністік және сенім балаңыздың қиындықтарды жеңуге және өз мүмкіндігін ашуға көмектеседі.

Талқылау

Педагог сұрақтар қояды:

4. Осы айтылғандардың қайсысы сізге таныс?
5. Қай жағдай сізді көбірек алаңдатады?
6. Осындай кезде сізге не көмектеседі?

(Бірнеше ата-ана өз тәжірибесімен бөліседі.)

Педагогтің қорытындысы: Байқасаңыздар, көпшілігімізді толғандыратын мәселелер ұқсас екен. Мұндай қиындықтар көптеген отбасыларда кездеседі. Бұл – ата-аналық тәжірибенің табиғи бөлігі.

Ең бастысы, бұл жағдайлар баланың қабілетсіздігін де, ата-ананың қателігін де білдірмейді. Көп жағдайда олар баланың жас ерекшелігімен, даму қарқынымен және жаңа ортаға бейімделуімен байланысты болады.

Әр бала өз қарқынымен дамиды. Сондықтан баланы өзгелермен салыстырмай, оның мүмкіндігін ескеріп, жетістігін байқап, қолдау көрсету маңызды.

Бала өзіне сенетін ересектердің бар екенін сезінген кезде ғана қиындықтарды жеңуге және жаңа жетістіктерге ұмтыла бастайды.

4. ЕБҚ бар бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері «Ата-аналар нені білуі маңызды?» (10 мин)

Педагог: Әр баланың даму қарқыны әртүрлі. Дегенмен бастауыш сынып жасындағы барлық балаларға ортақ ерекшеліктер бар. Бұл кезеңде балалар жаңа білім алып қана қоймай, өздерін танып, қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауды үйренеді.

ЕБҚ бар балалар үшін бұл кезең ерекше қолдауды қажет етеді. Сондықтан баланың жас ерекшеліктерін түсіну ата-анаға оны дұрыс қолдауға көмектеседі.

Бастауыш мектеп жасында бала ересектердің бағасына өте сезімтал келеді. Ол өз жетістіктері мен мүмкіндіктері туралы пікірді көбіне ата-анасы мен мұғалімдерінің көзқарасы арқылы қалыптастырады. Сондықтан осы кезеңде баланың күшті жақтарын байқап, жетістіктерін қолдап отыру, оның өзіне деген сенімін нығайтуға және мектепке деген оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді.

1

БАЛА ҮШІН ЖЕТІСТІК СЕЗІМІ МАҢЫЗДЫ

Бастауыш сынып жасындағы балалар үшін жетістік үлкен маңызға ие.

Бала өз жетістігін көрген сайын:

- ★ өзіне деген сенімі артады;
- ★ жаңа нәрселерді үйренуге ынталанады;
- ★ қиындықтарды жеңуге талпынады;
- ★ өз мүмкіндігіне сене бастайды.

Тіпті кішкентай жетістіктердің өзі назардан тыс қалмауы керек.

Мысалы:

- ✓ тапсырманы өз бетінше орындады;
- ✓ бастаған ісін аяқтады;
- ✓ жаңа нәрсені үйренді;
- ✓ бұрын қорқатын әрекетін жасап көрді.

Педагогтің қорытындысы

Бала үшін жетістік – тек жоғары баға алу емес. Әрбір алға басқан қадам – оның дамуының көрсеткіші.

2

БАЛАНЫҢ ӨЗІНЕ ДЕГЕН КӨЗҚАРАСЫ ОТБАСЫНАН ҚАЛЫПТАСАДЫ

Балалар көбінесе өздерін ата-анасының көзімен бағалайды.

Егер бала үнемі осындай сөздерді естисе...

- ✗ «Неге тағы қателестің?»
 - ✗ «Басқалардан үйренсеңші»
 - ✗ «Сенің қолыңнан келмейді»
- ...өз мүмкіндігіне күмәндана бастайды.

Ал қолдау білдіретін сөздер баланың сенімін нығайтады:

- ✓ «Сенің тырысқаның маған ұнайды»
- ✓ «Қолыңнан келеді»
- ✓ «Қателесу – үйренудің бір бөлігі»
- ✓ «Мен саған сенемін»

Педагогтің қорытындысы

Баланың өзіне деген сенімі ең алдымен отбасындағы қарым-қатынастан басталады.

3

ДЕРБЕСТІК БІРТІНДЕП ҚАЛЫПТАСАДЫ

Кейде ата-аналар баласына көмектесемін деп оның орнына бәрін өздері жасап қояды. Алайда баланың дербестігі күнделікті қарапайым әрекеттер арқылы қалыптасады.

Мысалы:

- ✓ сөмкесін жинау;
- ✓ киімін дайындау;
- ✓ өз заттарын реттеу;
- ✓ шағын тапсырмаларды орындау.

Педагогтің қорытындысы

Баланың қолынан келетін істі оның орнына орындау емес, орындауына мүмкіндік беру маңызды.

4

ҚОЛДАУ САЛЫСТЫРУДАН МАҢЫЗДЫ

Кейде ата-аналар баланы ынталандыру мақсатында оны басқа балалармен салыстырады. Алайда салыстыру көбінесе баланың өзіне деген сенімін төмендетеді.

Мысалы:

- ✗ «Қарашы, сыныптасың қандай жақсы оқиды.»
- ✗ «Басқалар істеп жатыр ғой.»

Оның орнына:

- ✓ «Бүгін сен кешеңгіге қарағанда жақсы орындадың.»
- ✓ «Сенің талпынысың маған ұнайды.»
- ✓ «Қолыңнан келетініне сенемін.»

Педагогтің қорытындысы

Әр баланың даму жолы әртүрлі. Сондықтан баланы өзгелермен емес, өзінің кешегі жетістігімен салыстырған дұрыс.

Қорытынды: Бала өзін қауіпсіз сезінгенде, жетістігін байқап, қолдау көргенде ғана өз мүмкіндігін толық аша алады.

Біздің міндетіміз – баланы өзгелермен салыстыру емес, оның әрбір қадамын байқап, жетістігін бағалап, өзіне сеніммен қарауына көмектесу.

5. «Баланың жетістігін байқай білейік» практикалық жаттығуы» (8 мин)

Мақсаты: Ата-аналардың баланың жетістіктерін байқап, оның күшті жақтарына назар аудару дағдыларын дамыту.

Педагог: Біз көбіне баланың қолынан келмей жатқан нәрселерге назар аударамыз. Бұл қалыпты жағдай. Себебі әр ата-ана баласының жақсы оқып, дамып, жетістікке жеткенін қалайды.

Алайда баланың өзіне деген сенімі көбіне оның жетістіктерінің байқалуынан басталады. Кейде біз үшін қарапайым болып көрінетін әрекеттердің өзі бала үшін үлкен жетістік болуы мүмкін.

Қазір балаңыздың соңғы уақыттағы жетістіктерін еске түсіріп көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушыларға карточка немесе А4 парағы таратылады.

Келесі сұрақтарға жауап жазыңыз:

1. Соңғы уақытта балам нені үйренді?
2. Бұрын қиналған қандай істі қазір жақсырақ орындайды?
3. Баламның қай жетістігі мені қуантты?
4. Бүгін мен баламды не үшін мақтай аламын?

(2-3 минут уақыт беріледі.)

Педагог: Қазір жазған жауаптарыңызға назар аударып көріңіздер. Кейде біз баланың жетістіктерін үлкен нәтижелермен ғана байланыстырамыз. Алайда бала үшін күнделікті өмірдегі кішкентай қадамдардың өзі маңызды жетістік болуы мүмкін.

Енді баланың күнделікті өмірдегі осындай жетістіктеріне бірге назар аударып көрейік.

Талқылау

Педагог сұрақ қояды:

1. Бұл тапсырманы орындау сізге оңай болды ма?
2. Баланың жетістіктерін қаншалықты жиі байқайсыз?
3. Соңғы рет балаңызды қашан мақтадыңыз?

(Бірнеше ата-ана жауап береді.)

Педагогтің қорытындысы

Баланың жетістігін байқау - оны мақтау ғана емес, оның күш-жігерін бағалау. Кейде қарапайым ғана: «Мен сенің тырысқаныңды байқап жүрмін» немесе «Сенің қолыңнан келеді» деген сөздер баланың өзіне деген сенімін нығайтып, жаңа жетістіктерге жетелеуі мүмкін.

Педагог: Әр бала кейде өз күшіне күмәнданады, қателесуден қорқады немесе жаңа нәрсені бастауға жүрексінеді. Осындай кезде ата-ананың қолдауы ерекше маңызды.

Енді топтық жұмыс арқылы баланың өзіне деген сенімін қалай нығайтуға болатынын бірге қарастырайық.

6. Топтық жұмыс «Баланың өзіне деген сенімін қалай нығайтуға болады?» (10 мин)

Педагог: Әр бала кейде өз күшіне күмәнданады. Әсіресе бір нәрсе бірден орындалмаса немесе өзгелермен салыстырғанда өз мүмкіндігін төмен бағаласа, оның өзіне деген сенімі әлсіреуі мүмкін.

Осындай сәттерде баланың жанынан табылып, қолдау көрсету өте маңызды. Кейде дұрыс айтылған бір ауыз сөз баланың өзіне деген сенімін қайта оятып, алға қадам жасауына көмектеседі.

Қазір бірнеше жағдаятты талдап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Ата-аналар 3-4 адамнан шағын топтарға бөлінеді.

Әр топқа жағдаят жазылған карточка ұсынылады.

Тапсырма:

1. Бала қандай сезімде болуы мүмкін екенін анықтаңыз.
2. Ата-ана қандай қолдау көрсете алады?
3. Қандай сөздер баланың өзіне деген сенімін нығайтуға көмектеседі?
(Топтарға 5 минут уақыт беріледі.)

1-жағдаят

Бала: «Менің қолымнан келмейді. Мен орындай алмаймын.»

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Бала не сезініп тұр?
- Мұндай жағдайда ата-ана не айта алады?

Қолдау көрсету үлгісі:

- «Кел, бірге байқап көрейік.»
- «Бірден бәрі бола бермейді.»
- «Сенің қолыңнан келетініне сенемін.»

2-жағдаят

Бала: «Мен бәрінен нашармын.»

Қолдау көрсету үлгісі:

- «Әр адамның өз қабілеті болады.»
- «Сенің де жақсы жасайтын нәрселерің көп.»
- «Өзіңнің кешегі жетістігіңді еске түсірші.»

3-жағдаят

Бала жаңа тапсырманы орындаудан бас тартады.

Қолдау көрсету үлгісі:

- «Жаңа нәрсе әрқашан аздап қорқынышты болуы мүмкін.»
- «Қателесуге болады.»
- «Бастап көрейік, қалғанын бірге шешеміз.»

4-жағдаят

Бала қателесіп қалып қатты ренжіді.

Қолдау көрсету үлгісі:

- «Қателесу – үйренудің бір бөлігі.»
- «Әр адам қателеседі.»
- «Маңыздысы – қайтадан әрекет ету.»

Топтардың таныстырылымы: Әр топ өз жағдаяты бойынша қысқаша жауап береді.

Педагог ата-аналардың жауаптарын толықтырып, тиімді қолдау тәсілдерін атап өтеді.

Педагогтің қорытындысы

Баланың өзіне деген сенімі жетістік арқылы ғана емес, қиындық кезінде көрген қолдау арқылы да қалыптасады.

Бала ата-анасының өзіне сенетінін сезінген кезде жаңа нәрселерді үйренуге, қателесуден қорықпауға және өз мүмкіндігін дамытуға ұмтылады. Сондықтан баланың нәтижесін ғана емес, оның талпынысы мен еңбегін де бағалау маңызды.

Педагог: Біз қазір қолдау көрсетудің маңыздылығы туралы айттық. Ал кейде қолдаудың ең қарапайым әрі тиімді құралы – дұрыс таңдалған сөздер.

Енді баланың дамуына көмектесетін сөздер мен сөз тіркестеріне назар аударайық.

7. «Дамуға жетелейтін сөздер» жаттығуы (5 мин)

Педагог: Кейде біз баламызға көмектескіміз келеді, бірақ ашу немесе шаршау кезінде айтқан сөздеріміз керісінше әсер етуі мүмкін.

Бала естіген сөздерін жүрегіне жақын қабылдайды. Сондықтан ата-ананың әрбір сөзі оның өзіне деген көзқарасына әсер етеді.

Қазір баланың сенімін әлсірететін сөздерді қолдаушы сөздермен қалай алмастыруға болатынын қарастырайық.

СЫННЫҢ ОРНЫНА – ҚОЛДАУ!

Баланың өзіне деген сенімін нығайтын сөздер

✗ АЙТПАҒАН ДҰРЫС	✓ ОНЫҢ ОРНЫНА АЙТУҒА БОЛАДЫ
 «Неге тағы істей алмадың?» →	 «Кел, тағы бір рет байқап көрейік.»
 «Басқалар қалай жақсы істейді.» →	 «Сенің бүгінгі нәтижең кешегіден жақсырақ.»
 «Өзің істе!» →	 «Қажет болса, көмектесемін.»
 «Бұған бола ренжіме.» →	 «Сені түсінемін. Бұл жағдай саған оңай болмаған сияқты.»
 «Сен үнемі қателесесің.» →	 «Қателесу - үйренудің бір бөлігі.»
 «Сенің қолыңнан келмейді.» →	 «Мен сенің қолыңнан келетініне сенемін.»

Қолдаушы сөздер баланың сенімін арттырады, мотивациясын күшейтеді және жаңа жетістіктерге жетелейді!

Қатысушыларға тапсырма

Педагог сұрақ қояды: «Сіз балаңызға жиі айтатын қандай қолдау сөздерін атай аласыз?» (Ата-аналар өз жауаптарымен бөліседі.)

Мысалы:

- «Сенің қолыңнан келеді.»
- «Мен саған сенемін.»
- «Жарайсың, тырысып жатырсың.»
- «Мен сенімен мақтанамын.»
- «Қателесуге болады.»
- «Кел, бірге шешімін табайық.»

Педагогтің қорытындысы: Баланың өзіне деген сенімі үлкен жетістіктерден емес, күн сайын еститін қарапайым сөздерден қалыптасады.

Кейде бір ғана: «Мен саған сенемін» деген сөз балаға жаңа қадам жасауға күш береді.

8. Қорытынды. Рефлексия

«Балаға арналған жылы лебіз» жаттығуы (5 мин)

Педагог: Бүгін біз баланың жетістігін байқау, оны қолдау және өзіне деген сенімін нығайту туралы әңгімелестік.

Әр бала ата-анасының махаббатын, қолдауын және сенімін сезінгісі келеді. Кейде біз оны іспен көрсетеміз, кейде сөзбен жеткіземіз.

Қазір сіздерді балаңызға арнап қысқа ғана жылы лебіз жазуға шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушыларға карточкалар таратылады.

Тапсырма: Балаңызға арнап бір сөйлем немесе қысқа тілек жазыңыз. Бұл сөздер балаңызға қолдау, сенім және мейірім сыйлайтындай болсын.

Үлгі ретінде

«Мен сені жақсы көремін.»

«Сен мен үшін өте қымбатсың.»

«Мен сенің қолыңнан келетініне сенемін.»

«Мен сенің жетістіктеріңді әрдайым байқап жүремін.»

«Сенің тырысқаның мен үшін маңызды.»

«Қандай жағдай болса да, мен әрқашан жаныңдамын.»

«Сен ерекше әрі талантты баласың.»

«Мен сенімен мақтанамын.»

Рефлексия

Педагог қатысушыларға төмендегі сұрақтарды ұсынады:

1. Бүгінгі кездесуден өзіңізге қандай ой түйдіңіз?
2. Балаңыз туралы қандай жаңа қырды байқадыңыз?
3. Бүгіннен бастап қандай әрекетті өзгертуге дайынсыз?

(Қалауы бойынша бірнеше ата-ана жауап береді.)

Педагогтің қорытынды сөзі

Құрметті ата-аналар!

Баланың өзіне деген сенімі ең алдымен отбасында қалыптасады. Оған қолдау көрсету үшін үлкен нәрсе қажет емес. Кейде бір жылы сөз, бір мақтау немесе бір сәттік назардың өзі жеткілікті.

Балаңыздың әрбір жетістігін байқап, оған сенім білдіріңіз. Себебі балаға қанат бітіретін ең үлкен күш — ата-анасының қолдауы мен махаббаты.

Назарларыңызға рақмет! Келесі кездескенше сау болыңыздар!

2-БӨЛІМ

5-9 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

2.1 «МЕКТЕП ОРТАСЫНДАҒЫ ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналарға жасөспірімдердің мектеп ортасындағы тұлғааралық қарым-қатынас ерекшеліктері туралы түсініктерін кеңейту, балаға қатарластарымен, сыныптастарымен және мұғалімдермен тиімді қарым-қатынас орнатуда қолдау көрсету дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды 5-9 сынып оқушыларының қарым-қатынас жасау ерекшеліктерімен таныстыру.
2. Жасөспірімнің эмоционалдық жағдайына қатарластарымен қарым-қатынастың әсерін түсіндіру.
3. Ата-аналарға баламен сенімді диалог құрудың және қарым-қатынас қиындықтары кезінде қолдау көрсетудің тиімді тәсілдерін ұсыну.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жасөспірімдердің тұлғааралық қарым-қатынас ерекшеліктері туралы білімдерін толықтырады;
- Мектептегі қарым-қатынас баланың эмоционалдық әл-ауқатына қалай әсер ететінін түсінеді.
- Баланың әлеуметтік қиындықтарын дер кезінде байқауға көмектесетін белгілермен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, жауапкершілік, сыйластық, достық, өзара түсіністік, ашықтық, жанашырлық, ынтымақтастық, мәдени қарым-қатынас, отбасы бірлігі.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі «Жасөспірім үшін қарым-қатынас неліктен маңызды?»
2. «Бір күн ішінде...» ой қозғау жаттығуы
3. «Көрінбейтін әсерлер» пікір алмасуы
4. «Естілмей қалған сөздер» жаттығуы
5. «Қарым-қатынас көпірі» практикалық жұмысы
6. «Қай сөз жақындатады, қай сөз алыстатады?» талдау жаттығуы
7. «Бүгінгі кездесуден кейін...» рефлексиясы
8. Қорытынды

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, флипчарт (немесе тақта), маркерлер, А4 форматындағы қағаздар, қаламдар, карточкалар, үлестірімелі материалдар, инфографикалар, ата-аналарға арналған жадынамалар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1.Тақырыптың өзектілігі «Жасөспірім үшін қарым-қатынас неліктен маңызды?» (7 мин)

Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Жасөспірімдік кезеңде бала тек білім алып қана қоймайды, өз орнын іздейді, өзіне деген көзқарасын қалыптастырады, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренеді.

Егер бастауыш сынып оқушысы үшін ата-анасының пікірі бірінші орында тұрса, жасөспірім кезеңде қатарластарының пікірі ерекше маңызға ие бола бастайды. Баланың өзін қалай бағалауы, өзіне деген сенімі, мектепке деген көзқарасы көбіне сыныптағы қарым-қатынастармен байланысты болады.

Дәл жасөспірімдік кезеңде ата-аналар «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының «Заң және тәртіп» құндылығы аясында баланың құқықтық санасын қалыптастыруы қажет. Бұл құндылық өз құқықтары мен міндеттерін түсінуді, Қазақстан Республикасының заңдарын құрметтеуді және өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік алуға дайын болуды дамытуды көздейді.

Аталған құндылық баланың бойында мынадай ұстанымдар мен дағдыларды қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады:

- Өз құқықтарын білу және өзгелердің құқықтарын құрметтеу - адамның қадір-қасиетін сақтау, жеке шекараларын құрметтеу, қорлауға және кемсітушілікке жол бермеу.
- Ережелердің мәнін түсіну және оларды сақтау - отбасы, мектеп және қоғам ережелерінің қауіпсіздік пен әділдікті қамтамасыз етудегі маңызын ұғыну.
- Өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік алу - әрекеттерінің салдарын бағалау, қателіктерін мойындау және келтірілген зиянды түзету.
- Келіспеушіліктерді бейбіт жолмен шешу - өзгені тыңдау, келісімге келу, келіспеушілікті қорқытусыз және зорлық-зомбылықсыз білдіру.
- Құқыққа қайшы мінез-құлыққа қарсы тұру - жәбірлеуге (буллингке) қатыспау, агрессиялық әрекеттерді қолдамау, құқықтары бұзылған жағдайда көмекке жүгіну.

Отбасында баланың құқықтық санасы ата-аналардың күнделікті үлгі-өнегесі арқылы қалыптасады: әділ әрі түсінікті талаптар қою, берген уәделерін

орындау, өзара сыйластыққа негізделген қарым-қатынас жасау және іс-әрекеттердің салдарын талқылау. Бала әр адамның құқықтары бар екенін, ал белгіленген ережелерді сақтау балалар үшін де, ересектер үшін де міндетті екенін түсінуі қажет.

2. «Бір күн ішінде...» ой қозғау жаттығуы (7 мин)

Педагог: Кейде біз баланың мектептегі өмірін сабақпен ғана байланыстырамыз. Бірақ жасөспірімнің күні түрлі адамдармен қарым-қатынас жасаудан тұрады.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Флипчартқа ортасына «Жасөспірім» деп жазылған шеңбер сызылады.

Педагог сұрақ қояды:

«Балаңыз бір күн ішінде кімдермен қарым-қатынас жасайды деп ойлайсыз?» (1-2 минут уақыт беріледі.)

Ата-аналар жауап береді, педагог жауаптарды шеңбердің айналасына жазады.

Мысалы: сыныптастар, достар, мұғалімдер, мектеп әкімшілігі, үйірме жетекшілері, әлеуметтік желідегі достар, бауырлары, ата-анасы, көршілері.

Талқылау сұрақтары:

1. Осы адамдардың қайсысы баланың көңіл күйіне көбірек әсер етеді деп ойлайсыз?
2. Қатарластарының пікірі жасөспірім үшін неге маңызды?
3. Баланың қарым-қатынас тәжірибесі оның өзіне деген көзқарасына қалай әсер етуі мүмкін?

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірім күн сайын көптеген адамдармен байланысқа түседі. Әрбір қарым-қатынас оған белгілі бір эмоция, тәжірибе және әсер қалдырады.

Кейде бір жылы сөз баланың бүкіл күнін жақсартса, кейде бір келеңсіз жағдай оның көңіл күйіне ұзақ уақыт әсер етуі мүмкін.

Сондықтан жасөспірімнің өміріндегі қарым-қатынастарды түсіну - оның ішкі әлемін түсінудің маңызды қадамы.

3. «Көрінбейтін әсерлер» пікір алмасуы (8 мин)

Педагог: Кейде бала мектептен үйге келгенде бәрі жақсы сияқты көрінеді. Ол тамақ ішеді, сабаққа дайындалады, әдеттегі істерімен айналысады. Бірақ оның көңіл күйіне әсер еткен жағдайларды біз әрдайым біле бермейміз.

Жасөспірім өмірінде үлкен оқиғалар ғана емес, күнделікті ұсақ көрінетін жағдайлар да маңызды рөл атқарады. Кейде достың қолдауы қанаттандырса, кейде бір сөз немесе бір әрекет көңіліне қатты тиюі мүмкін.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Педагог төмендегі жағдайды оқиды:

«Балаңыз мектептен үйге көңілсіз келді. Сіздің «Не болды?» деген сұрағыңызға: «Ештеңе болған жоқ» деп жауап берді.»

«Оның көңіл күйіне қандай жағдайлар әсер етуі мүмкін?»

Ата-аналар өз ойларын айтады, педагог жауаптарды тақтаға жазып отырады.
Мысалы:

- досымен ренжісіп қалды;
- сыныптастарының әзілін ауыр қабылдады;
- жауабына күліп жіберді;
- топтық жұмысқа қоспады;
- өзін жалғыз сезінді;
- мұғалімнің ескертуі әсер етті;
- әлеуметтік желідегі жағдай мазалады;
- өзіне көңілі толмады.

Талқылау сұрақтары:

1. Осындай жағдайлардың қайсысын бала ата-анасына ашық айтуы мүмкін?
2. Қайсысын іште сақтап қалуы ықтимал?
3. Баланың көңіл күйіндегі өзгерісті қалай байқауға болады?

(Бірнеше ата-ана пікірімен бөліседі.)

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірімдердің өмірінде қарым-қатынасқа байланысты оқиғалардың маңызы өте жоғары. Кейде бізге ұсақ болып көрінетін жағдайлар олар үшін маңызды болуы мүмкін.

4. «Естілмей қалған сөздер» жаттығуы (8 мин)

Педагог: Жасөспірімдер әрқашан өз сезімдерін тікелей айта бермейді. Кейде олардың сөздерінің артында басқа ойлар мен эмоциялар жасырынып тұрады.

Қатысушыларға тапсырма:

Педагог сөйлемдерді біртіндеп оқиды.

1. «Қойшы, бәрібір ешкім түсінбейді...»
2. «Олар мені шақырмады...»
3. «Мен жауап бергім келді, бірақ үндемедім.»
4. «Маған бәрібір.»
5. «Мен мектепке барғым келмейді.»

Талқылау

Әр сөйлемнен кейін ата-аналар жауап береді:

«Бұл сөздердің артында қандай сезім болуы мүмкін?»

Реніш

Жалғыздық

Қорқыныш

Ұялу

Сенімсіздік

Қабылданбау сезімі

Педагогтің қорытындысы:

Кейде жасөспірімнің сөзі мен оның шынайы сезімі бірдей болмайды.

Мысалы, «*Маған бәрібір*» деген сөздің артында реніш немесе көңіл қалу жатуы мүмкін.

Ал «*Ешкім түсінбейді*» деген сөз көбінесе түсіністікке деген қажеттілікті білдіреді.

Баланың сөзінің астарындағы сезімді байқай білу ата-ана мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынастың маңызды бөлігі болып табылады.

5. «Қарым-қатынас көпірі» практикалық жұмысы (10 мин)

Педагог: Көптеген ата-аналар баласымен сөйлесуге уақыт бөлетінін айтады. Бірақ кейде сөйлесу мен бір-бірін түсіну екі түрлі нәрсе болуы мүмкін.

Жасөспірімдер көбінесе дайын кеңес күтпейді. Олар өздерін тыңдағанын, түсінуге тырысқанын қалайды.

Қатысушыларға нұсқаулық: Ата-аналар жұптарға бөлінеді.

Бір қатысушы «жасөспірім», екіншісі «ата-ана» рөлін алады.

«Жасөспірімге» төмендегі жағдайлардың бірі ұсынылады:

- досымен ренжісіп қалды;
- сыныптастары оның пікірін қолдамады;
- бақылау жұмысынан күткен нәтижені ала алмады;
- өзін сыныпта жалғыз сезінеді.

Тапсырма:

«Ата-ана» үш минут бойы кеңес бермейді, шешім ұсынбайды және сынамайды. Тек тыңдайды және сұрақ қояды.

Мысалы:

«Саған бұл жағдай қалай әсер етті?»

«Сол кезде өзінді қалай сезіндің?»

«Саған қазір не көмектесер еді?»

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Тыңдаушы рөлінде болу оңай болды ма?
2. Кеңес бермей тыңдау қиын болды ма?
3. Қай сұрақтар әңгімелесуді жалғастыруға көмектесті?
4. Адам өзін тыңдаған кезде қандай сезімде болады?

Педагогтің қорытындысы:

Кейде ата-аналар баланың мәселесін тез шешуге тырысады. Бұл түсінікті. Біз баламыздың қиналғанын көргіміз келмейді.

Алайда кейбір жағдайларда балаға шешімнен бұрын түсіністік қажет болады.

Өзін тыңдап отырғанын сезінген жасөспірім ата-анасына көбірек сенім артады. Ал сенім бар жерде ашық әңгіме де болады.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА «ЖАСӨСПІРІМ СІЗБЕН СӨЙЛЕСКІСІ КЕЛСЕ...»

Сөзін соңына дейін тыңдаңыз.

Бірден баға беруге асықпаңыз.

Оның сезімдерін жоққа шығармаңыз.

Кеңес бермес бұрын түсінуге тырысыңыз.

«Мен сені тыңдап тұрмын» дегенді әрекетіңізбен көрсетіңіз.

Әңгіме барысында телефонға немесе басқа нәрсеге алаңдамаңыз.

Кейде сұрақ қою кеңес беруден маңыздырақ.

6. «Бүгінгі кездесуден кейін...» рефлексиясы (8 мин)

Педагог: Бүгін біз жасөспірімдердің мектептегі қарым-қатынасы туралы әңгімелестік. Кейде бала өміріндегі маңызды оқиғалар сабақта емес, адамдар арасындағы қарым-қатынаста орын алады.

Әрбір ата-ана баласының бақытты болғанын қалайды. Бірақ бақытты болудың бір шарты - өзін түсінетін және қабылдайтын адамдардың ортасында болу.

«Бір сөйлеммен...» жаттығуы

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қатысушылар шеңбер құрып отырады. Әрбір ата-ана төмендегі сөйлемдердің бірін жалғастырады:

Бүгін мен түсінген маңызды нәрсе...

Мені ойландырған мәселе...

Балама қатысты өзім үшін түйгенім...

Қатысушылар қысқаша жауап береді.

Педагогтің қорытындысы: Әрқайсымыздың тәжірибеміз әртүрлі болғанымен, бүгінгі ойларымыздың ортақ тұсы бар. Жасөспірімге ата-анасының бақылауынан бұрын оның түсіністігі, сыннан бұрын қолдауы, дайын кеңестен бұрын тыңдай білуі қажет.

ҚАҚТЫҒЫС КЕЗІНДЕ АТА-АНАҒА АРНАЛҒАН 5 ҚАДАМ

1
ҚАДАМ

ТЫҢДАҢЫЗ

Баланы бөлмей тыңдаңыз. Оның айтқандарын соңына дейін жеткізуіне мүмкіндік беріңіз.

2
ҚАДАМ

СЕЗІМІН МОЙЫНДАҢЫЗ

«Саған бұл жағдай ауыр тиген сияқты», «Ренжігеніңді түсініп тұрмын» деген сөздер баланың өзін түсінілгендей сезінуіне көмектеседі.

3
ҚАДАМ

САБЫР САҚТАҢЫЗ

Асығыс қорытынды жасамаңыз және эмоцияға берілмеңіз. Баланың мәселесін бағаламай, алдмен түсінуге тырысыңыз.

4
ҚАДАМ

БІРГЕ ШЕШІМ ІЗДЕҢІЗ

Дайын шешім ұсынбай, баланың өз пікірін сұраңыз: «Сенің ойыңша не істеуге болады?»

5
ҚАДАМ

ҚОЛДАУ КӨРСЕТІҢІЗ

Бала қиындықты жалғыз еңсермеуі керек. Оған әрқашан көмек сұрай алатынын сездіріңіз.

Түсіністік, сабыр және қолдау – баламен сенімді қарым-қатынастың негізі. Балаңызды тыңдаңыз, бірге болыңыз, сеніңіз!

7. Қорытынды (4-5 минут)

Педагог: Құрметті ата-аналар!

Жасөспірімдік кезеңде бала өзгереді, оның қызығушылықтары өзгереді, достары өзгереді, кейде мінез-құлқы да өзгеше көрінуі мүмкін. Бірақ оның бір қажеттілігі өзгермейді. Ол - өзін маңызды, түсінілген және жақсы көрілетін адам ретінде сезіну қажеттілігі.

Мектептегі тұлғааралық қарым-қатынастар баланың өзіне деген сеніміне, эмоционалдық жағдайына және өмірге деген көзқарасына әсер етеді.

Сондықтан ата-ананың рөлі тек бақылаушы болу емес, баланың жан дүниесін түсінуге тырысатын сенімді серіктес болу.

Кейде жасөспірімге ұзақ ақыл айтудың қажеті жоқ. Оның орнына:

«Мен сені тыңдауға дайынмын.»

«Сенің сезімдерің маңызды.»

«Қандай жағдай болса да, біз бірге шешім табамыз.»

деген сөздер әлдеқайда маңызды болуы мүмкін.

Баламен сенімді қарым-қатынас бір күнде қалыптаспайды. Ол күн сайынғы әңгімеден, құрметтен, түсіністіктен және қолдаудан құралады.

Бүгінгі кездесуден алған ойларымыз сіздердің отбасыларыңыздағы қарым-қатынасты нығайтуға және балаларыңыздың мектеп ортасында өзін сенімді сезінуіне көмектеседі деп сенемін.

2.2 «ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ ҚАУІПТЕР МЕН ЭМОЦИОНАЛДЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ҚАЛАЙ АЛДЫН АЛУ ҚАЖЕТ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың жасөспірімдердің қауіп-қатерлі мінез-құлқы мен эмоционалдық қиындықтарының алдын алу мәселелеріндегі құзыреттілігін арттыру, сенімді қарым-қатынасты дамыту, алаңдатарлық белгілерді дер кезінде анықтау және баламен сындарлы өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды жасөспірімдік кезеңнің ерекшеліктерімен және эмоционалдық қиындықтардың пайда болу себептерімен таныстыру.
2. Жасөспірімдердің қауіп-қатерлі мінез-құлқы мен эмоционалдық қолайсыздығының белгілері туралы түсінік қалыптастыру.
3. Жасөспіріммен сындарлы қарым-қатынас жасау және қауіптердің алдын алу дағдыларын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жасөспірімдердің эмоционалдық қиындықтары мен қауіп-қатерлі мінез-құлқының белгілерін тани алады;
- Жасөспірімді қолдау мен онымен сындарлы қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгереді;
- Сенімді қарым-қатынасты нығайту және уақытылы көмек көрсету бойынша практикалық ұсынымдар алады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: Жауапкершілік, құрмет, сенім, қамқорлық, өзара түсіністік, саналылық, ынтымақтастық, қауіпсіз мінез-құлық.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі: «Неліктен жасөспірімдер әрдайым көмек сұрай бермейді?»
2. Интерактивті жаттығу «Жасөспірімдер туралы мифтер мен шындық».
3. Диагностикалық белсенділік «Менің жасөспірімім қаншалықты ашық?»
4. Ақпараттық блок «Елемеуге болмайтын алаңдатарлық белгілер».
5. Кейс-зертхана «Күрделі жағдайға ата-ана мен жасөспірімнің көзімен қарау».
6. Практикум «Сенімді сақтайтын диалог».
7. Жаттығу «Жасөспірімге хат».
8. Қорытынды. Рефлексия «Жасөспірімге қарай бір қадам».

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, презентация, флипчарт, маркерлер, «Жасөспірімдер туралы мифтер мен шындық» жаттығуына арналған карточкалар, топтық жұмысқа арналған кейс-карточкалар, А4 форматындағы қағаздар, қаламдар, ата-аналарға арналған «Жасөспіріммен сенімді қарым-қатынасты қалай сақтауға болады?» жадынамасы.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен жасөспірімдер әрдайым көмек сұрай бермейді?» (7 минут)

Педагог: Көптеген ата-аналар отбасында күрделі жанжалдар болмаса, жасөспірім өз қиындықтарын міндетті түрде ата-анасымен бөліседі деп ойлайды. Алайда тәжірибе көрсеткендей, бұл әрдайым олай бола бермейді.

Жасөспірімдер көбіне өз мәселелерін жалғыз шешуге тырысады. Олар сынға ұшыраудан, жазаланудан, түсінбеушіліктен қорқуы мүмкін немесе ата-анасын алаңдатқысы келмейді.

Дәл осы жас кезеңінде қауіпті ортаға тап болу, эмоционалдық дағдарыстарды бастан кешіру, буллингке ұшырау, интернеттегі қауіптермен кездесіп қалу және құрдастарының қысымына түсу қауіпі артады. Сондықтан ата-ананың басты міндеттерінің бірі - баламен сенімді қарым-қатынасты сақтау және оған қолдау қажет екенін білдіретін белгілерді дер кезінде байқай білу.

Бүгін біз жасөспіріммен сенімді қарым-қатынасты қалай нығайтуға болатынын және баланың көмекке мұқтаж екенін көрсететін маңызды белгілерді қалай анықтауға болатынын талқылаймыз.

2. Интерактивті жаттығу «Жасөспірімдер туралы мифтер мен шындық» (8 минут)

Педагог тұжырымдарды оқиды.

Қатысушылар әр тұжырымның миф немесе шындық екенін анықтайды.

ЖАСӨСПІРІМДЕР ТУРАЛЫ МИФТЕР МЕН ШЫНДЫҚ

Тұжырымдарды оқып,
олардың **МИФ** немесе **ШЫНДЫҚ** екенін анықтаңыз.

	1	Егер жасөспірім үндемесе, онда оның ешқандай мәселесі жоқ.	МИФ	ШЫНДЫҚ
	2	Жасөспірімдер тыңдай білетін ересектерге көбірек жүгінеді.	МИФ	ШЫНДЫҚ
	3	Тыйымдар әрқашан қауіп-қатерлі мінез-құлықтың алдын алады.	МИФ	ШЫНДЫҚ
	4	Жасөспірімге жеке кеңістік қажет.	МИФ	ШЫНДЫҚ
	5	Мінез-құлықтағы күрт өзгерістер қолайсыз жағдайдың белгісі болуы мүмкін.	МИФ	ШЫНДЫҚ

3. Диагностикалық белсенділік «Менің жасөспірімім қаншалықты ашық?» (8 минут)

Ата-аналарға «Иә», «Кейде», «Жоқ» жауаптарының бірін белгілеу ұсынылады.

Сұрақтар:

- Балам маған өз уайымдары мен сезімдері туралы айтып отырады.
- Мен оның араласатын ортасын білемін.
- Біз күрделі жағдайларды сабырлы түрде талқылай аламыз.
- Жасөспірім маған көмек сұрап жүгіне алады.
- Мен алдымен тыңдауға, содан кейін ғана кеңес беруге тырысамын.

Педагог: Бұл ата-аналық қасиеттерді бағалау емес. Бұл қарым-қатынастағы күшті жақтарды көруге және балаңызбен сенімді нығайтуға бағытталған тұстарды анықтауға мүмкіндік береді.

4. Ақпараттық блок «Елемеуге болмайтын алаңдатарлық белгілер» (8 минут)

Педагог: Жасөспірімдік кезең мінез-құлықтағы, көңіл күйдегі және айналасындағылармен қарым-қатынастағы өзгерістермен қатар жүреді. Дербестікке ұмтылу, құрдастарымен көбірек уақыт өткізгісі келуі және жеке кеңістікке деген қажеттілік осы кезеңнің табиғи ерекшеліктері болып табылады.

Алайда кейде жасөспірімнің мінез-құлқындағы өзгерістер оның эмоционалдық қиындықтарды бастан кешіріп жүргенін және ересектердің қолдауына мұқтаж екенін көрсетуі мүмкін. Сондықтан ата-аналарға баланың жекелеген әрекеттерін ғана емес, ұзақ уақыт бойы сақталатын тұрақты өзгерістерді де байқай білу маңызды.

Ең жиі кездесетін алаңдатарлық белгілер:

- мінез-құлық пен әдеттердің күрт өзгеруі;
- ұзақ уақыт тұйықталып, қарым-қатынастан қашқақтау;
- бұрынғы қызығушылықтары мен сүйікті істеріне қызығушылығының төмендеуі;
- ашушаңдықтың, агрессивтіліктің немесе жанжалға бейімділіктің күшеюі;
- өзінің қажетсіздігі немесе өмірдің мәнсіздігі туралы әңгімелер айтуы;
- қауіп-қатерлі әрекеттерге баруы және белгіленген ережелерді бұзуы;
- күмәнді ортаның пайда болуы және қарым-қатынастағы жасырындық.

Педагог: Бір ғана белгі әрдайым күрделі мәселенің бар екенін білдіре бермейтінін есте ұстаған жөн. Дегенмен ата-аналар бірнеше өзгерісті қатар байқап, олардың ұзақ уақыт сақталатынын көрсе, бұл жасөспірімге назар, қолдау және сенімді әңгіме қажет екенінің белгісі болуы мүмкін.

Ересектердің уақытылы араласуы көптеген қиындықтардың алдын алуға және баланың эмоционалдық саулығын сақтауға көмектеседі.

5. Кейс-зертхана «Күрделі жағдайға ата-ана мен жасөспірімнің көзімен қарау» (12 минут)

Қатысушылар үш топқа бөлінеді. Әр топқа жағдаят ұсынылады.

ЖАҒДАЯТ 1

Жасөспірім мектеп туралы айтуды қойып, көп уақытын телефонмен өткізе бастады.

ЖАҒДАЯТ 2

Жасөспірім ата-анасымен жиі жанжалдасып, ережелерді бұза бастады.

ЖАҒДАЯТ 3

Жасөспірім достар ортасын күрт өзгертіп, достары туралы әңгімеден қашқақтайды.

ТАПСЫРМА

1. Жасөспірім қандай сезімдерді бастан кешіруі мүмкін?

2. Ата-аналар әдетте қандай сезімде болады?

3. Ересектер қандай қателіктер жіберуі мүмкін?

4. Қарым-қатынасты сақтауға қандай әрекеттер көмектеседі?

Талқылаудан кейін топтар өз нәтижелерін ұсынады.

6. Практикум «Сенімді сақтайтын диалог» (7 минут)

Педагог қатысушыларға диалогтың екі нұсқасын талдауды ұсынады.

1-нұсқа

«Саған олармен араласуға тыйым саламын. Бар шындықты айтпайынша, ешқайда бармайсың».

2-нұсқа

«Мен сен үшін алаңдаймын. Жағдайды түсінуге көмектесші. Бірге ойланып көрейік».

Қатысушылар анықтайды:

- қай жауап сенімді қарым-қатынасты нығайтады;
- әр сөз жасөспірімде қандай сезім тудыруы мүмкін;
- диалогті қалай жақсартуға болады.

7. Жаттығу «Жасөспірімге хат».

Ата-аналарға келесі сөздерден басталатын бірнеше сөйлем жазу ұсынылады:

«Мен сенің білгеніңді қалаймын...»

«Мен үшін сенің түсінгенің маңызды...»

«Мен әрқашан дайынмын...»

Қалаған қатысушылар өз жазбаларынан үзінді оқиды.

Педагог: Кейде қолдау сөздері көптеген кеңестер мен ақыл айтудан әлдеқайда әсерлі болады.

8. Қорытынды. Рефлексия «Жасөспірімге қарай бір қадам» (5 минут)

Педагог: Бүгін біз қауіп-қатерлі мінез-құлықтың алдын алу тыйым салудан немесе жазалаудан емес, ата-ана мен жасөспірім арасындағы сенімді қарым-қатынастан басталатыны туралы айттық. Бала ересектер тарапынан түсіністік, құрмет және қолдау сезінген сайын, қиын жағдайда отбасының көмегіне жүгіну ықтималдығы да арта түседі.

Кездесуімізді шағын жаттығумен аяқтауды ұсынамын.

Қатысушыларға шағын карточкалар немесе қағаз парақтары таратылады.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Жасөспіріміңізбен сенімді қарым-қатынасты нығайту үшін жақын уақытта қандай бір нақты әрекет жасауға дайын екеніңізді ойлаңыз.

Келесі сөйлемді аяқтаңыз:

«Бүгінгі сабақтан кейін мен...»

Мысалы:

- баламның жағдайын қысымсыз және тергемей жиі сұрауға тырысамын;
- оның пікірін соңына дейін мұқият тыңдаймын;
- қателіктері мен сәтсіздіктеріне сабырлырақ қараймын;
- бірге көбірек уақыт өткізуге көңіл бөлемін;
- қолдау сөздерін жиі айтуға тырысамын.

Педагог: Балаға жасалған әрбір кішкентай қадам сенімді нығайтуға көмектеседі. Кейде жасөспірімге дайын кеңестен гөрі оны тыңдауға, түсінуге және қолдауға дайын ересек адамның жанында екендігін сезіну маңыздырақ болады.

Қатысқандарыңыз үшін алғыс білдіремін. Отбасыларыңызда жасөспірімдердің есейу кезеңіндегі қиындықтарды сенімді еңсеруіне көмектесетін өзара сенім, құрмет және ашық диалог сақталуын тілеймін.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА ЖАСӨСПІРІММЕН СЕНІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ҚАЛАЙ САҚТАУҒА БОЛАДЫ?

1 Жасөспірімді мұқият тыңдаңыз Оны соңына дейін тыңдап, сынамауға тырысыңыз.	2 Оның өміріне шынайы қызығушылық танытыңыз Қызығушылықтары, достары және өміріндегі оқиғалар туралы сұраңыз.	3 Жеке кеңістігін құрметтеңіз Оған жалғыз қалуға және өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік беріңіз.	4 Мәселелерді сабырлы түрде талқылаңыз Айқайлаудан, қорқытудан және кінәлаудан аулақ болыңыз.
5 Қолдау көрсетіңіз, бақыламай, бағыт беріңіз Қиын жағдайда көмектесуге дайын екеніңізді көрсетіңіз.	6 Тек қиындықтарын емес, жетістіктерін де байқаңыз Жасөспірімнің күш-жігері мен жетістіктерін атап өтіңіз.	7 Құрметті қарым-қатынастың үлгісі болыңыз Өз әрекетіңіз арқылы өзгелерге құрмет көрсетудің үлгісін көрсетіңіз.	8 Көмек көрсетуге әрқашан дайын болыңыз Жасөспірім сізге кез келген уақытта жүгіне алатынын білуі керек.

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗ:
Сенім назар, құрмет және қолдау арқылы қалыптасады.

2.3 «СЕНІМ МЕН ЖЕКЕ ШЕКАРАНЫ ҚҰРМЕТТЕУ - ЖАСӨСПІРІМДІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАУДЫҢ НЕГІЗІ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың баланың жеке кеңістігі мен жеке шекарасын құрметтеуге және қолдауға дайындығын қалыптастыру, эмоционалды саулығын, өзіне деген сенімін және қауіпсіз қарым-қатынас құру дағдыларын дамытуға ықпал ету.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың баланың жеке шекарасын құрметтеуге және оны сақтаудың психологиялық қауіпсіздік пен өзін құрметтеудің маңызды шарты екенін түсінуіне ықпал ету.
2. Ата-аналардың жеке шекара туралы түсініктерін кеңейту, оның түрлері (физикалық шекара, эмоциялық шекара, ақпараттық шекара) және баланың дамуына әсері туралы білімдерін толықтыру.
3. Ата-аналардың баланың жеке кеңістігі мен даралығын құрметтеуге бағытталған тиімді қарым-қатынас тәсілдерін меңгеруіне қолдау көрсету.

Күтілетін нәтижелер:

Сабақ нәтижесінде ата-аналар:

– Баланың жеке шекарасын қорғау дағдыларын қалыптастырудың маңызын түсінеді.

– Жеке шекараның негізгі түрлерін және олардың баланың қауіпсіздігі мен психологиялық саулығындағы рөлін біледі.

– Баланың жеке кеңістігі мен жеке шекарасын құрметтеуге бағытталған қолдау тәсілдерін қолданады.

Сабақ жоспары:

I. Кіріспе.

1.1. «Әрдайым қуанышты күйде» жаттығу

II. Ақпараттық бөлім.

2.1 «Жеке шекара - бұл...» жаттығуы

2.2 Шағын-лекция

III. Практикалық бөлім.

3.1 «Жасөспірімнің жеке шекарасына қатысты менің әрекетім» жаттығуы

3.2 «Құрметтеймін, сенемін, қолдаймын» рөлдік ойыны

3.3 Топтық жұмыс. Кейстерді талдау

IV. Қорытынды бөлім. Рефлексия.

Ұзақтығы: 60 минут.

Сабақтың барысы

I. Кіріспе. (5 минут)

1. 1. «Әрдайым қуанышты күйде» жаттығуы

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Жасөспірімнің жеке шекарасы тақырыбына арналған бүгінгі кездесуге қош келдіңіздер! Жеке шекара мәселесі жасөспірімдік кезеңде ерекше маңызға ие. Өйткені дәл осы уақытта бала өз сезімдерін түсінуге, өз пікірін білдіруге, өзіне ұнамайтын ұсыныстарға «жоқ» деп айтуға және айналасындағы адамдармен сенімге негізделген қарым-қатынас орнатуға үйренеді. Бүгін ата-ананың жасөспірімнің өзін қауіпсіз сезінуіне қалай көмектесе алатыны, отбасындағы сенімді қарым-қатынасты қалай сақтауға болатыны және баланың түрлі өмірлік жағдайларда өзін қорғай білуіне қажетті дағдыларды қалай дамытуға болатыны туралы бірге ой бөлісеміз. Сонымен қатар, ата-аналар жауапкершілік туралы білуі қажет:

ҚР ӘҚБтК бабы	«Заң және тәртіп» құндылығымен байланысы
127-бап. Кәмелетке толмаған жасөспірімді тәрбиелеу, оған білім беру, оның құқықтарын қорғау және қауіпсіздігін	Бала үшін жауапкершілік. Ата-аналар мен заңды өкілдер балаға қамқорлық жасауға, оның тәрбиесін, білім алуын және қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, құқықтары мен мүдделерін қорғауға міндетті. Ата-аналармен жұмыс

қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындамау	барысында осы міндеттерді күнделікті өмірде қалай орындау және қауіп-қатерлерге дер кезінде әрекет ету жолдарын түсіндіру маңызды.
127-1-бап. Кәмелетке толмаған балалар жасаған немесе оларға қатысты жасалған құқыққа қарсы әрекеттер туралы хабарламау	Құқықтардың бұзылуына дер кезінде әрекет ету. Білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау ұйымдарының қызметкерлері осы бапта көзделген фактілер туралы, оның ішінде кәсіби қызметіне байланысты белгілі болған жағдайлар жөнінде құқық қорғау органдарына хабарлауға міндетті. Баланы қорғау нақты әрекеттерді талап етеді, ал мұндай фактілерді жасыру көмек көрсетуге кедергі келтіреді.

II. Ақпараттық бөлім (5 минут)

2.1 «Жеке шекара - бұл...» жаттығуы (Ассоциациялық жағдайлар)

Педагог: Қазір мен бірнеше қысқа жағдайды оқимын. Сіздер оның жеке шекараға қатысы бар ма, жоқ па, соны айтыңыздар. Егер қатысы бар деп ойласаңыздар - «иә», қатысы жоқ деп ойласаңыздар - «жоқ» деп жауап беріңіздер. Қаласаңыздар, ойларыңызға бірінші келген сөзбен де бөлісе аласыздар.

Осы мысалдардың қайсысы сіздің балаңыздың өмірінде жиірек кездеседі?

Жағдаяттар:

Үйдің айналасындағы қоршау секілді, адамның да өз шекарасы болады? (Иә/Жоқ)

Мектептегі, үйдегі ережелерді сақтау?

Бөлмеңе, жеке жиһазына рұқсатсыз кіріп, тиісу?

Сенің сөзіңді бөле беретіні саған ұнамайды?

Сені құшақтағысы келеді, бірақ бұл саған ұнамайды?

Саған таңдауға, өз ойыңды айтуға мүмкіндік береді?

Сенің өз еркіңнен тыс бірнәрсе істеуге мәжбүрлеу?

Талқылау:

- ✓ Қайсы жағдай сізге таныс?
- ✓ Осы жағдайларды не байланыстырады?
- ✓ Қалай ойлайсыздар «жеке шекара» ұғымы жасөспірімнің өмірінде қаншалықты

Ата-аналар ұсынылған жағдаяттарды талқылап, өз пікірлерімен бөліседі.

2.2 Шағын-лекция (10 минут)

Жеке шекара - адамның өзіне жайлы және жайсыз нәрселерді ажырата білуі, өз құқығын қорғай алуы. Жасөспірім үшін жеке шекараның маңызы зор. Өйткені ол өз пікірін айтуға, қажет кезде «жоқ» деп айтуға, өзін жайсыз сезінетін жағдайлардан қорғана білуге үйренеді.

Физикалық шекарасы - баланың өз денесіне қатысты құқығы. Мысалы, ол біреудің құшақтағанын қаламаса немесе жеке заттарына рұқсатсыз қол тигізгенін ұнатпаса, оны айтуға құқылы.

Эмоционалды шекара - баланың сезімі мен көңіл күйіне құрметпен қарау. Оның ренжуіне, уайымдауына немесе өз ойын ашық айтуына құқығы бар.

Ақпараттық шекара - баланың жеке ақпаратына қатысты шекара. Мысалы, оның хаттарын, жазысқан хабарламаларын немесе жеке мәліметтерін рұқсатсыз қарауға болмайды.

Педагог ата-аналарға тақтадағы жадынаманы көрсетеді:

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА

ЖАСӨСПІРІМГЕ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖЕКЕ ШЕКАРАСЫН ҚҰРМЕТТЕУ

Баланың жеке шекарасын құрметтеу – отбасындағы сенімнің негізі.
Ата-ана баланың ойын, сезімін және жеке кеңістігін құрметтеген сайын, ол өзін қауіпсіз сезініп, ата-анасына көбірек сенім артады.

Егер балаңызды біреу мазаласа немесе оған қысым көрсетсе,
оны мұқият тыңдаңыз, қолдау көрсетіңіз және мәселені шешудің жолдарын бірге қарастырыңыз.

Балаңызға жеке мәліметтері мен фотосуреттерін интернетте бөлісудің салдары болуы мүмкін екенін түсіндіріңіз.
Оған интернетті қауіпсіз пайдалануды және жеке ақпаратын қорғауды үйретіңіз.

Баланың дербестігін қолдаңыз.
Өз бетінше шешім қабылдауына мүмкіндік беріңіз және таңдауы сіздің ойыңызбен сәйкес келмесе де, оның пікірін құрметтеңіз.

СЕНИМ, ҚОЛДАУ ЖӘНЕ ҚҰРМЕТ – ЖАСӨСПІРІМ ҮШІН ЕҢ СЕНИМДІ ҚОРҒАНЫС!

Бөлмеге рұқсатсыз кірмеу (физикалық шекара).
Сынамай, баланы тыңдап, сезімдерін қабылдау
(эмоционалды шекара).
Балаңыз туралы жеке мәліметтерді таратпау
(ақпараттық шекара).

III. Практикалық бөлім (5 минут)

3.1 «Жасөспірімнің жеке шекарасына қатысты менің әрекетім» жаттығуы

Педагог: Қазір мен бірнеше сөйлем оқимын. Егер келіссеңіздер, қол көтеріңіздер. Егер келіспесеңіздер, қол көтермеңіздер. Көп ойланбай, ойыңызға бірінші келген жауапты беріңіз. Мұнда дұрыс немесе бұрыс деген жауап жоқ.

Талқылауға арналған пікірлер:

- ✓ Жасөспірім маған өзінің барлық жеке мәселесін айтып отыруы керек.
- ✓ Егер күмәндансам, оның телефонын тексеруге құқылымын.
- ✓ Жасөспірім ата-анасына кей жағдайда «жоқ» деп айта алады.
- ✓ Баламның қателесіп жатқанын көрсем, оған қысым жасамау мен үшін қиын.
- ✓ Баланың жеке шекарасын құрметтеу оған немқұрайлы қарау дегенді білдірмейді.

Талқылаудан кейінгі - қорытындылау (рефлексия):

Мүмкін кейбір пікірлерді тыңдағанда ойланып қалған шығарсыздар немесе іштей келіспеген тұстарыңыз болған шығар. Бұл қалыпты жағдай. Өйткені ата-ана болу оңай емес. Бір жағынан баламызды қорғағымыз келеді, екінші жағынан онымен арадағы сенімді жоғалтып алғымыз келмейді. Кейде қамқорлық пен бақылаудың арасындағы тепе-теңдікті табу қиын болады.

Осыған байланысты мына сұрақтар төңірегінде ой бөлісіп көрейік:

1. Қай пікір сізді көбірек ойландырды?
2. Жасөспірімнің жеке шекарасын құрметтеу неге кейде ата-аналар үшін қиын болады деп ойлайсыздар?

Баланың жеке шекарасын құрметтеу - ата-ана мен бала арасындағы сенімнің негізі. Жасөспірім өз шекарасын қорғай білу үшін алдымен оның шекарасы үйде құрметтелуі керек. Енді күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттарды қарастырып, мұндай жағдайларда қалай әрекет етуге болатынын бірге талқылап көрейік.

3.2 «Құрметтеймін, сенемін, қолдаймын» рөлдік ойыны (15 минут)

Нұсқаулық: Педагог ата-аналарды үш адамнан тұратын топқа бөледі: **ата-ана, жасөспірім және бақылаушы**. Әр топ алдымен жағдаятты ата-ана мен жасөспірім арасындағы түсініспеушілік туындаған жағдай ретінде көрсетеді. Кейін сол жағдайды өзара түсіністік пен қолдау көрсету арқылы шешу жолын көрсетеді. Бақылаушы өз пікірін білдіреді.

Жасөспірім өзін қалай сезінді?

Сенім мен құрметті сақтауға не көмектесті?

1 сахна: Сен қызсың ғой/ұлсың ғой! Стереотиптерді бұзу.

Жағдай:

Жасөспірім өзіне ұнайтын хоббиімен айналысқысы келеді:

Қыз: «Мен боксқа барғым келеді».

Ұл: «Мен би үйірмесіне барғым келеді. Заманауи билерге...».

Ата-ананың жағымсыз пікірі:

«Сен қызсың ғой!/Сен ұлсың ғой!» Бұл саған жараспайды! Өзіңе лайықты басқа нәрсемен айналыс!

Ата-ананың қолдаушы пікірі:

Егер саған ұнаса, неге байқап көрмеске? Ең бастысы - саған ұнаса болды. Қаласаң, бірге қарап, қайда қатысуға болатынын қарап, іздеп көрейік.

2 сахна: «Маған бұл ұнамады, бірақ не істерімді білмедім»

Жеке қауіпсіздік

Жағдай:

Жасөспірім (қыз немесе ұл) үйге көңілсіз әрі мазасыз күйде келеді. Біраз сөйлескеннен кейін ата-анасына: «Бүгін автобуста бір адам қасыма тым жақын отырды. Қолымды ұстады. Маған бұл ұнамады, бірақ не істерімді білмедім - дейді».

Ата-ананың жағымсыз пікірі:

«Неге ол жаққа бардың? Не киіп едің? Неге бірден айқайлап, көмек сұрамадың?!»

Әсері: Бала өзін кінәлі сезініп, сенімсіздік пайда болады. Ата-анасынан алыстап, тұйықтала бастайды.

Ата-ананың қолдаушы пікірі:

«Маған бәрін айтып бергеніңе рақмет. Мұндай жағдайда үндемей қалмай, айту өте маңызды. Бұл жерде сенің ешқандай кінәң жоқ. Ол адамның әрекеті дұрыс емес». Осындай жағдай қайталанса не істеуге болатынын, кімнен көмек сұрауға болатынын бірге ақылдасайық.

Қосымша: Ата-ана баламен осындай жағдайда өзіне бұл әрекеттің ұнамайтынын айтуға, ол жерден кетіп қалуға немесе жақын маңдағы адамдардан көмек сұрауға болатынын түсіндіреді. Сондай-ақ балаға осындай жағдай болса, іште сақтамай, міндетті түрде ата-анасына немесе өзі сенетін адамға айтып беру керек екенін еске салады.

Талқылаңыз:

Бала осындай әңгімені сізге қорықпай айта алуы үшін ата-ана қандай болуы керек?

Баланы кінәламай, түсіністікпен тыңдағанда ол өзін қалай сезінеді?

Осындай жағдайда бала ата-анасынан қандай сөз естігісі келеді?

Неліктен балаға ерте жастан бастап өзіне ұнамайтын әрекетке қарсылық білдіруге болатынын және өз сезімін ашық айту маңызды екенін түсіндіру қажет?

3 сахна: «Айтқым келмейді»

Жеке кеңістікке құрмет

Жағдай:

Жасөспірім үйге көңілсіз келеді. Ата-анасы бірден сұрақтың астына алады: «Не болды?, Неге үндемей жүрсің?, Неге маған айтпайсың?, Мен сенің әкеңмін/анаңмын, бәрін білуім керек!»

Ата-ананың жағымсыз пікірі:

«Маған бәрін айтуға міндеттісің! Телефоныңды көрсет! Бір нәрсені жасырып жүрген сияқтысың!»

Ата-ананың қолдаушы пікірі:

Көңіл-күйің болмай жүргенін байқап жүрмін. Егер сөйлескің келсе, мен әрқашан тыңдауға дайынмын. Қазір айтқың келмесе, қашан дайын боласың, сол кезде айтсаң болады.

- ✓ Қай жағдаят сіздің өміріңіздегі жағдайларға көбірек ұқсайды?
- ✓ Бүгінгі кездесуден өзіңіз үшін қандай ой түйдіңіз?
- ✓ Балаңызбен қарым-қатынаста құрмет көрсету, сенім арту және қолдау білдіруді қалай күшейтуге болады деп ойлайсыз?

3.3 Топтық жұмыс. Кейстерді талдау (15 минут)

Нұсқаулық: Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаяттан беріледі. Топтың міндеті: жағдаятты талқылау, сұрақтарға жауап беру және қысқаша таныстыру дайындау.

1 кейс. Баланың өзіндік ерекшелігін қолдау

Қызыңыз (14 жаста) киім кию стилін, өзін-өзі ұстауын өзгерте бастады. Ашық түсті киімдерді, ата-анасын ұнамайтын музыкаларды тыңдап бастады. Ата-анасы қызына: «басқаларға қарашы», «елдің қызы сияқты» дұрыстап киініп, дұрыс жүрмейсің бе – деген сөздер айта бастады. Жасөспірім қыз ата-ана тарапынан қысым сезінгендей болып, жабылып, тұйықтала бастады.

1. Бала не сезініп тұр?
2. Қалай жасөспірім қызды, жеке кеңістігін сақтай отыра қолдауға болады?
3. Ата-ананың қандай іс-әрекеті көмектес алады?
4. Ата-ананың қандай іс-әрекеті балаға кері әсерін тигізеді?

2 кейс. Жағымсыз әрекеттер мен қысым көрсету жағдайы.

Балаңыз сыныптастарының өзіне жиі тиісетінін, мазақтайтынын және ауыр сөздер айтатынын жеткізді. Ол бұл туралы ата-анасына айтуға қорқады, мұндай жағдайда не істерін білмейді.

1. Осындай жағдайда ата-ана ең алдымен не істеуі керек?
2. Балаға қалай қолдау көрсетіп, кез келген мәселені ата-анасына айтып келе алатынын қалай түсіндіруге болады?
3. Балаға қандай әрекеттерге төзуге болмайтынын қалай түсіндіруге болады?
4. Баланы қорғау үшін қандай шаралар қабылдауға болады?

3 кейс. Әлеуметтік желідегі қауіпсіздік.

Жасөспірім әлеуметтік желіге өзінің суреттері мен жеке өміріне қатысты ақпараттарды жиі жариялайды. Ол мұның қандай салдары болуы мүмкін екенін көп ойлай бермейді. Ата-анасы аландайды, бірақ қатты бақылап жүргендей көрінуден қорқады.

1. Мұндай әрекеттің қандай қауіптері болуы мүмкін?
2. Балаға жеке мәліметтерді қорғаудың не үшін маңызды екенін қалай түсіндіруге болады?
3. Әлеуметтік желіні пайдалану туралы ережелерді сенімді жоғалтпай қалай келісуге болады?
4. Баланың интернетте өзін қауіпсіз сезінуіне қалай көмектесуге болады?

IV. Қорытынды бөлім. Рефлексия. (5 минут)

4.1 «Сөйлемді жалғастыр..»

Педагог: Сөйлемдердің жалғасын өз ойыңызбен толықтырыңыз. Жауапты ауызша да, жазбаша да беруге болады.

Сөйлемдер:

Баланың жеке шекарасын құрметтеу дегеніміз -

Балам «жоқ» деген кезде мен

Баламның жеке шекарасын құрметтеуде мен үшін ең қиыны -

Жасөспірім балама қолдау көрсете аламын, егер мен.....

Мен балам үшін болатын ата-ана болғым келеді.

Ата-аналарға кеңес

- Жасөспірімді мұқият тыңдаңыз, бірден сынауға немесе кінәлауға асықпаңыз.
- Оның өз ойын айтуына, өз пікірін білдіруіне және өзіне ұнамайтын нәрседен бас тартуына құрметпен қараңыз.
- Гаджеттер мен әлеуметтік желілерді пайдалану туралы ережелерді бірге талқылап, ортақ келісімге келіңіз.
- Баланың көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістерге назар аударыңыз.
- Қандай да бір қиындық туындаса, көмек сұраудан немесе маманға жүгінуден тартынбаңыз.
- Баланың өз бетінше шешім қабылдауына және өз жолын табуына қолдау көрсетіңіз

Қорытынды. Педагог: Бүгінгі кездесуде жасөспірімнің жеке шекарасын құрметтеу оның қауіпсіздігіне, өзіне деген сенімінің қалыптасуына және ата-анасымен сенімді қарым-қатынас орнатуына ықпал ететін маңызды шарттардың бірі екенін талқыладық. Жасөспірім үшін ата-анасының қолдауы мен түсіністігі ерекше маңызды. Бала өзін тыңдайтынын, пікірін құрметтейтінін және қажет кезде қолдау көрсететінін сезінсе, ол өз ойын ашық айтып, қиын жағдайда көмек сұрауға бейім болады. Баланың жеке ерекшелігін қабылдау, сезіміне құрметпен қарау, оның пікірін тыңдау және қауіпсіз орта қалыптастыру - ата-ананың маңызды міндеттерінің бірі. Әрқайсыңыз балаңыздың өміріндегі ең жақын әрі сенімді адамсыздар. Күнделікті қарым-қатынастағы құрмет, түсіністік пен қолдау бала мен ата-ана арасындағы сенімді нығайтады. Егер сұрақтар немесе қиындықтар туындаса, Педагогикалық қолдау орталығының мамандарына жүгінуге болады. Олар сіздерге қажетті көмек пен қолдау көрсетуге дайын. Белсенді қатысқандарыңыз үшін рақмет! Отбасыларыңызға амандық, өзара сыйластық пен берік сенім тілейміз.

2.4 «БҮГІНГІ ЖАСӨСПІРІМ: ҚАУІПТІҢ БЕЛГІЛЕРІ ЖӘНЕ ҚОРҒАНУ ЖОЛДАРЫ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың жасөспірімдердің цифрлық ортадағы қауіпсіздігі туралы білімдерін кеңейту және интернеттегі қауіптердің алдын алу бойынша дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды жасөспірімдердің интернет кеңістігінде кездесетін қауіптері туралы ақпараттандыру.
2. Қауіпті жағдайлардың және эмоционалдық қиындықтардың белгілерін дер кезінде байқауға үйрету.
3. Отбасында сенімді қарым-қатынасты нығайтып, цифрлық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру.

Күтілетін нәтижелер:

Ата-аналар:

- жасөспірімдердің цифрлық ортадағы ерекшеліктерін жақсырақ түсінеді;
- интернеттегі қауіптер мен дабыл белгілерін анықтай алады;
- жасөспіріммен цифрлық қауіпсіздік туралы ашық сөйлесу тәсілдерін меңгереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: қауіпсіздік, жауапкершілік, құрмет, сенім, ашық қарым-қатынас, өзара түсіністік, саналы таңдау, цифрлық сауаттылық.

Сабақ жоспары

1. «Жасөспірім және цифрлық әлем» тақырыбының өзектілігі
2. «Қазіргі жасөспірімнің бір күні» жаттығуы
3. «Ата-аналарды не алаңдатады?» талқылауы
4. «Цифрлық ортадағы қауіптер мен дабыл белгілері» ақпараттық бөлімі
5. «Жасөспірім көмекті әртүрлі жолмен сұрайды» топтық жұмысы
6. «Кедергісіз диалог» жаттығуы
7. «Отбасымыздың цифрлық қауіпсіздік ережелері» жаттығуы
8. Қорытынды. Рефлексия. «Жасөспірімге айтқым келетін маңызды сөз».

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, проектор, ноутбук, флипчарт немесе тақта, маркерлер, карточкалар, стикерлер, А4 парақтары, қаламдар, ата-аналарға арналған үлестірме материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабақ

Сабақтың барысы

1. «Жасөспірім және цифрлық әлем» тақырыбының өзектілігі (7 мин)

Педагог: Құрметті ата-аналар!

Бүгінгі жасөспірімдердің өмірін интернетсіз елестету қиын. Олар интернетті тек ақпарат іздеу немесе оқу үшін ғана емес, қарым-қатынас жасау,

өз пікірін білдіру, қызығушылықтарын бөлісу және бос уақытын өткізу үшін де пайдаланады.

Цифрлық орта жасөспірімдердің күнделікті өмірінің маңызды бөлігіне айналды. Бір жағынан, интернет білім алуға, шығармашылық қабілеттерді дамытуға және жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Екінші жағынан, түрлі қауіптер мен тәуекелдердің пайда болуына себеп болуы мүмкін.

Сонымен қатар, жасөспірімдік кезеңнің өзі қарқынды өзгерістер кезеңі болып табылады.

Жасөспірімдер дербестікке ұмтылады, айналасындағылардың пікіріне сезімтал бола түседі және құрдастарының пікіріне жиі сүйенеді. Ата-аналар заңды сақтау баланың қадір-қасиетін құрметтеуді, оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, құқықтарының бұзылуын дер кезінде байқап, оларды қорғау шараларын қабылдауды білдіретінін білуі маңызды. Ата-аналар сыйластыққа негізделген қарым-қатынастың үлгісін көрсетуі, педагогтер туындаған жағдайларға дер кезінде әрекет етуі, ал балалар өз құқықтарын біліп, көмек алу үшін кімге жүгіну керектігін түсінуі қажет.

Ойлануға арналған сұрақ

Педагог: Келесі пікірмен келісесіз бе?

«Қазіргі жасөспірім үшін интернет - жай ғана технология емес, өмір сүру ортасының бір бөлігі».

Неліктен олай деп ойлайсыз?

(Қатысушылар өз пікірлерін білдіреді.)

Талқылау

Педагог: Бір сәтке өзіңізді жасөспірімнің орнына қойып көріңіз. Төмендегі нәрселердің қайсысынан бас тарту қазіргі жасөспірім үшін ең қиын деп ойлайсыз?

- әлеуметтік желілерден;
- достарымен онлайн қарым-қатынастан;
- қысқа бейнероликтерден;
- онлайн ойындардан;
- мессенджерлерден;
- интернеттен.

Неліктен дәл осыны таңдадыңыз? Бұл жасөспірімнің өмірінде қандай орын алады деп ойлайсыз?

(Қатысушылар пікір алмасады.)

ЖАСӨСПІРІМ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМ

Қазіргі жасөспірімнің күнделікті өмірінің маңызды бөлігі

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР

- қарым-қатынас жасау
- жаңалықтар көру
- қызығушылықтарын бөлісу
- өзін көрсету

МЕССЕНДЖЕРЛЕР

- достарымен байланыс
- топтық чаттар
- ақпарат алмасу
- оқу және жобалық жұмыстар туралы талқылау

ОНЛАЙН ОЙЫНДАР

- бос уақыт өткізу
- командалық ойындар
- жаңа таныстықтар
- бәсекелестік және жетістікке ұмтылу

Интернет – олар үшін ақпарат көзі ғана емес, қарым-қатынас жасау, өзін көрсету және даму кеңістігі.

БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАР

- қысқа видеолар көру
- қызығушылықтарына сай контент
- блогерлер мен инфлюенсерлерді қадағалау

АҚПАРАТ ІЗДЕУ

- оқу тапсырмалары үшін мәлімет табу
- жаңа білім алу
- қызығушылықтарын дамыту
- дағдыларын жетілдіру

АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ

- ✓ бақылаушы емес, бағыт беруші болу
- ✓ ашық және сенімді әңгімелесу
- ✓ баланың қызығушылығын түсіну
- ✓ қауіпсіздік ережелерін бірге талқылау
- ✓ қиын жағдайда қолдау көрсету

кибербуллинг (онлайн қысым)

бейтаныс адамдардың ықпалы

ЫҚТИМАЛ ҚАУІПТЕР

жалған ақпарат және манипуляция

интернет-алаяқтық

жеке мәліметтердің таралуы

интернетке тәуелділік

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМ – ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӨМІРІНІҢ БІР БӨЛІГІ.

СОНДЫҚТАН ҚАУІПСІЗДІК БАҚЫЛАУДАН ЕМЕС, СЕНІМ МЕН ТҮСІНІСТІКТЕН БАСТАЛАДЫ.

Қорытынды: Цифрлық орта қазіргі жасөспірімдердің өмірінің маңызды бөлігіне айналды. Интернет олар үшін тек ақпарат көзі емес, қарым-қатынас жасау, өзін көрсету және құрдастарымен байланыс орнату кеңістігі болып табылады. Сондықтан ата-аналарға жасөспірімнің цифрлық өміріне қызығушылық танытып, қауіпсіздік мәселелерін ашық талқылау маңызды.

2. «Қазіргі жасөспірімнің бір күні» жаттығуы» (7 мин)

Педагог: Көп жағдайда ата-аналар баласының күні қалай өтетінін білемін деп ойлайды. Алайда жасөспірімнің өмірінің белгілі бір бөлігі цифрлық ортада өтеді және ол әрдайым үлкендердің назарында бола бермейді. Қазір жасөспірімнің бір күнін көз алдымызға елестетіп көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Балаңызды ойыңызға елестетіңіз. Оның бір күнін таңертеңнен кешке дейін еске түсіріп көріңіз. Төмендегі әрекеттердің қайсысы оның күнделікті өмірінде кездеседі?

- әлеуметтік желілерді қарайды;
- достарымен мессенджер арқылы сөйлеседі;
- қысқа бейнероликтер көреді;
- онлайн ойындар ойнайды;
- интернеттен ақпарат іздейді;
- оқу тапсырмаларын орындайды;

– түрлі блогерлер мен инфлюенсерлердің контентін қарайды.

Қатысушылар 1-2 минут ойланады.

Талқылау

Педагог: Келесі сұрақтарға жауап беріп көріңіздер:

1. Балаңыз интернетте көбіне не үшін уақыт өткізеді?
2. Оның қандай әлеуметтік желілерді қолданатынын білесіз бе?
3. Қандай блогерлерді немесе контент авторларын қарайтынын білесіз бе?
4. Балаңыз интернетте болған қызықты немесе жағымсыз жағдайлар туралы сізбен бөлісе ме?
5. Оның цифрлық өмірінің қай бөлігін жақсы білесіз, ал қай бөлігін аз білесіз?

Қатысушылар өз пікірлерімен бөліседі.

Шағын ойлану тапсырмасы

Педагог: Балаңыздың интернеттегі өмірі туралы сіз білмейтін қандай нәрселер болуы мүмкін деп ойлайсыз?

(Қатысушылар қысқаша жауап береді.)

Қорытынды: Жасөспірімнің өмірі тек мектеп пен үй арасындағы уақытпен шектелмейді. Оның қарым-қатынасының, қызығушылықтарының және тәжірибесінің бір бөлігі цифрлық ортада қалыптасады. Сондықтан ата-аналар үшін баланың интернетте қанша уақыт өткізетіні ғана емес, оның ол жерде немен айналысатынын түсіну маңызды.

3. «Ата-аналарды не алаңдатады?» талқылауы (8 мин)

Педагог: Біз жасөспірімдердің цифрлық ортада көп уақыт өткізетінін білеміз. Интернет олардың өмірінің маңызды бөлігі болғанымен, ата-аналарды алаңдататын мәселелер де аз емес. Әр отбасының өз тәжірибесі, өз уайымы бар. Сондықтан қазір сіздерді толғандыратын мәселелер туралы ашық пікір алмасуды ұсынамын.

«Бір алаңдаушылық - бір пікір» тапсырмасы

Педагог: Стикерге немесе параққа интернетке қатысты сізді ең көп алаңдататын бір мәселені жазыңыз.

Мысалы:

- әлеуметтік желілердің әсері;
- интернеттегі қауіпсіздік;
- жалған ақпарат;
- бейтаныс адамдармен қарым-қатынас;
- интернетке тәуелділік;
- уақытты тиімсіз пайдалану және т.б.

Тапсырманы орындауға 1 минут уақыт беріледі.

Содан кейін қатысушылар өз жауаптарын оқып, тақтаға немесе флипчартқа орналастырады.

Талқылау

Педагог: Берілген жауаптарға назар аударайық. Қай мәселелер жиі қайталанды? Сіздің ойыңызша, неге дәл осы мәселелер ата-аналарды көбірек алаңдатады? Қатысушылар пікір алмасады.

Қосымша сұрақ

Педагог: Сіздің ойыңызша, жасөспірімдер интернеттегі қауіп-қатерді әрдайым дұрыс бағалай ала ма? Неліктен?

Қатысушылар өз пікірлерін білдіреді.

Қорытынды: Жасөспірімдер жаңа нәрсені білуге, тәжірибе жасауға және тәуелсіз шешім қабылдауға ұмтылады. Сондықтан олар кейде қауіптің салдарын толық бағаламауы мүмкін. Мұндай жағдайда ата-ананың міндеті - қорқыту немесе тыйым салу емес, баланың жанынан табылып, дұрыс бағыт көрсету.

АТА-АНАЛАР НЕ ІСТЕЙ АЛАДЫ?

- Баламен ашық және сенімді сөйлесіңіз. Сұрақтарына жауап беріп, оның пікірін тыңдаңыз, онымен бірге болыңыз.
- Позитивті қарым-қатынас орнатыңыз. Баланың өмірін біліңіз, ол қандай сайттарға кіреді, кіммен сөйлеседі, досы кім.
- Цифрлық қауіпсіздік ережелерін бірге талқылаңыз. Қауіпті жағдайлар туралы айтып, бірге шешім қабылдаңыз.
- Қолдану уақытын реттеңіз. Экран алдында өткізілетін уақытқа шектеу қойып, балама әрекеттерді ұсыныңыз.
- Қолдау көрсетіп, түсініңіз. Бұл жасөспірімнің өзіне деген сенімін арттырады және қауіпсіз сезінуіне көмектеседі.

ЖАСӨСПІРІМГЕ ЕСТЕ САЛЫҢЫЗ:

- Жеке ақпаратты (мекенжай, телефон нөмірі, мектеп, суреттер) интернетте жарияламаңыз.
- Бейтаныс адамдардың хаттарына жауап бермеңіз.
- Сенімсіз сілтемелерге өтпеңіз және күдікті файлдарды жүктемеңіз.
- Интернетте біреу қорқытса немесе мазаласа, міндетті түрде ересек адамға хабарлаңыз.
- Әр нәрсеге сын көзбен қарап, ақпараттың рас-өтірігін тексеріңіз.

 ЦИФРЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК СЕΝІМНЕН, НАЗАРДАН ЖӘНЕ ҚОЛДАУДАН БАСТАЛАДЫ. БІРГЕ БОЛСАҚ, ЖАСӨСПІРІМДІ ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕ ҚАУІПСІЗ ӨСІРЕ АЛАМЫЗ!

4. «Цифрлық ортадағы қауіптер мен дабыл белгілері» ақпараттық бөлімі» (10 мин)

Педагог: Жасөспірімдер интернетті күнделікті пайдаланады. Көп жағдайда олар цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін жақсы меңгергенімен, әрдайым қауіп-қатерді дұрыс бағалай алмайды.

Кейде ата-аналар баласының интернетте қандай жағдайға тап болғанын бірден байқамауы мүмкін. Сондықтан дабыл белгілерін дер кезінде анықтай білу маңызды.

1. Кибербуллинг

Кибербуллинг - интернет арқылы қорлау, мазақ ету, кемсіту немесе әдейі қысым көрсету.

Мұндай жағдай әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, ойын чаттарында немесе түрлі онлайн платформаларда орын алуы мүмкін.

Неге назар аудару қажет?

Жасөспірім:

- әлеуметтік желілерге кіруден қашқақтай бастайды;
- көңіл күйі жиі өзгеріп тұрады;
- тұйықталып кетеді;
- мазасызданады немесе ашушаң болады;
- телефонға келген хабарламалардан кейін көңілсізденеді.

2. Интернет-алаяқтық

Алаяқтар жасөспірімдерді жалған сыйлықтармен, жеңілдіктермен немесе ақша табу туралы ұсыныстармен қызықтыруы мүмкін.

Неге назар аудару қажет?

Жасөспірім:

- белгісіз сілтемелерге жиі өтеді;
- онлайн сатып алуларға шамадан тыс қызығушылық танытады;
- жеке мәліметтерін оңай бөлісе салады;
- күмәнді аккаунттармен сөйлеседі.

3. Жалған ақпарат және манипуляция

Интернеттегі ақпараттың барлығы бірдей шынайы бола бермейді.

Жасөспірімдер жалған жаңалықтарға немесе манипуляциялық контентке сеніп қалуы мүмкін.

Неге назар аудару қажет?

Жасөспірім:

- кез келген ақпаратты тексермей қабылдайды;
- әлеуметтік желідегі пікірлердің ықпалына тез түседі;
- дереккөздерді салыстырмайды;
- ақпараттың шынайылығын анықтауға қиналады.

4. Әлеуметтік желілердің әсері

Әлеуметтік желілердегі салыстыру, лайк пен пікірге тәуелділік кейбір жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауына әсер етуі мүмкін.

Неге назар аудару қажет?

Жасөспірім:

- өзін өзгелермен жиі салыстырады;
- сыртқы келбетіне шамадан тыс алаңдайды;
- желідегі бағалауға тәуелді болады;

- көңіл күйі әлеуметтік желідегі белсенділікке байланысты өзгеріп тұрады.

Қорытынды: Жасөспірімнің мінез-құлқындағы әрбір өзгеріс қауіптің белгісі болмауы мүмкін. Алайда ата-ананың баламен тұрақты қарым-қатынаста болуы, оның көңіл күйіне назар аударуы және цифрлық өміріне қызығушылық танытуы ықтимал қиындықтарды ерте анықтауға көмектеседі.

ДАБЫЛ БЕЛГІЛЕРІ: НЕНІ БАЙҚАУ МАҢЫЗДЫ?

Баланың мінез-құлқындағы өзгерістерді дер кезінде байқап, қолдау көрсетейік!

 ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР • Көңіл күйінің жиі өзгеруі • Ашушандық • Мазасыздық • Тұйықталу, үндемеу • Себепсіз мұңайу 	 ГАДЖЕТКЕ ТӘУЕЛДІЛІК БЕЛГІЛЕРІ • Телефоннан ажырай алмау • Интернетсіз мазасыздану • Ұйқы режимінің бұзылуы • Экран алдында ұзақ уақыт өткізу • Көздің шаршауы, бас ауруы 	 ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА БАЙЛАНЫСТЫ ӨЗГЕРІСТЕР • Отбасы мүшелерімен аз сөйлесу • Достарынан алшақтау • Өз мәселелерімен бөліспеу • Жалғыздықты таңдау • Үйде болғысы келмеу
 ИНТЕРНЕТТЕГІ ҚАУІПТЕРДІҢ ЫҚТИМАЛ БЕЛГІЛЕРІ • Күмәнді аккаунттармен байланыс • Белгісіз сілтемелерге қызығушылық • Жеке мәліметтерді жариялау • Жағымсыз хабарламалар алу • Қауіпті контентке қызығушылық 	 ОҚУ МЕН КҮН ТӘРТІБІНДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР • Сабақ үлгерімінің төмендеуі • Зейіннің шашырауы • Үй тапсырмасын орындамау • Шаршақтық, ұйқышылдық • Күн тәртібінің бұзылуы • Тамаққа тәбеттің өзгеруі 	 АТА-АНА НЕ ІСТЕЙ АЛАДЫ? ✓ Балаңызды мұқият тыңдаңыз ✓ Айыптамай, түсіністікпен сөйлесіңіз ✓ Қолдау көрсетіңіз ✓ Бірге уақыт өткізіңіз ✓ Қауіпсіздік ережелерін бірге талқылаңыз ✓ Қажет жағдайда мамандарға жүгініңіз
 Жасөспірімнің мінез-құлқындағы өзгерістер әрдайым қауіптің белгісі болмауы мүмкін. Алайда уақытылы байқалған дабыл белгілері баланы қиын жағдайдан қорғауға көмектеседі. 		

5. «Жасөспірім көмекті әртүрлі жолмен сұрайды» топтық жұмысы (10 мин)

Педагог: Кейде жасөспірім қиындыққа тап болғанын ашық айтпайды.

Ол көмек сұраудың орнына мінез-құлқы арқылы белгі беруі мүмкін. Кейбір жасөспірімдер тұйықталып кетеді, енді біреулері ашушаң болады немесе әлеуметтік желіде көп уақыт өткізе бастайды.

Сондықтан ата-аналарға баланың айтқан сөздеріне ғана емес, оның көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістерге де назар аудару маңызды.

Қазір бірнеше өмірлік жағдаятты талқылап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаят ұсынылады.

Тапсырма:

1. Қандай мәселені байқадыңыз?
2. Жасөспірім қандай сезімде болуы мүмкін?
3. Ата-аналар қандай әрекет жасауы керек?

4. Қандай қолдау тиімді болады?

Талқылауға 4-5 минут уақыт беріледі. Содан кейін әр топ өз қорытындысын ұсынады.

1-топ. Аружанның жағдайы

Аружан 7-сыныпта оқиды. Соңғы уақытта ол әлеуметтік желілерде көп уақыт өткізе бастады. Бұрынғыдай достарымен араласпайды, көңіл күйі жиі өзгереді. Кейде өзін өзгелермен салыстырып, сыртқы келбетіне көңілі толмайтынын айтады. Ата-анасының сұрақтарына қысқа жауап беріп, бөлмесіне жиі кіріп кетеді.

Талқылау сұрақтары:

1. Қандай дабыл белгілерін байқадыңыз?
2. Жасөспірім қандай сезімдерді бастан кешіруі мүмкін?
3. Ата-аналар әңгімені қалай бастауы керек?
4. Қандай қолдау көрсету маңызды?

2-топ. Нүрдәулеттің жағдайы

Нүрдәулет 8-сыныпта оқиды. Бірнеше күннен бері телефонын ешкімге көрсетпейді. Хабарлама келген сайын мазасызданып, көңіл күйі түсіп кетеді. Сабаққа қызығушылығы төмендеп, достарымен араласуды азайтқан. Не болғанын сұрағанда: «Ештеңе болған жоқ» деп жауап береді.

Талқылау сұрақтары:

1. Бұл жағдайда қандай қауіп болуы мүмкін?
2. Қандай белгілер ата-ананы алаңдатуы тиіс?
3. Бала неге мәселені жасырғысы келуі мүмкін?
4. Ата-аналар қалай әрекет етуі керек?

3-топ. Ерсұлтанның жағдайы

Ерсұлтан интернеттен ақша табу туралы жарнаманы көреді. Бейтаныс адам оған оңай табыс табуға болатынын айтып, жеке мәліметтерін жіберуді сұрайды. Ерсұлтан ұсынысқа қызығып қалады және бұл туралы ешкімге айтпайды.

Талқылау сұрақтары:

1. Қандай қауіптерді байқадыңыз?
2. Мұндай жағдай қандай салдарға әкелуі мүмкін?
3. Ата-аналар қандай түсіндіру жұмыстарын жүргізуі керек?
4. Жасөспірімге қандай қауіпсіздік ережелерін еске салу маңызды?

Талқылау

Әр топ өз қорытындыларын ұсынады. Педагог қатысушылардың жауаптарын толықтырып, маңызды ойларға назар аударады.

Қорытынды: Жасөспірімдер әртүрлі жағдайда көмекке мұқтаж болуы мүмкін. Бірақ олар бұл туралы әрдайым ашық айта бермейді. Сондықтан ата-аналар үшін баланың сөзін тыңдау ғана емес, оның көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістерді де байқай білу маңызды. Уақытында көрсетілген қолдау көптеген қиындықтардың алдын алуға көмектеседі.

6. «Кедергісіз диалог» жаттығуы» (10 мин)

Педагог: Жасөспірім кезеңінде бала өзін түсінгенін, пікірінің ескерілгенін қалайды. Кейде ата-ана мен жасөспірімнің арасында түсініспеушілік туындауы мүмкін. Мұндай жағдайда әңгіменің мазмұнынан бұрын, оны қалай жүргізу маңызды рөл атқарады.

Егер ата-ана тек бақылауға немесе сын айтуға көңіл бөлсе, жасөспірім қорғаныс позициясына көшіп, қарым-қатынастан қашқақтай бастайды. Ал егер бала өзін тыңдайтынын және түсінуге тырысатынын сезсе, ашық сөйлесуге дайын болады.

Қазір күнделікті өмірде кездесетін бірнеше жағдайды талқылап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар жұптарға бөлінеді. Әр жұпқа жағдаят жазылған карточка ұсынылады. Бір қатысушы - жасөспірімнің, екіншісі - ата-ананың рөлін орындайды.

Тапсырма:

- әңгімені дауыс көтермей жүргізу;
- айыптау сөздерін қолданбау;
- сұрақ қою арқылы сөйлесу;
- жасөспірімнің сезімін түсінуге тырысу.

Талқылауға 5 минут уақыт беріледі.

КЕДЕРГІСІЗ ДИАЛОГ

Жасөспірімнің сөзін ести білейік

1 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Сіз бәрібір мені түсінбейсіз»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Бұл сөздің астарында қандай сезімдер болуы мүмкін?
- ? Әңгімені жалғастыру үшін ата-ана қалай жауап бере алады?
- ? Қандай сөздер сенімді арттыруға көмектеседі?

2 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Араласпаңызшы, өзім шешемін»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Неліктен жасөспірім осылай жауап беруі мүмкін?
- ? Қамқорлық пен бақылаудың айырмашылығы неде?
- ? Ата-ана қолдауын қалай білдіре алады?

3 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Барлығы осылай істейді»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Күрдестердің пікірі неге маңызды?
- ? Қысым көрсетпей қалай сөйлесуге болады?
- ? Жасөспірімге жауапкершілік туралы қалай түсіндіруге болады?

4 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Мені ешкім қолдамайды»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Бұл сөз қандай сезімдерді білдіруі мүмкін?
- ? Ата-ана қандай қолдау көрсете алады?
- ? Қандай сөздер баланың көңіліне демеу болады?

5 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Бұл менің өмірім, мені бақыламаңыз»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Тәуелсіздік пен жауапкершіліктің байланысы қандай?
- ? Ата-ана сенімді қалай сақтай алады?
- ? Қауіпсіздік туралы әңгімені қалай дұрыс жүргізуге болады?

6 КАРТОЧКА

Жасөспірім:
«Бұл туралы сөйлескім келмейді»

ТАЛҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

- ? Неліктен кейбір жасөспірімдер әңгімеден қашады?
- ? Қалай қысым жасамай қолдау көрсетуге болады?
- ? Кейін сөйлесуге дайын екенін қалай білдіруге болады?

Жұптар өз тәжірибелерімен бөліседі. Педагог ата-аналардың жауаптарын толықтырып, тиімді қарым-қатынас қағидаларын атап өтеді.

Қорытынды: Жасөспірім үшін өзін тыңдайтын және түсінуге тырысатын ересек адамның болуы өте маңызды. Сенімге негізделген қарым-қатынас баланың қиындықтарды жасыруына емес, көмек сұрауына мүмкіндік береді. Ашық диалог - жасөспірімнің қауіпсіздігі мен эмоционалдық саулығын қолдаудың маңызды шарты.

7. «Отбасымыздың цифрлық қауіпсіздік ережелері» жаттығуы (5 мин)

Педагог: Жасөспірімнің қауіпсіздігі тек бақылауға ғана емес, отбасы мүшелерінің өзара келісімі мен сеніміне де байланысты. Көп жағдайда ережелерді бірлесіп қабылдау олардың орындалуына көбірек ықпал етеді. Сондықтан цифрлық қауіпсіздік мәселелерін де бірге талқылап, ортақ келісімге келу маңызды.

Қазір өз отбасыңызға арналған цифрлық қауіпсіздік ережелерін құрастырып көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Параққа отбасыңызда ұстануға болатын 5 маңызды ережені жазыңыз. Ережелер ата-анаға да, жасөспірімге де қатысты болуы керек. Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі.

Мысал ретінде

Жасөспірімнің міндеттері

— Жеке мәліметтерімді бөтен адамдарға бермеймін.

- Күмәнді сілтемелерге өтпеймін.
- Интернетте кездескен қиындықтарды жасырмаймын.
- Басқа адамдарға құрметпен қараймын.
- Қауіпті жағдай туындаса, көмек сұраймын.

Ата-ананың міндеттері

- Тыңдаймын және түсінуге тырысамын.
- Қиын жағдайда қолдау көрсетемін.
- Интернетті себепсіз жазалау құралы ретінде қолданбаймын.
- Баламның цифрлық өміріне қызығушылық танытамын.
- Қауіпсіздік мәселелерін бірге талқылаймын.

Талқылау

Қатысушылар өз ережелерінен бір тармақпен бөліседі. Педагог ең маңызды ұсыныстарды флипчартқа жазады.

Қорытынды: Цифрлық қауіпсіздік туралы келісімдер сенімге негізделген қарым-қатынасты нығайтады. Отбасында қабылданған ортақ ережелер жасөспірімнің жауапкершілігін арттырып, қауіпсіз мінез-құлық қалыптастыруға көмектеседі.

8. Қорытынды. Рефлексия. «Жасөспірімге айтқым келетін маңызды сөз» (5 мин)

Педагог: Бүгін біз жасөспірімдердің цифрлық ортадағы өмірі, ата-аналарды алаңдататын мәселелер, интернеттегі қауіптер және баланы қолдау жолдары туралы әңгімелестік.

Сонымен қатар сенімді қарым-қатынас пен ашық диалогтың маңыздылығына тоқталдық.

Енді бүгінгі кездесуді қорытындылап, өзіміз үшін маңызды ойларды саралап көрейік.

Рефлексия

Педагог: Келесі сұрақтар туралы ойланып көріңіз:

1. Бүгін мен үшін ең маңызды болған ақпарат қандай?
2. Қандай ой немесе кеңес есімде қалды?
3. Баламмен қарым-қатынасымда нені өзгертуге дайынмын?
4. Жасөспірімге қолдау көрсету туралы қандай қорытынды жасадым?

Қатысушылар өз пікірлерімен бөлісе алады.

«Жасөспірімге айтқым келетін маңызды сөз» жаттығуы

Педагог: Жасөспірім кезеңі - баланың өзін іздейтін, өз пікірін қалыптастыратын және қолдауға ерекше мұқтаж болатын кезеңі. Кейде балалар ақыл-кеңестен гөрі ата-анасының сенімі мен түсіністігін көбірек

қажет етеді. Қазір балаңызды ойыңызға елестетіңіз. Бүгін оған қандай маңызды сөз айтқыңыз келеді?

Қатысушыларға нұсқаулық

Карточкаға немесе стикерге балаңызға айтқыңыз келетін бір сөйлем жазыңыз.

Мысалы:

- «Мен саған сенемін».
- «Сенің пікірің мен үшін маңызды».
- «Қандай жағдай болса да, мен сені қолдаймын».
- «Қателесуге болады, ең бастысы - одан сабақ алу».
- «Қиындық болса, әрқашан маған айта аласың».
- «Біз бірге шешім табамыз».
- «Мен сені түсінуге тырысамын».

Қалаған ата-аналар өз жазғандарымен бөлісе алады.

Қорытынды: Жасөспірім үшін ата-анасының қолдауы мен сенімі үлкен күш береді. Бала өзін түсінетінін, тыңдайтынын және қажет кезде қолдау көрсететінін сезінсе, өмірдегі және цифрлық ортадағы қиындықтарды жеңу әлдеқайда жеңіл болады.

Бүгінгі кездесуге белсенді қатысқандарыңыз үшін рақмет!

Отбасыларыңызға амандық, өзара түсіністік және сенімді қарым-қатынас тілеймін.

ЖАСӨСПІРІМГЕ АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЧЕК-ПАРАҒЫ

Өзіңді қорға, ақпаратты сақта, қауіпсіздікті таңда!

ЖЕКЕ АҚПАРАТЫҢДЫ ҚОРҒА

- Өзің туралы жеке мәліметтерді интернетте жариялама. Атың-жөнің, мекенжайың, мектебің, телефоның – құпия.
- Жеке фотоларыңды бөтен адамдарға жіберме.

Иә,
сақтаймын!

КҮМӘНДІ СІЛТЕМЕЛЕРГЕ ӨТПЕ

- Белгісіз адамдар жіберген сілтемелерге өтпе.
- Күмәнді сайттар мен жарнамалардан сақ бол.

Иә,
сақтаймын!

БӨТЕН АДАМДАРМЕН АБАЙ БОЛ

- Интернеттегі таныстар әрқашан жақсы адам бола бермейді.
- Бейтаныс адамдармен жеке кездесуге келісім берме.

Иә,
сақтаймын!

ОНЛАЙН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА САҚ БОЛ

- Жаман сөздерге, қорлауға жауап берме.
- Басқаны ренжіту – дұрыс емес. Құрметпен қарым-қатынас жаса.

Иә,
сақтаймын!

УАҚЫТТЫ ДҰРЫС ПАЙДАЛАН

- Экран алдында көп отырма. Күнді жоспарла.
- Ұйқыңды, демалысыңды және офлайн уақытты ұмытпа.

Иә,
сақтаймын!

КӨҢІЛ-КҮЙІҢЕ НАЗАР АУДАР

- Интернеттен кейін өзіңді нашар сезінсең – үзіліс жаса.
- Керексіз контенттен аулақ бол, өзіңе жақсы әсер ететін нәрселерді таңда.

Иә,
сақтаймын!

ҚҰПИЯСӨЗДЕРІҢДІ ҚАУІПСІЗ САҚТА

- Құпиясөздеріңді никімге айтпа.
- Ұйымшыл және күрделі құпиясөз қолдан.

Иә,
сақтаймын!

ҚИЫН ЖАҒДАЙДА КӨМЕК СҰРА

- Интернетте біреу сені мазаласа, қорқытса немесе ренжітсе – сен кінәлі емессің!
- Дерек ата-анаңа, мұғаліміңе немесе сенім телефондарына хабарлас.

Иә,
сақтаймын!

ҚИЫН ЖАҒДАЙДА КІМГЕ ХАБАРЛАСУҒА БОЛАДЫ?

111

Балалар мен
ата-аналарға
психологиялық
және құқықтық көмек

102

Полиция

103

Жедел
медициналық
көмек

101

Өртке қарсы
қызмет

112

Бірыңғай
құтқару
қызметі

ӨЗІҢДІ ҚОРҒА – АҚПАРАТЫҢДЫ ҚОРҒА – БОЛАШАҒЫҢДЫ ҚОРҒА!

2.5. «ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ РЕПРОДУКТИВТІ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУДАҒЫ АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтаудағы отбасының рөлі туралы түсінігін қалыптастыру және баламен сенімді қарым-қатынас орнату дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтаудағы отбасының рөлі туралы түсініктерін кеңейту.
2. Жасөспірімдермен есею және жауапкершілік мәселелері бойынша сындарлы қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.
3. Жасөспірімді қолдауға және отбасында сенімді орта құруға дайындықты дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жасөспірімнің өз денсаулығына жауапты көзқарасын қалыптастырудағы отбасының маңызын түсінеді;
- Есею, жеке шекаралар және тұлғааралық қарым-қатынас мәселелері бойынша сындарлы қарым-қатынас тәсілдерімен танысады;
- Жасөспіріммен өзара әрекеттесудің қолдаушы жолдарын меңгеріп, оның репродуктивті денсаулығын сақтауға ықпал етеді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, жауапкершілік, қамқорлық, сенім, отбасылық құндылықтар, саналылық, өзара түсіністік, ар-намыс.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «Жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтауда ата-ананың қатысуы неліктен маңызды?»
2. «Өзіміздің жасөспірім кезімізді еске түсірейік» жаттығуы
3. «Жасөспіріммен қандай тақырыптарда сөйлесу маңызды?» ми шабуылы
4. Ақпараттық бөлім
5. Карточкалармен топтық жұмысы
6. «Ата-аналар қонақ бөлмесі: сұрақтар мен шешімдер» жаттығуы
7. Қорытынды. Рефлексия.

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, жағдаяттар жазылған карточкалар, стикерлер, маркерлер, ата-аналарға арналған жадынамалар, рефлексияға арналған карточкалар, үлестірмелі материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут.

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы.

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі. «Жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтауда ата-ананың қатысуы неліктен маңызды?»

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Ата-аналарды педагогикалық қолдау көрсету орталығындағы бүгінгі кездесуімізге қош келдіңіздер!

Жасөспірімдік кезең - адамның өміріндегі маңызды даму кезеңдерінің бірі. Дәл осы уақытта ағзада елеулі физиологиялық, эмоционалдық және әлеуметтік өзгерістер орын алады. Жасөспірім өзін, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасын және болашағын жаңаша қабылдай бастайды.

Бүгінгі таңда балалар ақпараттың үлкен көлемін интернеттен, әлеуметтік желілерден, қатарластарымен қарым-қатынастан және түрлі цифрлық ресурстардан алады. Алайда бұл ақпараттың барлығы бірдей сенімді әрі қауіпсіз бола бермейді.

Сондықтан жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтауда ата-ананың рөлі ерекше маңызға ие.

Отбасының қолдауы, сенімді қарым-қатынас, күрделі тақырыптарды ашық талқылауға дайын болу және жасөспірімнің сезімдеріне құрметпен қарау оған жауапты шешім қабылдауға және өз денсаулығына саналы көзқарас қалыптастыруға көмектеседі.

Бүгін біз жасөспіріммен сенімді диалогты қалай құруға болатынын және оған физикалық әрі психологиялық саулығын сақтауға қалай көмектесуге болатынын білу туралы әңгімелесеміз.

Ал енді әңгімемізді бастау үшін әрқайсыңызға бір қарапайым, бірақ маңызды сұраққа жауап беруді ұсынамын:

«Жасөспірімге өз денсаулығы мен болашағына жауапкершілікпен қарауы кезінде қандай қасиеттер ықпал етеді?»

се
арту.

өзіне
сенім

Рақмет! Сіздер атаған қасиеттер бүгінгі әңгімеміздің негізгі бағытын айқындап берді. Барлығымыздың тілегіміз бір - баланың жанында жай ғана ата-ана ретінде емес, оған сүйіспеншілікпен, қамқорлықпен және оның ерекшеліктерін құрметтей отырып қолдау көрсете алатын жақын адам болу.

Бүгінгі кездесуіміз дәл осы мәселелерге арналады.

Педагогтің қорытындысы: аталған қасиеттердің барлығы жасөспірімге саналы таңдау жасауға, өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға және түрлі қауіп-қатерлерге қарсы тұруға көмектеседі. Бұл қасиеттердің қалыптасуында отбасының рөлі ерекше маңызды.

2. «Өзіміздің жасөспірім кезімізді еске түсірейік» жаттығуы

Педагог: Қазіргі жасөспірімдер туралы әңгімелеспес бұрын, өзімізді еске түсіріп көрейік. Жасөспірімдік кезең тек жаңа мүмкіндіктермен ғана емес, сонымен қатар толғаныстармен, күмәндармен және маңызды сұрақтарға жауап іздеумен де байланысты.

Ойланып көріңіздер:

«Жасөспірім кезіңізде сізді қандай сұрақтар көбірек толғандырды?»

Қатысушыларға нұсқаулық:

1. 1-2 стикер алыңыз.
2. Жасөспірім кезіңізде сіз үшін маңызды болған бір сұрақты немесе алаңдатқан мәселені жазыңыз.
3. Стикерді флипчартқа орналастырыңыз.

Орындау уақыты: 3-4 минут.

Жаттығудан кейін педагог жауаптарды дауыстап оқиды.

Мысалы:

- Ата-анам мені түсіне ме?
- Менің бойымда болып жатқан өзгерістер қалыпты жағдай ма?
- Басқа адамдарға қалай ұнауға болады?
- Неліктен мені ешкім түсінбейді?
- Қалай тезірек есейемін?
- Өз бетімше шешім қабылдауды қалай үйренемін?

Педагогтің қорытындысы:

Уақыт өзгергенімен, жасөспірімдерді толғандыратын көптеген мәселелер өзгеріссіз қалады. Айырмашылығы - қазіргі жасөспірімдер ақпараттың өте үлкен ағынымен және цифрлық ортаның ықпалымен бетпе-бет келеді. Сондықтан бүгінгі күні ата-ананың бала үшін сенімді қолдау көзі және шынайы ақпараттың маңызды қайнар көзі болып қалуы ерекше маңызды.

3. «Жасөспіріммен қандай тақырыптарда сөйлесу маңызды?» ми шабуылы

Педагог: Жасөспірімнің есеюі мен денсаулығына қатысты қандай тақырыптарды отбасында талқылау маңызды деп ойлайсыз? Педагог ата-аналардың жауаптарын тақтаға жазып отырады.

ЖАСӨСПІРІММЕН НЕ ТУРАЛЫ СӨЙЛЕСУ КЕРЕК?

Педагогтің қорытындысы:

Жасөспірімдер үшін өздерін толғандыратын сұрақтарға жауапты ең алдымен ата-анасынан және өзіне жақын ересектерден алу өте маңызды. Егер отбасында күрделі тақырыптарды талқылаудан қашпақтаса, бала ақпаратты интернеттен немесе қатарластарынан іздей бастайды. Ал ол ақпарат әрдайым сенімді бола бермейді. Ашық әрі сенімді диалог жасөспірімге өз бойындағы өзгерістерді жақсырақ түсінуге, жауапты шешім қабылдауға және қиын жағдайларда дер кезінде қолдау сұрауға көмектеседі.

4. Ақпараттық бөлім

Педагог: Көптеген ата-аналар жасөспіріммен денсаулық пен есею мәселелері туралы сөйлесудің маңызын түсінеді. Алайда мұндай әңгімелер жүргізу кейде қиындық тудыруы мүмкін. Ашық әңгіме жасөспірімді қауіпті мінез-құлыққа итермелемейді деп ойлау қате түсінік екенін есте сақтау маңызды. Керісінше, ол жасөспірімге саналы шешім қабылдауға көмектеседі және өз денсаулығына жауапкершілікпен қарау дағдысын қалыптастырады.

АТА-АНАЛАРҒА ОСЫ ТАҚЫРЫПТАРДА СӨЙЛЕСУ НЕЛІКТЕН ҚИЫН?

1 ҰЯЛУ НЕМЕСЕ ҚЫСЫЛУ

Бұл тақырыптар ата-аналарға ыңғайсыз немесе талқылауға қиын болып көрінуі мүмкін.

2 ӘҢГІМЕНІ ҚАЛАЙ БАСТАУДЫ БІЛМЕУ

Қай сөзден бастау керектігін, мәселені қалай дұрыс түсіндіруді білмеуі мүмкін.

3 ЖАСӨСПІРІМ ӘЛІ ДАЙЫН ЕМЕС ДЕП ОЙЛАЙДЫ

Кейбір ата-аналар бұл тақырыптарды талқылауға әлі ерте деп есептейді немесе баласы түсінбейді деп алаңдайды.

4 БАЛА ӨЗІ БІЛІП АЛАДЫ ДЕП СЕНЕДІ

Қазіргі кезде ақпарат көп болғандықтан, жасөспірім қажетті мәліметтің бәрін интернеттен табады деп ойлайды.

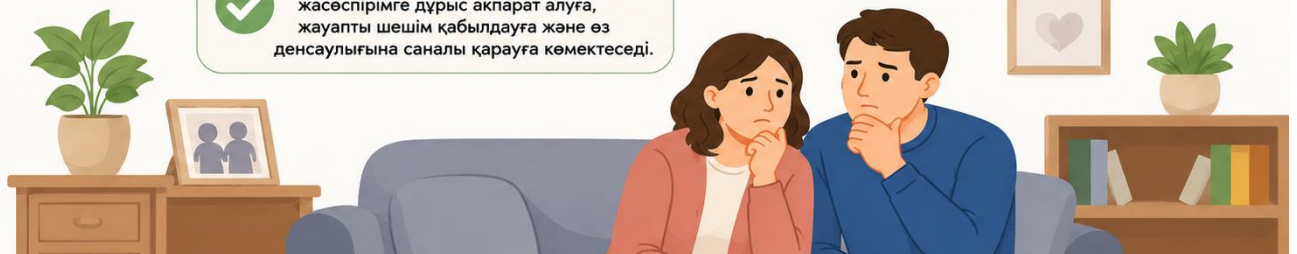

5 ЕРТЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ ТУДЫРЫП АЛУДАН ҚОРҚАДЫ

Әңгіме балада бұл тақырыптарға шамадан тыс қызығушылық оятады деп алаңдайды.

Сенімді және ашық қарым-қатынас жасөспірімге дұрыс ақпарат алуға, жауапты шешім қабылдауға және өз денсаулығына саналы қарауға көмектеседі.

Педагогтің қорытындысы: Үндемеу немесе бұл тақырыптарды талқылаудан қашу жасөспірімді қауіп-қатерден қорғамайды. Керісінше, сенімді ақпарат пен отбасының қолдауы жасөспірімнің денсаулығын сақтауда маңызды рөл атқарады. Ата-анамен ашық қарым-қатынас жасөспірімге өзін толғандырған сұрақтарға жауап алуға, саналы шешім қабылдауға және қиын жағдайларда дер кезінде көмек сұрауға мүмкіндік береді.

ЖАСӨСПІРІМНІҢ РЕПРОДУКТИВТІ ДЕНСАУЛЫҒЫНА НЕ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Психологиялық жағдай

Күйзелісті дұрыс басқару, өз-өзіне деген сенімділік және өзін-өзі қабылдау қабілеті дұрыс шешім қабылдауға көмектеседі.

Отбасының қолдауы

Ата-анамен және жақын адамдармен сенімді қарым-қатынас қиын жағдайларда қорғалғандық сезімін қалыптастырады.

Салауатты өмір салты

Дұрыс тамақтану, дене белсенділігі және жеткілікті ұйқы иммунитетті нығайтады және күйзеліске төзімділікті арттырады.

Сенімді ақпарат

Жасқа байланысты өзгерістер, қауіпсіз мінез-құлық және денсаулық туралы білім дұрыс шешім қабылдауға және тәуекелдерден сақтануға көмектеседі.

Педагогтің қорытындысы: Репродуктивті денсаулық көптеген факторлардың ықпалымен қалыптасады. Солардың ішіндегі ең маңыздысы - отбасы. Өйткені дәл отбасында жасөспірім қолдау алады, өмірлік құндылықтарды меңгереді және мінез-құлық үлгілерін қалыптастырады.

5. Карточкалармен топтық жұмыс

«Жасөспіріммен сөйлесуді үйренеміз» жаттығуы

Мақсаты:

Ата-аналардың жасөспірімдермен есею, жеке шекаралар және жауапты мінез-құлық мәселелері бойынша сенімді қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қатысушылар 3-4 адамнан топтарға бөлінеді. Әр топқа жағдаят сипатталған карточка беріледі.

Топтарға арналған тапсырма:

1. Жасөспірімнің қандай сезімде болуы мүмкін екенін анықтау.
2. Жасөспірімнің қажеттіліктерін анықтау.
3. Ата-ананың қолдаушы реакциясын ұсыну.

5-6 минуттан кейін топтар талқылау нәтижелерін таныстырады.

Жағдаяттардың үлгілері:

1-жағдаят Жасөспірім: «Неліктен менің бойымда осындай өзгерістер болып жатыр? Бұл қалыпты жағдай ма?»

2-жағдаят Жасөспірім: «Менің барлық достарым кездесіп жүр. Неге сіздер бұған сонша алаңдайсыздар?»

3-жағдаят Жасөспірім интернеттен оқыған ақпарат туралы айтып, оның өзінде алаңдаушылық тудырғанын жеткізеді.

4-жағдаят Жасөспірім: «Сіздер бәрібір мені түсінбейсіздер!»

5-жағдаят Жасөспірім достары тарапынан қысым сезінеді және олардан шеттетіліп қалудан қорқады.

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірімдер үшін ата-анасының оларды сынамай, айыптамай және асығыс қорытынды жасамай тыңдауға дайын екенін сезіну өте маңызды. Сенімге негізделген қарым-қатынас балаға өз уайымдарын ашық айтуға, өзін толғандырған сұрақтарды қоюға және қиын жағдайларда қолдау сұрауға мүмкіндік береді. Қарым-қатынас неғұрлым сабырлы әрі құрметке негізделген болса, жасөспірімнің өз ойлары мен мәселелерін ата-анасымен бөлісу ықтималдығы соғұрлым жоғарыболады.

6. «Ата-аналар қонақ бөлмесі: сұрақтар мен шешімдер» жаттығуы

Педагог: Қазір сіздерге өзіңізді толғандыратын сұрақты жасырын түрде қою мүмкіндігі беріледі.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Карточка алып, жасөспірімнің ата-анасы ретінде сізді алаңдататын бір сұрақты жазыңыз.

Сұрақтардың үлгілері:

- Есею туралы әңгімелерді қай жастан бастаған дұрыс?
- Жасөспірімнің ыңғайсыз сұрақтарына қалай жауап беру керек?
- Жеке шекаралар туралы қалай сөйлескен дұрыс?
- Егер жасөспірім өз уайымдарын бөлісуді тоқтатса, не істеу керек?
- Отбасындағы сенімді қалай сақтауға болады?
- Жасөспірімге өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауды қалай түсіндіруге болады?

Педагог қатысушылардың сұрақтарын талқылауды ұйымдастырады.

 ҚОЛДАУ КӨРСЕТЕТІН СӨЗДЕР (АҚПАРАТТАР) 	 АЙТУҒА БОЛМАЙТЫН СӨЗДЕР (АҚПАРАТТАР)
 Кез келген сұрағыңды маған қоюға болады.	 Сен үшін бұл әлі ерте.
 Сені не толғандыратынын білгім келеді.	 Бұл туралы менімен сөйлеспе.
 Маған айтқаның үшін рақмет.	 Мен бұл тақырыпты талқылауға ұяламын.
 Сені мұқият тыңдауға дайынмын.	 Өзіңе мәселе ойлап таппа.
 Кел, бірге ойланып, шешім табайық.	 Сен мұны түсінбейсің.
 Сенің қауіпсіздігің мен өзіңді жайлы сезінуің мен үшін маңызды.	 Өзің шеш.

Сенім мен қолдау — бүгінгі күннің басты кепілі, жасөспірімнің ертеңгі қауіпсіздігі мен сенімділігі!

Педагогтің қорытындысы:

Қолдау көрсететін сөздер жасөспірімге өзін құрметтелген, қабылданған және сенім артылған адам ретінде сезінуге көмектеседі. Бала өзін тыңдауға және түсінуге дайын адамдардың бар екенін сезінгенде, өз уайымдары туралы ашық айтуға, маңызды сұрақтар қоюға және қиын жағдайларда көмек сұрауға оңайырақ болады. Дәл осындай сөздер ата-ана мен жасөспірім арасындағы сенімді қарым-қатынасты нығайтады.

7. Қорытынды. Рефлексия

Бүгінгі кездесуіміз аяқталуға жақын. Бүгін біз жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтау мәселесін отбасыдағы сенімді қарым-қатынастан бөлек қарастыру мүмкін еместігі туралы әңгімелестік. Енді кездесуімізді қорытындылап, сіздер үшін ең маңызды болған ойларды анықтауды ұсынамын.

Келесі сұрақтар төңірегінде ойланып көріңіз:

- Бүгін мен үшін ең маңыздысы не болды?
- Жасөспірім балам туралы қандай жаңа нәрсе түсіндім?
- Отбасымда қандай қарым-қатынас тәсілдерін қолдануға дайынмын?
- Баламмен қарым-қатынасымда нені өзгерткім келеді?

Қалауыңыз бойынша өз ойларыңызды топпен бөлісуге немесе карточкаға жазуға болады. Енді шағын қорытынды жаттығуын орындауды ұсынамын.

«Қолдау сөздері» жаттығуы

Карточка немесе қағаз парағын алып, балаңызға арналған бір қолдау сөзін жазыңыз. Бұл сіздің қолдауыңызды, қабылдауыңызды және сүйіспеншілігіңізді білдіретін қысқа ғана сөйлем болуы мүмкін.

Мысалы:

1. «Мен сені әрқашан тыңдауға дайынмын».
2. «Сенің не сезініп жүргеніңді білу мен үшін маңызды».
3. «Мен саған сенемін».
4. «Өз ойларың мен уайымдарыңды менімен бөліскенің үшін рақмет».

Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі.

Ата-аналарға арналған үй тапсырмасы

Бір апта бойы:

- жасөспіріммен сабырлы жағдайда әңгімелесуге уақыт табуға;
- ол үшін маңызды бір тақырыпты сын мен бағалаусыз талқылауға;
- кеңес бермей көбірек тыңдауға;
- қолдау көрсететін сөздерді жиі қолдануға;
- жасөспірімнің сұрақтары мен уайымдарына назар аударуға тырысыңыз.

Педагогтің қорытындысы:

Жасөспірімнің репродуктивті денсаулығы тек білімнің арқасында ғана емес, отбасындағы сенім, құрмет және эмоциялық қауіпсіздік атмосферасы арқылы да қалыптасады.

Ашық диалог, жасөспірімнің сезімдеріне мұқият қарау және ата-ананың әрдайым қолдау көрсетуге дайын болуы баланың жауапты шешім қабылдауына, өз денсаулығын сақтай білуіне және болашағын сенімді құруына көмектеседі.

Белсенді қатысқандарыңыз үшін және балаларыңыздың амандығына бейжай қарамағандарыңыз үшін алғысымды білдіремін.

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сенім және мықты денсаулық тілеймін!

5–9 СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚ

2.6 «ОТБАСЫ – БАЛАНЫҢ ӨМІРЛІК ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗІ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың отбасының баланың өмірлік тұрақтылығын қалыптастырудағы маңызды рөлін түсінуіне ықпал ету және қиын жағдайға тап болған жасөспірімге қолдау көрсету тәсілдерін меңгеруіне педагогикалық қолдау көрсету.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың отбасының жасөспірімнің психологиялық тұрақтылығының, эмоциялық қауіпсіздігі мен әл-ауқатының негізгі тірегі екендігі туралы түсінігін қалыптастыру.
2. Ата-аналардың жасөспірімдік кезеңнің ерекшеліктері, қиын өмірлік жағдайларды бастан өткеріп жүрген жасөспірімнің белгілері және өмірлік тұрақтылықты дамытуға ықпал ететін факторлар туралы білімдерін кеңейту.
3. Ата-аналардың жасөспіріммен сенімді қарым-қатынас орнату, эмоциялық қолдау көрсету және қиын әрі күйзелісті жағдайларда онымен конструктивті өзара әрекеттесу тәсілдерін меңгеруіне педагогикалық қолдау көрсету.

Күтілетін нәтижелер:

Сабақ нәтижесінде ата-аналар:

- Отбасының жасөспірімнің өмірлік тұрақтылығының, эмоциялық қауіпсіздігі мен психологиялық әл-ауқатының негізгі тірегі екенін түсінеді.
- Жасөспірімнің эмоционалды жайсыздығы мен қиын өмірлік жағдайларды бастан өткеріп жүргенінің негізгі белгілерін ажырата алады.
- Жасөспіріммен сенімді қарым-қатынас орнатудың және оған эмоциялық қолдау көрсетудің негізгі тәсілдерін меңгереді.

Сабақ жоспары:

1. Кіріспе. Тақырыптың өзектілігі.
 - 1.1 «Өмірлік тұрақтылық дегеніміз не? Жасөспірімге қиындықтарды еңсеруге қандай қасиеттер көмектеседі?» тақырыбында ми шабуылы.
2. Ақпараттық бөлім
 - 2.1. Шағын-лекция. Жасөспірімнің өмірлік тұрақтылығына әсер ететін факторлар. Өмірлік тұрақтылық ұғымы.
3. Практикалық бөлім
 - 3.1. «Мықты болып өсуге көмектесу» жаттығуы, бейнероликті көру.
 - 3.2. Бейнеролик көріп, талқылау.
 - 3.3. «Эмоционалды дағдарыстық жағдайдағы жасөспірім» кестермен жұмыс
 - 3.4. Топтық жұмыс. «Адамның құлауына жол берме» графикалық әдіс.

4. Қорытынды. Рефлексия.

Ресурстар: флипчарт, маркерлер, стикерлер, карточкалар, қаламдар, слайдтар, жағдаяттық кейс-карточкалар, қағаз, баяу әуен, түрлі түсті қағаздан қиылған жапырақтар, желім, плакат.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу барысы: топтық тренинг.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе . Тақырыптың өзектілігі. (3 минут)

Құрметті ата-аналар, қош келдіңіздер бүгінгі жиналысымызға! Бүгін біз бала тәрбиесіндегі маңызды тақырыптардың бірі - отбасының жасөспірімнің өмірлік тұрақтылығын қалыптастырудағы рөлі туралы әңгімелесеміз.

Жасөспірімдік кезең - баланың өміріндегі ең күрделі кезеңдердің бірі. Бұл уақытта оның эмоциясы, мінез-құлқы, ой-өрісі мен айналасындағы адамдармен қарым-қатынасы өзгереді. Жасөспірім өз бетінше әрекет еткісі келеді, айналасындағылардың пікіріне ерекше мән береді, достарының ықпалына көбірек бейім болады. Кейде көңіл күйі жиі өзгеріп, түрлі қиындықтар мен күйзеліске тап болуы мүмкін. Осындай кезеңде отбасы жасөспірім үшін ең сенімді тірек, қолдау мен қауіпсіздіктің көзі болуы өте маңызды. Ата-ананың түсіністігі, қамқорлығы және сенімі баланың өмірлік қиындықтарды еңсеруіне, өзіне деген сенімін сақтауға және психологиялық саулығын нығайтуға көмектеседі.

Сондықтан әрбір ата-ананың жасөспірімге эмоциялық қолдау көрсету және онымен сенімді қарым-қатынас орнату жолдарын білуі - оның өмірлік тұрақтылығы мен амандығын қамтамасыз етудің маңызды шарты.

1.1. «Өмірлік тұрақтылық дегеніміз не? Жасөспірімге қиындықтарды еңсеруге қандай қасиеттер көмектеседі?» тақырыбында ми шабуылы. (7 минут)

Педагог ата-аналарға сұрақ қояды: Жасөспірімге өмірдегі қиындықтарды еңсеруге қандай қасиеттер көмектеседі деп ойлайсыздар? *(Ата-аналар өз пікірлерімен бөліседі.)*

Педагог: Дұрыс айтасыздар. Өмірлік тұрақтылық бір күнде қалыптаспайды. Ол ең алдымен отбасында қалыптасады. Осындай кезде халқымыздың ұлттық құндылықтарының маңызы ерекше. Олар балаға өмірдің қиындықтарына төтеп беруге, өзіне деген сенімін сақтауға және қандай жағдайда да адамгершілік қасиеттерінен айнымауға көмектеседі.

Сабыр

Ата-ана сабыр сақтаса, жасөспірім де қиындыққа мойымай, оны еңсеруге үйренеді.

Жанашырлық	Сенім мен қауіпсіздікке негізделген отбасылық орта қалыптастырады.
Табандылық	Қиындықты әрекет арқылы жеңуге болатынын көрсетеді.
Ізеттілік	Сыйластыққа негізделген қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады.
Тәуекел	Жаңа нәрседен қорықпай, өзіне сеніммен әрекет етуге үйретеді.
Береке-бірлік	Отбасында бірлік, өзара қолдау және жақындық сезімін нығайтады.

Педагог: Ата-ана - баланың қамқоршысы ғана емес. Ол - баланың ең жақын тірегі, үлгі тұтар адамы және өзіне деген сенімінің бастауы. Ата-ана баланың өмірлік тұрақтылығын қалай қалыптастырады? Ең алдымен - күнделікті қолдауы мен түсіністігі арқылы. Сондай-ақ ашық, сыйластыққа негізделген қарым-қатынас арқылы.

Педагог ата-аналарға сұрақ қояды: «Сіздің ойыңызша, ата-ана баланың өмірлік тұрақтылығын тағы қалай қалыптастырады? "... арқылы" деп жалғастырып көріңіз.»

(Педагог ата-аналардың жауаптарын флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.)

Мысалы: бірге уақыт өткізу арқылы; сенім білдіру арқылы; өз бетінше шешім қабылдауына мүмкіндік беру арқылы; жеке үлгі көрсету арқылы; тыңдай және түсіне білу арқылы.

Педагог қорытындылайды: Дұрыс айтасыздар. Баланың өмірлік тұрақтылығы отбасындағы қамқорлық пен сенімнің арқасында қалыптасады. Ата-ана қолдау көрсетіп, сонымен бірге баланың өз бетінше әрекет етуіне мүмкіндік бергенде, оның өзіне деген сенімі артады. Осындай ортада жасөспірімнің ішкі күші қалыптасып, ол өмірдегі қиындықтарды еңсеруді үйренеді.

Өмірлік тұрақтылық дегеніміз - ешқашан қиналмау немесе қорықпау емес. Ол - қиындыққа тап болғанда қайта күш жинап, алға жылжи білу.

2. Ақпараттық бөлім. (5 минут)

2.1. Шағын-лекция. Жасөспірімнің өмірлік тұрақтылығына әсер ететін факторлар. Өмірлік тұрақтылық ұғымы.

Педагог: Әрбір баланың өмірінде қиындықтар кездеседі. Кейде ол сәтсіздікке ұшырайды, достарымен ренжіседі, күйзеліске түседі немесе көңілі қалады. Осындай жағдайда бір бала өзіне деген сенімін жоғалтып, тұйықталып қалса, енді бірі қиындықты жеңуге күш тауып, одан сабақ алып, алға қарай

қадам жасайды. Бұл айырмашылық баланың мінезіне немесе қабілетіне ғана емес, оның өмірлік тұрақтылығына байланысты.

Өмірлік тұрақтылық - адамның қиын жағдайларда сабыр сақтап, қиындықтарды еңсере білуі, сәтсіздіктен кейін қайта күш жинап, алға ұмтылуы. Ол адамға өзіне сенуге, қиындықтан шығудың жолын іздеуге, қажет кезде көмек сұрауға және айналасындағылардың қолдауын қабылдай білуге көмектеседі.

Жасөспірімдік кезең - эмоциясы өте құбылмалы кезең. Бұл жаста балалар өз бетінше әрекет етуге ұмтылады, өзгелердің пікіріне сезімтал болады, достарының ықпалына көбірек беріледі және ішкі қайшылықтарды жиі бастан кешіреді. Сондықтан дәл осы кезеңде олар ересектердің қолдауы мен түсіністігіне ерекше мұқтаж.

Өмірлік тұрақтылықтың негізі ең алдымен отбасында қаланады. Егер жасөспірім өзін қандай жағдайда да жақсы көретінін, қабылдайтынын сезінсе, өз ойын ашық айтып, қолдау таба алса, оның қиындықтарды жеңуі әлдеқайда жеңіл болады. Отбасындағы сенімді қарым-қатынас, өзара құрмет, қиындықтарды бірге шешу және ата-ананың балаға деген сенімі оның өзіне деген сенімділігін арттырып, өмірлік қиындықтарды еңсере білуіне көмектеседі.

Өмірлік тұрақтылық - туа біткен қасиет емес. Ол біртіндеп қалыптасады. Оның дамуына отбасындағы сенім, түсіністік, қолдау, мейірім және эмоциялық қауіпсіз орта үлкен әсер етеді.

3. Практикалық бөлім. Жұптық жұмыс. (10 минут)

3.1. «Мықты болып өсуге көмектесу» жаттығуы

Педагог: Енді балаңыздың жақында болған бір қиын жағдайын еске түсіріңіз. Мысалы, досымен ренжісуі, төмен баға алуы, жарыста жеңіліп қалуы т.б.

Сол кезде сіз қалай әрекет еттіңіз? Балаңызға қандай сөз айттыңыз? Сіздің сөзіңіз бен әрекетіңіз оның көңілін орнықтыруға көмектесті ме? Бала өз күшіне сеніп, бұл қиындықты өзі еңсере алатындай қолдауды қалай көрсетуге болады? Осы жағдайдан бала қандай өмірлік сабақ ала алады?

Ата-аналар жұптасып жауаптарын талқылайды. Олар баланың өмірлік тұрақтылығын дамытуға көмектесетін және керісінше оның өзіне деген сенімін төмендетуі мүмкін қолдау түрлерін анықтайды.

Педагог: Енді өз балалық шағыңызды еске түсіріңіз. Үлкендерден алған қандай тәлім-тәрбие, отбасылық дәстүрлер мен отбасылық құндылықтар қиындықтарды еңсеруге көмектесті ме?

Ата-анаңыздан немесе үлкендерден қандай қолдау сөздері жиі еститін едіңіз? Отбасыңыздағы қандай дәстүрлер қиындықты бірге еңсеруге көмектесті? Отбасыңызда қандай қасиеттер ерекше бағаланды? (*еңбекқорлық, үлкенді құрметтеу, жауапкершілік, өзара көмек, сабырлылық, төзімділік және т.б.*) Қазақ халқының қандай ұлттық құндылықтары бүгінгі күні балалардың өмірлік тұрақтылығын қалыптастыруға көмектеседі? Осы құндылықтардың қайсысын өз балаңыздың бойына сіңіріп жүрсіз?

Педагог өз сөзін қорытындылайды: Өмірлік тұрақтылық баланы қиындықтан толық қорғау арқылы емес, қиындықтарды еңсеруді үйрету арқылы қалыптасады. Ал бұл жолда ата-ананың қолдауы ерекше маңызды. Отбасындағы бірлік, сенім, өзара құрмет, қамқорлық, жауапкершілік және ата-ананың балаға деген сенімі – жасөспірімнің өмірлік тұрақтылығының негізгі тірегі.

Өмірлік тұрақты бала - ешқашан жыламайтын немесе қиналмайтын бала емес. Ол - қиындыққа тап болса да, қайта күш жинап, алға жылжи алатын бала. Осындай сенімді балаға күн сайын ата-анасы береді. Ол – ата-ананың түсіністігі, қолдауы, сенімі және жеке үлгісі арқылы қалыптасады.

Жасөспірім үшін отбасы -оның ең мықты тірегі. Ата-ананың қолдауы, өзіне деген сенімі, эмоциясын басқара білуі және қандай қиындық болса да шешімі бар екенін түсінуі оған өмірде нық қадам басуға көмектеседі.

3.2. Бейнероликті көру. (5 минут)

<https://www.facebook.com/reel/640808244970881>

Педагог ата-аналарға сұрақ қояды:

Сіз не көрдіңіз? Құсқа не көмектесе алды?

Құстың қандай қасиеттері болды?

Адам дәл осындай жағдайға түсуі мүмкін бе? Ата-аналар өзара талдау жасайды.

Көз алдыларыңызға мынадай жағдайды елестетіңіздерші. Адам өмірінде өте қиын кезеңді бастан өткеріп жүр. Оның көңілі түсіп, өзін тығырыққа тірелгендей сезінеді, болашаққа деген үміті азая бастайды. Бірақ уақыт өте келе ол өз бойынан алға ұмтылуға күш тауып, ойын жақсы жаққа өзгерте бастайды. Біртіндеп өзіне деген сенімі артып, қиындықты жеңуге болатынын түсінеді. Соның арқасында ол ауыр кезеңді еңсеріп, өмірін қайта жалғастыруға күш табады.

3.3. «Эмоционалды дағдарыстық жағдайдағы жасөспірім» кестермен жұмыс (10 минут)

Педагог қатысушыларға нақты оқиға негізінде дайындалған жағдаятты ұсынады (*оқиға куәгерлер мен жасөспірімнің ата-анасының айтуы бойынша құрастырылған, 2020 жыл*). 7-сынып оқушысы Д. сабақтан кейін үйде достарымен әлеуметтік желі арқылы компьютерлік ойын ойнап отырады. Анасы алдымен жай ғана дүкеннен нан алып келуін өтінеді. Әкесі жұмыстан келетін уақыт таяғандықтан, ол бұл өтінішін бірнеше рет қайталайды. Бірақ жасөспірім ойынға қатты беріліп, ұпай жинауға әбден әуестеніп отырғандықтан, анасының сөзін елемейді.

Ашуға булыққан анасы компьютердің тоқ сымын розеткадан жұлып алады. Екеуінің арасында жанжал шығып, жасөспірім есікті тарс жауып үйден кетіп қалады. Біраз уақыттан кейін әкесі жұмыстан келеді. Баласының қайда екенін сұрағанда, анасы оны дүкенге жібергенін айтады. Алайда әкесі велосипедтің орнында тұрғанын байқап, бірден күдіктенеді. Ерлі-зайыптылар баланы іздеп, жақын маңдағы тұрғын үйдің жертөлесіне барады. Себебі жасөспірімдер ол жерге жиі жиналатын.

Жертөлеге түскенде олар баласының қиналған дыбысын естіп, оның өзіне ауыр зиян келтіруге әрекет жасағанын көреді. Ата-анасы бірден баланы босатып, жедел жәрдем шақырады. Жедел жәрдем келген кезде баланың өмір белгілері өте әлсіз болған. Дәрігерлердің жедел көмегінің арқасында оның өмірі сақталып қалды. Біраз уақыттан кейін бала есін жиды. Ол бір ай бойы ауруханада ем қабылдады. Оқиғаның салдарынан оның тыныс алу жүйесі зақымданып, тыныс жолдары ісініп, тыныс алуы қиындады, дауысы қарлығып, кеңірдегіне зақым келді. Кейін мектеп әкімшілігі оған үйден оқуды

ұйымдастырды. Оттегінің миға жеткіліксіз түсуінен есте сақтау, зейін қою және ойлау қабілеттерінде қиындықтар байқалды.

Бұл жағдайдың орын алуына қандай себептер әсер етті? Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты қалай бағалар едіңіз? Осы жағдайдың осындай ауыр салдарға әкелуіне қандай факторлар ықпал етті? Бұл жағдайдың алдын алуға болар ма еді? Егер иә болса, қалай?

Талқылаудан кейін қорытындылайды.

Отбасында бала мен ата-ана арасында сенімді қарым-қатынас жеткіліксіз болған. Жасөспірімнің жеке шекарасы сақталмаған. Отбасында тәрбиенің авторитарлық стилі басым болған.

Бұл жағдай жасөспірімнің ата-анадан психологиялық тұрғыдан біртіндеп дербестене бастайтын кезеңіне сәйкес келеді. Алайда ол әлі де өз ойын ашық айтып, жеке шекарасын қорғай алмайды. Жасөспірім шынайы өмірден алыстап, өзін виртуалды ортада жайлы сезіне бастайды. Себебі ол жерде өзін еркін көрсетіп, құрдастарымен қарым-қатынас жасай алады. Жасөспірімде ойынға тәуелділіктің белгілері байқалады. Уақытында алдын алу жұмыстары жүргізілмесе, бұл кейін құмар ойындарға тәуелділікке ұласуы мүмкін.

3.4. Топтық жұмыс. «Адамның құлауына жол берме» графикалық әдіс. (15 минут)

Нұсқаулық: Қатысушылар үш топқа бөлінеді. Әр топқа сурет беріледі. Суретте жардың шетінде тұрған немесе құлап бара жатқан адам бейнеленген.

Тапсырма: Бұл адамның құлап кетпеуіне көмектесіңіздер. Ол өмірінде ауыр қиындыққа тап болды деп елестетіңіздер. Суретті қажетті бөлшектермен толықтырып, оған қиындықты еңсеруге, қолдау сезінуге және тығырықтан шығуға көмектесетін нәрселерді салыңыздар. Қалай орындайтындарыңызды өздеріңіз шешесіздер.

Сіздің ойыңызша, бұл адамға не болды? Оны осындай жағдайға қандай қиындықтар әкелуі мүмкін? Қиын кезеңде адамға мойымауға не көмектеседі? Оған кім немесе не қолдау бола алады? Қандай жеке қасиеттер қиындықты еңсеруге көмектеседі? Бұл жағдайда ата-ананың, отбасының және достарының рөлі қандай?

Әр топ өз жұмысын таныстырып, қорытындысын ұсынады. Кейін жұмыстар бірге талқыланады.

Осындай тапсырмаларды ата-аналар баласымен бірге орындаса, бала өз сезімін еркін жеткізуге, күйзелісті жеңуге, қиын жағдайларға бейімделуге және өмірлік тұрақтылығын дамытуға үйренеді.

4. Сабақтың қорытындысы. (5 минут)

Педагог: Бүгін біз отбасының жасөспірім үшін қаншалықты маңызды тірек екенін талқыладық. Өмірлік тұрақтылық – туа біткен қасиет емес. Ол баланы түсінетін, қабылдайтын және қолдайтын ересектердің жанында біртіндеп қалыптасады. Жасөспірім өзін қандай жағдайда да қабылдайтынын, оған сенетінін, ойын тыңдайтынын және жанынан табылатын адамдар бар екенін сезінгенде ғана өмірдің қиындықтарын сенімдірек еңсереді.

Бүгінгі кездесу бәрімізге бір нәрсені еске салсын: балаға қиындықты жеңуге көмектесу ғана емес, сондай сәттерде оның жанынан табылып, сабырмен тыңдап, түсіністік пен қолдау көрсету де өте маңызды.

5. Қорытынды. Рефлексия. (5 минут)

Есте сақтаңыздар, өмірлік тұрақтылық баланы барлық қиындықтан қорғау арқылы емес, қиындықты еңсеруіне қолдау көрсету арқылы қалыптасады. Осындай сәтте баланы тыңдайтын, түсінетін, шешім табуға көмектесетін және оның мүмкіндігіне сенетін ересектің болуы өте маңызды. Осындай қолдаудың ең басты көзі - отбасы. Дәл отбасы балаға өмірдің сынақтарына төтеп беруге, өзіне деген сенімін сақтауға және қиындықтарды еңсеруге күш береді..

Рефлексия. «Қолдау сөздер». Педагог төмендегі сөйлемдерді жалғастыруды сұрайды:

1. Мен бүгін.....түсіндім.
2. Өмірлік тұрақтылықты дамыту үшін.....

3. Мен біздің қарым-қатынасымыздағы.....өзгертуге тырсамын.

4. Менің есімде қалғаны.....

Педагог сабақ қорытындысын шығарып ата-аналарға бүгінгі жиналысқа қатысқаны үшін алғыс айтады.

ПЕДАГОГКЕ АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА

«Адамның құлауына жол берме» жаттығуын қалай талдауға болады?

Маңызды!
Бұл жаттығу баланың жеке басына баға беру немесе диагноз қою үшін жүргізілмейді.
Ол қатысушының қиындықтарды қалай қабылдайтынын және оларды қалай еңсеруге болатынын түсінуге көмектеседі.

1 ҚАТЫСУШЫ ЖАҒДАЙДЫ ҚАЛАЙ ҚАБЫЛДАЙДЫ?

☐ **Адам өзі секіріп бара жатыр**
Белсенділік, шешім қабылдауға дайындық, әрекет етуге ұмтылыс.

☐ **Адам құлап бара жатыр**
Өзін дәрменсіз сезінуі, бақылауды жоғалттым деп ойлауы немесе біреудің көмегіне үміт артуы.

3 ҚАТЫСУШЫ ҚОЛДАУҒА ҚАЛАЙ ҚАРАЙДЫ?

☐ **Төменде көмек беруге дайын адам тұр**
Көмекті қабылдай білуі және өзгелерге сенім артуы.

☐ **Жанында достары немесе отбасы бар**
Қолдау мен өзара көмектің маңызын түсінуі.

☐ **Кейіпкер қиындықты жалғыз еңсереді**
Өз мүмкіндігіне сүйенуі, дербестікке ұмтылуы.

2 ҚАТЫСУШЫ ҚИЫНДЫҚТЫ ҚАЛАЙ ШЕШУДІ ҰСЫНАДЫ?

☐ **Төменде су бар**
Жағдайдың өздігінен жақсаратынына үміттену.

☐ **Батут, тор немесе жұмсақ төсеніш**
Алдын ала қауіпсіздікті ойлау, сақтық таныту.

☐ **Баспалдақ, көпір немесе арқан**
Қиындықтан шығудың жолын іздеу, мәселені біртіндеп шешуге дайын болу.

☐ **Қанат**
Өзіне сену, қалыптан тыс шешім іздеу.

☐ **Жар қауіпсіз еңіске айналған**
Жағдайды өзгертуге және қиындықтан шығудың жолын табуға ұмтылу.

☐ **Жанында достары, отбасы немесе құтқарушылар бар**
Жақын адамдардың көмегі мен қолдауының маңызды екенін түсіну.

☐ **Кейіпкер бәрін өзі шешеді**
Өз күшіне сену, өз бетінше әрекет етуге бейімділік.

4 НАЗАР АУДАРУ ҚАЖЕТ БЕЛГІЛЕР

Егер суретте жартастар, қауіп немесе қиратылған жерлер бейнеленсе, оған назар аударған жөн.

Егер бала әңгімесінде:

- үмітсіздік;
- жалғыздық;
- ешкім көмектеспейді деген ой;
- жағдайды өзгерту мүмкін емес деген пікір;
- бәрі жаман аяқталады деген сенім

жиі айтылса, онымен жеке сөйлесіп, қосымша қолдау көрсету маңызды.

5 ПЕДАГОГ НЕ ІСТЕЙДІ?

☒ Баланың суретіне байланысты ойын және сезімін нақтылап сұраңыз.

☒ Қандай қолдау көздері бар екенін бірге талқылаңыз.

☒ Қиындықты жеңудің түрлі жолдарына назар аударыңыз.

☒ Қажет болса, баламен жеке әңгімелесіңіз.

☒ Қажет болған жағдайда ата-анамен бірлесіп қолдау жолдарын қарастырыңыз.

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗ!

Қабылдау, сенім және қолдау атмосферасын қалыптастыру – баланың қиындықтарды жеңіп, өзіне сенімді болып өсуіне көмектеседі.

НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫ

Қиындықтың болуы қалыпты жағдай. Ең бастысы – одан шығудың жолын іздеу, қажет кезде көмек сұрай білу және өзіндегі, сондай-ақ айналасындағы мүмкіндіктерді пайдалану. Отбасы – бала үшін ең маңызды қолдау көзі.

2.7 «БАЛАЛАРДЫҢ ЖАЗҒЫ ДЕМАЛЫС КЕЗІНДЕГІ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚАУІПСІЗДІКПЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың жазғы кезеңдегі жасөспірімдердің қауіпсіздігі мен денсаулығына байланысты қауіптер туралы хабардарлығын арттыру және жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін ескере отырып, қауіпті мінез-құлықтың алдын алу дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Тәуекелге бейімділікке әсер ететін жасөспірімдік кезеңнің жас ерекшеліктерін қарастыру.
2. Ата-аналарды қауіпті мінез-құлықтың алдын алудың тиімді тәсілдеріне үйрету.
3. Күрделі және ықтимал қауіпті жағдайларда әрекет ету алгоритмдерін меңгерту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жазғы демалыс кезеңінде жасөспірімдердің қауіпсіздігіне төнетін негізгі қауіптерді түсінеді және мінез-құлықтағы қауіп факторларын анықтай алады;
- Жасөспіріммен қауіпсіздік мәселелері бойынша сындарлы қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгереді;
- Қауіпті мінез-құлықтың алдын алуға арналған практикалық құралдармен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, қамқорлық, өзара көмек, жанашырлық, жауапкершілік, төзімділік, тең құқықтылық.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі: «Неліктен жасөспірімнің қауіпсіздігі қарым-қатынастан басталады?»
2. «Менің балалық шағым және баламның балалық шағы» жаттығуы
3. Мини-дәріс: «Неліктен жасөспірімдер тәуекелге барады?»
4. Топтық жұмыс: «Жасөспірімнің жазғы демалысындағы қауіптер картасы»
5. Топтық талқылау: «Бақылау мен сенімнің шекарасы қай жерде?»
6. Карточкалармен топтық жұмыс
7. Қорытынды. Рефлексия.

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, карточкалар, маркерлер, стикерлер, қаламдар, жеке тапсырмаларға арналған қағаздар, таймер немесе сағат, «Сынның орнына қолдануға болатын 5 қолдау сөзі» жадынамасы (үлестірме материал).

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен жасөспірімнің қауіпсіздігі қарым-қатынастан басталады?» (5 минут)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Сіздерді Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығындағы бүгінгі кездесуімізде көргеніме қуаныштымын.

Бүгін біз жазғы демалыс кезеңінде жасөспірімнің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі туралы әңгімелесеміз. Дәл осы уақытта қауіп-қатер факторлары көбейіп, жасөспірімдерге көбірек еркіндік пен дербестік беріледі.

Жазғы демалыс жасөспірімдерге жаңа тәжірибе жинақтауға, достарымен көбірек араласуға және өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар бұл кезеңде жарақат алу, қауіпсіздік ережелерін сақтамау, интернеттегі қауіптерге тап болу немесе жағымсыз ортаның ықпалына түсу қаупі де артады. Ата-аналар жасөспірімді құқыққа қайшы әрекеттерге тартудан және оның денсаулығы мен қауіпсіздігіне қатер төндіретін жағдайлардан қорғауға бағытталған Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің заңнамалық нормаларын білуі маңызды.

Бап	Баптың мазмұны
128-бап. Кәмелетке толмаған адамды әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тарту	Жасөспірімді заңға қайшы әрекеттер жасауға тартқаны үшін жауаптылық белгілейді.
131-бап. Кәмелетке толмаған адамды масаң күйге дейін жеткізу	Кәмелетке толмаған адамның масаң күйге түсуіне әкеп соқтырған әрекеттер үшін жауаптылық көздейді.
132-бап. Кәмелетке толмағандардың түнгі уақытта ойын-сауық мекемелерінде болуына жол беру	Кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз сағат 22:00-ден 06:00-ге дейін ойын-сауық мекемелерінде болуына жол бергені үшін жауаптылық көздейді. Бұл бап кәмелетке толмағандардың аталған уақытта ойын-сауық мекемелерінде болуына жол берген тұлғалар мен ұйымдарға қатысты қолданылады.

Ата-аналарға арналған жалпы қорытынды. Жаз мезгілінде жасөспірімнің бос уақыты көбейіп, дербестігі артады. Сондықтан ата-аналар баласының бос уақытын қайда және кіммен өткізетінін білуі, үйге қайту уақыты мен байланысу тәсілдері туралы алдын ала келісуі, алкогольдің зияны

мен құқық бұзушылықтарға қатысудың салдарын талқылауы маңызды. Жасөспірімді қауіпті ұсыныстардан бас тартуға және қателік жіберген жағдайда да көмекке жүгінуге үйрету қажет.

«Адал азамат» бағдарламасының «Заң және тәртіп» құндылығы аясында бұл түсінікті отбасылық ережелер, ересектердің жеке үлгісі және баланың қауіпсіздігі үшін жауапкершілік арқылы заңға құрметпен қарауды қалыптастыруды білдіреді. Ата-аналармен сенімді қарым-қатынас жасөспірімге қауіп төнген жағдайда бұл туралы дер кезінде хабарлап, қажетті қолдау алуға көмектеседі.

2. Жаттығу «Менің балалық шағым және баламның балалық шағы» (7 минут)

Ал енді әңгімемізді бастау үшін өздеріңізді 12-15 жас аралығындағы кездеріңізге қайта оралғандай елестетуді ұсынамын. Келесі сұрақтарға жауап беріп көріңіздер:

1. Өзіңіз жасаған қандай әрекетті қазір тәуекелді әрекет деп бағалайсыз?
2. Сол кезде дұрыс шешім қабылдауға ересектердің қандай әрекеттері көмектесті?

Рақмет! Сіздердің жауаптарыңыз бүгінгі тақырыпты талқылаудың бастапқы нүктесі болады. Баршаңызды өз тәжірибелеріңізбен, білімдеріңізбен және балаларыңыздың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қолданып жүрген тиімді тәсілдеріңізбен ашық бөлісуге шақырамын. Бір-бірімізден үйреніп, тәжірибе алмасу арқылы ортақ мақсатымызға қол жеткізе аламыз.

3. Мини-дәріс «Неліктен жасөспірімдер тәуекелге барады?» (3 минут)

Педагог: Жасөспірімдердің тәуекелді мінез-құлық көрсетуінің бірнеше негізгі себептері бар:

- дербестікке ұмтылу;
- құрдастар тобының ықпалы;
- жаңа әсерлер мен эмоциялар іздеу;
- ересек екенін дәлелдеуге деген ұмтылыс;
- әрекеттерінің ұзақ мерзімді салдарын толық бағалай алмау;
- эмоцияға берілгіштік және импульсивтілік.

Жасөспірімнің қауіпті мінез-құлқының алдын алу тыйымдар мен жазалаулар арқылы емес, жауапкершілікті, сыни ойлауды және сенімді қарым-қатынасты дамыту арқылы әлдеқайда тиімді жүзеге асады.

4. Топтық жұмыс «Жасөспірімнің жазғы демалысындағы қауіптер картасы» (15 минут)

Қатысушыларға нұсқаулық: Ата-аналар 4 топқа бөлінеді және жасөспірім өмірінің бір саласын талдап, қандай қауіптерге тап болуы мүмкін екенін анықтайды.

Тапсырма: Әр топ қауіп факторларын флипчарт қағазына жазып, кейін топ өкілі барлық қатысушыларға өз жұмысының нәтижесін таныстырады.

Қауіптер картасы

1 Көше және қоғамдық орындар

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

2 Интернет және цифрлық орта

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

3 Құрдастар ортасы

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

4 Жасөспірімнің денсаулығы

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

Есте сақтаңыз:

Саналы көзқарас, жауапкершілік және қолдау жасөспірімнің қауіпсіз таңдау жасауына және өмірдегі қиындықтарды сенімді еңсеруіне көмектеседі.

Қауіптердің ықтимал мысалдары:

Көше және қоғамдық орындар – жол қауіпсіздігі – құқыққа қайшы әрекеттер – кешкі серуендер	Интернет және цифрлық орта – интернет-алаяқтық – кибербуллинг – қауіпті қауымдастықтарға тартылу – жеке ақпараттың таралуы
Құрдастар ортасы – топтың қысымы – зиянды әдеттер – қауіпті ойын-сауықтарға қатысу жанжалды жағдайлар	Жасөспірімнің денсаулығы – ұйқы режимінің бұзылуы – гаджеттерді шамадан тыс пайдалану – эмоциялық қажу – дене белсенділігінің жеткіліксіздігі

Педагог: Қараңыздаршы, жасөспірім күнделікті өмірде қаншама түрлі қауіп факторларымен кездесуі мүмкін. Ең бастысы - бұл қауіптерді елемей

емес, олар туралы балаңызбен ашық сөйлесу және оларды еңсерудің жолдарын бірге іздеу.

5. Топтық талқылау «Жасөспірімнің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін онымен қалай дұрыс қарым-қатынас жасауға болады?» (10 минут)

Педагог: Жазғы демалыс кезінде жасөспірім әртүрлі табиғи және әлеуметтік ортада болады. Оның үстіне сіз әрдайым оның жанында бола бермейсіз, сондықтан барлық шешімді ата-ананың өзі қабылдау мүмкіндігі болмайды. Мұндай жағдайда ата-ана мен жасөспірімнің арасындағы қарым-қатынасты қалың тұманға тап болған ұшақтың «диспетчері» мен «ұшқышының» байланысымен салыстыруға болады. Ұшақтың қауіпсіз қонуы «диспетчер» мен «ұшқыш» арасындағы байланыстың қаншалықты жақсы жолға қойылғанына байланысты.

Енді ата-ана мен жасөспірім арасындағы осы «байланысты» әлсірететін және өзара түсініспеушілікке әкелуі мүмкін әрекеттерді қарастырайық. Айтыңыздаршы, егер «диспетчер» рөліндегі ата-ана төмендегі қарым-қатынас түрлерін қолданса, «ұшқыш» рөліндегі жасөспірім өзін қалай сезінеді?

- толық бақылау;
- біржақты әңгіме;
- үнемі сын айту;
- жасөспірімнің сезімдері мен уайымдарын елемей.

Педагог қатысушылардың жауаптарын флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады, олардың ойлары мен эмоциялық реңкін сақтайды.

Ал енді жасөспірім өз бетінше әрекет ете бастаған кезде ата-ана мен бала арасындағы байланысты не нығайтатынын қарастырайық:

- сенімді қарым-қатынас;
- ережелерді бірге талқылау;
- жеке шекараларды құрметтеу;
- айыптаусыз қолдау көрсету;
- өз бетінше шешім қабылдау дағдыларын дамыту.

Қауіпсіздік мәселелері бойынша жасөспіріммен тиімді қарым-қатынас

Сенімді қарым-қатынас Отбасында сенім мен ашықтық атмосферасын қалыптастырыңыз. Жасөспірім сынға немесе жазалауға ұшыраймын деп қорықпай, өз ойы мен уайымын бөлісе алатынын білуі маңызды.	Ережелерді бірлесіп талқылау Қауіпсіздік ережелерін жасөспіріммен бірге талқылаңыз, оның пікірін ескеріңіз. Бірлесіп қабылданған ережелерді сақтау оңайырақ болады.	Жеке шекараларды құрметтеу Жасөспірімнің жеке кеңістігі мен жеке өміріне құрметпен қараңыз. Бұл сенімді нығайтып, ашық қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.	Айыптамай қолдау көрсету Жасөспірімді мұқият тыңдап, оның жағында екеніңізді көрсетіңіз. Қолдау қиындықтарды жеңуге көмектесіп, оның өзіне деген сенімін арттырады.	Шешім қабылдау дағдыларын дамыту Жасөспірімге түрлі жағдайларды талдауға, тәуекелдерді бағалауға және қауіпсіз шешімдерді табуға көмектесіңіз. Бұл жауапкершілік пен сенімділікті қалыптастырады.
--	--	---	---	--

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірім үшін өзін түсінетінін және құрметтейтінін сезіну өте маңызды. Сонда ол әңгімеге ашық болып, ата-анасының кеңестеріне құлақ асуға дайын болады. Баланы қолдай отырып, оған жағдайды өзі ой елегінен өткізуге және қауіптерді бағалауға мүмкіндік беру қажет. Сонымен қатар оның дұрыс ойларын қолдап, пікірлерін толықтырып отырған маңызды.

6. Карточкалармен топтық жұмыс (15 минут)

Мақсаты: Ата-аналардың жасөспіріммен қарым-қатынаста сындарлы стратегияны таңдау дағдыларын дамыту.

Нұсқаулық: Қатысушылар 3-4 адамнан топтарға бірігеді. Әр топқа жағдаят сипатталған карточка беріледі.

Топтарға арналған тапсырма: Әр топ ұсынылған жағдаят бойынша сұрақтарға жауап береді. 5-6 минуттан кейін топтар талқылау нәтижелерін таныстырады.

Педагог пікірталасты жүргізіп, әр қатысушы өз ұстанымын мүмкіндігінше толық және жан-жақты түсіндіре алуы үшін нақтылаушы сұрақтар қояды.

1-жағдаят. «Қауіпті челлендж»

Жасөспірім денсаулыққа қауіп төндіруі мүмкін танымал интернет-челлендж туралы ата-анасына айтады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Ата-ана қалай әрекет етуі керек?
2. Жасөспірімге қандай сұрақтар қойған жөн?
3. Қандай алдын алу шаралары тиімді болады?

2-жағдаят. «Күдік тудыратын орта»

Ата-аналар жасөспірімнің жаңа достарымен жиі араласа бастағанын байқайды. Ол кездесулері туралы ақпаратты жасырып, әңгімеден қашқақтайды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Ата-ананың қандай әрекеттері сындарлы болады?
2. Қандай қателіктер жағдайды ушықтыруы мүмкін?

3-жағдаят. «Интернет-алаяқтық»

Жасөспірім белгісіз интернет-ресурс арқылы тез ақша табу мүмкіндігі туралы хабарлама алады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Қандай белгілер қауіптің бар екенін көрсетеді?
2. Жағдайды айыптаусыз қалай талқылауға болады?

4-жағдаят. «Мүдделер қақтығысы»

Достары жасөспірімді ата-анасы құптамайтын әрекетке (мысалы, татуировка жасатуға) үгіттейді. Бір жағынан ол «бәрі сияқты болғысы келеді», екінші жағынан ата-анасымен қарым-қатынасын бұзғысы келмейді. Соңғы уақытта тұйықталып, айналасындағылармен қарым-қатынастан қашқақтай бастады, ересектердің сұрақтарына қысқа жауап береді немесе үндемейді.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Ата-ананың қандай әрекеттері сындарлы болады?
2. Қандай қателіктер жағдайды ушықтыруы мүмкін?

Педагогтің қорытындысы: Жасөспіріммен ортақ келісімге келу үшін онымен диалог форматында сөйлесу маңызды. Яғни оның пікірін тыңдау, эмоцияларына назар аудару және нақтылаушы сұрақтар қою қажет.

Баланың қауіпсіздігі оның түрлі күтпеген жағдайларға дайын болуымен және саналы шешім қабылдай алуымен байланысты екенін ұмытпаған жөн.

Дәл ата-анамен қалыптасқан сенімді қарым-қатынас жасөспірімге қиындықтарды жеңуге, өзіне деген сенімділікті дамытуға және өзін эмоциялық тұрғыдан қауіпсіз сезінуге көмектеседі.

7. Қорытынды. Рефлексия (10 минут)

Педагог: Жазғы кезеңде жасөспірімнің қауіпсіздігі тек сыртқы бақылауға ғана емес, оның жауапкершілік деңгейіне, сыни ойлауына және қажет болған жағдайда көмек сұрай білуіне де байланысты. Ең сенімді

қорғаныс - тыйымдарға негізделген жүйе емес, жасөспірім кез келген жағдайда ата-анасынан қолдау таба алатынын білетін сенімді отбасылық қарым-қатынас. Ата-ана әр нақты жағдайда қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәсілдерін саналы түрде таңдауы маңызды. Егер белгілі бір қауіп-қатер болса, бақылауды өз қолында сақтаған жөн. Ал қауіп болмаса, жасөспірімге өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік беру қажет.

Бүгінгі жұмысымызды қорытындылап, сіздер үшін не маңызды болғанын анықтауды ұсынамын.

Келесі сұрақтар туралы ойланып көріңіздер:

- Бүгінгі кездесуде мен үшін ең маңыздысы не болды?
- Қандай ойды немесе ұсынысты өзіммен бірге алып кетемін?
- Жақын уақытта баламмен қарым-қатынаста нені өзгертуге немесе қолдануға дайынмын?

Қалауыңыз бойынша жауабыңызды топпен бөлісе аласыз немесе карточкаға жазып қоюыңызға болады.

Осыдан кейін балаңызбен бірге орындауға арналған үй тапсырмасын ұсынамын **«Қауіпсіз жаз туралы отбасылық келісім»**

Қағаз алып, жасөспіріммен бірге «Қауіпсіз жаз туралы отбасылық келісім» құрастырыңыздар. Оған мыналар енгізілуі мүмкін:

- интернеттегі мінез-құлық ережелері;
- құрдастарымен қарым-қатынас жасау ережелері;
- үйге қайту уақыты туралы келісімдер;
- төтенше жағдайларда әрекет ету тәртібі;
- денсаулықты сақтау ережелері.

Педагогтің қорытындысы: Белсенді қатысқандарыңызға, ашық пікір білдіргендеріңізге және тәжірибелеріңізбен бөлісуге дайын болғандарыңызға алғыс айтамын.

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сабырлылық және жылы қарым-қатынас тілеймін.

2.8 «ТҮСІНЕМІН ЖӘНЕ ҚОЛДАЙМЫН: ЕБҚ БАР БАЛАМЕН ҚАЛАЙ ЖАҚЫН БОЛУҒА БОЛАДЫ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар орта буын оқушыларын түсіну, қолдау және олармен тиімді қарым-қатынас орнату дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды ЕБҚ бар орта буын оқушыларының психологиялық және эмоциялық ерекшеліктерімен таныстыру.
2. Баламен қарым-қатынаста эмпатия, түсіну және қолдау көрсету дағдыларын дамыту.
3. Баланың оқуына, қарым-қатынасына және эмоциялық жағдайына күнделікті қолдау көрсетуге көмектесетін практикалық тәсілдермен таныстыру.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар ЕБҚ бар балалардың жиі кездесетін эмоциялық жағдайлары мен қиындықтарын жақсырақ түсінеді;
- Баламен қолдаушы әрі сенімді қарым-қатынас орнатудың тәсілдерін меңгереді;
- Баланың оқуына, қарым-қатынасына және тұлғалық дамуына қолдау көрсетуге арналған нақты әдістермен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, қамқорлық, өзара көмек, жанашырлық, жауапкершілік, төзімділік, тең мүмкіндік және адам қадір-қасиетін құрметтеу.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «ЕБҚ бар балалар үшін ата-ананың қолдауы неліктен маңызды?»
2. «Ассоциациялар» жаттығуы
3. Миға шабуыл. «Ата-аналарды не алаңдатады?»
4. Ақпараттық бөлім
5. «Қолдау сөздері» топтық жұмысы
6. «Сұрақ–жауап» жаттығуы
7. Қорытынды. Рефлексия. «Балаға арналған жылы лебіз» жаттығуы»

Қажетті құрал-жабдықтар: Интерактивті тақта, карточкалар, маркерлер, стикерлер, қаламдар, жеке тапсырмаларға арналған қағаздар, таймер немесе сағат, үлестірмелі материалдар («Сынның орнына қолдау білдіретін 5 сөз тіркесі» жадынамасы)

Узақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі. «ЕБҚ бар балалар үшін ата-ананың қолдауы неліктен маңызды?» (7 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бүгінгі кездесуде ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы түсіну, оған қолдау көрсету және онымен сенімді қарым-қатынас орнату туралы әңгімелесеміз.

Әрбір ата-ана баласының бақытты, өзіне сенімді және өмірде өз орнын таба алатын тұлға болып өскенін қалайды. Алайда балада белгілі бір даму ерекшеліктері болған жағдайда бұл жол кейде баланың өзіне де, ата-анасына да оңайға соқпауы мүмкін.

ЕБҚ бар балалар оқу барысында, қарым-қатынаста немесе өз сезімдерін білдіруде түрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін. Кейде олар тез шаршайды, жаңа ақпаратты баяу қабылдайды, өз мүмкіндіктеріне күмәнданады немесе эмоцияларын басқаруда қиындық көреді.

Осындай сәттерде балаға ең алдымен отбасының қолдауы қажет. Ата-ананың түсіністігі, сабырлылығы және сенімі баланың өзіне деген сенімін қалыптастыруға, қиындықтарды жеңуге және өзін қауіпсіз сезінуіне көмектеседі.

Көптеген ата-аналар:

«Баламды қалай дұрыс қолдай аламын?»;

«Оны қалай жақсырақ түсінуге болады?»;

«Қиын жағдайда қандай сөз айтқан дұрыс?»;

«Балаға көмектескім келеді, бірақ кейде неден бастарымды білмеймін» деген сұрақтармен жиі кездеседі.

Бұл сұрақтардың барлығы ата-ана үшін табиғи. Себебі әрқайсымыз баламыз үшін жақсысын қалаймыз.

Бүгінгі кездесу барысында біз баланың эмоциялық жағдайын жақсырақ түсінуге, оның қажеттіліктерін байқауға және қолдау көрсетудің тиімді жолдарын бірге қарастырамыз.

Кездесуімізді шағын сұрақтан бастайық.

«Сіз балаңыз үшін қандай ата-ана болғыңыз келеді?»

Мысалы: қолдаушы, түсінетін, сабырлы, сенімді, қамқор, жанашыр, тыңдай білетін.

(Қатысушылар өз жауаптарын айтады.)

Педагогтің қорытындысы: Сіздердің жауаптарыңыздан әр ата-ананың баласына тірек болғысы келетінін көруге болады.

Шынында да, бала үшін ата-анасының қолдауы мен сенімі үлкен күш береді. Бүгінгі кездесуде осы қолдауды қалай тиімді көрсете алатынымыз туралы бірге ой бөлісеміз.

2. «Ассоциациялар» жаттығуы» (7 мин)

Педагог: Баламызға қолдау көрсету үшін оның сезімдерін ғана емес, өз сезімдерімізді де түсіне білу маңызды. Әр ата-ананың өз тәжірибесі, өз уайымы, өз үміті бар. Сондықтан қазір өз ішкі ойларыңыз бен сезімдеріңізге назар аударуды ұсынамын.

Сіз «Менің балам ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала» деген сөзді естігенде қандай ой, қандай сезім немесе қандай бейне елестейді?

Бұл бір сөз, қысқа сөйлем, түс, эмоция немесе образ болуы мүмкін.

Дұрыс немесе бұрыс жауап жоқ. Ойыңызға бірінші келген ассоциацияны жазыңыз.

Қатысушыларға нұсқаулық

1-2 стикер алыңыз.

Әр стикерге бір сөз немесе қысқа сөз тіркесін жазыңыз.

Стикерлерді флипчартқа жапсырыңыз.

(Қатысушылар тапсырманы орындайды.)

Педагог қатысушылар жазған сөздерді дауыстап оқиды.

Ата-аналардың ықтимал жауаптары

алаңдаушылық;
жауапкершілік;
үміт;
махаббат;
сабыр;
күш;
төзім;
сенімсіздік;

қамқорлық;
мақтаныш;
шаршау;
түсіністік;
үміт;
күрес;
қуаныш.

Педагогтің қорытындысы: Байқасаңыздар, әрқайсымыздың тәжірибеміз әртүрлі болғанымен, көпшілігіміздің сезімдеріміз ұқсас.

Бір ата-анада алаңдаушылық болса, екіншісінде үміт бар. Біреуі шаршауды сезінсе, екіншісі күш пен сенімді байқайды.

Бұл сезімдердің барлығы табиғи. Баланы қолдау алдымен өз сезімдерімізді түсінуден басталады. Өз эмоцияларын қабылдай алатын ата-ана баласының көңіл күйін де жақсырақ түсіне алады.

Бүгінгі кездесу барысында біз баланың қажеттіліктерін байқау, оған қолдау көрсету және өзара сенімді қарым-қатынасты нығайту жолдары туралы әңгімелесеміз.

3. Миға шабуыл. «Ата-аналарды не алаңдатады?» (8 мин)

Біз жаңа ғана өз сезімдеріміз бен тәжірибемізге назар аудардық. Енді ата-ана ретінде күнделікті өмірде кездесетін қиындықтар туралы ой бөлісуді ұсынамын.

Бала тәрбиесінде әртүрлі сұрақтар мен алаңдаушылықтардың болуы қалыпты жағдай. Кейде біз баламызды түсінуге тырысамыз, кейде оған қалай көмектесу керегін білмей қиналамыз.

Қазір сіздерді өз тәжірибелеріңізбен бөлісуге шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық

Сұрақ:

«Балаңызды тәрбиелеуде немесе қолдауда сізді не көбірек алаңдатады?» немесе

«Балаңызбен қарым-қатынаста қандай қиындықтарға жиі кездесесіз?»

Қатысушылар өз жауаптарын қысқаша айтады.

Педагог жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.

Педагогтің қорытындысы: Байқасаңыздар, көптеген ата-аналарды ұқсас мәселелер алаңдатады.

Бұл қиындықтар сіздің ата-ана ретінде бір нәрсені дұрыс істемей жүргеніңізді білдірмейді. Керісінше, ерекше білім беру қажеттіліктері бар

баланы тәрбиелеу қосымша күш-жігерді, сабырлылықты және қолдауды қажет ететінін көрсетеді.

Ең бастысы – мұндай мәселелермен жалғыз қалмау. Балаға қолдау көрсету үшін алдымен оның қандай сезімдерді бастан кешіріп жүргенін түсіну маңызды.

Келесі бөлімде біз балалардың мінез-құлқы мен эмоциялық реакцияларының астарында не жатуы мүмкін екенін қарастырамыз.

4. Ақпараттық бөлім (8 мин)

Педагог: Біз жаңа ғана ата-аналарды алаңдататын мәселелер туралы әңгімелестік. Кейде баланың белгілі бір әрекеттерін қасақана жасалған қылық немесе тәртіпсіздік ретінде қабылдаймыз. Бірақ көптеген жағдайда оның артында басқа себептер жатады.

ЕБҚ бар балалар өз сезімдерін әрдайым сөзбен жеткізе алмайды. Сондықтан олар өз қиындықтарын мінез-құлқы арқылы көрсетуі мүмкін. Баланың әрекетіне ғана емес, оның артындағы сезімдерге де назар аудару маңызды.

Слайд 1. Бала неліктен кейде қиын мінез көрсетуі мүмкін?

Кейбір балалар:

- тез шаршайды;
- өзгерістерге бейімделуде қиналады;
- эмоцияларын басқаруда қиындық көреді;
- өзіне деген сенімсіздік сезінеді;
- қателесуден қорқады;
- өз мүмкіндіктерін төмен бағалайды.

Сондықтан кейде олардың мінез-құлқы біз күткендей болмауы мүмкін.

Слайд 2. Баланың әрекетінің артында не болуы мүмкін?

Баланың әрекеті	Оның астарында не болуы мүмкін?
Үй тапсырмасын орындағысы келмейді	Қиындықтан қорқады, шаршаған болуы мүмкін
Ашуланып жауап береді	Ренжіген немесе өзін түсінбейді деп ойлайды
Үндемейді	Өз сезімін жеткізе алмай жүр
Қателесуден қорқады	Өзіне сенімі төмен

Өмірлік жағдай

Бала үй тапсырмасын орындаудан бас тартты.

Ата-ана: «Неге тағы орындамай отырсың?» деп ашулануы мүмкін.

Ал шын мәнінде бала:

- тапсырманы түсінбеуі;
- қателесуден қорқуы;
- шаршауы;
- өз күшіне сенбеуі мүмкін.

Мұндай жағдайда алдымен баланың көңіл күйін түсінуге тырысқан дұрыс.

Слайд 3. Балаға не көмектеседі?

1. Түсіну
2. Сабыр сақтау
3. Қолдау көрсету
4. Кішкентай жетістіктерін байқау
5. Сенім білдіру
6. Қателесуге мүмкіндік беру

Педагогтің қорытындысы: Баланың әр әрекетінің артында белгілі бір қажеттілік немесе сезім жатады. Біз оның мінез-құлқына ғана емес, ішкі жағдайына да назар аударған кезде баланы жақсырақ түсіне бастаймыз.

Түсіну мен қолдау – сенімді қарым-қатынастың негізі.

5. «Қолдау сөздері» топтық жұмысы (15 мин)

Мақсаты: Ата-аналарға баламен қарым-қатынаста қолдау білдіретін сөздерді қолданудың маңызын түсіндіру және жағымды қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Педагог: Кейде біз баламызға көмектескіміз келіп, оған ескерту жасап немесе қателігін көрсетіп жатамыз. Алайда бала көбінесе сыннан гөрі қолдауды қажет етеді.

Бір ауыз жылы сөз баланың өзіне деген сенімін арттырып, жаңа әрекет жасауға жігер береді.

Ал кейбір сөздер, керісінше, оның көңілін түсіріп, өз күшіне күмәндануына себеп болуы мүмкін.

Қазір біз баланы қолдайтын сөздерді бірге анықтап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар 3-4 адамнан шағын топтарға бөлінеді.

Әр топқа жағдаяттар жазылған карточкалар таратылады.

Тапсырма

Берілген сөздерді немесе сөйлемдерді балаға қолдау көрсететін сөздерге айналдырыңыз.

ҚОЛДАУ СӨЗДЕРІ

Сынның орнына – қолдау!

1- карточка

✗ «Неге тағы қателестің?»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Қателесу – үйренудің бір бөлігі. Кел, бірге қарап көрейік.»

2- карточка

✗ «Басқалардан үйренсеңші.»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Сенің де қолыңнан келеді. Әркімнің даму қарқыны әртүрлі.»

3- карточка

✗ «Сенің қолыңнан келмейді.»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Қазір қиын болып тұрған шығар, бірақ біртіндеп үйренесің.»

4- карточка

✗ «Неге сонша баяусың?»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Асықпай орында. Маңыздысы – дұрыс орындау.»

5- карточка

✗ «Тағы ұмытып кетіпсің!»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Келесі жолы есте сақтауға көмектесетін жолын бірге ойлап көрейік.»

6- карточка

✗ «Сен ештеңе істей алмайсың.»

✓ Мүмкін болатын жауап:

«Сенің қолыңнан келетін нәрселер көп. Кішкентай қадамнан бастайық.»

Жылы сөз – сенім береді, қолдау – күш береді!

Талқылау

Әр топ өз жауаптарын таныстырады.

Педагог қатысушылардың жауаптарын толықтырады.

Педагогтің қорытындысы: Баланың өзіне деген сенімі көбіне жақын адамдардың сөздері арқылы қалыптасады.

Қолдау білдіретін сөздер баланың қиындықтарға төтеп беруіне, өз күшіне сенуіне және жаңа нәрселерді үйренуге деген ынтасының артуына көмектеседі.

Кейде балаға ең қажет нәрсе – дайын шешім емес, оның қолынан келетініне сенетін ересек адамның болуы.

6. «Сұрақ–жауап» жаттығуы» (10 мин)

Педагог: Бүгін біз баланы түсіну, қолдау көрсету және онымен сенімді қарым-қатынас орнатудың түрлі жолдарын қарастырдық.

Енді сіздерді толғандыратын сұрақтарға назар аударуды ұсынамын.

Әр ата-ананың көкейінде бала тәрбиесіне қатысты алаңдаушылықтар, жауап іздейтін сұрақтар болады. Кейде белгілі бір жағдайларда қалай әрекет ету керегін білмей қиналатын сәттер де кездеседі.

Қазір сіздер өздеріңізді толғандырып жүрген сұрақтарды анонимді түрде жазып, ой бөлісе аласыздар.

Қатысушыларға нұсқаулық

1. Карточка немесе қағаз парағын алыңыз.
2. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаңызды тәрбиелеуге қатысты өзіңізді толғандыратын бір сұрақты жазыңыз.
3. Атыңызды көрсетудің қажеті жоқ.

Сұрақты төмендегі сөз тіркестерінің бірімен бастауға болады:

- «Маған баламның неліктен ... түсіну қиын.»
- «Мен ... үшін алаңдаймын.»
- «Егер балам ... болса, не істеу керек?»
- «Балам ... кезде қалай әрекет ету керегін білмеймін.»
- «Маған ... жағдайда қиын болады.»

Жазылған карточкаларды арнайы қорапқа немесе себетке салыңыз.

Жаттығуды өткізу

Педагог карточкаларды араластырып, сұрақтарды біртіндеп оқиды.

Әр сұраққа қысқаша түсініктеме беріп, қолдау көрсетуге бағытталған ұсыныстар айтады.

Қажет болған жағдайда қатысушыларға сұрақ қойылады:

«Осындай жағдайға тап болғандар бар ма?»

«Сізге не көмектесті?»

«Қандай қолдау тәсілдері тиімді болды?»

Бұл ата-аналардың өз тәжірибесімен бөлісуіне және көптеген қиындықтардың ортақ екенін түсінуіне мүмкіндік береді.

Ата-аналардың ықтимал сұрақтары

1. Балам өзін ешкімге керек емес сезінсе, қалай қолдау көрсетуге болады?

2. Өзімнің шаршауым мен эмоциялық күйзелісімді қалай басқаруға болады?
3. Баланың телефон қолдану уақытын қалай реттеуге болады?
4. Мектеппен байланыста қиындықтар туындаса, не істеу керек?
5. Баланың дербестігін қалай дамытуға болады?
6. Баланы болашақ өмірге қалай дайындауға болады?

Педагогтің қорытындысы: Ата-ана болу мінсіз болуды талап етпейді. Ең маңыздысы – баланың жанынан табылу, оның сезімдерін түсінуге тырысу, қажеттіліктерін байқай білу және қиын сәттерде қолдау көрсету.

Балаға бағытталған әрбір жылы сөз, әрбір қолдау мен түсіністік оның өзіне деген сенімін нығайтып, ата-ана мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынасты күшейтеді.

7. Қорытынды. Рефлексия. (5 мин)

Біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың сезімдері мен қажеттіліктері туралы, ата-аналарды толғандыратын мәселелер жөнінде және отбасы қолдауының баланың дамуы мен эмоционалдық әл-ауқатына әсері туралы әңгімелестік.

Енді бүгінгі жұмысты қорытындылап, өзіміз үшін маңызды болған ойларға назар аударайық.

Төмендегі сұрақтар туралы ойланып көріңіз:

1. Бүгін мен үшін не маңызды болды?
2. Қандай ой немесе ұсынысты өзіммен бірге алып кетемін?
3. Баламмен қарым-қатынаста нені өзгертуге немесе қолдануға дайынмын?

Қалауыңыз бойынша жауабыңызды топпен бөлісуге немесе карточкаға жазуға болады.

«Балаға арналған жылы лебіз» жаттығуы

Енді шағын қорытынды жаттығуды орындауды ұсынамын.

Карточка немесе қағаз алып, балаңызға арналған қысқа ғана жылы лебіз жазыңыз. Ол сіздің қолдауыңызды, сеніміңізді және сүйіспеншілігіңізді білдіретін бір сөйлем болуы мүмкін.

Мысалы:

«Мен әрқашан жаныңдамын.»

«Сенің көңіл күйің мен үшін маңызды.»

«Мен саған сенемін.»

«Мен сені қандай болсаң да жақсы көремін.»

«Өмірімде барыңа рақмет.»

Тапсырманы орындауға 2–3 минут уақыт беріледі.

Педагогтің қорытынды сөзі: Әр бала өзін түсінетін, қабылдайтын және қолдайтын жандардың бар екенін сезінуге мұқтаж. Ата-анамен қалыптасқан сенімді қарым-қатынас балаға қиындықтарды еңсеруге, өзіне деген сенімін дамытуға және өзін қауіпсіз сезінуге көмектеседі.

Мінсіз ата-ана болу міндет емес. Ең бастысы – баланың қажеттіліктеріне назар аудару, онымен байланысты сақтап, қиын сәттерде жанынан табыла білу. Белсенді қатысып, ой бөліскендеріңіз үшін рақмет!

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сабыр және жылы қарым-қатынас тілейміз.

3-БӨЛІМ

10-11 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

3.1 «ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӨЗ ШЕШІМДЕРІ ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАУІПСІЗДІККЕ ӘСЕРІ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың жасөспірімдердің шешім қабылдау ерекшеліктері туралы түсінігін кеңейту және қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыруда жауапкершілік дағдыларын дамытуға қолдау көрсету жолдарын қарастыру.

Міндеттері:

1. Жасөспірімдердің шешім қабылдауына әсер ететін факторларды талдау.
2. Жауапкершілік пен қауіпсіз мінез-құлықтың өзара байланысын түсіндіру.
3. Ата-аналардың баланың дербестігін қолдай отырып, қауіпсіз таңдау жасауына ықпал ету тәсілдерін қарастыру.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жасөспірімдердің шешім қабылдау ерекшеліктерін түсінеді.
- Баланың тәуелсіздігін қолдау мен бақылау арасындағы тепе-теңдіктің маңызын түсінеді.
- Отбасында жауапты шешім қабылдау мәдениетін қалыптастыру тәсілдерімен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: жауапкершілік, адалдық, парасаттылық, қамқорлық, қауіпсіздік мәдениеті, еңбекқорлық, өз ісіне есеп беру, саналы таңдау жасау.

Сабақ жоспары

17. Тақырыптың өзектілігі «Жасөспірім неге әрдайым қауіпсіз шешім қабылдай бермейді?»
18. «Бір шешімнің салдары» ой қозғау жаттығуы
19. «Таңдау нүктесі» практикалық тапсырмасы
20. «Егер уақытты кері айналдыруға болса...» талқылауы
21. «Бақылау ма, сенім бе?» пікір спектрі
22. «Салдардың бағасы» шағын топтық жұмысы
23. «Ертеңгі күніне әсер ететін бүгінгі шешім» рефлексиялық жаттығуы
24. Қорытынды

Қажетті құрал-жабдықтар: флипчарт, маркерлер, карточкалар, үлестірмелі материалдар, инфографикалар, ата-аналарға арналған жадынамалар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Жасөспірім неге әрдайым қауіпсіз шешім қабылдай бермейді?» (7 мин)

Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бала кішкентай кезде көптеген шешімді оның орнына үлкендер қабылдайды. Қайда барады, кіммен жүреді, қашан демалады, нені көреді - мұның бәрін ата-ана реттейді. Ата-аналар жасөспірімнің күнделікті іс-әрекеттері арқылы заңға бағынатын мінез-құлықтың мәнін түсіндіруі қажет: адамдарды құрметтеу, денсаулыққа қамқорлық жасау, өзгенің мүлкіне қол сұқпау және өз таңдауы үшін жауапкершілік алу. Бұл Қазақстан Республикасының заңдары мен «Адал азамат» бағдарламасының «Заң және тәртіп» құндылығы негізінде жүзеге асырылады:

Құқық бұзушылық және бап	«Заң және тәртіп» құндылығының көрінісі	Жасөспірімге нені үйрету маңызды
Ұсақ бұзақылық – ҚР ӘҚБтК 434-бабы	Қоғамдық тәртіпті және айналасындағылардың тыныштығын құрметтеу	Наразылығын балағат сөздер мен жәбірлейтін әрекеттерсіз білдіру, жанжалдарды сабырмен шешу
Тыйым салынған орындарда темекі шегу және вейптерді пайдалану – ҚР ӘҚБтК 441-бабы	Белгіленген тыйымдарды сақтау, айналасындағылардың қауіпсіз ортаға құқығын құрметтеу	Қауіпті ұсыныстардан бас тарту, өз әрекеттерінің өзі және өзгелер үшін салдарын ескеру

Алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға масаң күйде келу – ҚР ӘҚБтК 440-бабы	Заңды сақтау және өз қауіпсіздігіне жауапкершілікпен қарау	Құрдастарының қысымына берілмеу, бос уақытты қауіпсіз өткізу жолдарын таңдау және дер кезінде көмекке жүгіну
Буллинг және кибербуллинг – ҚР ӘҚБтК 127-2-бабы	Адамның қадір-қасиетін қорғау және жәбірлеуге жол бермеу	Өзгелерді қорламау, қорлайтын хабарламаларды таратпау, жәбірлеуді қолдамау және ол туралы ересектерге хабарлау
Ұсақ-түйек жымқыру – ҚР ҚК 187-бабы	Өзгенің меншігін және еңбегінің нәтижесін құрметтеу	Өзгенің заттарын рұқсатсыз алмау, ұрлық жасау туралы ұсыныстарға қарсы тұру, өз әрекеттерінің салдарын түсіну

Ата-аналарға арналған жалпы қорытынды. «Заң және тәртіп» құндылығын қалыптастыру отбасындағы түсінікті ережелер мен ересектердің жеке үлгісінен басталады. Жасөспіріммен нақты өмірлік жағдайларды талқылау маңызды: «Кімнің құқықтары бұзылды?», «Бұл әрекет қандай салдарға әкеледі?», «Заңға сай және қауіпсіз әрекет ету үшін не істеу керек?». Осылайша заңды білу саналы таңдау жасау дағдысына айналады.

Талқылауға арналған сұрақ:

«Жасөспірімнің қауіпсіздігіне көбірек не әсер етеді деп ойлайсыз?»

А) Ата-ананың бақылауы

Ә) Жасөспірімнің өз жауапкершілігі

(Қатысушылар кезекпен жауап береді.)

Педагогтің қорытындысы:

Шын мәнінде бұл екі ұғым бір-біріне қарсы емес.

Бала өскен сайын сыртқы бақылау азаяды, ал жеке жауапкершіліктің маңызы артады.

Біз жасөспірімнің жанында үнемі бола алмаймыз. Бірақ оған дұрыс шешім қабылдауға көмектесетін құндылықтарды, дағдыларды және өмірлік ұстанымдарды қалыптастыра аламыз.

Сондықтан бүгінгі басты сұрақ:

«Баланың өз қауіпсіздігі үшін жауапкершілігін қалай дамытуға болады?»

2. «Бір шешімнің салдары» ой қозғау жаттығуы (7 мин)

Педагог: Кейде біз қабылдаған шешімнің әсері бірден байқалмайды. Бірақ уақыт өте келе оның салдары көріне бастайды.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Флипчарттың ортасына үлкен әріптермен: «ШЕШІМ» сөзі жазылады.

Педагог:

Жасөспірім бір ғана шешім қабылдады деп елестетейік:

«Ертеңгі бақылауға дайындалмаймын.»

Содан кейін ата-аналардан сұралады:

«Осы шешімнің қандай салдары болуы мүмкін»

Жауаптар біртіндеп жазылады. Мысалы:

1. төмен баға алу;
2. мұғалімнің ескертуі;
3. оқуға ұмтылыстың болмауы ;
4. өзіне деген сенімнің төмендеуі;
5. күйзеліс;
6. ата-анамен келіспеушілік.

Кейін педагог екінші жағдайды ұсынады:

«Бейтаныс адамның сілтемесін ашу.»

Талқылау сұрақтары:

1. Біз шешім қабылдағанда көбіне нені ойлаймыз: бүгінгі нәтижені ме, әлде болашақ салдарды ма?
2. Жасөспірімдер неге кейде салдарды ескермейді?
3. Баланы шешімінің нәтижесі туралы ойлануға қалай үйретуге болады?

Педагогтің қорытындысы: Жауапкершілік дегеніміз - қателеспеу емес.

Жауапкершілік дегеніміз - өз таңдауыңның нәтижесін түсіну және оған дайын болу.

Жасөспірім үшін бұл дағды бір күнде қалыптаспайды. Ол күнделікті өмірдегі шағын шешімдерден басталады.

3. «Таңдау нүктесі» практикалық тапсырмасы (8 мин)

Педагог: Жасөспірімнің өмірінде маңызды шешімдер әрдайым күрделі жағдайларда қабылданбайды. Көп жағдайда таңдау күнделікті өмірде жасалады.

Кейде дұрыс емес шешім бір сәттік әсермен қабылданады. Ал оның салдары әлдеқайда ұзақ уақытқа созылуы мүмкін.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Педагог әртүрлі жағдаяттарды оқиды.

Ата-аналар жауап береді:

«Осы жағдайда жасөспірімнің алдында қандай таңдау бар?»

«Әр таңдау қандай салдарға алып келуі мүмкін?»

1- Жағдаят

Сыныптастары кешке ата-аналары білмейтін кездесуге шақырды.
Жасөспірім барғысы келеді, бірақ қайда баратынын нақты білмейді.

2- Жағдаят

Әлеуметтік желіде бейтаныс адам достыққа қосылып, жеке ақпарат сұрай бастады.

3- Жағдаят

Досы бақылау жұмысында көмектесуді өтінді.
Көмектеспесе ренжіп қалуы мүмкін.

4- Жағдаят

Бір ортада араласатын балалар қауіпті челлендж түсіріп жатыр.
Олар жасөспірімді де қатысуға шақырады.

Талқылау сұрақтары:

1. Осындай жағдайларда шешім қабылдауды не қиындатады?
2. Қатарластарының ықпалы қаншалықты күшті болуы мүмкін?
3. Баланы «жоқ» деп айтуға қалай үйретуге болады?

Педагогтің қорытындысы:

Көп жағдайда мәселе баланың дұрыс пен бұрысты білмеуінде емес.

Мәселе - сол білімді нақты жағдайда қолдана алуында.

Сондықтан жасөспірімге тек қауіп туралы айту жеткіліксіз. Оған қысым жағдайында да өз ұстанымын сақтай білу дағдысы қажет.

3. «Егер уақытты кері айналдыруға болса...» талқылауы (8 мин)

Педагог: Әр адамның өмірінде кейін ойланып қарағанда басқаша әрекет етер едім дейтін жағдайлар кездеседі.

Кейде дұрыс шешім қабылдаймыз, кейде қателесеміз. Бірақ дәл сол тәжірибе бізді өсіреді.

Қатысушыларға тапсырма:

Педагог сұрақ қояды:

«Жасөспірім кезіңізде қабылдаған және кейін қайта қарағыңыз келген шешім болды ма?»

Оны дауыстап айтудың қажеті жоқ.

Тек төмендегі сұрақтар туралы ойланыңыз:

1. Сол кезде шешім қабылдауыңызға не әсер етті?
2. Қандай ақпарат жетіспеді?
3. Үлкендердің қандай қолдауы көмектесер еді?
4. Сол жағдайдан қандай сабақ алдыңыз?

(1-2 минут ойлануға уақыт беріледі.)

Талқылау сұрақтары:

- Адам жауапкершілікті қай кезде көбірек үйренеді?
- Қателік жасау әрқашан жағымсыз тәжірибе ме?
- Баланы қателіктен толық қорғауға бола ма?

Педагогтің қорытындысы:

Көптеген өмірлік сабақтар дайын нұсқаулықтан емес, жеке тәжірибеден қалыптасады.

Әрине, біз балаларымызды қателіктерден қорғағымыз келеді. Бірақ олардың өміріндегі барлық шешімді өзіміз қабылдай алмаймыз.

Біздің міндетіміз - баланың ойлануына, салыстыруына, салдарды болжай алуына көмектесу.

Өйткені ертең ол маңызды шешімдерді біздің қатысуымызсыз қабылдайды.

Сол кезде оған ең қажет нәрсе - жауапкершілік дағдысы болады.

5. «Бақылау ма, сенім бе?» пікір спектрі (10 мин)

Педагог: Жоғары сынып оқушыларының ата-аналары жиі бір сұраққа тап болады.

«Баламды көбірек бақылауым керек пе, әлде оған көбірек еркіндік беруім керек пе?»

Бұл сұрақтың дайын жауабы жоқ. Себебі әр жасөспірімнің дербестік деңгейі, тәжірибесі және жауапкершілігі әртүрлі.

Бірақ бір нәрсе анық: жауапкершілік тек бақылау арқылы қалыптаспайды. Ол сенім артылған кезде де дамиды.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Бөлменің бір жағына: «*Көбірек бақылау қажет*»,

Екінші жағына: «*Көбірек сенім қажет*» деген жазулар ілінеді.

Педагог әртүрлі пікірлерді оқиды.

Ата-аналар өз көзқарасына жақын тұсқа орналасады.

Талқылауға арналған пікірлер:

- Жасөспірім қайда жүргенін ата-анасына әрқашан хабарлап отыруы керек.
- Жоғары сынып оқушысы өз уақытын өзі жоспарлауды үйренуі қажет.
- Қателік жасауға мүмкіндік бермей, алдын ала ескерткен дұрыс.
- Кейбір өмірлік сабақтарды бала өз тәжірибесі арқылы ғана үйренеді.
- Сенім жауапкершілікті арттырады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Неліктен осы орынды таңдадыңыз?
2. Қай жағдайда бақылау қажет деп ойлайсыз?
3. Қай жағдайда сенім тиімдірек болуы мүмкін?

Педагогтің қорытындысы:

Бақылау мен сенім бір-біріне қарсы ұғымдар емес.

Жасөспірім өскен сайын бақылау формасы өзгереді.

Кішкентай кезде ата-ана баланың әрекетін бақылайды.

Ал жоғары сыныпта ата-ана баланың шешім қабылдауына бағыт береді.

Біздің мақсатымыз - баланы толық бақылауда ұстау емес, оның өзіне бақылау жасай алатын деңгейге жетуіне көмектесу.

Жасөспірімге әрдайым дайын жауап қажет емес. Кейде оған өз шешімін қабылдауға мүмкіндік пен сол шешімнің салдарын түсінуге көмектесетін ересек адам қажет. Бақылау уақытша қауіпсіздік бере алады, ал жауапкершілік өмір бойы қорғайтын дағды қалыптастырады.

Ата-аналарға ой салу

«Балаңыз сіз жоқ кезде қандай шешім қабылдайды?»

Оның жауабы сіздің бақылауыңыздың емес, оған сіңірген құндылықтарыңыздың нәтижесі болады.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА

ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ҮЙРЕТЕТІН
7 АТА-АНАЛЫҚ ӘРЕКЕТ

1

**БАЛАҢЫЗҒА ЖАСЫНА СӘЙКЕС
ТАҢДАУ ЖАСАУҒА МҮМКІНДІК БЕРІҢІЗ.**

Кішкентай шешімдерден бастап, өз бетінше таңдау жасауға үйренуі – жауапкершіліктің алғашқы қадамы.

2

**БАЛАНЫҢ ОРНЫНА ШЕШІМ
ҚАБЫЛДАУҒА АСЫҚПАҢЫЗ.**

Баланың орнына шешім қабылдауға асықпаңыз, өз таңдауын жасауына мүмкіндік беріңіз.

3

ҚАТЕЛІКТЕН САБАҚ АЛУҒА ҮЙРЕТІҢІЗ.

Қателікті жазалау үшін емес, одан сабақ алу үшін талқылауға көмектесіңіз.

4

**ШЕШІМНІҢ ЫҚТИМАЛ САЛДАРЫН
БІРГЕ ТАЛҚЫЛАҢЫЗ.**

«Егер осылай істесең, не болуы мүмкін?» деген сұрақтар баланың ойлау қабілетін дамытады.

5

**ӨЗ ІС-ӘРЕКЕТІҢІЗ АРҚЫЛЫ
ЖАУАПКЕРШІЛІК ҮЛГІСІН КӨРСЕТІҢІЗ.**

Сіздің күнделікті әрекеттеріңіз бен сөздеріңіз балаға ең жақсы үлгі болады.

6

**СЕНІМ МЕН ТАЛАПТЫҢ
ТЕПЕ-ТЕҢДІГІН САҚТАҢЫЗ.**

Шамадан тыс бақылау да, шамадан тыс еркіндік те тиімді емес. Сенім мен талаптың тепе-теңдігі маңызды.

7

**БАЛАНЫҢ ЖЕТІСТІГІН ҒАНА ЕМЕС,
ЖАУАПТЫ ӘРЕКЕТТЕРІН ДЕ БАҒАЛАҢЫЗ.**

Жауапты қадамдары үшін мақтап, маңызын мойындаңыз. Бұл оның өзіне деген сенімін арттырады.

Жауапкершілік – бір күнде қалыптаспайды.
Балаңызға сеніңіз, қолдаңыз және бағыт беріңіз!

5. «Салдардың бағасы» шағын топтық жұмыс (8 мин)

Педагог: Кейде жасөспірімдер шешім қабылдағанда сол сәттегі пайдаға көбірек назар аударады. Ал салдары кейінірек байқалады.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Әр топқа карточка беріледі. Карточкада белгілі бір әрекет жазылған. Топ мүшелері әрекетті 2-ге бөліп қарастырады:

Қысқа мерзімді пайдасын	Ұзақ мерзімді салдарын
-------------------------	------------------------

1 - карточка. Түнде ұзақ уақыт телефон пайдалану

Қысқа мерзімді пайда	Ұзақ мерзімді салдар
Қызықты уақыт өткізу	Ұйқының бұзылуы
Достармен байланыс	Шаршау, зейіннің төмендеуі

2 - карточка. Жол ережесін елемеу

Қысқа мерзімді пайда	Ұзақ мерзімді салдар
Уақыт үнемдеу	Қауіпсіздіктің бұзылуы

3 - карточка. Әлеуметтік желіде жеке ақпарат жариялау

Қысқа мерзімді пайда	Ұзақ мерзімді салдар
Назар аударту	Құпиялылықтың бұзылуы

4 - карточка. Бақылауға дайындықты кейінге қалдыру

Қысқа мерзімді пайда	Ұзақ мерзімді салдар
Демалуға уақыт табу	Оқу үлгерімінің төмендеуі

Талқылауға арналған сұрақтар:

- 1- Жасөспірімдер неге көбіне қысқа мерзімді нәтижеге назар аударады?
- 2- Салдарды болжау дағдысын қалай дамытуға болады?
- 3- Ата-ананың қандай сұрақтары баланы ойландыруы мүмкін?

Педагогтің қорытындысы: Жауапкершілік адамның болашақты болжай алу қабілетімен тығыз байланысты.

Кейде балаға:

«Олай істеуге болмайды» деуден гөрі,

«Осы әрекеттің салдары қандай болуы мүмкін?»

деп сұрау әлдеқайда тиімді.

Себебі саналы шешім дайын тыйымнан емес, ойланған таңдаудан қалыптасады.

ҚАУІПСІЗ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУДЫҢ 4 ҚАДАМЫ

1

1-ҚАДАМ. ЖАҒДАЙДЫ БАҒАЛА

Өзіңнен сұра:

- Не болып жатыр?
- Бұл жағдайдың мәні неде?
- Менде қандай таңдау бар?

2

2-ҚАДАМ. САЛДАРЫН ОЙЛАН

Өзіңнен сұра:

- Егер осылай жасасам, не болуы мүмкін?
- Бұл шешім маған қалай әсер етеді?
- Басқа адамдарға әсері қандай болады?

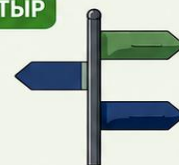
3

3-ҚАДАМ. БАЛАМА НҰСҚАЛАРДЫ ҚАРАСТЫР

Өзіңнен сұра:

- Бұдан басқа қандай жол бар?
- Қай нұсқа қауіпсіздеу?
- Мен асығыс шешім қабылдап тұрған жоқпын ба?

4

4-ҚАДАМ. ҚАУІПСІЗ ШЕШІМДІ ТАҢДА

Өзіңнен сұра:

- Бұл шешім менің құндылықтарыма сай ма?
- Кейін бұл әрекетім үшін өкінбеймін бе?
- Бұл таңдау мені қауіптен қорғай ма?

ЕСТЕ САҚТА!

Қауіпсіз шешім – кездейсоқ таңдау емес. Ол ойланудан, жауапкершіліктен және өз әрекетінің салдарын түсінуден басталады. Бір сәттік әсермен емес, саналы оймен қабылданған шешім ғана қауіпсіз болашаққа жол ашады.

6. «Ертеңгі күніне әсер ететін бүгінгі шешім» рефлексиялық жаттығуы (7 минут)

Педагог: Жоғары сынып оқушылары маңызды өмірлік кезеңнің алдында тұр. Алдағы уақытта олар мамандық таңдайды, емтихан тапсырады, жаңа ортаға бейімделеді, өз бетімен шешім қабылдайды.

Көп жағдайда болашақ бір үлкен шешімнен емес, күн сайын қабылданатын шағын таңдаулардан құралады.

Бүгінгі жауапкершілік ертеңгі сенімділікке айналады.

Бүгінгі тәртіп ертеңгі жетістікке әсер етеді.

Бүгінгі қауіпсіз таңдау болашақтағы қауіптің алдын алуы мүмкін. деген сөздер әлдеқайда маңызды болуы мүмкін.

Қатысушыларға тапсырма:

Педагог төмендегі сөйлемдерді оқиды.

Ата-аналар өз ойларымен бөліседі.

Менің ойымша, жауапты жасөспірім...

- өз қателігін мойындай алады;
- уәдесінде тұруға тырысады;
- салдарын ойлайды;
- қиын жағдайда көмек сұрай алады;
- өз қауіпсіздігіне немқұрайлы қарамайды;
- өз шешімі үшін жауап бере алады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Балаңыздың бойында осы қасиеттердің қайсысы жақсы қалыптасқан?
2. Қай қасиетті дамыту маңызды деп ойлайсыз?
3. Жауапкершілік тәрбиесінде отбасының рөлі қандай?

6. Қорытынды (4-5 минут)

Құрметті ата-аналар!

Жасөспірімдік кезеңде бала кейде қателеседі, кейде күмәнданады, кейде тәуекелге барады. Мұның бәрі оның өмірлік тәжірибесінің бір бөлігі.

Біздің міндетіміз - баланы барлық қатеден қорғау емес, оған дұрыс таңдау жасауға көмектесу.

Жауапкершілік бақылаудан емес, сенімнен басталады.

Сенім еркіндік береді.

Ал еркіндік жауапкершілікпен ұштасқанда ғана қауіпсіздікке алып келеді.

Балаңызға әрдайым дайын жауап берудің қажеті жоқ. Кейде маңыздысы - дұрыс сұрақ қоя білу.

«Сен қалай ойлайсың?»

«Осының салдары қандай болуы мүмкін?»

«Қай шешім қауіпсіз болады?»

Осындай сұрақтар жасөспірімді ойлануға, салыстыруға және саналы таңдау жасауға үйретеді.

3.2 «ҚОЛАЙСЫЗ ОРТА ЖАҒДАЙЫНДА ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАЛАЙ САҚТАУҒА БОЛАДЫ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың жоғары сынып оқушыларының эмоционалдық саулығын сақтау, эмоционалдық тұрақтылығын дамыту және күйзеліс, белгісіздік пен қоршаған ортаның қолайсыз әсері жағдайында жасөспірімдерді қолдау мәселелеріндегі құзыреттілігін арттыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды жоғары сынып оқушыларының эмоционалдық жағдайына әсер ететін факторлармен таныстыру.

2. Жасөспірімдердің эмоционалдық тұрақтылығын дамытудағы отбасының рөлі туралы түсінік қалыптастыру.

3. Күйзеліс, сәтсіздік және өмірлік қиындықтар жағдайында жасөспірімді қолдау дағдыларын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жоғары сынып оқушыларының эмоционалдық саулығына әсер ететін негізгі факторларды түсінеді;

- Күйзелісті жағдайларды еңсерудегі отбасылық қолдаудың маңызын ұғынады;

- Жасөспірімнің эмоционалдық тұрақтылығын нығайтудың практикалық тәсілдерін меңгереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: Жауапкершілік, қамқорлық, құрмет, қолдау, ынтымақтастық, саналылық, тұрақтылық, өзара түсіністік.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен эмоционалдық тұрақтылық маңызды ресурс болып табылады?»

2. «Қазіргі жоғары сынып оқушысының күйзеліс көздері» жаттығуы.

3. «Ықпал ету шеңбері және алаңдау шеңбері» жаттығуы.

4. Ақпараттық блок «Эмоционалдық тұрақтылықты сақтауға не көмектеседі?»

5. «Біздің отбасымыздың ресурстары» практикумы.

6. «Қиын жағдайда қолдау көрсету» топтық жұмысы.

7. «Мен бүгін балама қалай көмектесе аламын?» жаттығуы.

8. Қорытынды. Рефлексия «Алдағы аптадағы менің ресурсым».

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, презентация, флипчарт, маркерлер, стикерлер, топтық жұмысқа арналған карточкалар, А4 форматындағы қағаздар, қаламдар, ата-аналарға арналған «Жоғары сынып оқушысының эмоционалдық тұрақтылығын қалай қолдауға болады?» жадынамасы.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

ӨТКІЗУ БАРЫСЫ

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен эмоционалдық тұрақтылық маңызды ресурс болып табылады?» (5 минут)

Педагог: Жоғары сынып кезеңі тек емтихандарға дайындалу мен болашақ мамандықты таңдаумен ғана байланысты емес. Бұл маңызды өмірлік шешімдер қабылданатын, жауапкершілік күшейетін және эмоционалдық жүктеме артатын кезең.

Қазіргі жасөспірімдер күн сайын үлкен көлемдегі ақпаратпен, айналасындағылардың үміттеріне сай болу қажеттілігімен, болашағына қатысты алаңдаушылықпен, оқу жүктемесімен және әлеуметтік желілердің ықпалымен бетпе-бет келеді.

Баланы қиындықтар мен күйзелісті жағдайлардан толықтай қорғау әрдайым мүмкін бола бермейді. Алайда ата-аналар оған эмоционалдық тұрақтылықты дамытуға көмектесе алады. Эмоционалдық тұрақтылық дегеніміз - ішкі тепе-теңдікті сақтай білу, қиындықтарды еңсеру және сәтсіздіктерден кейін қайта қалпына келе алу қабілеті.

Бүгін біз жоғары сынып оқушысының эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастырудағы отбасының рөлі және балаға өмірлік сынақтарды еңсеруге нақты қандай қолдау түрлері көмектесетіні туралы әңгімелесеміз.

2. «Қазіргі жоғары сынып оқушысының күйзеліс көздері» жаттығуы (10 минут)

Педагог: Қазіргі жоғары сынып оқушылары жиі қандай уайымдар мен күйзелістерге тап болатыны туралы ойлануды ұсынамын.

ҚАТЫСУШЫЛАРҒА НҰСҚАУЛЫҚ:

Стикерлерге жоғары сынып оқушыларына ең көп күйзеліс тудырады деп ойлайтын 1–2 факторды жазыңыз.

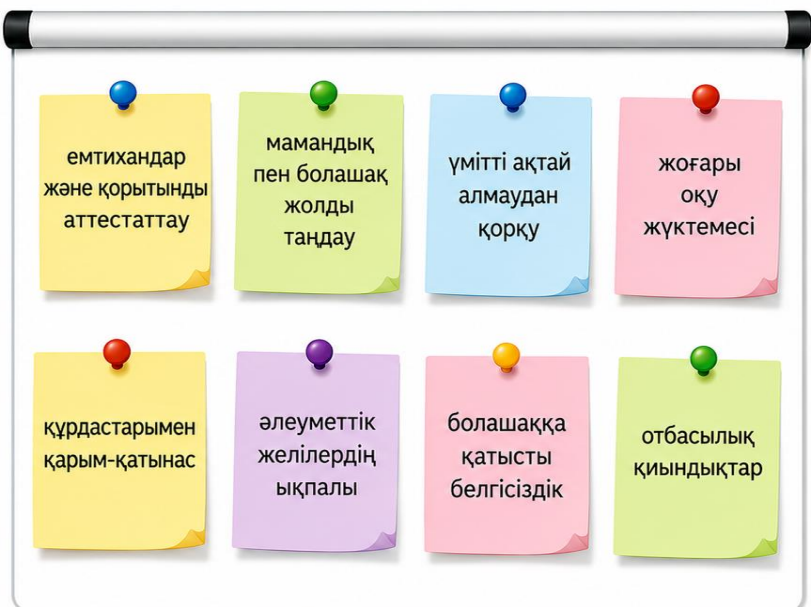
Стикерлерді флипчартқа орналастырыңыз.

Жаттығу аяқталғаннан кейін педагог жауаптарды топтарға біріктіреді.

МҮМКІН БОЛАТЫН ЖАУАПТАР:

емтихандар және қорытынды аттестаттау	мамандық пен болашақ жолды таңдау	үмітті ақтай алмаудан қорқу	жоғары оқу жүктемесі
құрдастарымен қарым-қатынас	әлеуметтік желілердің ықпалы	болашаққа қатысты белгісіздік	отбасылық қиындықтар

Қорытынды: Қазіргі жасөспірімдердің күйзеліс көздері күн сайын артып келеді. Сондықтан эмоционалдық тұрақтылық психологиялық саулықты сақтауға көмектесетін маңызды ресурс болып табылады.

Педагогтің қорытындысы: Қазіргі жасөспірімдердің күйзеліс көздері барған сайын көбейіп келеді. Сондықтан эмоционалдық тұрақтылық психологиялық саулықты сақтауға көмектесетін маңызды ресурсқа айналууда.

3. «Ықпал ету шеңбері және алаңдау шеңбері» жаттығуы (10 минут)

Педагог: Әр адамның өмірінде өз ықпалын тигізе алатын жағдайлар да, өз бақылауынан тыс болатын жағдайлар да кездеседі. Кейде біз өзгерте алмайтын нәрселерге көп көңіл бөлген кезде алаңдаушылық күшейе түседі.

Флипчартқа екі шеңбер салынады:

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қандай жағдайлардың әр шеңберге жататынын анықтауды ұсынамын.

«Алаңдау шеңберіне» ата-аналар алаңдаушылық тудыратын, бірақ отбасының тікелей ықпал ету мүмкіндігінен тыс жағдайларды атайды.

Мысалы:

- жоғары оқу орнына түсу емтихандарының нәтижелері;
- айналасындағылардың пікірі;
- экономикалық жағдай;
- оқуға түсу кезіндегі бәсекелестік;
- басқа адамдардың мінез-құлқы.

«Ықпал ету шеңберіне» ата-аналар өздері нақты әсер ете алатын жағдайларды жазады.

Мысалы:

- отбасындағы эмоционалдық ахуал;
- балаға қолдау көрсету;
- оқу мен демалыс тәртібін ұйымдастыру;
- сенімді қарым-қатынас;
- қателіктер мен сәтсіздіктерге деген көзқарас.

Педагогтің қорытындысы: Отбасы өз ықпал ете алатын мәселелерге көбірек көңіл бөлген сайын, эмоционалдық саулықты сақтау және жасөспірімге күйзелісті еңсеруге көмектесу жеңілдей түседі.

4. Ақпараттық блок «Эмоционалдық тұрақтылықты сақтауға не көмектеседі?» (8 минут)

Педагог: Эмоционалдық тұрақтылық дегеніміз алаңдаушылықтың, уайымның немесе қиындықтардың мүлде болмауы емес. Бұл адамның

қиындықтарды еңсере білуі, сәтсіздіктерден кейін қайта қалпына келуі және күйзелісті жағдайда да әрекет ету қабілетін сақтай алуы. Жасөспірімнің эмоционалдық тұрақтылығының қалыптасуына отбасы үлкен ықпал етеді.

Эмоционалдық саулықты сақтауға мыналар көмектеседі:

- отбасындағы қолдаушы қарым-қатынас;
- қауіпсіздік пен қабылдауды сезіну;
- өз уайымдары туралы ашық айту мүмкіндігі;
- қателіктер мен сәтсіздіктерге шынайы көзқарас;
- көмек сұрай білу дағдысы;
- демалыс пен қалпына келу тәртібін сақтау;
- маңызды мақсаттар мен өмірлік бағдарлардың болуы.

Педагог: Эмоционалдық тұрақтылық біртіндеп қалыптасатынын есте ұстаған жөн. Жасөспірім ересектердің әрекеттері мен қиын жағдайларға қалай жауап беретінін бақылай отырып және күрделі сәттерде қолдау ала отырып, қиындықтарды еңсеруді үйренеді.

5. «Біздің отбасымыздың ресурстары» практикумы (12 минут)

Педагог: Әр отбасының қиындықтарды еңсеруге көмектесетін өз ресурстары болады. Кейде біз оларды байқамай қолданамыз, бірақ дәл солар өмірдің күрделі кезеңдерінде тірекке айналады.

ПРАКТИКУМ «ОТБАСЫМЫЗДЫҢ РЕСУРСТАРЫ»

Нұсқаулық: жұмыс парағын толтырыңыз. Сұрақтарды жұпта немесе топта талқылаңыз.

1 Біздің отбасымызға қиындықтарды еңсеруге не көмектеседі?

2 Отбасында қолдауды көбіне кім көрсетеді?

3 Қандай отбасылық дәстүрлер күш-қуатты қалпына келтіруге көмектеседі?

4 Күйзелісті жағдайларда сабыр сақтауға не көмектеседі?

5 Қандай ресурстарды біз жиірек пайдалана алар едік?

Педагогтің қорытындысы: Әр отбасының өзіне тән қолдау көздері бар. Оларды байқап, эмоционалдық саулықты сақтау үшін саналы түрде пайдалану отбасының барлық мүшелері үшін маңызды.

6. «Қиын жағдайда қолдау көрсету» топтық жұмысы (12 минут)

Қатысушылар топтарға бөлінеді.

Әр топқа жағдаят жазылған карточка беріледі.

1-жағдаят

Жоғары сынып оқушысы сынақ тестілеуінен күткен балын жинай алмады және өзі таңдаған оқу орнына түсе алмаймын деп ойлайды.

2-жағдаят

Жасөспірім емтихандар алдында қатты алаңдайды, ұйқысы бұзылған және мүмкін болатын сәтсіздіктер туралы үнемі уайымдайды.

3-жағдаят

Жоғары сынып оқушысы маңызды жобаға немесе байқауға қатысуға мүмкіндік ала алмай, көңілі қалған.

Топтарға тапсырма:

1. Жасөспірім қандай сезімдерді бастан кешіруі мүмкін?
2. Ересектердің қандай әрекеттері немесе реакциялары күйзелісті күшейтуі мүмкін?
3. Балаға қандай қолдау сөздері көмектеседі?
4. Жасөспірімнің өзіне деген сенімін қалпына келтіруге не көмектесе алады?

Педагогтің қорытындысы: Қолдау қиындықтарды жойып жібермейді, бірақ жасөспірімге оларды эмоционалдық шығынсыздау еңсеруге және өз мүмкіндіктеріне деген сенімін сақтауға көмектеседі.

7. «Мен бүгін балама қалай көмектесе аламын?» жаттығуы (8 минут)

Педагог: Көптеген ата-аналар баланы қиындықтар мен уайымдардан қалай қорғауға болатыны туралы ойлайды. Алайда эмоционалдық тұрақтылық қиындықтар мүлде болмаған кезде емес, оларды еңсеруге көмектесетін ересектер жанында болған кезде қалыптасады.

Жоғары сынып оқушысының қолдауды сезінуіне ата-ананың қандай әрекеттері шынымен көмектесетіні туралы ойлануды ұсынамын.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қағаз парағына келесі сұраққа жауап жазыңыз:

«Баламның өзін сенімдірек және сабырлырақ сезінуі үшін мен бүгіннен бастап не істей аламын?»

Тапсырманы орындағаннан кейін қатысушылар қалауы бойынша өз жауаптарын оқиды.

Мүмкін болатын жауаптар:

- баланың көңіл күйі мен жағдайын жиі сұрап отыру;
- қарым-қатынасқа көбірек уақыт бөлу;

- кателіктер мен сәтсіздіктерге сабырлырақ қарау;
- қолдау сөздерін жиі айту;
- сынаудың орнына шешім іздеуге көмектесу;
- уайымдары мен сезімдерін айыптамай талқылау;
- жетістіктері мен табыстарын байқап отыру.

Педагог: Кейде қарым-қатынастағы шағын өзгерістердің өзі жасөспірімнің өзін сенімдірек және қауіпсіз сезінуіне көмектеседі.

8. Қорытынды. Рефлексия «Алдағы аптадағы менің ресурсым» (5 минут)

Педагог: Бүгін біз эмоционалдық тұрақтылықтың біртіндеп қалыптасатыны және оның көп жағдайда отбасындағы атмосфераға байланысты екендігі туралы айттық.

Ата-аналар баланы өмірдегі барлық қиындықтардан толық қорғай алмайды. Алайда олар бала үшін қолдаудың, түсіністіктің және сенімділіктің маңызды көзі бола алады.

Кездесуімізді шағын жаттығумен аяқтауды ұсынамын.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Ойланып, келесі сөйлемді аяқтаңыз:

«Осы аптада өзімді және баламды қолдау үшін мен...»

Педагог: Ересектер өздерінің эмоционалдық жағдайына қамқорлық жасағанда, балаларға да қиындықтарды еңсеруді үйренуге көмектеседі. Отбасының эмоционалдық тұрақтылығы бір-біріне көңіл бөлуден, қолдау көрсетуге дайын болудан және туындаған мәселелердің шешімін бірге іздеуден басталады.

Қатысқандарыңыз үшін рақмет!

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАЛАЙ ҚОЛДАУҒА БОЛАДЫ?

1

1. БАЛАНЫҢ ӨМІРІНЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ ТАНЫТЫҢЫЗ.

Оның істері, уайымдары, жоспарлары мен көңіл күйі туралы үнемі сұрап отырыңыз.

2

2. АШЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ҚОЛДАҢЫЗ.

Жасөспірім өз қиындықтары туралы қорықпай және айыптаудан қауіптенбей айта алатын жағдай жасаңыз.

3

3. ҚАТЕЛІКТЕРГЕ САБЫРМЕН ҚАРАУҒА ҮЙРЕТІҢІЗ.

Қателіктердің даму мен өмірлік тәжірибенің табиғи бөлігі екенін түсіндіріңіз.

4

4. ЖЕТІСТІКТЕРІ МЕН КҮШ-ЖІГЕРІН БАЙҚАҢЫЗ.

Тек нәтижелерін ғана емес, баланың күш-жігерін және талпынысын да атап өтіңіз.

5

5. ОҚУ МЕН ДЕМАЛЫС АРАСЫНДАҒЫ ТЕПЕ-ТЕҢДІКТІ САҚТАУҒА КӨМЕКТЕСІҢІЗ.

Жасөспірімнің күш-қуатын қалпына келтіруге және сүйікті істерімен айналысуға уақыт табуына көмектесіңіз.

6

6. СЫНДАРЛЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢҮЛГІСІ БОЛЫҢЫЗ.

Күйзелісті жағдайларды еңсерудің жолдарын өз әрекетіңіз арқылы көрсетіңіз.

7

7. ҚОЛДАУ МЕН РЕСУРСТАРДЫ ТАБУҒА КӨМЕКТЕСІҢІЗ.

Көмек сұрау қалыпты әрі маңызды екенін балаңызға үнемі еске салып отырыңыз.

8

8. СЕНІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ САҚТАҢЫЗ.

Жасөспірім отбасының өмірдің қиын кезеңдерінде де қолдау көзі болып қала беретініне сенімді болуы тиіс.

ЕСТЕ САҚТАҢЫҢЫЗ!

Эмоционалдық тұрақтылық отбасындағы қолдау, сенім және құрмет арқылы қалыптасады.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЧЕК-ПАРАҚ

БАЛАМНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚОЛДАП ЖҮРМІН БЕ?

Өзіңіздің мінез-құлқыңызға
сәйкес келетін тұжырымдарды белгілеңіз.

☐

Мен баламның эмоционалдық
жағдайына үнемі қызығушылық танытамын.

☐

Мен жасөспірімді айыптамай
тыңдауға тырысамын.

☐

Мен баламның қателіктерін ғана емес,
жетістіктерін де байқаймын.

☐

Мен тек проблемаларды көрсетіп қана қоймай,
шешім табуға көмектесемін.

☐

Біздің отбасымызда уайымдар мен
сезімдер туралы ашық айтуға болады.

☐

Мен баламның оқу мен демалыс арасындағы
тепе-теңдікті сақтауына қолдау көрсетемін.

☐

Мен қиындықтарды еңсеру жолдарын
өз үлгім арқылы көрсетемін.

☐

Балам қолдау қажет болған жағдайда
маған жүгіне алатынын біледі.

**Егер сіз тармақтардың
көпшілігін белгілесеніз,**
демек, сіз балаңыздың эмоционалдық
тұрақтылығының қалыптасуына
маңызды үлес қосып жүрсіз.

3.3 «ЖАСӨСПІРІМНІҢ ЖЕКЕ ШЕКАРАСЫ ЖӘНЕ ӨМІРЛІК ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЕҢСЕРУДЕГІ АТА-АНА ҚОЛДАУЫ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың жасөспірімдік кезеңдегі жеке шекаралар мен психологиялық қолдаудың маңызын түсінуіне ықпал ету, жасөспіріммен сенімді қарым-қатынас орнатуға және оны қолдау дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың жасөспірімнің жеке шекарасының маңызын, оның бала мен ата-ана арасындағы сенімді қарым-қатынасты, психологиялық қауіпсіздікті және эмоционалдық саулықты сақтаудағы рөлін түсінуіне ықпал ету.
2. Ата-аналарды қиын өмірлік жағдайларда жасөспірімге құрмет көрсетуге, түсіністік танытуға және ашық диалог құруға негізделген психологиялық қолдау тәсілдерімен таныстыру.
3. Ата-аналардың жасөспіріммен сенімді қарым-қатынас орнатуға, оның эмоционалдық тұрақтылығын нығайтуға және дербестігін қолдауға бағытталған өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға ықпал ету.

Күтілетін нәтижелер:

Сабақ нәтижесінде ата-аналар:

- Жасөспірімнің жеке шекарасының маңызын түсінеді, қолдау мен бақылаудың айырмашылығын ажыратады және ата-ананың қарым-қатынасы баланың эмоционалдық жағдайына әсер ететінін ұғынады.
- Қиын өмірлік жағдайларда жасөспіріммен қысым көрсетпей, сынамай және өз пікірін таңбай конструктивті қарым-қатынас жасау мен психологиялық қолдау көрсету дағдыларын қолданады.
- Жасөспіріммен сенімді қарым-қатынас орнатады, оның дербестігін құрметтейді және отбасында эмоционалдық тұрақтылығы мен әлауқатын қолдайтын орта қалыптастырады.

Сабақ жоспары:

I. Кіріспе бөлім. Ми шабуылы.

1.1. Өзектілігі.

II. Негізгі бөлім

2.1. «Мен түсінгім келеді...» жаттығуы

2.2. «Ата-ана мен жасөспірімнің қарым-қатынас стилдері» жаттығуы

III. Практикалық бөлім.

3.1. Топтық жұмыс. Кейстерді талдау.

3.2. «Жасөспірімді эмоционалды қолдау» жаттығуы

3.3. «Сезім мен жеке шекараны ажырат» жаттығуы

IV. Қорытынды. Рефлексия.

Ұзақтығы - 60 минут

Сабақтың барысы

I. Кіріспе бөлім. Ми шабуылы (5 минут)

Педагог: Бүгін біз « жасөспірімнің жеке шекарасы және өмірлік қиындықтарды еңсерудегі ата-ана қолдауы » тақырыбын талқылаймыз. Алдымен осы тақырыптың атауына назар аударайық. Тақырып туралы өз ойларыңызбен бөлісіңіздер.

1. Сіздің ойыңызша, адамның жеке шекарасы деген не?
2. Жасөспірім балаға қолдау көрсету дегеніміз не?
3. Балаңыздың сізбен ашық сөйлескісі келмейтінін байқадыңыз ба?

1.1. Өзектілігі. (3 минут)

Педагог: Жасөспірімдік кезең - бала өміріндегі ең күрделі кезеңдердің бірі. Бұл уақытта ол өз бетінше шешім қабылдауға, өз пікірін қорғауға және айналасындағылармен қарым-қатынасын жанаша құруға тырысады. Осындай кезеңде ата-ана мен бала арасында түсініспеушіліктер жиі кездеседі. Ата-ана баласын қорғағысы келеді, ал жасөспірім еркіндікке ұмтылады. Бірі бақылауды күшейтсе, екіншісі қарсылық білдіреді. Соның салдарынан арадағы сенім әлсіреуі мүмкін. Дегенмен жасөспірім қанша жерден есейіп көрінгенімен, оған ата-ананың қолдауы әлі де қажет. Ең бастысы - баланы бақылауға емес, оны түсінуге, тыңдауға және қажет кезде жанынан табыла білуге үйрену. Бүгін біз жасөспірімнің жеке шекарасын құрметтеудің және өмірлік қиындықтарды еңсеруде оған дұрыс қолдау көрсетудің маңызы туралы әңгімелесеміз.

II. Негізгі бөлім.

2.1. «Мен түсінгім келеді...» жаттығуы (7 минут)

Нұсқаулық. Қазір берілген пікірлердің ішінен өзіңізге жақын біреуін таңдаңыз. Бүгінгі кездесуден не күтесіз? Неге дәл осы пікірді таңдағаныңызды шағын топта талқылаңыз. Қаласаңыз, өз ойыңызды да айта аласыз.

«Мен түсінгім келеді ...»

Менің балам зорлық-зомбылықтың құрбаны болса не істеу керек...?

Менің жауапкершілігім қай жерде бітеді....

Неге мен өзімді жоғалтқандай сезінемін....

Үлкен өмірдегі тәуекелдерге
баланы қалай дайындау керк...?
Жасөспіріммен қалай сөйлесу
керек, ол тұйық болмауы үшін....
Не істеу керек, егер жасөспірім
мойындамаса....
Жеке шекараны сақтай
отыра, қалай қолдау білдіріу
керек....
Айқайламай, қалай сабырлы түрде
түсіндірсе болады....

Менің жасымда не қалыпты, не
қалыпты емес....
Еркіндік бере тұра, қалай бақылауды
жоғалтпауға болады....
Неге бір уақытта өзімді ашулы, әрі
кінәлі сезінемін....
Жасөспірім сенің көмегіңді қабыл
алмаса, не істеу керек....

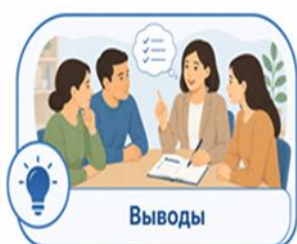
2.2. «Ата-ана мен жасөспірімнің қарым-қатынас стилдері» жаттығуы (10 минут)

Нұсқаулық: Алдарыңыздағы кестеге назар аударыңыздар. Онда ата-аналардың балаға әртүрлі жағдайда айтатын сөздері берілген.

Педагог: Кестедегі «Немқұрайлылық» және «Бақылау» бағандарын оқып шығыңыздар. Содан кейін олардың орнына балаға қолдау көрсететін сөздерді ойлап тауып, «Қолдау» бағанын толтырыңыздар.

НЕМҚҰРАЙЛЫЛЫҚ	ҚОЛДАУ (ата-аналар толтырады. Төменде мүмкін болатын жауаптар берілген)	БАҚЫЛАУ
«Маған бәрібір» «Бөлу, шеттету» «Елемеу, тыңдамау»	«Мен сенің жаныңдамын» «Сені тыңдауға дайынмын» «Сен қалай ойлайсың»	«Мен өзім шешемін» «Қысым мен шектеу» «Сенімсіздік»

Рақмет. Сіздер ұсынған жауаптардан қолдау көрсету баланы бақылау немесе немқұрайлы қарау емес екенін көруге болады.

Қолдау көрсету - ата-ананың жасөспірімнің жанынан табылып, оны тыңдауға, түсінуге және көмектесуге дайын болуы. Бұл баланың сезіміне, пікіріне және дербестігіне құрметпен қарауды білдіреді.

III. Практикалық бөлім. Топтық жұмыс. (20 минут)

1.1. **Кейстерді талдау.** *Нұсқаулық:* Әр топ жағдаятты талқылайды, өз шешімін ұсынады және топ атынан бір қатысушы ортаға шығып таныстырады.

1 топ. Кейс «Сенімсіздік». 15 жастағы қыз бала соңғы уақытта телефонын көп пайдаланады. Бір күні түскі ас кезінде әкесі оның телефонын алып, құпиясөзін сұрайды. Қызы: «Сіз маған сенбейсіз бе?» - деп ренжиді. Әкесі болса: «Егер жасыратын ештеңе болмаса, неге көрсетпейсің?» - дейді. Әңгіме дауласуға ұласып, қыз жылап, бөлмесіне кіріп кетеді.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Өзіне сенбейтінін білген қыз, қандай сезімде болды?
2. Осындай жағдайда қыз бала ата-анасынан қандай сөздер естігісі келеді?
3. Әкенің мақсаты бақылау емес, қызын интернеттегі қауіптерден қорғау екенін қалай түсіндіруге болады?

2 топ. Кейс «Менің қолымнан келмейді» Арман 11-сыныпта оқиды. Ол мектепте жақсы оқиды және болашақта жоғары оқу орнына түсуді армандайды. Соңғы уақытта Арман қатты шаршап жүр. Емтиханға дайындық, тесттер және болашаққа қатысты алаңдаушылық оған әсер ете бастады. Ол бұрынғыдай отбасымен көп сөйлеспейді, көңіл күйі түсіңкі жүреді. Кезекті емтиханнан кейін Арманның нәтижесі ойдағыдай шықпады. Ол қатты ренжіп, үйге келген соң: «Менің қолымнан келмейтін сияқты. Оқуға түсе алмаймын ба деп қорқамын», - дейді. Анасы: «Уайымдай берме. Көбірек дайындалсаң, бәрі жақсы болады», - дейді. Әкесі: «Қазір бәрі дайындыққа байланысты. Өз-өзіңді қолға алуың керек», - дейді. Арман өзін ешкім түсінбейтінін сезеді. Содан кейін ол ішіндегі ойын айтпай, көп уақытын жалғыз өткізе бастайды.

Арманның көңіл күйіне не әсер етті деп ойлайсыз?
Ата-анасы ұлымен сөйлескенде қандай қателік жіберді?
Неліктен ата-анасының сөздері Арманға қолдау бола алмады?
Осындай жағдайда ата-ана баласына қалай жауап бере алар еді?

3 топ. Кейс «Ол мені жақсы көрмейді»

17 жастағы Әлия өзіне ұнайтын жігітпен араласуын тоқтатқаннан кейін қатты күйзеліске түседі. Соңғы бірнеше аптада ол жиі мұңайып жүреді, достарымен араласуды азайтқан, сабаққа деген қызығушылығы төмендеген.

Бұрынғыдай белсенді емес, көп уақытын бөлмесінде жалғыз өткізеді. Ата-анасы оның көңіл күйіндегі өзгерісті байқап, сөйлесуге тырысады. Бірақ Әлия: «Сіздер мені түсінбейсіздер», «Мен үшін бәрі бітті», - деп жауап береді. Анасы: «Бұған сонша уайымдаудың қажеті жоқ. Уақыт өте бәрі ұмытылады», - дейді. Әкесі: «Жеке мәселелерің үшін оқуыңды кейінге қалдыруға болмайды», - дейді. Алайда бұл сөздер Әлияның көңілін жұбатпайды. Керісінше, ол ата-анасымен аз сөйлесіп, тұйықтала бастайды.

1. Әлия дәл қазір қандай сезімдерді бастан кешіріп жүр деп ойлайсыз?
2. Неліктен ата-анасы қызына қолдау көрсете алмады?
3. Ата-анасының қандай сөздері Әлияның көңіліне тиюі мүмкін?
4. Осындай жағдайда сенімді қарым-қатынасты сақтау үшін не айтуға болады?

4 топ. Кейс «Оңай ақша».

17 жастағы Дамирге әлеуметтік желі арқылы бейтаныс адам хабарласып, оңай ақша табу ұсынады. Ол үшін тек өзінің банк картасына түскен ақшаны басқа шоттарға аударып отыру керек болады. Оның есесіне белгілі бір мөлшерде ақша алып отыратыны айтылады. Дамир бұл ұсыныстан ешқандай қауіп көрмей, келіседі. Біраз уақыттан кейін оның банк картасына ірі көлемде ақша түсе бастайды. Ата-анасы ұлының қымбат заттар сатып алғанын байқап, ақшаның қайдан келгенін сұрайды. Дамир «Бұл - интернет арқылы тапқан қосымша табыс», - деп жауап береді. Кейін оның алаяқтық әрекеттерге байланысты заңсыз қаржылық схема екені анықталады.

Дамирдің қауіпті жағдайға тап болғанын көрсететін қандай белгілер болды?
Неліктен жасөспірімдер оңай ақша табу туралы ұсыныстарға сеніп қалуы мүмкін?
Дамирдің бұл әрекеті қандай мәселелерге әкелуі мүмкін?
Осындай жағдайдың алдын алу үшін балаңызбен қандай әңгіме жүргізер едіңіз?

Педагог кейстерді тұжырымдап, соңғы қорытындысын шығарады.

1 топ. Қыз бала әкесінің қызығушылығы сенімсіздіктен емес, камқорлықтан туындағанын түсінуі маңызды. Мұндай жағдайда қысым көрсету мен талап қоюдың орнына ашық әңгімелесу әлдеқайда тиімді. Гаджеттерді пайдалану ережелерін бірге талқылап, ортақ шешім қабылдау ата-

ана мен бала арасындағы сенімді нығайтады. Өзінің жеке шекарасы құрметтелетінін сезінген жасөспірім қиын жағдайда ата-анасынан көмек сұрауға да бейім болады.

2 топ. Жоғары сынып оқушылары үшін емтихан, мамандық таңдау және болашаққа қатысты мәселелер үлкен алаңдаушылық тудыруы мүмкін. Осындай кезде жасөспірімге ақыл айтудан бұрын, оны тыңдап, түсінуге тырысу маңызды. Ата-анасының қолдауын сезінген бала қиындықтарды жеңуге сенімдірек болады және эмоционалдық тұрақтылығын сақтай алады.

3 топ. Алғашқы сезімдер мен қарым-қатынастың аяқталуы жасөспірім үшін өте ауыр қабылдануы мүмкін. Сондықтан оның сезімін жоққа шығармай, түсіністік таныту маңызды. Бала өз уайымын еркін айтып, өзін түсінетінін сезінгенде ғана ата-анасына сенім артады.

4 топ. Жасөспірімдердің өз бетінше ақша табуға ұмтылысы кейде оларды қауіпті жағдайларға алып келуі мүмкін. Сондықтан ата-ананың баламен цифрлық және қаржылық қауіпсіздік туралы үнемі сөйлесіп отыруы маңызды. Сенімді қарым-қатынас балаға күмәнді ұсыныстардан сақтануға және қажет кезде ата-анасынан кеңес сұрауға көмектеседі.

3.2. «Жасөспірімді эмоционалды қолдау» жаттығуы (10 минут)

Нұсқаулық: Жасөспірімнің көңіл күйі мен мінез-құлқындағы әртүрлі белгілерді қарастырамыз. Ата-ана ретінде мұндай жағдайда қандай әрекет ең тиімді болатынын анықтау.

Жасөспірімдегі белгі	Ата-ана реакциясы	Реакцияның мағынасы
Ашуланады, үндемейді, сөйлесуден қашады.	«Асықпай айт!»	Қысым
	«Мен байқап жүрмін, қиналып жүргеніңді. Мен сенің жаныңдамын»	Қысымсыз қолдау
Әрнәрсеге шағымданады	«Сенің ақ әңгімең бітпейді екен...»	Ұсақ-түйек қой
	«Сенің жаныңда қалайын ба?»	Жайлы орта қалыптастыру

Көмектен бас тартып, өзі жасағысы келеді	«Сен бәрін құртасың қазір!»	Гиперпротекция
	«Өзің істеп көргенің маңызды, мен сені қолдаймын»	Талпынысын бағалау

3.3. «Сезім мен жеке шекараны ажырат» жаттығуы (10 минут)

Педагог жасөспірімнің сезімдері мен жағдайлары сипатталған карточкаларды таратады немесе дауыстап оқиды. Мысалы: «Рұқсатсыз жеке заттарымды қараған кезде өзімді жайсыз сезінемін». «Жеке сырымды біреу біліп қоя ма деп алаңдаймын». «Ата-анам менің уайымымды тыңдамаса, ренжимін».

Тапсырма орындалғаннан кейін педагог әр жауапты қатысушылармен бірге талқылайды. Жасөспірімнің мұндай жағдайда нені сезінуі мүмкін екеніне назар аударып, өмірден мысалдар келтіреді. Сонымен қатар жеке шекараны құрметтеудің және баланың сезіміне түсіністікпен қараудың маңызын атап өтеді.

Физикалық шекара: 	Эмоционалды шекара: 	Ақпараттық шекара:
		

Ата-аналар топта жұмыс істеп, карточкалардағы жағдайлар мен сезімдерді үш санат бойынша бөледі: физикалық шекара; эмоциялық шекара; ақпараттық шекара. Әр топ өз таңдауын түсіндіріп, неліктен бұл жағдайды белгілі бір шекара түріне жатқызғанын айтады.

• Мені еркімнен тыс құшақтағанда, өзімді жайсыз сезінемін. • Бөлмеме рұқсатсыз кіргенде, ашуланамын.	• Айтқым келмейтін нәрсе туралы сұрай бергенде, өзімді жайсыз сезінемін. • Уайымымды ешкім түсінбегендей болса, өзімді жалғыз сезінем. • Жасамаған ісім үшін кінәлағанда, өзімді біртүрлі сезінем.
---	--

• Мені еркімнен тыс бір нәрсеге мәжбүрлегенде, ыңғайсызданамын. • Ата-анам менің сезімімді елемей, әзілге айналдырғанда, ренжимін. • Сырымды біреу басқа адамдарға айтып қойса, көңілім қалады. • Жеке өмірім туралы қайта-қайта сұрай бергенде, өзімді жайсыз сезінемін. • Мен туралы айтқанымды басқалар біліп қойса, мазасызданамын.	• Мені басқалармен салыстырғаны, маған ұнамайды. • Еркімнен тыс құшақтап, тиіскені, ұнамайды. • Жеке хабарламаларымды біреу оқып қояма деп алаңдаймын. • Фотоларымды рұқсатсыз жариялағаны ұнамайды. • Біреу маған қадалып қарап отырса, ыңғайсызданамын.
---	---

Тапсырма аяқталғаннан кейін педагог тақтада дұрыс жауаптарды көрсетеді. Әр жауап бойынша қысқаша түсініктеме беріп, жасөспірімнің сезімі қандай шекараның бұзылуымен байланысты екенін қатысушылармен бірге талқылайды.

Физикалық шекара:	Эмоционалды шекара:	Ақпараттық шекара:
• Құшақтағысы келгеннің бәрі мені құшақтай беруі керек емес. • Бөлмеме рұқсатсыз кіргені ұнамайды. • Мені қаламайтын нәрсеге күштегенді ұнатпаймын. • Тым жақын келсе, өзімді жайсыз сезінемін.	• Ата-анам мені түсінбей, сезімімді күлкі етсе, көңілім қалады. • Айтқым келмейтін нәрсені сұрай бергені ұнамайды. • Ішімдегі уайымды ешкім тыңдамаса, өзімді түсінбегендей сезінемін. • Жазықсыз кінәлаған кезде, қатты ренжимін.	• Біреу телефонымды ақтарып тексергені, ұнамайды. • Суретімді рұқсатсыз таратса, ренжимін. • Сырымды сақтамай, басқаға айтып қойса, көңілім қалады. • Жеке шаруама көп араласқанды ұнатпаймын. • Өзім айтпаған нәрсені біреулер біліп

• Біреу қадалып қарап отырса, ыңғайсыз болады.	• Мені өзгелермен салыстырғанда, өзімді жайсыз сезінемін.	отырса, ыңғайсызданамын.
--	---	--------------------------

Талқылауды қорытындылай келе, педагог ата-аналарға «Ата-аналарға арналған практикалық кеңестер» жаднамасын таратады.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ КЕҢЕСТЕР

-
1. Жасөспірімді мұқият тыңдаңыз.
 Оның ойын соңына дейін тыңдауға тырысыңыз. Бірден сынауға, ақыл айтуға немесе бағалауға асықпаңыз.
-
2. Оның жеке шекарасын құрметтеңіз.
 Жасөспірімнің өз пікірін айтуға, келіспеуге және жеке кеңістігін сақтауға құқығы бар екенін ұмытпаңыз.
-
3. Гаджеттер мен әлеуметтік желілерді пайдалану ережелерін бірге талқылаңыз.
 Тыйым салудан гөрі өзара келісімге келу және ортақ ереже құру әлдеқайда тиімді.
-
4. Балаңыздың көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістерге назар аударыңыз.
 Егер бір нәрсе алаңдатса, мәселені назардан тыс қалдырмай, дер кезінде қолдау көрсетіп, қажет болса маманның көмегіне жүгініңіз.
-
5. Баланың өз бетінше шешім қабылдауына және өз жолын таңдауына қолдау көрсетіңіз.
 Оның қызығушылықтарын, мақсаттарын және болашаққа қатысты таңдауларын құрметтеп, бастамаларына сенім білдіріңіз.

IV. Қорытынды. Рефлексия. (5 минут)

Педагог: Бүгін біз жасөспірімге қиындықтарды еңсеруде қолдау көрсету оның өзіне деген сенімін нығайтып, ата-ана мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынасты қалыптастыруға көмектесетінін талқыладық. Балаңызды тек бақылаушы емес, оны тыңдайтын, түсінетін және қолдайтын ата-ана болуға ұмтылыңыз. Сабақтың басында сіздер өздеріңіз үшін маңызды болған бір ойды таңдадыңыздар. Енді сол сұрақтарыңызға жауап таба алдыңыздар ма, соған ойланып көріңіздер.

Төмендегі сөйлемді жалғастырып, бүгінгі кездесуден алған әсеріңізбен бөлісіңіз:

«Бүгін мен ...»	
Жасөспірім тұйық болмай, сөйлесу үшін.... Егер жасөспірім бәрін мойындамаса.... Жеке кеңістігін сақтау отыра, қолдау білдіруге болады.... Айқайламай жәй сөзбен ай.... Менің жауапкершілігім бітеді-.... Арамыздағы байланыстың үзіліп бара жатқанын сезінемін....	...бұл жаста қалыпты. Бақылай отыра, еркіндікке жіберу бұл.... Бір уақытта ашуланып, өзін-өзі кінәлі сезіну бұл.... Егер жасөспірім көмекті қабыл алғысы келмесе, бұл....

Педагог: Егер сұрақтарыңыз туындаса немесе қандай да бір қиындықтарға тап болсаңыздар, Педагогикалық қолдау орталығының мамандарына жүгінуге болады. Біз әрқашан қолдау көрсетуге дайынбыз. Бүгінгі кездесуге белсенді қатысып, өз ойларыңызбен ашық бөліскендеріңіз үшін алғыс айтамын! Сау болыңыздар!

3.4 «ЖАСӨСПІРІМНІҢ ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН ЖАУАПКЕРШІЛІГІ»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың жоғары сынып оқушыларын цифрлық қауіпсіздік, цифрлық бедел және жауапты интернет қолдану мәселелерінде қолдау көрсету құзыреттілігін дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың цифрлық із, цифрлық бедел және онлайн жауапкершілік туралы түсініктерін кеңейту;
2. Жоғары сынып оқушылары кездесуі мүмкін қауіптер мен тәуекелдерді анықтауға үйрету;
3. Жасөспірімнің саналы шешім қабылдауына және жауапты мінез-құлық қалыптастыруына ықпал ету.

Күтілетін нәтижелер:

Ата-аналар:

- ата-аналар цифрлық іздің болашаққа әсерін түсінеді;
- интернеттегі тәуекелдерді және олардың салдарын бағалай алады;
- жоғары сынып оқушысымен цифрлық қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелерін талқылау тәсілдерін меңгереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: жауапкершілік, адалдық, саналы таңдау, заңға құрмет, қауіпсіздік, сыни ойлау, цифрлық сауаттылық, өзін-өзі бақылау, сенім, отбасы қолдауы.

Сабақ жоспары

1. «Бүгінгі шешім – ертеңгі мүмкіндік» тақырыбының өзектілігі
2. «Менің цифрлық ізім» жаттығуы
3. «Бүгінгі әрекет ертең неге әсер етеді?» талқылауы
4. «Цифрлық бедел және жеке жауапкершілік» ақпараттық бөлімі
5. «Тәуекелді бағалай аламын ба?» топтық жұмысы
6. «Сенім мен жауапкершілік арасындағы тепе-теңдік» практикумы
7. «Отбасылық цифрлық келісім» жаттығуы
8. Қорытынды. Рефлексия. «Баламның болашағына айтқым келетін маңызды сөз»

Қажетті құрал-жабдықтар: презентация, проектор, ноутбук, флипчарт немесе тақта, маркерлер, карточкалар, стикерлер, А4 парақтары, қаламдар, ата-аналарға арналған үлестірме материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабақ

Сабақтың барысы

1. «Бүгінгі шешім – ертеңгі мүмкіндік» тақырыбының өзектілігі (7 мин)

Педагог: Құрметті ата-аналар!

Жоғары сынып кезеңі - жасөспірімнің болашағына қатысты маңызды шешімдер қабылдайтын уақыт. Олар мамандық таңдайды, жоғары оқу орны туралы ойланады, өз қызығушылықтарын анықтайды және болашақ өміріне алғашқы қадамдарын жасайды.

Бүгінде бұл үдерістің көп бөлігі цифрлық ортада жүзеге асады. Жасөспірімдер интернет арқылы білім алады, олимпиадалар мен байқауларға қатысады, университеттер туралы ақпарат іздейді, түрлі жобаларға қатысып, өз жетістіктерін көрсетеді. Сонымен қатар цифрлық ортада қалдырылған әрбір әрекет белгілі бір із қалдырады.

«Адал азамат» бағдарламасының «Заң және тәртіп» құндылығы аясында ата-аналардың жауапкершілігі баланы цифрлық қауіп-қатерлерден қорғау және интернет кеңістігінде өзгелерге құрметпен қарауға тәрбиелеу болып табылады. Балаларды өзгенің жеке шекараларын құрметтеуге, жәбірлеуге (буллингке) қатыспауға және қауіп төнген жағдайда көмекке жүгінуге үйрету маңызды.

Бап	Баланы қорғаумен және ата-аналардың іс-әрекеттерімен байланысы
------------	---

ҚР ӘҚБтК 134-бабы – кәмелетке толмағандар арасында эротикалық мазмұндағы заттарды және балаларға тыйым салынған ақпараттық өнімдерді тарату	Баланы тыйым салынған контенттен қорғауға бағытталған. Ата-аналармен интернетті қауіпсіз пайдалану мәселелерін талқылау, жас ерекшеліктеріне сәйкес шектеулер орнату және қауіпті материалдар түскен жағдайда тиісті шаралар қабылдау маңызды. Бұл бап бойынша жауаптылық таратушыға жүктеледі.
ҚР ҚК 134-бабы – кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға, сексуалдық сипаттағы өзге де қызметтер көрсетуге тарту	Интернет арқылы басталуы мүмкін сексуалдық қанаудан қорғайды. Ата-аналарға балаларға интимдік сипаттағы әрекеттерге байланысты ақша, сыйлық немесе «жұмыс» ұсынудың қауіптілігін түсіндіру маңызды. Мұндай ұсыныстар түскен жағдайда полицияға жүгіну қажет. Бұл – кибербуллингпен теңестіруге болмайтын дербес қылмыстық құқық бұзушылық.

Ата-аналар бұл екі баптың нөмірі бірдей болғанымен, әртүрлі кодекстерге жататынын және әртүрлі әрекеттер үшін жауаптылық көздейтінін білуі маңызды.

Бап	Баланы қорғаумен және ата-аналардың іс-әрекеттерімен байланысы
ҚР ӘҚБтК 127-1-бабы – құқыққа қайшы әрекеттер туралы хабарламау	Осы бап бойынша құқық қорғау органдарына хабарлау міндеті заңда көзделген жағдайларда білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау салаларының қызметкерлеріне жүктеледі. Ата-аналар балаға қатысты құқық бұзушылықтар туралы мамандар мен полицияға дер кезінде хабарлауы маңызды.

Жалпы қорытынды. Отбасында «Заң және тәртіп» құндылығы баланың қадір-қасиетін құрметтеу, жәбірлеуге жол бермеу және оның құқықтарын дер кезінде қорғау арқылы көрініс табады. Ата-аналар баланың жазаланудан қорықпай, өзіне төнген қауіп-қатерлер туралы ашық айта алуы үшін онымен сенімді қарым-қатынас орнатуы және интернет кеңістігіндегі әрекеттер үшін де жауаптылық көзделетінін түсіндіруі маңызды.

2. «Менің цифрлық ізім» жаттығуы (7 мин)

Педагог: Біз күнделікті интернетті пайдаланған кезде әртүрлі әрекеттер жасаймыз, ақпарат іздейміз, пікір қалдырамыз, сурет немесе бейне жариялаймыз, әлеуметтік желілерде сөйлесеміз.

Көп жағдайда бұл әрекеттердің барлығы цифрлық із қалдыратыны туралы ойлана бермейміз.

Цифрлық із - адамның интернеттегі әрекеттері туралы сақталатын ақпарат жиынтығы.

Кейбір ақпаратты өшіруге болады деп ойлағанымызбен, оның көшірмелері немесе іздері желіде сақталып қалуы мүмкін.

Сондықтан жоғары сынып оқушылары үшін интернеттегі әр әрекеттің салдарын түсіну маңызды.

Қатысушыларға нұсқаулық

Балаңыздың цифрлық өмірін елестетіп көріңіз. Оның интернетте қалдыруы мүмкін ақпарат түрлерін атаңыз.

Педагог жауаптарды флипчартқа жазып отырады.

Талқылау

Педагог: Жасөспірім интернетте қандай цифрлық із қалдыруы мүмкін?

Қатысушылардың жауаптары тыңдалады.

Талқылауды толықтыру

Педагог қажет болған жағдайда келесі мысалдарды келтіреді:

- әлеуметтік желідегі жарияланымдар;
- фотосуреттер мен бейнематериалдар;
- пікірлер мен комментарийлер;
- стористер;
- лайктар мен репосттар;
- онлайн чаттардағы жазбалар;
- іздеу тарихы;
- түрлі платформалардағы аккаунттар.

Шағын тапсырма

Педагог: Төмендегі әрекеттердің қайсысы бірнеше жылдан кейін де адамның беделіне әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз?

- әлеуметтік желідегі жазба;
- эмоциямен жазылған пікір;
- бейтаныс адаммен хат алмасу;
- жарияланған фото немесе видео;
- біреуді келемеждейтін жазба;
- жалған ақпарат тарату.

Қатысушылар пікірлерін білдіреді.

Қорытынды: Цифрлық із адамның интернеттегі әрекеттерінен қалыптасады. Кейде бір сәттік шешім ұзақ уақыт сақталып, болашақтағы

мүмкіндіктерге әсер етуі мүмкін. Сондықтан жоғары сынып оқушылары үшін цифрлық ортада жауапкершілікпен әрекет ету маңызды.

3. «Бүгінгі әрекет ертең неге әсер етеді?» талқылауы (8 мин)

Педагог: Жоғары сынып оқушылары жақын арада маңызды шешімдер қабылдайды, мамандық таңдайды, жоғары оқу орнына түседі, түрлі жобалар мен бағдарламаларға қатысады. Осындай кезеңде олардың цифрлық беделі де маңызды рөл атқара бастайды. Кейде жасөспірімдер интернеттегі әрекеттерінің салдары туралы ойланбауы мүмкін. Сондықтан қазір бірнеше жағдайға назар аударып көрейік.

Тапсырма «Салдарын болжа»

Педагог: Мен бірнеше жағдайды оқимын. Сіздердің міндеттеріңіз - бұл әрекеттердің болашақта қандай салдары болуы мүмкін екенін айту.

Жағдай 1

Жасөспірім ашумен сыныптасы туралы жағымсыз пікір жариялады.

Жағдай 2

Жасөспірім әлеуметтік желіге көпшілікке арналған күмәнді фото немесе видео жүктеді.

Жағдай 3

Жасөспірім ақпараттың шынайылығын тексермей, оны өзгелерге таратып жіберді.

Жағдай 4

Жасөспірім өзінің жетістіктері, жобалары мен қоғамдық белсенділігі туралы ақпарат жариялап отырады.

Талқылау

Педагог: Қай әрекеттер болашақта қосымша мүмкіндіктер ашуы мүмкін? Қай әрекеттер керісінше қиындықтар туғызуы мүмкін? Неліктен?

Қатысушылар пікір алмасады.

Қосымша сұрақ

Педагог: Сіздің ойыңызша, цифрлық бедел жоғары оқу орнына түсуге, грант жеңіп алуға немесе болашақ мамандыққа әсер етуі мүмкін бе? Неліктен?

Қорытынды: Бүгінгі цифрлық әрекеттер ертеңгі мүмкіндіктерге әсер етуі мүмкін. Сондықтан жоғары сынып оқушылары үшін интернетті пайдалану мәдениеті, жауапкершілік және саналы таңдау жасау ерекше маңызды.

4. «Цифрлық бедел және жеке жауапкершілік» ақпараттық бөлімі (10 мин)

Педагог: Жоғары сынып жасында жасөспірімдер өз пікірін ашық білдіріп, түрлі цифрлық платформаларды белсенді қолданады. Олар

әлеуметтік желілерде контент жариялайды, пікір қалдырады, жаңа адамдармен танысады және түрлі онлайн қауымдастықтарға қатысады. Сондықтан бұл кезеңде қауіпсіздікпен қатар жауапкершілік туралы айту өте маңызды. Интернеттегі әрбір әрекет адамның беделіне, қарым-қатынасына және болашақ мүмкіндіктеріне әсер етуі мүмкін.

1-СЛАЙД

ЦИФРЛЫҚ БЕДЕЛ – АДАМНЫҢ ЦИФРЛЫҚ БЕЙНЕСІ

Бүгінгі таңда адам туралы алғашқы әсер тек жеке кездесуде ғана қалыптаспайды. Көп жағдайда адамдар бір-бірі туралы ақпаратты интернет арқылы алады.

Цифрлық бедел – адамның интернеттегі әрекеттері негізінде қалыптасатын қоғамдық бейнесі.

Оған мыналар әсер етеді:

- жарияланған жазбалар
- фотосуреттер мен бейнематериалдар
- пікірлер мен комментарийлер
- әлеуметтік желідегі қарым-қатынас мәдениеті
- онлайн ортадағы белсенділігі

ТАЛҚЫЛАУҒА СУРАҚ: Сіздің ойыңызша, адамның интернеттегі мінез-құлқы оның тұлғасы туралы қандай ақпарат бере алады?

2-СЛАЙД

ЦИФРЛЫҚ ІЗ БОЛАШАҚҚА ӘСЕР ЕТЕ МЕ?

Интернетке жарияланған ақпарат ұзақ уақыт сақталуы мүмкін. Кейде өшірілген материалдардың көшірмелері басқа пайдаланушыларда немесе платформаларда қалып қояды.

Сондықтан жоғары сынып оқушылары жариялаған әр ақпараттың салдары болуы мүмкін екенін түсінуі қажет.

Цифрлық із:

- жоғары оқу орнына түсу кезінде;
- шәкіртақы немесе грант бағдарлымына қатысқанда;
- жұмысқа орналасқанда;
- қоғамдық жобаларға қатысқанда маңызды рөл атқаруы мүмкін.

ЕСТЕ САҚТАЙЫҚ! Интернетке жарияламас бұрын: "Мен бұл ақпаратты бірнеше жылдан кейін де көрсетуге дайынмын ба?" деген сұрақты қойған жөн.

3-СЛАЙД

ОНЛАЙН АЛАЯҚТЫҚ ЖӘНЕ МАНИПУЛЯЦИЯ

Жоғары сынып оқушылары интернетте жиі кездесетін алаяқтық әрекеттердің нысанасына айналуы мүмкін.

Себебі олар:

- жұмыс іздей бастайды;
- қосымша табыс табуға қызығады;
- түрлі онлайн қызметтерді пайдаланады;
- банк карталарын қолдана бастайды.

ЖАЛҒАН ЖҰМЫС ҰСЫНЫСТАРЫ

ОҢАЙ ТАБЫС ТАБУҒА ШАҚЫРУ

ФИШИНГТІК СІЛТЕМЕЛЕР

ЖАЛҒАН САЙТТАР

ЖЕКЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ СУРАУ

АККАУНТТАРДЫ БУЗЫП АЛУ ӘРЕКЕТТЕРІ

Алаяқтар көбіне адамның сеніміне кіруге немесе тез шешім қабылдатуға тырысады. Сондықтан кез келген ұсынысты мұқият тексеру маңызды.

4-СЛАЙД

ИНТЕРНЕТТЕГІ ӘРЕКЕТТЕРҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІК

Кейбір жасөспірімдер интернет кеңістігін шынайы өмірден бөлек әлем деп қабылдауы мүмкін. Алайда цифрлық ортадағы әрекеттер үшін де жауапкершілік қарастырылған.

Мысалы:

- басқа адамды қорлау;
- жалған ақпарат тарату;
- бөтен адамның фотосын рұқсатсыз жариялау;
- кибербуллингке қатысу;
- заңсыз контент тарату.

басқа адамдардың құқығына зиян келтіруі мүмкін.

Сондықтан жасөспірімдерге тек қауіпсіздік ережелерін ғана емес, цифрлық ортадағы құқықтар мен жауапкершілікті де түсіндіру маңызды.

Қорытынды: Цифрлық қауіпсіздік тек қауіпті жағдайлардан сақтану емес. Ол - саналы таңдау жасау, өз әрекеттерінің салдарын түсіну және интернетте жауапкершілікпен әрекет ету. Жасөспірімнің цифрлық мәдениеті ең алдымен отбасында қалыптасады. Сондықтан ата-ананың қолдауы, сенімі және ашық әңгімесі бұл үдерісте ерекше маңызды.

5. «Тәуекелді бағалай аламын ба?» топтық жұмысы (10 мин)

Педагог: Жоғары сынып оқушылары ересек өмірге қадам басуға дайындалып жатыр. Олар күн сайын түрлі шешімдер қабылдайды: ақпарат жариялау, жаңа таныстық орнату, қаржылық ұсыныстарға жауап беру, түрлі онлайн қауымдастықтарға қатысу және өз пікірін білдіру. Алайда кез келген

шешімнің белгілі бір салдары болады. Сондықтан цифрлық ортада тәуекелдерді алдын ала бағалай білу маңызды. Қазір бірнеше өмірлік жағдайды талдап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бір жағдаят ұсынылады.

Тапсырма:

1. Қандай тәуекелдерді байқадыңыз?
2. Қандай салдар туындауы мүмкін?
3. Жасөспірім қандай шешім қабылдауы керек?
4. Ата-ана қандай қолдау көрсете алады?

Талқылауға 4-5 минут уақыт беріледі. Содан кейін әр топ өз қорытындысын ұсынады.

1-топ. «Жеңіл табыс»

17 жастағы Әлиге әлеуметтік желі арқылы хабарлама келеді. Онда карапайым әрекеттер үшін жоғары табыс ұсынылады: ақша аудару, банктік карталарды пайдалану және аккаунттарды тіркеу. Ұсынысты жасаған адамдар бұл жұмыстың заңды әрі қауіпсіз екенін айтады. Әли қосымша табыс табу мүмкіндігіне қызығушылық танытады.

Талқылау сұрақтары:

- Бұл жағдайда қандай қауіптер бар?
- Мұндай ұсыныстар неге күмән тудыруы керек?
- Қандай құқықтық салдар болуы мүмкін?
- Ата-ана бұл мәселені қалай талқылай алады?

2-топ. «Бір жарияланымның бағасы»

11-сынып оқушысы Айдана әлеуметтік желіге эмоцияға беріліп жазба жариялайды. Бірнеше сағат ішінде жазба кеңінен таралып кетеді. Кейін ол бұл жазбаның болашақта өзіне кері әсер етуі мүмкін екенін түсінеді. Алайда жарияланған ақпараттың көшірмелері басқа парақшаларда сақталып қалған.

Талқылау сұрақтары:

- Бұл жағдай қандай тәуекелдерге әкелуі мүмкін?
- Цифрлық іздің ерекшелігі неде?
- Болашақта қандай қиындықтар туындауы мүмкін?
- Мұндай жағдайдың алдын алу үшін не істеуге болады?

3-топ. «Топтың қысымы»

17 жастағы Нұрсұлтан достарымен ортақ чатта сөйлеседі. Чаттағы қатысушылардың бірі басқа оқушыны келемеждеп, оның суреттерін тарата бастайды. Кейбіреулер бұл әрекетті қолдайды. Нұрсұлтан бұл дұрыс емес екенін түсінеді, бірақ қарсы пікір айтуға батылы жетпейді.

Талқылау сұрақтары:

- Бұл жағдайда қандай қауіп бар?
- Нұрсұлтан қандай сезімде болуы мүмкін?
- Құрдастар қысымы неге күшті әсер етеді?
- Ата-ана баласына өз ұстанымын сақтауға қалай көмектесе алады?

Талқылау

Әр топ өз қорытындысын ұсынады. Педагог жауаптарды толықтырады және барлық жағдайларда негізгі мәселе қауіпсіздік қана емес, жеке жауапкершілік пен саналы таңдау екенін атап өтеді.

Қорытынды: Цифрлық ортада қабылданған әр шешім белгілі бір салдарға әкелуі мүмкін. Жасөспірім үшін қауіпсіздік ережелерін білу ғана емес, өз әрекеттерінің нәтижесін алдын ала бағалай білу де маңызды. Саналы таңдау жасау дағдысы жасөспірімнің цифрлық ортада да, болашақ өмірінде де жауапты азамат болып қалыптасуына көмектеседі.

6. «Сенім мен жауапкершілік арасындағы тепе-теңдік» практикумы (8 мин)

Педагог: Жоғары сынып оқушылары өзін ересек адам ретінде сезіне бастайды. Олар өз шешімдерін қабылдағысы келеді, жеке кеңістігін қорғауға тырысады және тәуелсіз болуға ұмтылады. Ал ата-аналар баласының қауіпсіздігіне алаңдайды, кейде бақылауды күшейткісі келеді. Осындай жағдайда түсініспеушіліктер туындауы мүмкін. Сондықтан ата-ана мен жасөспірім арасында сенім мен жауапкершілікке негізделген қарым-қатынас қалыптастыру маңызды. Қазір бірнеше жағдаятты талқылап көрейік.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар жұптарға бөлінеді. Әр жұпқа жағдаят жазылған карточка беріледі.

Тапсырма:

- жасөспірімнің ұстанымын түсінуге тырысу;
- ата-ананың алаңдаушылығын анықтау;
- екі тарапқа да қолайлы шешім ұсыну.

Талқылау

Жұптар өз ойларымен бөліседі. Педагог жауаптарды толықтырып, флипчартқа тиімді қарым-қатынасқа көмектесетін сөз тіркестерін жазады.

Мысалы:

«Сенің пікіріңді түсінгім келеді».

«Осы жағдайдың салдары қандай болуы мүмкін деп ойлайсың?»

«Бұл шешім болашаққа қалай әсер етуі мүмкін?»

«Мен саған сенемін, бірақ бірге ойланып көрейік».

«Сенің таңдауың маңызды, алайда оның жауапкершілігі де бар».

«Қиындық туындаса, мен әрқашан қолдауға дайынмын».

Қорытынды: Жоғары сынып оқушылары үшін сенім мен құрмет өте маңызды. Ата-ана бақылаушы емес, бағыт беруші әрі қолдаушы рөлін атқарғанда, жасөспірім маңызды мәселелерді ашық талқылауға және жауапты шешім қабылдауға көбірек дайын болады.

7. «Отбасылық цифрлық келісім» жаттығуы» (5 мин)

Педагог: Жоғары сынып оқушылары үшін сенім ерекше маңызды. Дегенмен сенім жауапкершілікпен қатар жүруі керек. Отбасында цифрлық ортаға қатысты ортақ қағидалардың болуы ата-ана мен жасөспірім арасындағы өзара түсіністікті нығайтады, дау-дамайдың алдын алады және қауіпсіз мінез-құлық қалыптастыруға көмектеседі. Бүгін біз отбасыңызға арналған цифрлық келісімнің негізгі қағидаларын анықтап көреміз.

Тапсырма «Біздің отбасымыздың цифрлық келісімі»

Қатысушыларға нұсқаулық

Параққа отбасыңыз үшін маңызды деп санайтын 5 ережені жазыңыз. Ережелер тек жасөспірімге ғана емес, ата-аналарға да қатысты болуы керек. *Тапсырманы орындауға 2-3 минут уақыт беріледі.*

Талқылау

Педагог: Отбасылық келісімде қандай қағидалар болуы мүмкін? Қатысушылар өз ұсыныстарымен бөліседі. Педагог жауаптарды толықтырады.

Отбасылық цифрлық келісімнің үлгісі

Мен, жасөспірім:

- Интернетте өз әрекеттерім үшін жауапкершілік аламын.
- Жеке мәліметтерімді бөгде адамдарға бермеймін.
- Күмәнді сілтемелер мен ұсыныстарға сақтықпен қараймын.
- Басқа адамдардың ар-намысы мен жеке кеңістігін құрметтеймін.
- Қиын жағдай туындаса, ата-анамнан немесе сенімді ересектерден көмек сұраймын.
- Интернетке жариялайтын ақпараттың болашаққа әсерін ойлаймын.

Мен, ата-ана:

- Баламның пікірін тыңдаймын және құрметтеймін.
- Қауіпсіздік мәселелерін қорқыту арқылы емес, түсіндіру арқылы талқылаймын.
- Баламның цифрлық өміріне қызығушылық танытамын.
- Қиын жағдайда қолдау көрсетуге дайын боламын.
- Сенім мен жауапкершілікке негізделген қарым-қатынас құруға тырысамын.
- Өзім де цифрлық мәдениет ережелерін сақтауға үлгі боламын.

Қорытынды: Отбасылық цифрлық келісім бақылау құралы емес. Ол отбасы мүшелерінің өзара сеніміне, жауапкершілігіне және қауіпсіз қарым-қатынасына негізделген ортақ қағида болып табылады.

8. Қорытынды. «Бүгін мен нені өзгерте аламын?» (5 мин)

8. ҚОРЫТЫНДЫ. РЕФЛЕКСИЯ.

«БАЛАМНЫҢ БОЛАШАҒЫНА АЙТҚЫМ КЕЛЕТІН МАҢЫЗДЫ СӨЗ»

Бүгін біз цифрлық әлемдегі мүмкіндіктер мен тәуекелдер, жауапкершілік және сенім туралы көп ойландық. Әр ата-ана баласының болашағы үшін ең жақсысын қалайды. Ең бастысы – баламызға сенім артып, бағыт беріп, қолдау көрсету.

ТАПСЫРМА: Параққа баламның болашағына қатысты сіз үшін ең маңызды бір ойды, тілекті немесе қағиданы жазыңыз. Бұл сөздер сіздің отбасылық ұстанымыңыздың негізі бола алады.

БАЛАМНЫҢ БОЛАШАҒЫНА АЙТҚЫМ КЕЛЕТІН МАҢЫЗДЫ СӨЗ:

Қалаған ата-ана өз жазбасын дауыстап оқи алады.

БАЛАҒЫЗДЫҢ ЕҢ ҮЗДІК ҚОРҒАНЫСЫ – СІЗДІҢ СЕНІМІҢІЗ, ТҮСІНІСІҢІЗ ЖӘНЕ ҚОЛДАУЫҢЫЗ!

Болашақ – бұл біз бүгін жасайтын таңдаулардың нәтижесі. Балаңыздың болашағы жарқын болсын!

БҮГІНГІ САБАҚТЫҢ НЕГІЗГІ ТҮЙІНІ

Бүгінгі цифрлық әрекеттер ертеңгі мүмкіндіктерге әсер етеді.

Цифрлық қауіпсіздік – тек қауіптен сақтану емес, жауапкершілікпен әрекет ету.

Сенім мен ашық диалог – ең тиімді қорғаныс және қолдау көзі.

Ортақ ережелер мен келісім – отбасыда үйлесімділікті және өзара түсіністікті нығайтады.

Жауапкершілік, саналы таңдау және цифрлық мәдениет – табысты болашақтың негізі.

ЕСТЕ САҚТАЙЫҚ!

Балаңызға ең үлкен мүмкіндік – бұл сеніміңіз, қолдауыңыз және бірге дұрыс шешім қабылдау дағдысын дамыту.

Бүгінгі сөздеріңіз – ертеңгі сенімді болашақтың негізі!

3.5. «ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕСТРУКТИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ»

Сабақтың мақсаты: Отбасындағы қолдау мен сенімді қарым-қатынас арқылы ата-аналардың жасөспірімдердің деструктивті мінез-құлқының алдын алу дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың жасөспірімдердің деструктивті мінез-құлқының себептері мен белгілері туралы түсініктерін кеңейту.
2. Қиын өмірлік жағдайларда жасөспіріммен сындарлы қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.

3. Жасөспірімнің қауіпті мінез-құлық түрлеріне тартылу қаупін төмендететін жағдайларды жасауға ата-аналардың дайындығын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар жасөспірімдердің деструктивті мінез-құلقىның ерте белгілерін анықтай алады;
- Отбасында қауіпті мінез-құлықтың алдын алудың тәжірибелік тәсілдерімен танысады;
- Дағдарыстық жағдайларда жасөспіріммен қарым-қатынас жасаудың қолдаушы жолдарын меңгереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: жауапкершілік, құрмет, қамқорлық, сенім, саналылық, қауіпсіздік, өзара түсіністік, отбасылық құндылықтар.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «Деструктивті мінез-құлықтың алдын алу неліктен отбасынан басталады?»
2. «Өзіміздің жасөспірім кезімізді еске түсірейік» жаттығуы
3. «Жасөспірімді қауіпті мінез-құлыққа не итермелеуі мүмкін?» ми шабуылы
4. Ақпараттық бөлім
5. Карточкалармен топтық жұмысы
6. «Ата-аналар қонақ бөлмесі: сұрақтар мен шешімдер» жаттығуы
7. Қорытынды. Рефлексия.

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, жағдаяттар жазылған карточкалар, маркерлер, стикерлер, ата-аналарға арналған жадынамалар, рефлексия карточкалары, үлестірмелі материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут.

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Өткізу барысы

1. Тақырыптың өзектілігі. «Деструктивті мінез-құлықтың алдын алу неліктен отбасынан басталады?»

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бүгін біз көптеген отбасыларды толғандыратын маңызды тақырыптардың бірі - жасөспірімдердің деструктивті мінез-құلقىның алдын алу туралы әңгімелесеміз.

Жасөспірімдік кезең - өзін іздеу, дербестікке ұмтылу және эмоциялық тұрақсыздық байқалатын ерекше кезең. Дәл осы уақытта бала қатарластарының теріс ықпалына, интернеттегі қауіптерге, түрлі

жанжалдарға, эмоциялық күйзелістерге және шешім қабылдаудағы қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Деструктивті мінез-құлық деп жасөспірімнің өзіне немесе айналасындағы адамдарға зиян келтіруі мүмкін әрекеттерді айтамыз. Оған агрессивті мінез-құлық, қауіпті ойын-сауық түрлері, психоактивті заттарды қолдану, құқыққа қайшы әрекеттерге араласу, өзіне зиян келтіру, интернетке тәуелділік және басқа да қауіпті мінез-құлық түрлері жатады.

«Заң және тәртіп» құндылығы аясында деструктивті мінез-құлықтың алдын алу жасөспірімнің бойында заңға, өзге адамдардың құқықтарына құрметпен қарауды және өз іс-әрекеттерінің салдары үшін жауапкершілікті қалыптастыруды көздейді. Ата-аналардың азаматтық жауапкершілігі жеке үлгі көрсету, зорлық-зомбылық пен құқыққа қайшы әрекеттерге жол бермеу, баланың мінез-құлқындағы алаңдатарлық өзгерістерге дер кезінде назар аударып, тиісті шаралар қабылдау арқылы көрініс табады. Жасөспірімді жағымсыз ықпалға қарсы тұруға, жанжалдарды бейбіт жолмен шешуге және көмекке жүгінуге үйрету маңызды.

Көп жағдайда ата-аналар мәселені ол күрделі сипат алған кезде ғана байқайды. Алайда көптеген қауіптердің алдын баламен сенімді қарым-қатынас орнату, оған мұқият болу және дер кезінде қолдау көрсету арқылы алуға болады.

Әңгімемізді бастамас бұрын сіздерге бір қарапайым, бірақ маңызды сұраққа жауап беруді ұсынамын:

Жасөспірімге қауіпті жағдайлардан аулақ болып, дұрыс шешім қабылдауға қандай қасиеттер көмектеседі?

Ата-аналардың ықтимал жауаптары: өзіне сенімділік, жауапкершілік, сыни ойлау, «жоқ» деп айта білу, өзін құрметтеу, ата-анасына сенім арту, қажет кезде көмек сұрай білу.

Рақмет! Осы жауаптардың өзінде бүгінгі әңгімеміздің негізгі бағыты көрініс тапты. Әрбір ата-ана баласының жанында жай ғана бақылаушы емес, оған сүйіспеншілікпен, қамқорлықпен және түсіністікпен қарайтын жақын адам болғысы келеді. Бүгінгі кездесуіміз дәл осы мәселелерге арналады.

Педагогтің қорытындысы:

Сіздер атаған қасиеттердің барлығы жасөспірімді түрлі қауіп-қатерден қорғайтын маңызды қорғаныс факторлары болып табылады. Олар баланың қауіпсіз шешім қабылдауына, қысымға қарсы тұруына және қауіпті жағдайлардан аулақ болуына көмектеседі.

2. «Жасөспірім неліктен бұлай әрекет етеді?» жаттығуы

Педагог: Әрқайсымыз бір кездері жасөспірім болдық. Сол кезеңді еске түсіріп көрейік.

Жасөспірімдік шақ тек қуанышты сәттермен ғана емес, сонымен қатар түрлі уайымдармен, өзін іздеумен, айналасындағылардың түсінуі мен қабылдауына деген қажеттілікпен де байланысты.

Ойланып көріңіз:

«Жасөспірім кезіңізде қандай сезімдер, қиындықтар немесе уайымдар сізді жиі мазалайтын?»

Қатысушыларға нұсқаулық:

- 1-2 стикер алыңыз.
- Жасөспірім кезіңізде сіз үшін маңызды болған бір жағдайды, уайымды немесе сезімді жазыңыз.
- Стикерді флипчартқа орналастырыңыз.

Орындау уақыты: 3-4 минут.

Жаттығу аяқталғаннан кейін педагог қатысушылардың жауаптарын оқиды.

Мысалы:

- Үлкендер мені түсінбейтін сияқты көрінетін.
- Қатарластарымның арасында қабылданғым келетін.
- Қателесуден қорқатынмын.
- Өз бетімше әрекет ете алатынымды дәлелдегім келетін.
- Сыртқы келбетіме байланысты уайымдайтынмын.
- Көмек сұрайтын адамды таба алмайтынмын.
- Қабылданбай қалудан қорқатынмын.
- Басқалардан ерекшеленбеуге тырысатынмын.

Талқылау

Педагог сұрақ қояды:

«Осындай сезімдер мен уайымдар жасөспірімнің әрекеттері мен мінез-құлқына әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз ба?»

Ата-аналар өз пікірлерін білдіреді.

3. Ми шабуылы «Жасөспірімді қауіпті мінез-құлыққа не итермелеуі мүмкін?»

Педагог: Сіздің ойыңызша, қандай факторлар жасөспірімнің қауіпті немесе деструктивті мінез-құлық көрсетуіне себеп болуы мүмкін?

ЖАСӨСПІРІМДІ ҚАУІПТІ НЕМЕСЕ ДЕСТРУКТИВТІ МИНЕЗ-ҚҰЛЫҚҚА ИТЕРМЕЛЕУІ МҮМКІН ФАКТОРЛАР

Педагогтің қорытындысы: Әдетте қауіпті мінез-құлық бір ғана себептің салдарынан туындамайды. Көп жағдайда ол бірнеше фактордың қатар әсер етуінің нәтижесі болып табылады. Сондықтан отбасының дер кезінде көрсеткен қолдауы ерекше маңызды.

4. Ақпараттық блок

Педагог: «Жасөспірімдердің деструктивті мінез-құлқына не жатады?»

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕСТРУКТИВТІ МИНЕЗ-ҚҰЛЫҚҚА НЕ ЖАТАДЫ?

- АГРЕССИВТІ МИНЕЗ-ҚҰЛЫҚ
- ТӨБЕЛЕСКЕ ҚАТЫСУ
- БУЛЛИНГ ЖӘНЕ КИБЕРБУЛЛИНГ
- АЛКОГОЛЬ, ТЕМЕКІ ЖӘНЕ ПСИХОАКТИВТІ ЗАТТАРДЫ ҚОЛДАНУ
- ҚҰҚЫҚҚА ҚАЙШЫ ӘРЕКЕТТЕРГЕ ҚАТЫСУ
- ӨЗІНЕ ЗИЯН КЕЛТІРУ ӘРЕКЕТТЕРІ
- ҚАУІПТІ ИНТЕРНЕТ-ЧЕЛЛЕНДЖДЕРГЕ ҚАТЫСУ
- ҚҰМАР ОЙЫНДАР МЕН БӘС ТІГУ
- ҮЙДЕН КЕТПІ ҚАЛУ
- ҚАУІПТІ ОРТА НЕМЕСЕ ЖАҒЫМСЫЗ ТОППЕН АРАЛАСУ

ДЕСТРУКТИВТІ МИНЕЗ-ҚҰЛЫҚ
Жасөспірімге өзіне, айналасындағы адамдарға және қоршаған ортаға зиян келтіруі мүмкін, сондықтан оның алдын алу және уақытылы анықтау өте маңызды!

ЕСКЕРУСІЗ ҚАЛДЫРУҒА БОЛМАЙТЫН ДАБЫЛ БЕЛГІЛЕРІ

ЭМОЦИЯЛЫҚ БЕЛГІЛЕР

- тұрақты тітіркенгіштік
- кенеттен көңіл-күйдің өзгеруі
- мазасыздық, уайымның күшеюі
- эмоционалдық тұйықталу
- ештеңеге қызығушылықтың болмауы

МИНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҚ БЕЛГІЛЕР

- қарым-қатынастағы күрт өзгерістер
- жиі жанжалдар
- оқшаулану, жалғыз қалуы қалау
- бұрынғы қызығушылықтардан бас тарту
- тәуекелді әрекеттерге бару

ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛГІЛЕР

- сабақтан жиі қалу, үлгерімінің төмендеуі
- жақындарымен қарым-қатынастың нашарлауы
- тәртіп бұзушылықтар
- теріс ортаға немесе зиянды топқа ену

ЕРЕКШЕ ДАБЫЛ БЕЛГІЛЕРІ

- өмірге деген құлшыныстың жоғалуы
- үмітсіздік туралы сөздер айту
- өзіне зиян келтіру немесе өз-өзіне қол жұмсау қаупі
- өзіне немесе өзгелерге агрессия көрсету
- көңілді заттарды (бір кезде қымбат болған) тарту, жою

Педагогтің қорытындысы:

Жасөспірімнің мінез-құлқындағы бір реттік жағдайға емес, оның мінез-құлқында байқалатын тұрақты өзгерістерге назар аудару маңызды.

ЖАСӨСПІРІМДІ ҚОРҒАУ ФАКТОРЛАРЫ

— ҚАУІПТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАН САҚТАЙТЫН НЕГІЗГІ ҚОЛДАУ ТҮРЛЕРІ —

1. ОТБАСЫНДАҒЫ СЕНІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС Жасөспірім өзін түсінетінін, оған сенетінін және қандай жағдайда болса да қабылдайтынын сезгенде, ол өз сезімдерімен бөліседі және қиындықтарды ақылдасып шешуге тырысады.	2. АТА-АНАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ҚОЛДАУЫ Жылы сөз, көңіл бөлу және қолдау жасөспірімге күйзелісті жеңуге, өзіне деген сенімділікті сақтауға және қауіпсіз сезінуге көмектеседі.	3. ОҢАЙ АРАЛАСАТЫН ДОСТАР ШЕҢБЕРІ Қолдайтын және рухтандыратын достар мен ортаның болуы қауіпті мінез-құлық пен теріс топтардың ықпал ету қаупін азайтады.
4. ПАЙДАЛЫ ІСПЕН АЙНАЛЫСУ Хобби, спорт, шығармашылық және волонтерлік қызмет жасөспірімге өзін-өзі дамытуға, табысқа жетуге, қуаныш пен мақтаныш сезімін сезінуге, қауіпті мінез-құлықтан алшақ болуға көмектеседі.	5. ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ Өз эмоцияларын басқару, қиындықтарды жеңу, шешім қабылдау және мақсат қою дағдылары жасөспірімге тұрмыстық қиындықтарды жеңіл еңсеруге көмектеседі.	6. ҚАЖЕТ КЕЗДЕ КӨМЕК СҰРАУ МҮМКІНДІГІ Жасөспірімнің арқашан ата-анасына, мұғаліміне, психологқа немесе басқа да мамандарға жүгіне алатынын білуі өте маңызды. Бұл – қолдау алуға және қиын жағдайдан шығуға жол ашады.

 Қолдау, түсіністік және махаббат қасында болғанда, жасөспірім өзін сенімді сезінеді, саналы таңдау жасайды және қауіпсіз болашақ құрады!

Педагогтің қорытындысы: Ата-ана мен жасөспірім арасындағы эмоциялық байланыс неғұрлым берік болса, баланың қауіпті мінез-құлық түрлеріне тартылу ықтималдығы соғұрлым төмен болады.

5. Карточкалармен топтық жұмыс

«Жасөспірімді қалай қолдауға болады?» жаттығуы

Мақсаты: Қиын жағдайларда сындарлы әрекет ету дағдыларын дамыту.

Қатысушыларға нұсқаулық:

Қатысушылар 3-4 адамнан тұратын топтарға бірігеді. Әр топқа жағдаят сипатталған карточка беріледі.

Топтарға арналған тапсырма:

1. Жасөспірімнің қандай сезімде болуы мүмкін екенін анықтау.
2. Оның мінез-құлқының ықтимал себептерін анықтау.
3. Ата-ананың қолдау көрсететін реакциясын ұсыну.

5-6 минуттан кейін топтар талқылау нәтижелерін ұсынады.

Жағдаяттардың үлгілері:

1-жағдаят. Жасөспірім ашушаң бола бастады, өз өмірі туралы айтуды қойды және уақытының көп бөлігін телефонмен өткізеді.

2-жағдаят. Ата-анасы жасөспірімнің өздеріне күмән тудыратын ортамен араласа бастағанын білді.

3-жағдаят. Жасөспірім жиі: «Мені ешкім түсінбейді» дейді.

4-жағдаят. Жасөспірім сабақтан жиі қалып, оқуға деген қызығушылығын жоғалтты.

5-жағдаят. Жасөспірім қатарластары тарапынан қатты қысым көріп жүргенін мойындады.

ЖАСӨСПІРІММЕН СӨЙЛЕСУ АЛГОРИТМІ

Өзара түсіністікке қол жеткізу және жасөспірімнің өзін тыңдалғандай сезінуі үшін қалай сөйлесу керек

1

ТИІСТІ УАҚЫТ ПЕН ОРЫН ТАҢДАҢЫЗ
Ешкім кедергі келтірмейтін уақыт пен орынды таңдаңыз.
Жасөспірім өзін қауіпсіз әрі жайлы сезінуі керек.

2

ЗЕЙІН ҚОЙЫП ТЫҢДАҢЫЗ
Жасөспірімге өз ойын еркін айтуға мүмкіндік беріңіз.
Сөзін бөлмей, бағаламай тыңдаңыз.

3

ТҮСІНІСТІК ТАНЫТЫП, ҚОЛДАУ КӨРСЕТІҢІЗ
Оның сезімдерін түсінетінін білдіріңіз.
Келіспесеніз де, оның жанында екеніңізді білдіріңіз.

4

АШЫҚ СҰРАҚТАР ҚОЙҢЫЗ
Жасөспірімнің ойы мен сезімін тереңірек түсіну үшін ашық сұрақтар қойыңыз.
Мысалы: «Сен бұл туралы қалай ойлайсың?», «Саған ең қиыны не болды?», «Бұл жағдай саған қалай әсер етті?»

5

ӨЗ ОЙЫҢЫЗБЕН САБЫРЛЫ ТҮРДЕ БӨЛІСІҢІЗ
Өз сезімдеріңіз бен алаңдаушылығыңызды сабырлы түрде жеткізіңіз.
Мысалы: «Мен алаңдап жүрмін, себебі...», «Мен үшін бұл маңызды...»

6

ШЕШІМДІ БІРГЕ ІЗДЕҢІЗ
Мәселенің шешімін бірге талқылаңыз.
Оның пікірін құрметтеп, ескеріңіз.

7

БАЙЛАНЫСТЫ САҚТАП, ҚОЛДАУ КӨРСЕТІҢІЗ
Әрі қарай не істейтініңізді бірге талқылаңыз.
Қажет болған жағдайда әрқашан қолдау көрсетуге дайын екеніңізді білдіріңіз.

ТИІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ МАҢЫЗДЫ ҚАГИДАЛАРЫ

- ✓ Жасөспірімнің жеке тұлғасын құрметтеңіз.
- ✓ Сабыр сақтаңыз.
- ✓ Шынайы болыңыз.
- ✓ Құпиялылықты сақтаңыз.
- ✓ Жетістіктерін байқап, мадақтап отырыңыз.

НЕДЕН АУЛАҚ БОЛУ КЕРЕК

- ✗ Ұзақ ақыл айту мен морализаторлықтан.
- ✗ Сезімдерін жоққа шығарудан.
- ✗ Басқалармен салыстырудан.
- ✗ Қорқыту мен жазамен үркітуден.
- ✗ Жапсырма тағудан.

Мысалы:

- «Сен әрқашан...»
- «Сен ешқашан...»
- «Бұл бос сөз.»
- «Сен ештеңе түсінбейсің.»

СЕНІМ – САЛАУАТТЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ НЕГІЗІ!

Сөйлесіңіз, тыңдаңыз, қолдаңыз. Сонда жасөспірім өзін жалғыз сезінбейді және сізге әрдайым сенім арта алатынын біледі.

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірім көбіне алдымен тыңдап, түсінуге тырысатын, содан кейін ғана кеңес беретін ересек адамның көмегін қабылдауға бейім болады.

6. «Ата-аналар қонақ бөлмесі: сұрақтар мен шешімдер» жаттығуы

Педагог: Қазір сіздерге өз сұрақтарыңызды жасырын түрде қою мүмкіндігі беріледі.

Қатысушыларға нұсқаулық:

- Карточка алыңыз.
- Жасөспірімнің ата-анасы ретінде сізді алаңдататын бір сұрақты жазыңыз.

Сұрақтардың үлгілері:

- Егер жасөспірім ата-анасына сенуді қойса, не істеу керек?
- Агрессивті мінез-құлыққа қалай дұрыс әрекет ету керек?
- Қай кезде маманның көмегіне жүгіну қажет?

- Жасөспіріммен достары мен араласатын ортасы туралы қалай сөйлескен дұрыс?
- Интернеттегі қауіпті контентке қалай әрекет ету керек?

Педагог қатысушылардың сұрақтарын талқылауды ұйымдастырады.

Педагогтің қорытындысы: Қолдау білдіретін сөздер жасөспірімнің өзін қауіпсіз сезінуіне және қажет болған жағдайда ата-анасына жиі жүгінуіне көмектеседі.

Жасөспірімге төнетін сыртқы қауіп-қатерлер.

Қауіпті қалай анықтауға және баланы қорғауға болады?

Қауіпті ұсыныстар таныстардан, әлеуметтік желілер, ойын чаттары және қосымша жұмыс туралы хабарландырулар арқылы түсуі мүмкін. Олар көбінесе тартымды болып көрінеді: «жылдам табыс», «тегін байқап көр», «ақша аударуға көмектес», «бәс тігіп, ұтып ал». Ата-аналардың міндеті – жасөспірімді қауіп-қатерді байқауға және ол ұсынысқа келісіп қойған немесе қателік жіберген жағдайда да көмекке жүгінуге үйрету.

Қандай ұсыныстар күдік тудыруы тиіс

Қауіп-қатер	Жасөспірімді қалай тартуы мүмкін	Балаға нені түсіндіру маңызды
Есірткі қолдану	Белгісіз затты «көңіл күйді көтеру үшін», «босаңсу үшін» ұсынып, «бір рет қолдану қауіпсіз» деп сендіреді.	Белгісіз заттарды, таблеткалар мен сұйықтықтарды қабылдамау. Қысым көрсетілген жағдайда қауіпсіз жерге кетіп, ата-анасымен байланысу.
Есірткіге байланысты қылмыстарға тарту	Белгісіз орамаларды жеткізу, жасырын орындарға орналастыру, орындарды суретке түсіру немесе күмәнді арналарды жарнамалау үшін жоғары табыс уәде етеді.	«Курьер» деген атау жұмыстың заңдылығына кепілдік бермейді. Ішіндегі заттары белгісіз орамаларға, жасырын орындарға байланысты және жұмысты ата-анасынан жасыруды талап ететін тапсырмаларға келісуге болмайды.
Дропперлік	Банк картасын, шотқа қол жеткізу мүмкіндігін беру немесе өз шоты	Банк картасын, құпиясөздер мен растау кодтарын өзгелерге

	арқылы өзгенің ақшасын аудару үшін ақша ұсынады.	беруге, бейтаныс адамдардың нұсқауы бойынша ақша қабылдауға және аударуға болмайды.
Лудомания – құмар ойындарға тәуелділік	Спорттық бәс тігулер, онлайн-казино, «ұтылмайтын тәсілдер» және ұтылған ақшаны қайтарып алу туралы уәделер арқылы қызықтырады.	Бәс тігу сенімді табыс көзі болып табылмайды. Ұтылған ақшаны қайтарып алуға ұмтылу жаңа қаржылық шығындар мен қарыздарға әкелуі мүмкін.

Ішкі істер министрлігі жасөспірімдердің табыс табу желеуімен есірткі сатуға тартылу қаупі туралы, ал қаржы органдары олардың банк шоттарының алаяқтық схемаларда пайдаланылуы туралы ескертеді.

Қандай өзгерістерге назар аудару қажет?

Бір ғана белгі есірткі қолдануды немесе қылмысқа қатысуды дәлелдемейді. Өзгерістердің жиынтығына назар аударып, олардың себептерін анықтау және баламен сабырлы қарым-қатынасты сақтау маңызды.

Ата-аналар байқайтын өзгерістер	Нені анықтау қажет
Түсінікті табыс көзі болмаса да, ақша мен қымбат заттардың пайда болуы	Жасөспірім қайда жұмыс істейді, жұмыс берушісі кім, қандай тапсырмалар орындайды?
Жасөспірім өзгенің ақшасын қабылдап, бірден басқа шотқа аударды, біреуге банк картасын немесе қосымшаға кіру мүмкіндігін береді	Ол дропперлік схемаға тартылмаған ба?
Белгісіз орамалар, қаптамалар, геолокациялар мен орындарды суретке түсіруге қатысты тапсырмалар пайда болады	«Қосымша жұмыс» есірткі таратуға байланысты емес пе?
Қарыздар, жиі ақша сұрау, жасырын төлемдер, «ұтылған ақшаны қайтарып алу» туралы әңгімелер пайда болады	Бәс тігу әрекеттері және құмар ойынға бақылауды жоғалту белгілері жоқ па?
Ұйқысы, өзін қалай сезінуі, мектепке баруы, қарым-қатынасы және	Бала қандай қиындықтарды бастан кешіріп жүр және оған маманның көмегі қажет пе?

бұрынғы айтарлықтай өзгереді	қызығушылықтары	
---------------------------------	-----------------	--

Ішкі істер министрлігі әдеттен тыс заттардың, түсініксіз табыстың және орындарды суретке түсіруге байланысты тапсырмалардың пайда болуын жағдайды мұқият анықтауға негіз болатын белгілерге жатқызады. Құмар ойынға бақылауды жоғалту және жағымсыз салдарына қарамастан оны жалғастыру маманның кәсіби бағалауын қажет етеді.

Ата-аналар алдын ала не істей алады:

- Қосымша жұмысты келісім бермес бұрын талқылау. Жұмыс берушіні, міндеттерді және еңбекақы төлеу шарттарын бірге тексеру. Тапсырмаларды жасыруды талап ету – жұмысты тоқтатуға негіз болатын белгі.
- Ақшаға қатысты ережелерді келісу. Түсініксіз ақша түсімдері мен шығындарды талқылау, қолжетімді банктік хабарламалар мен лимиттерді орнату. Балаға бәс тігу үшін ересектердің аккаунттарын пайдалануға рұқсат бермеу.
- Бас тарту дағдысын жаттықтыру. «Мен банк картамды ешкімге бермеймін», «Мен белгісіз сәлемдемелерді алмаймын», «Алдымен жұмысты ата-анаммен талқылаймын».
- Қызығушылықтары мен қарым-қатынасын қолдау. Қолжетімді үйірмелер мен пайдалы іс-шараларды, достар табуға және заңды жолмен табыс табуға мүмкіндік беретін жағдайларды іздеуге көмектесу.
- Көмек сұрауға мүмкіндік беру. «Тіпті келісіп қойсаң да, ақша аударсаң да немесе бір нәрсені қолданып көрсең де, маған айт. Алдымен сенің қауіпсіздігіңді қамтамасыз етеміз» деп түсіндіру.

Күдік туындаған жағдайда

1. Айыптамай сөйлесіңіз. «Мен түсініксіз ақша аударымдарын байқадым және аландап отырмын. Не болып жатқанын айтып берші».

2. Тікелей қауіптің бар-жоғын анықтаңыз: қорқыту, бопсалау, кездесуді немесе жаңа тапсырманы орындауды талап ету.

3. Хат алмасуларды, сілтемелерді және қаржылық операциялар туралы мәліметтерді сақтаңыз. Қылмыс жасады деген күдікке ілінген адамдармен өз бетіңізше келіссөз жүргізбеңіз.

4. Күмәнді ақша аударымдары анықталса, дереу банкке хабарласыңыз. Банктің нұсқауы бойынша операцияларды тоқтатыңыз; хат алмасуда көрсетілген деректемелерге ақшаны «қайтару» мақсатында аудармаңыз. Полицияға жүгініңіз.

5. Есірткі қолдануға немесе құмар ойындарға тәуелділікке күдік туындаса, дәрігерге жүгініңіз. Мектеп психологі қолдау көрсетуді ұйымдастыруға көмектесе алады, алайда диагнозды медицина маманы қояды. Есінен тану, тыныс алудың бұзылуы немесе құрысу жағдайында 103 немесе 112 нөміріне қоңырау шалыңыз, баланың жанында болып, диспетчердің нұсқауларын орындаңыз. Қорқыту немесе қылмыстық әрекеттерге тарту жағдайында 102 нөмірі арқылы полицияға хабарласыңыз.

«Заң және тәртіп» құндылығымен байланысы. Ата-аналардың азаматтық жауапкершілігі жеке үлгі көрсету, жасөспірімнің өміріне назар аудару және қауіп төнген жағдайда дер кезінде әрекет ету арқылы көрініс табады. Баланы ұсыныстарды тексеруге, заңды құрметтеуге, өз шешімдері үшін жауапкершілік алуға және қорғауды қажет ететін жағдайларды жасырмауға үйрету маңызды.

7. Қорытынды. Рефлексия

Педагог: Бүгін біз деструктивті мінез-құлықтың алдын алу тыйым салу мен жазалаудан емес, отбасындағы сенімді қарым-қатынастан басталатыны туралы әңгімелестік.

Кездесуіміз аяқталуға жақын. Бүгін біз жасөспірімнің психологиялық саулығы мен қауіпсіз мінез-құлқын қамтамасыз етуде отбасының рөлі ерекше маңызды екенін талқыладық. Енді жұмысымызды қорытындылап, сіздер үшін ең маңызды болған ойларды анықтауды ұсынамын.

Төмендегі сұрақтар туралы ойланып көріңіз:

- Бүгінгі кездесуден мен үшін ең пайдалысы не болды?
- Мен жасөспірімнің қиындыққа тап болғанын көрсететін қандай белгілерді жақсырақ түсіне бастадым?
- Баламмен қарым-қатынасымда нені өзгертуге дайынмын?
- Қолдау көрсетудің қандай тәсілдерін жиірек қолданамын?

Қалауыңыз бойынша өз ойыңызды топпен бөлісе аласыз немесе карточкаға жазып қалдыра аласыз.

Осыдан кейін шағын қорытынды жаттығуды орындауды ұсынамын.

«Бүгінгі кездесуден кейін мен...» жаттығуы

Қатысушылар келесі сөйлемді аяқтайды:

«Бүгінгі кездесуден кейін мен...»

Мысалы:

- баламды көбірек тыңдауға;
- оның уайымдары мен сезімдеріне жиірек көңіл бөлуге;
- қиындықтарды сабырлы түрде талқылауға;
- бірлескен қарым-қатынасқа көбірек уақыт бөлуге;

- қателескен жағдайда да балама қолдау көрсетуге тырысамын.

Тапсырманы орындау уақыты: 2-3 минут.

Ата-аналарға арналған үй тапсырмасы

Бір апта бойы:

- жасөспіріммен күн сайын сөйлесуге уақыт табуға;
- ашық сұрақтар қоюға;
- қиындықтарды сын мен айыптаусыз талқылауға;
- баланың күшті жақтарын байқауға;
- қолдау білдіретін сөздерді жиі қолдануға тырысыңыз.

Педагогтің қорытындысы:

Жасөспірімдердің деструктивті мінез-құлқының алдын алу отбасынан басталады. Сенім, құрмет, баланың сезімдері мен уайымдарына көңіл бөлу, ата-ананың әрдайым жанынан табылуы жасөспірімге қиындықтарды еңсеруге, жауапты шешім қабылдауға және психологиялық саулығын сақтауға көмектеседі.

Белсенді қатысқандарыңызға және балаларыңыздың амандығына бейжай қарамайтындарыңызға алғыс білдіремін.

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сенім, амандық және зор денсаулық тілеймін!

3.6 «ОТБАСЫ - БОЛАШАҚ МАМАНДЫҚТЫ ТАҢДАУДАҒЫ НЕГІЗГІ ТІРЕК»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың жасөспірімнің болашақ мамандығы мен өмірлік жолын таңдау кезеңінде оған эмоционалдық қолдау көрсетудегі өз рөлін түсінуіне ықпал ету.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың жасөспірімнің болашақ мамандығы мен өмірлік жолын таңдауы барысында оны қолдаудағы өз рөлін түсінуіне ықпал ету.
2. Ата-аналарды жоғары сынып оқушылары мен колледж студенттерінің кәсіби өзін-өзі анықтауына әсер ететін негізгі факторлармен таныстыру.
3. Жасөспірімнің саналы шешім қабылдауына, жауапкершілігі мен өзіне деген сенімін дамытуға ықпал ететін практикалық қолдау тәсілдерін ата-аналардың меңгеруіне жағдай жасау.

Күтілетін нәтижелер:

Сабақ нәтижесінде ата-аналар:

- Жасөспірімнің білім алу бағытын, болашақ мамандығы мен өмірлік жолын таңдау кезеңінде эмоционалдық қолдау көрсетудегі өз рөлін түсінеді.

- Жоғары сынып оқушылары мен колледж студенттерінің жас ерекшеліктерін және олардың кәсіби әрі өмірлік таңдауына ықпал ететін негізгі факторларды біледі.
- Жасөспірімнің өз бетінше шешім қабылдауына, өзіне деген сенімін және жауапкершілігін дамытуға ықпал ететін тиімді қарым-қатынас тәсілдерін қолданады.

Сабақ жоспары:

I. Кіріспе. Тақырыптың өзектілігі.

1.1 «Ассоциация» жаттығуы

II. Ақпараттық бөлім.

2.1. Шағын-лекция.

III. Практикалық бөлім.

3.1 Кейстерді талдау.

IV. Психолог кеңесі

V. Қорытынды. Рефлексия.

«Балаға жылы тілек»

Ресурстар: Видео, стикерлер, флипчарт, маркерлер, тақта, презентация, слайдтар, жағдаяттар жазылған карточкалар, «Қолдау сөздері» жадынамасы, қорап, қағаз, қаламдар, музыка.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу барысы: топтық тренинг.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе. Тақырыптың өзектілігі. (5 минут)

Педагог: Құрметті ата-аналар! Қазір сіздердің балаларыңыз ересек өмірдің жаңа кезеңіне қадам басқалы тұр. 10–11 сынып пен колледждің алғашқы курстары - болашаққа бағыт таңдап, өз жолын іздейтін маңызды кезең. Осы уақытта олар мамандық таңдауды ойлайды, алға мақсат қояды, кейде күмәнданады, қобалжиды, өз мүмкіндігіне сенімсіздік те танытады. Осындай сәтте жасөспірімге ең алдымен ата-анасының қолдауы, түсіністігі және сенімі қажет. Әрбір ата-ана баласының өзіне ұнайтын мамандықты таңдап, өмірден өз орнын тауып, бақытты болғанын қалайды. Бірақ баламен қалай дұрыс сөйлесу керек? Оған қысым көрсетпей қалай қолдау білдіруге болады? Өз шешімін өзі қабылдауына қалай көмектесеміз? Бүгін біз осы сұрақтарға бірге жауап іздейміз. Атап айтқанда: жасөспірімді түсініп, оның ойын тыңдай білудің маңызы; ата-ана мен баланың сенімге негізделген қарым-қатынасы; жасөспірімнің күйзелісі мен сенімсіздігін жеңуге қалай қолдау көрсетуге болатыны; болашақ мамандықты таңдау кезеңінде өзара сенімді қалай сақтауға болатыны туралы әңгімелесеміз.

Педагог: Өзіңізге сұрақ қойып көріңізші:

«Осы кезеңде мен балама қандай ата-ана болғым келеді?» Бір сәт ойланып, бір сөзбен немесе қысқа тіркеспен жауап беріңіз. Мысалы: «тірек болғым келеді», «түсінетін ата-ана болғым келеді», «сенім білдіретін ата-ана болғым келеді», «дұрыс бағыт көрсете алатын ата-ана болғым келеді» т.б.

Ата-аналар кезекпен жауап береді. Педагог олардың айтқан негізгі сөздерін қайталап, жылы әрі сенімді қарым-қатынасқа жағдай жасайды. «Рахмет! Осы сөздердің өзінен-ақ бүгінгі кездесуіміздің басты мақсаты көрініп тұр. Барлығымыз да баламыздың жанынан табылып, оған қысым көрсетпей, сүйіспеншілікпен, түсіністікпен және құрметпен қолдау көрсеткіміз келеді. Бүгінгі сабағымыз дәл осы туралы болмақ.»

1.1. «Ассоциация» жаттығуы (10 минут)

Педагог: Біз жаңа ғана жасөспірімге қолдау көрсетудегі ата-ананың рөлі туралы әңгімелестік. Бірақ балаға қолдау көрсету үшін тек не істеу керектігін білу жеткіліксіз. Оның осы кезеңде не сезініп жүргенін де түсіну маңызды. Енді өзіңізге назар аударып көріңіз. «Менің балам өз өмірлік жолын таңдап жатыр» деген сөзді естігенде, сізде қандай ойлар мен сезімдер пайда болады?

Нұсқаулық: Бір-екі стикер алыңыз. Әр стикерге «Менің балам өз өмірлік жолын таңдап жатыр» деген оймен байланысты бір сөзді немесе қысқа тіркесті жазыңыз. Ол сезім, ой, естелік немесе ойыңызға бірінші келген кез келген ассоциация болуы мүмкін. Жазып болған соң, стикерлеріңізді флипчартқа жапсырыңыз.

Талқылау: Барлық стикерлер жапсырылғаннан кейін педагог оларды дауыстап оқиды. Мысалы: «қорқыныш», «мақтаныш», «сенімсіздік», «қуаныш», «жауапкершілік», «алаңдаушылық», «үміт», «еркіндік», «белгісіздік», «сенім», «бақылау», «қолдау».

Бүгін біз өзімізді алаңдататын ойлар мен күмәндарға қарамастан, баламызға қалай тірек болып, қолдау көрсете алатынымыз туралы әңгімелесеміз. Ең бастысы – оның өз жолын таңдауына кедергі келтірмей, дұрыс шешім қабылдауына қолдау көрсету және жанынан табыла білу.

II. Ақпараттық бөлім. (10 минут)

3.1 Шағын-лекция.

Педагог: Көптеген ата-ананың алаңдаушылығы мен ойлары ұқсас екенін байқадық. Енді жасөспірімдердің болашақ туралы әңгімеге неліктен әртүрлі жауап беретінін және осы кезеңде оларға қалай қолдау көрсете алатынымызды бірге талқылайық.

- 1. Жасөспірімдік кезеңнің ерекшеліктері.** 10–11 сыныпта және колледждің алғашқы курстарында жасөспірімнің тұлғасы, өмірлік құндылықтары мен көзқарасы қалыптаса бастайды. Бұл кезеңде олар өз бетінше шешім қабылдағысы келеді. Бірақ сонымен қатар өзіне сенімсіздік танытып, қателесіп қалудан қорқады. Емтихан, мамандық таңдау және болашаққа қатысты белгісіздік олардың алаңдаушылығын күшейтуі мүмкін. Кейде олар сынға сезімтал болып, өзін өзгелермен салыстырады.
- 2. Неліктен жасөспірімдер болашақ туралы әрдайым ашық сөйлесе бермейді?** Кейбірі ата-анасының үмітін ақтай алмай қалудан қорқады. Кейбірі өз мүмкіндігіне күмәнданады немесе дұрыс таңдау жасай алмаймын деп алаңдайды. Кейде олар өз пікірінің маңызсыз екенін сезінеді немесе өздері де болашақта не қалайтынын нақты білмейді.

Педагог ата-аналармен пікір алмасып, жасөспіріммен қарым-қатынаста кездесетін қиындықтарды бірге талқылайды.

3. Эмпатия дегеніміз не және ол не үшін қажет? Эмпатия - басқа адамның сезімі мен көңіл күйін түсінуге тырысу. Жасөспірім үшін ата-анасының кеңес бергенінен бұрын, өзін түсініп, сезімін қабылдайтынын сезіну маңызды. Эмпатия өзара сенімді нығайтып, ашық сөйлесуге мүмкіндік береді, күйзеліс пен жанжалдың алдын алуға көмектеседі.

4. Педагог сұрақ қояды: *Жасөспірім сізді тыңдауы үшін қалай сөйлесу керек?* Баланың сөзін бөлмей, мұқият тыңдаңыз. Оның не сезініп тұрғанын және не ойлайтынын түсінуге көмектесетін сұрақтар қойыңыз. «Бұл түк те емес», «Мұндай жағдай бәрінде болады» деп оның сезімін жоққа шығармаңыз. Дайын кеңес беруге асықпай, өз тәжірибеңізбен бөлісіңіз және оның пікірін сұраңыз. Кішкентай болса да жетістігін байқап, еңбегін қолдап отырыңыз.

5. Педагог сұрақ қояды: *Жасөспірімге мамандық таңдауда қалай қолдау көрсетуге болады?*

Әртүрлі мамандықтар туралы ақпаратты бірге іздеп, олардың артықшылықтары мен ерекшеліктерін талқылаңыз. Өз арманыңызды немесе таңдауыңызды балаға міндеттемеңіз. Оның өз таңдауын жасауына және қажет болса қателесуіне мүмкіндік беріңіз. Өз қабілетіне сенуіне қолдау көрсетіңіз. Күйзелісті жеңуге көмектесіп, демалу, тынығу және қиындықтарды еңсеру жолдары туралы бірге сөйлесіңіз.

6. Эмоциялық күйзеліс пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу. Соңғы жылдары мамандар емтихан, төмен нәтиже немесе жоғары оқу орнына түсе алмауға байланысты қатты күйзеліске түсетін жасөспірімдердің көбейіп келе жатқанын атап өтуде. Кейбір жағдайда бұл күйзеліс үмітсіздікке, өмірге деген қызығушылықтың төмендеуіне, тіпті суицидтік ойлардың пайда болуына әкелуі мүмкін.

Педагог: Жасөспірім ата-анасының оны бағасы, жетістігі немесе табысы үшін емес, қандай жағдай болса да жақсы көретінін сезінуі өте маңызды. Енді сіздерге балаңызбен жылы әрі сенімді қарым-қатынас орнатуға көмектесетін жадынаманы ұсынамын.

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЖАДЫНАМА ЖАСӨСПІРІМГЕ БОЛАШАҒЫН ТАҢДАУДА ҚАЛАЙ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУГЕ БОЛАДЫ?

1. БАЛАҢЫЗҒА СЕНІМ БІЛДІРІҢІЗ

- ✓ Балаңызды бағасы немесе жетістігі үшін ғана емес, қандай болса, сол қалпында жақсы көретінін білдіріңіз.
- ✓ Күмәлданып жүрген кезде қолдау көрсетіңіз.
- ✓ Өз күшіне сенуіне көмектесіңіз.

Сен біз үшін
әрқашан
қымбатсың.

2. БАЛАҢЫЗДЫ ТЫҢДАЙ БІЛІҢІЗ

- ✓ Оның ойы мен арманына қызығушылық танытыңыз.
- ✓ Сезімін түсінуге тырысыңыз.
- ✓ Алдымен тыңдап алыңыз, содан кейін ғана кеңес беріңіз.

Мен сені
тыңдап тұрмын.
Сенің ойың
мен үшін
маңызды.

3. ӘРҚАШАН ЖАНЫНАН ТАБЫЛЫҢЫЗ

- ✓ Балаңызға жалғыз емес екенін сездіріңіз.
- ✓ Қандай жағдай болса да, сізге жүгіне алатынын айтыңыз.
- ✓ Келіспей қалсаңыз да, арадағы сенімді сақтаңыз.

Біз әрқашан
сенің
жаныдамыз.

4. БАЛАНЫҢ ОРНЫНА ШЕШІМ ҚАБЫЛДАМАҢЫЗ

- ✓ Өз таңдауыңызды күштеп таңбаңыз.
- ✓ Әртүрлі мүмкіндіктерді бірге талқылаңыз.
- ✓ Өз шешімін қабылдауына мүмкіндік беріңіз.

Кел, бірге
ақылдасайық.

5. КҮШТІ ЖАҚТАРЫН АЙТЫП, ҚОЛДАП ОТЫРЫҢЫЗ

- ✓ Нені жақсы көретінін және неге қызығатынын қолдаңыз.
- ✓ Бастаған ісіне сенім білдіріңіз.
- ✓ Қолынан келетініне жігер беріңіз.

Сенің
қолыңнан
келеді.
Мен саған
сенемін!

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗ!

Қолдау көрсету –
баланың орнына
шешім қабылдау
емес.

Ең маңыздысы –
тыңдау, түсіну
және сенім
білдіру.

Ата-анасының
қолдауын сезінген
жасөспірім өз болашағына
сенімдірек қадам жасайды.

ЕҢ БАСТЫСЫ!
Балаңыздың болашағын оның орнына таңдамаңыз.
Оның өз жолын табуына сенім білдіріп, қолдау көрсетіңіз.

III. Практикалық бөлім. (20 минут)

1.1. Кейстермен жұмыс.

1 - кейс.

Айгерім – 11-сынып оқушысы. Ол көктем бойы ҰБТ-ға дайындалып, бар күшін салды. Нәтижесі шыққанда грантқа түсуіне бірнеше балл жетпей қалды. Анасы ашуланып: «Сонша дайындалып ең ғой! Мен бәрін жасадым сен үшін! Енді не істейміз?» - дейді. Айгерім үндемей, бөлмесіне кіріп кетеді. Тамақ ішпей, ата-анасымен сөйлесуден бас тартады.

Сіздің ойыңызша, Айгерім қазір қандай сезімде? Анасы қандай сезімде болуы мүмкін? Қызын қолдау үшін әңгімені қалай басқаша бастауға болар еді? Айгерімнің өзін қауіпсіз сезінуіне және өзіне деген сенімін жоғалтпауына қандай сөздер көмектесер еді? Алдағы бірнеше күнде сенім мен эмоционалдық байланысты қайта қалыптастыру үшін не істеуге болады?

Ата-аналар жағдаятты талдайды. Педагог талқылауды қорытындылайды.

Кейде ата-аналар баласына жақсылық тілеп, бар назарын нәтижеге аударады. Бірақ дәл осындай сәтте жасөспірім үшін ең маңыздысы – қолдау, түсіністік және жалғыз емес екенін сезіну. Кейде жай ғана: «Мен сенің жаныңдамын. Біз бұл қиындықты бірге еңсереміз» деген сөздің өзі баланың ауыр күйзеліске түсуінің алдын алуы мүмкін.

Есте сақтаңыз: қысым көрсетудің орнына – ашық әңгіме құрыңыз, сынаудың орнына – қолдау көрсетіңіз, бақылаудың орнына – сенім білдіріңіз.

Педагог: Енді болашақ мамандығын таңдау, емтиханға дайындық және ересек өмірге қадам басу кезінде жасөспірімге қалай қолдау көрсетуге болатынын нақты жағдаяттар арқылы талқылаймыз.

Нұсқаулық: Қатысушылар 4 топқа бөлінеді. Әр топқа талқылауға арналған жағдаят пен сұрақтар ұсынылады.

Бұл жағдайда жасөспірім қандай сезімде болуы мүмкін? Ата-ананың қандай сөзі немесе әрекеті оған қолдау болады? Осындай жағдайда жасөспіріммен сөйлескенде неден аулақ болған дұрыс?

Педагог: Әр топ негізгі ойларын жазып, қысқаша таныстыруға дайындалады. Талқылаудан кейін әр топ өз жауаптарын ортаға салады. Содан кейін бәріміз бірге жасөспірімнің өзін түсінгенін және қолдау көргенін сезінуіне қандай сөздер мен әрекеттер көмектесетінін талқылаймыз.

Топтық жұмыс.

1 топ: Мамандық тандауда қателесуден қорқу

Жағдаят: Жасөспірім: *«Қай мамандықты таңдасам дұрыс болады, білмеймін. Қателесіп, кейін өкініп қалсам ше? Қолымнан келмей қалса, бәрінің көңілін қалдырып аламын ба деп қорқамын...»* – дейді.

2 топ: Емтихан кезінде стресске түсу

Жағдаят: Жасөспірім: *«Емтихан туралы ойласам қатты уайымдап, қорқып бастаймын. Егер тапсыра алмасам, бәрі бітетіндей көрінеді. Осы уайыммен өзім күресе алмай жүрмін...»* - дейді.

3 топ: Өзін сыныптастарымен салыстыру

Жағдаят: Жасөспірім: *«Бәрі болашағын жоспарлап қойған сияқты. Ал мен не істейтінімді білмеймін. Өзімді басқалардан төмен сезінемін. Менің қолымнан ештеңе келмейтін сияқты...»* – дейді.

4 топ: Ата-анасы өзін түсінбейді деп ойлау

Жағдаят: Жасөспірім: *«Сіздер мені бәрібір түсінбейсіздер. Мені тыңдамайсыздар, тек не істеу керектігін айтасыздар...»* – дейді.

Ата-аналар әр жағдаятты топта талқылайды. Педагог талқылауды қорытындылап, психологтің ұсыныстарымен бөліседі.

V. Қорытынды. Рефлексия. «Балаға жылы тілек» (15 минут)

Педагогке арналған нұсқаулық: Ата-аналарға карточкалар немесе таза қағаз таратыңыз. Мүмкіндік болса, баяу әуен қойыңыз.

Педагог: «Қазір сіздерден өте қарапайым бір тапсырманы орындауды сұраймын. Карточканы немесе қағазды алып, балаңызға арнап қысқа ғана тілек немесе хат жазыңыз. Оны дәл қазір балаңыз оқып немесе естіп тұрғандай елестетіңіз. Бір ғана сөйлем болса да жеткілікті. Сол сөздер балаңызға тірек болып, өзіне деген сенімін арттырып, оны қандай жағдай болса да жақсы көретініңізді және әрқашан жанынан табылатыныңызды сездірсін». Мысалы: «Сен мен үшін ең қымбат жансың. Мен әрқашан жаныңдамын.» , «Мені сені жақсы көруім үшін мінсіз болуың міндетті емес.», «Сенің қандай күйде

жүргенің мен үшін маңызды.», «Қателессең де, еңбегінді бағалаймын әрі сені мақтан тұтамын.», «Сен жалғыз емессің. Мен әрдайым қасыңдамын.»

Педагог: «Осы жазған сөздеріңіз қиын сәттерде өзіңізге де еске салатын маңызды ой болып қалсын. Кейде шаршаған кезде немесе балаңызбен түсінісе алмай жүргенде осы сөздерді есіңізге түсіріңіз. Бала оны сөзбен айтпаса да, ата-анасының өзін тыңдайтынын, түсінетінін және қандай жағдай болса да қабылдайтынын сезінгенде өзін әлдеқайда сенімді сезінеді.

Бүгінгі кездесуге белсенді қатысып, шынайы пікірлеріңізбен бөліскендеріңіз үшін үлкен рақмет! Балаларыңыздың жанынан табылып, оларға сенімді тірек бола білулеріңізге тілектеспін.»

ПСИХОЛОГ ҰСЫНЫСТАРЫ

ҚИЫН КЕЗДЕ ЖАСӨСПІРІМГЕ ҚАЛАЙ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУГЕ БОЛАДЫ?

1

Егер жасөспірім мамандық таңдауда қателесемін деп алаңдаса

Мынадай сөздер айтыңыз:

«Қазір барлық жауапты білу міндет емес. Өз қабілетіңді танып, түрлі мүмкіндіктерді байқап көруге уақытың бар.»

2

Егер жасөспірім емтиханға байланысты күйзеліс сезінсе

Мынадай сөздер айтыңыз:

«Сенің көп күш салып жүргеніңді көріп тұрмын. Еңбегің міндетті түрде өз нәтижесін береді.»

Ұсыныңыз:

«Кел, бірге ойланып көрейік. Осы жағдайды жеңілдету үшін не істей алатынымызды қарастырайық.»

3

Егер жасөспірім өзін өзгелермен салыстырып, көңілі түссе

Мынадай сөздер айтыңыз:

«Әр адамның даму жолы әртүрлі. Сен де өз жолыңмен алға келе жатырсың.»

Еске салыңыз:

«Өзіңді өзгелермен емес, өзіңнің кешегі күніңмен салыстырған дұрыс.»

Қолдау көрсетіңіз:

«Мен сенің талпынысыңды бағалаймын. Сенің қолыңнан келетініне сенемін.»

4 Егер жасөспірім өзін ата-анасы түсінбейді деп ойласа

Мынадай сөздер айтыңыз:

«Мен үшін сенің не сезініп жүргеніңді түсіну маңызды. Қаласаң, бірге сөйлесейік.»

Мойындаңыз:

«Кейде сені бірден түсіне алмауым мүмкін. Бірақ мен сені тыңдап, түсінуге тырысамын.»

Қолдау көрсетіңіз:

«Мен сені тыңдауға дайынмын. Сенің ойың мен сезімің мен үшін маңызды.»

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗ!

Ата-ананың сенімді қарым-қатынасы, қолдауы жасөспірімнің өзіне деген сенімін нығайтып, қиындықтарды еңсеруіне көмектеседі.

3.7 «БІТІРУШІ ТҮЛЕКТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘЛ-АУҚАТЫ: АЛАҢДАТАТЫН БЕЛГІЛЕР ЖӘНЕ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ»

Сабақтың мақсаты: ата-аналардың түлектердің эмоциялық саулығына қатысты психологиялық құзыреттілігін арттыру, бітіру емтихандарына дайындық және болашақ өмір жолын таңдау кезеңінде жоғары сынып оқушыларында туындайтын дағдарыстық жағдайлардың себептері мен белгілері туралы түсінік қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды түлектің қалыпты алаңдаушылығы мен ерекше назар аударуды қажет ететін жағдайларды ажырата білуге үйрету.
2. Емтихандық күйзеліс кезеңінде жасөспірімді қолдаудың тиімді тәсілдерімен таныстыру.
3. Психологиялық қолайсыздық белгілері байқалған жағдайда ата-аналардың іс-әрекет алгоритмін меңгерту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар емтиханға дайындық кезеңіндегі түлектердің психологиялық ерекшеліктерін жақсырақ түсінеді және эмоциялық қолайсыздықтың алғашқы белгілерін анықтай алады.
- Жоғары жүктеме жағдайында баламен сенімді қарым-қатынас орнату тәсілдерін меңгереді.
- Психологиялық дағдарыс жағдайында әрекет ету алгоритмін игереді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: құрмет, қамқорлық, өзара көмек, жанашырлық, жауапкершілік, төзімділік, қабылдау, ынтымақтастық, мүмкіндіктер теңдігі, отбасы қолдауы.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен мектеп бітіру кезеңі дағдарысты кезеңге айналады?»
2. Топтық жұмыс «Түлектің күйзеліс көздері»

3. Мини-дәріс «Түлектегі психологиялық дағдарыстың белгілері»
4. Жаттығу «Ата-аналардың іс-әрекет алгоритмі»
5. Карточкалармен топтық жұмыс «Қолдау ма, әлде қысым ба?»
6. Кейс тапсырмаларын шешу «Дағдарыс жағдайындағы түлекпен қалай сөйлесу керек?»
7. Қорытынды. Рефлексия.

Қажетті құрал-жабдықтар: бейнематериал көрсетуге арналған ноутбук пен проектор, дыбыс колонкалары, маркерлері бар флипчарт, стикерлер, тапсырма карточкалары, қаламдар, қағаздар және үлестірімелі материалдар (жадынамалар, кестелер, нұсқаулықтар).

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: Топтық тренингтік сабақ

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «Неліктен мектеп бітіру кезеңі дағдарысты кезеңге айналады?» (5 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бүгін біз балаларыңыздың өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі - мектепті аяқтау кезеңі туралы әңгімелесеміз. Бұл кезең олардың болашақ өміріне бастар маңызды белес болып табылады. Жоғары сынып оқушыларының көпшілігі үшін мектеп бітіру жылы психологиялық жүктеменің күшеюімен сипатталады. Емтихандарға дайындалу, болашақ мамандықты таңдау, ата-аналардың үміті мен болашаққа қатысты белгісіздік жасөспірімде күшті эмоциялық күйзеліс тудыруы мүмкін.

Көптеген жасөспірімдер мазасыздықты, сәтсіздікке ұшыраудан қорқуды, өз мүмкіндіктеріне күмәндануды және болашағына қатысты жауапкершілік сезімін бастан кешіреді. Сонымен қатар сырт көзге бала сабырлы әрі табысты болып көрінгенімен, ішкі уайымдарын жасыруы мүмкін. Ата-аналардың түлектің эмоциялық жағдайына дер кезінде көңіл бөлуі дағдарыстық жағдайлардың алдын алуға және жасөспірімнің психологиялық саулығын сақтауға мүмкіндік береді.

2. Топтық жұмыс «Түлектің күйзеліс көздері» (15 мин)

Нұсқаулық: Ата-аналар 4 топқа бөлінеді. Әр топ түлектің өміріндегі белгілі бір саланы талдайды.

- 1-топ. Оқу жүктемесі және емтихандар
- 2-топ. Отбасындағы қарым-қатынастар
- 3-топ. Құрдастарымен қарым-қатынастар
- 4-топ. Кәсіби және өмірлік өзін-өзі анықтау

Тапсырма: Әр топ жасөспірімге қысым түсіретін және күйзеліс туғызатын жағдайларды анықтайды.

Топтар өз нәтижелерін флипчарт қағазына рәсімдеп, кейін әр топтың өкілі барлық қатысушыларға таныстырады.

Педагог барлық жауаптарды жинақтап, жоғары сынып оқушыларының негізгі күйзеліс көздерінің ортақ картасын құрастырады.

Педагогтің қорытындысы: Шынайы пікірлеріңіз бен белсенді қатысқандарыңыз үшін рақмет. Назар аударыңыздар, сіздер атап өткен күйзеліс көздерінің көпшілігі әртүрлі салаларда қайталанып отыр. Түлектің психологиялық тұрақтылығы қиындықтардың болмауы арқылы емес, жанында түсінетін, қолдайтын және туындаған мәселелерді шешуге көмектесетін ересектердің бар екенін сезіну арқылы қалыптасады. Жасөспірімдік кезеңнің ерекшеліктерін түсіну, ашық диалогқа дайын болу және сенімді қарым-қатынасты сақтау көптеген қиындықтарды біртіндеп еңсеруге көмектеседі.

Бүгін біз жасөспіріммен қарым-қатынасты нығайтуға, оны жақсырақ түсінуге және қажетті қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін практикалық тәсілдерді қарастырамыз.

3. Мини-дәріс «Түлектегі психологиялық дағдарыстың белгілері» (10 мин)

Педагог: Егер балаңыздың эмоциялық күйзеліс жағдайында жүргенін байқасаңыз, мәселе өздігінен шешіледі деп күтпеу маңызды. Көмек неғұрлым ерте көрсетілсе, дағдарыстық жағдайдан сәтті шығу ықтималдығы соғұрлым жоғары болады.

Ата-аналардың негізгі міндеті - психологиялық қолайсыздықтың сыртқы белгілерін дер кезінде байқап, қажетті шараларды қабылдау.

Психологиялық дағдарыстың белгілерін шартты түрде үш топқа бөлуге болады:

Педагогтің қорытындысы: Ата-аналар жасөспірімнің жас ерекшеліктері мен қажеттіліктерін неғұрлым жақсы түсінсе, соғұрлым сенімді қарым-қатынасты сақтап, эмоциялық байланысты нығайтып және баласына туындаған қиындықтарды еңсеруге көмектесе алады.

4. Жаттығу «Ата-аналардың іс-әрекет алгоритмі» (10 мин)

Педагог: Дағдарыстық психология саласындағы мамандардың ұсынымдарына сүйене отырып, балаға тиімді қолдау көрсетуге көмектесетін келесі іс-әрекет алгоритмін ұсынамын.

- 1-қадам. Мінез-құлық мен көңіл күйіндегі өзгерістерді байқау.
- 2-қадам. Сын мен қысым көрсетпей, сабырлы әңгіме бастау.
- 3-қадам. Қолдау білдіріп, мұқият тыңдауға дайын екеніңізді көрсету.
- 4-қадам. Қосымша күйзеліс тудыратын факторларды азайту.
- 5-қадам. Қажет болған жағдайда мектеп психологына немесе маманға жүгіну.
- 6-қадам. Өмірі мен денсаулығына қауіп төнген жағдайда дереу кәсіби көмекке жүгіну.

Педагог: Осы қадамдардың қайсысы сіз үшін ең күрделі болып көрінеді? Неліктен?

Енді 2 және 3-қадамдарды тәжірибе жүзінде орындап көрейік. Өзіңіздің балаңызға жақындап, оған қамқорлығыңыз бен қолдауыңызды жеткізгіңіз келетінін елестетіңіз. Келесі сөйлемдерді аяқтаңыз:

1 КАРТОЧКА 1

“«Мен сені мақтан тұтамын, себебі...»”

1 _____

2 _____

3 _____

2 КАРТОЧКА 2

“«Емтихан нәтижесі қандай болса да...»”

1 _____

2 _____

3 _____

3 КАРТОЧКА 3

“«Егер саған қиын болса...»”

1 _____

2 _____

3 _____

4 КАРТОЧКА 4

“«Мен саған сенемін, себебі...»”

1 _____

2 _____

3 _____

5. Кейс тапсырмаларын шешу «Дағдарыс жағдайындағы түлекпен қалай сөйлесу керек?» (15 мин)

Нұсқаулық: Қатысушылар 3-5 адамнан тұратын шағын топтарға бірігеді. Ата-аналар әр жағдайдағы бала үшін туындауы мүмкін қауіптерді талқылап, олардың алдын алу жолдарын анықтайды. Әр топ ұсынылған кейстер бойынша сұрақтарға жауап береді.

1-жағдаят. «Шаршап, қажыды»

Үлгерімі жақсы оқушы емтиханға екі ай қалғанда ашушаң болып кеткен, ұйқысы бұзылған және үнемі тапсырманы орындай алмайтынын айтып жүреді.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Қандай қолайсыздық белгілері байқалып отыр?
2. Ата-аналар не істей алады?
3. Қандай әрекеттер қате болады?

2-жағдаят. «Өзіне тұйықталды»

Жасөспірім достарымен араласуын тоқтатты, уақытының көп бөлігін бөлмесінде өткізеді және болашағы туралы сөйлесуден бас тартады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Мұндай мінез-құлық нені білдіруі мүмкін?
2. Әңгімені қалай бастауға болады?
3. Қай кезде маман көмегіне жүгінген дұрыс?

3-жағдаят. **«Бәрін тым ауыр қабылдайды»**

Сынақ емтиханынан кейін түлек: «Егер оқуға түсе алмасам, өмірімнің мәні болмайды», - деді.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Неліктен мұндай сөздерді елемеуге болмайды?
2. Ата-аналар қалай әрекет етуі керек?
3. Қандай мамандар көмек көрсете алады?

Педагогтің қорытындысы: Жасөспірімге ол үшін маңызды әрі күрделі кезеңде қолдау көрсету үшін онымен диалог форматында сөйлесу қажет. Яғни оның пікірін тыңдау, эмоцияларына назар аудару және нақтылаушы сұрақтар қою маңызды.

Жасөспірімдерге жанында тыңдауға, түсінуге және өмірдің қиын кезеңдерінде қолдау көрсетуге дайын ересектердің бар екенін сезіну өте қажет.

Кейде ең маңызды қолдау мынадай қарапайым сөздерден басталады: «Мен сенің жаныңдамын». «Мен сені тыңдауға дайынмын». «Кел, бұл жағдайды бірге талқылайық».

6. Қорытынды. Рефлексия (5 мин)

Педагог: Біздің кездесуіміз аяқталуға жақын. Бүгін біз жоғары сынып оқушыларына олардың өміріндегі жауапты кезеңде қалай қолдау көрсетуге болатыны туралы әңгімелестік. Мектеп бітіру жылы тек емтихан тапсыру кезеңі ғана емес, сонымен қатар жасөспірімнің есею жолындағы маңызды белес болып табылады. Осы уақытта отбасының эмоциялық қолдауы, баланың сезімдерін құрметтеу және нәтижесіне қарамастан ата-ананың жанынан табылуы ерекше маңызға ие.

Кездесу соңында бүгінгі жұмысымыздың қорытындысын шығарып көрейік.

Келесі сұрақтар туралы ойланыңыздар:

1. Бүгін мен үшін ең маңыздысы не болды?
2. Өз жасөспірімім туралы қандай жаңа нәрсе түсіндім?
3. Онымен қарым-қатынасымда нені өзгертуге дайынмын?

Үй тапсырмасы: Алдағы апта ішінде балаңызбен оның уайымдары, күтілімдері және болашақ жоспарлары туралы «баға берусіз және кеңес айтусыз әңгіме» өткізіңіз.

Әңгіме барысында көбіне сұрақ қою, нақтылау және белсенді тыңдау тәсілдерін қолдануға тырысыңыз.

Қатысуларыңызға, ашық пікірлеріңізге және тәжірибелеріңізбен бөліскендеріңізге рақмет.

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сенім және жылы қарым-қатынас тілеймін.

3.8 «ҚАБЫЛДА, ТҮСІН: ЕБҚ БАР ЖАСӨСПІРІМ ЖӘНЕ АТА-АНА»

Сабақтың мақсаты: Ата-аналардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар жасөспірімдерді түсіну, қолдау және олармен өзара сенімге негізделген қарым-қатынас орнату дағдыларын дамыту, отбасындағы эмоционалдық жақындықты сақтауға және жанжалдардың алдын алуға ықпал ету.

Міндеттері:

1. Ата-аналарды ЕБҚ бар жасөспірімдердің жас, эмоционалдық және мінез-құлық ерекшеліктерімен таныстыру.
2. Белсенді тыңдау, қолдау көрсету және зорлықсыз қарым-қатынас тәсілдері арқылы тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.
3. Ата-аналардың тәрбиелеу үдерісіндегі эмоционалдық тұрақтылығы мен саналы ата-аналық ұстанымын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- Ата-аналар ЕБҚ бар жасөспірімдердің даму ерекшеліктері туралы білімдерін кеңейтеді.
- Қолдаушы қарым-қатынас, белсенді тыңдау және сындарлы кері байланыс беру тәсілдерін меңгереді.
- Жасөспіріммен сенімді қарым-қатынасты нығайтуға көмектесетін практикалық құралдармен танысады.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: Құрмет, қамқорлық, өзара көмек, жанашырлық, жауапкершілік, төзімділік, қабылдау, ынтымақтастық, тең мүмкіндік, отбасы қолдауы.

Сабақ жоспары

1. Тақырыптың өзектілігі. «ЕБҚ бар жасөспірімді қалай қолдап, сенімді қарым-қатынасты сақтауға болады?»
2. «Менің ерекше балам» жаттығуы
3. Миға шабуыл. «ЕБҚ бар жасөспірімдердің ата-аналарын не алаңдатады?»
4. Ақпараттық бөлім «Жасөспірімнің мінез-құлқы нені білдіруі мүмкін?»
5. «Жасөспірімнің айтқысы келгенін түсіну» топтық жұмысы
6. «Мен-хабарламасы» практикалық жаттығуы
7. Қорытындылау «Мен үшін маңызды болған ой»

8. Рефлексия. «Жасөспірімге арналған жылы лебіз» жаттығуы

Қажетті құрал-жабдықтар: Ноутбук, проектор, дыбыс құрылғысы, флипчарт, маркерлер, стикерлер, тапсырма карточкалары, А4 қағаздары, қаламдар және үлестірмелі материалдар.

Ұзақтығы: 60 минут

Өткізу формасы: топтық тренинг сабағы

Сабақтың барысы

1. Тақырыптың өзектілігі «ЕБҚ бар жасөспірімді қалай қолдап, сенімді қарым-қатынасты сақтауға болады?» (7 мин)

Педагог: Қайырлы күн, құрметті ата-аналар!

Бүгін біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар жасөспірімдерді тәрбиелеу барысында ата-аналарды толғандыратын маңызды мәселелердің бірі туралы әңгімелесеміз. Ол – жасөспіріммен өзара түсіністік орнату, сенімді қарым-қатынасты сақтау және баланың жан дүниесін түсіне білу.

Жасөспірімдік кезең – баланың өміріндегі ең күрделі әрі жауапты кезеңдердің бірі. Бұл уақытта баланың мінез-құлқында, эмоциялық жағдайында, ойлауында және айналасындағы адамдармен қарым-қатынасында көптеген өзгерістер болады.

Жасөспірім өзін ересек сезіне бастайды, өз пікірін қорғауға тырысады, дербестікке ұмтылады. Сонымен қатар ол жақын адамдарының қолдауына, түсіністігіне және қабылдауына бұрынғыдан да көбірек мұқтаж болады.

Егер жас ерекшелігіне байланысты өзгерістерге ерекше білім беру қажеттіліктері қосылса, кейбір жағдайларда жасөспірімнің өз сезімін білдіруі, құрдастарымен қарым-қатынас орнатуы немесе туындаған қиындықтарды еңсеруі күрделірек болуы мүмкін.

Көптеген ата-аналар осы кезеңде:

- «Балам бұрынғыдай ашық сөйлеспейді»;
- «Оны түсіну қиындап кетті»;
- «Кейде не айтып, қалай қолдау көрсету керектігін білмей қаламын»;
- «Бір нәрсе айтсаң, ренжіп қалады немесе қарсы шығады»
- деген ойлармен жиі кездеседі.

Мұндай жағдайлар көптеген отбасыларға таныс. Ең бастысы – бұл қиындықтарды бірге еңсеруге болады. Ол үшін жасөспірімнің ерекшеліктерін түсініп, оны тыңдай білу және өзара сенімге негізделген қарым-қатынасты сақтай білу маңызды.

Бүгінгі кездесу барысында біз жасөспірімнің мінез-құлқының астарында не жатқанын, оны қалай дұрыс түсінуге болатынын және ата-ана ретінде қандай қолдау көрсете алатынымызды бірге талқылаймыз.

Талқылауға арналған сұрақ

Кездесуімізді шағын ой бөлісуден бастайық.

«Сіз балаңызбен қарым-қатынаста ең алдымен қандай қасиетті сақтағыңыз келеді?»

Мысалы: сенім, сыйластық, түсіністік, ашықтық, жақындық, қолдау, сабырлылық.

(Қатысушылар өз жауаптарымен бөліседі.)

Педагогтің қорытындысы: Сіздердің жауаптарыңыздан әр ата-ананың баласымен жылы әрі сенімді қарым-қатынасты сақтағысы келетіні көрінеді.

Бүгінгі сабақ барысында біз осы сенімді қарым-қатынасты нығайтудың жолдары туралы әңгімелесеміз.

2. «Менің ерекше балам» жаттығуы» (7 мин)

Педагог: Жасөспірімдік кезең туралы айтқанда біз көбіне қиындықтарды, келіспеушіліктерді немесе алаңдататын мәселелерді ойлаймыз. Алайда әрбір жасөспірімнің бойында көптеген жақсы қасиеттер, қабілеттер мен мүмкіндіктер бар.

Кейде күнделікті қарбаласта біз баланың бойындағы жақсы қасиеттерді байқамай қалуымыз мүмкін. Сондықтан қазір балаңызға басқа қырынан қарап көруге шақырамын.

Балаңыздың қандай екенін, оның қандай қасиеттерін бағалайтыныңызды ой елегінен өткізіңіз.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушыларға стикерлер немесе карточкалар таратылады.

Тапсырма: Балаңыздың бойындағы өзіңіз бағалайтын қасиеттерді немесе ерекшеліктерді жазыңыз.

Мысалы:

- мейірімді;
- сезімтал;
- әділ;
- шығармашыл;
- жауапты;

- табанды;
- қамқор;
- адал;
- байқампаз;
- әзілқой.

Сондай-ақ мына сөйлемдерді жалғастыруға болады:

«Менің баламның жақсы қасиеті - ...»

«Мен баламды ... үшін бағалаймын».

«Менің балам ... істегенде қуаныш сезінемін».

(Қатысушыларға 2-3 минут уақыт беріледі.)

Талқылау

Қалауы бойынша бірнеше ата-ана өз жауаптарымен бөліседі.

Педагог сұрақтар қояды:

1. Бұл тапсырманы орындау сізге оңай болды ма?
2. Қай қасиетті бірінші болып жаздыңыз?
3. Осындай сөздерді балаңыздың өзіне қаншалықты жиі айтасыз?

Педагогтің қорытындысы

Әрбір жасөспірім өзін жақын адамдарының көзімен таниды. Сондықтан ата-ананың баласының жақсы қасиеттерін байқап, оны сөзбен жеткізе білуі өте маңызды.

Кейде қарапайым ғана:

«Мен саған сенемін»,

«Мен сенімен мақтанамын»,

«Сенің жақсы қасиеттерің көп» деген сөздердің өзі жасөспірімнің өзіне деген сенімін нығайтып, ата-анамен қарым-қатынасын жақындата түседі.

3. Миға шабуыл «ЕБҚ бар жасөспірімдердің ата-аналарын не алаңдатады?» (10 мин)

Педагог: Әрбір ата-ана баласының амандығын, болашағын және бақытты болғанын қалайды. Сондықтан кейде бізді алаңдататын сұрақтар мен шешімін табу қиын болатын жағдайлар кездеседі.

Жасөспірімдік кезеңде мұндай алаңдаушылықтар одан да арта түсуі мүмкін. Өйткені бала өзгеріп келеді, оның қызығушылықтары, көзқарастары мен мінез-құлқы өзгереді.

Қазір сіздерді осы мәселелер туралы ашық ой бөлісуге шақырамын.

Қатысушыларға нұсқаулық

Сұрақ: «Жасөспірім балаңызды тәрбиелеуде сізді не көбірек алаңдатады?» немесе

«Балаңызбен қарым-қатынаста қандай қиындықтарға жиі кездесесіз?»

(Қатысушылар өз жауаптарын қысқаша айтады.)

Педагог жауаптарды флипчартқа немесе тақтаға жазып отырады.

Сіздердің жауаптарыңыздан көптеген ата-аналарды алаңдататын мәселелердің ұқсас екенін байқауға болады. Біреуді баласының болашағы толғандырса, енді біреуі қарым-қатынастың әлсіреп бара жатқанын сезінеді. Кейбір ата-аналар баласының көңіл-күйіне алаңдаса, кейбірі оған қалай дұрыс қолдау көрсету керегін іздейді.

Осындай алаңдаушылықтар көптеген отбасыларға таныс. Бұл – ата-ана ретінде балаңызға бейжай қарамайтыныныңыздың белгісі. Енді ата-аналар жиі кездесетін алаңдаушылықтарға назар аударып көрейік.

Ата-аналардың алаңдаушылық картасы

Мұнда дұрыс немесе қате жауал жөқ.
Ең бастысы – сіздің күнделікті өмірде не сезінетінііңіз.
Сіздің переживаниіңыз маңызды және тыңдауға құқығыңыз бар.

1

Балам өз ойымен
бөлісе бермейді.

2

Көп уақытын
телефонмен өткізеді.

3

Кейде ашуланшақ
болып кетеді.

4

Сын айтылса,
қатты ренжиді.

5

Өзіне деген
сенімі төмен.

6

Құрдастарымен
қарым-қатынас
жасау қиын.

7

Сабаққа
қызығушылығы
азайды.

8

Болашағына қатысты
алаңдайды.

9

Өз сезімдері туралы
айтқысы келмейді.

10

Балама қалай дұрыс
қолдау көрсету
керегін білмеймін.

11

Кейде сабырым
жетпей қалады.

12

Баламнан алыстап
бара жатқандай
сезінемін.

Талқылау

Педагог сұрақтар қояды:

1. Осы айтылғандардың қайсысы сізге жақын?
2. Қай мәселе сізді көбірек толғандырады?
3. Осындай жағдайда сізге не көмектеседі?

(Бірнеше ата-ана пікір білдіреді.)

Педагогтің қорытындысы

Байқасаңыздар, көпшілігімізді толғандыратын мәселелер ұқсас.

Бұл жағдайлар көптеген отбасыларда кездеседі және олар ата-ананың әлсіздігін немесе баланың тәрбиесіндегі қателікті білдірмейді.

Ең бастысы – баланың мінез-құлқының астарында қандай сезімдер мен қажеттіліктер жатқанын түсінуге тырысу.

Кейде біз көріп тұрған мінез-құлықтың артында алаңдаушылық, қорқыныш, сенімсіздік немесе қолдауға деген қажеттілік тұруы мүмкін.

Сондықтан келесі бөлімде жасөспірімнің мінез-құлқының астарында не жатқанын және оны қалай дұрыс түсінуге болатынын бірге қарастырамыз.

4. Ақпараттық бөлім «Жасөспірімнің мінез-құлқы нені білдіруі мүмкін?» (8 мин)

Педагог: Біз ата-аналарды алаңдататын мәселелер туралы ой бөлістік. Енді жасөспірімнің мінез-құлқының астарында не жатқанын түсінуге тырысайық.

Кейде ата-аналар жасөспірімнің ашулануын, үндемеуін немесе қарым-қатынастан қашқақтауын әдейі жасалған әрекет ретінде қабылдауы мүмкін. Алайда көп жағдайда мұндай мінез-құлықтың артында шаршау, алаңдаушылық, өзіне деген сенімсіздік немесе түсінілуге деген қажеттілік жатады.

Жасөспірімдік кезең – өзгерістер кезеңі. Бұл уақытта баланың денесінде ғана емес, оның эмоциялық жағдайында, ойлау жүйесінде және өзін қабылдауында да үлкен өзгерістер болады.

Сондықтан кейде жасөспірімнің мінез-құлқын бағаламас бұрын, оның қандай сезімдерді бастан кешіріп жүргенін түсінуге тырысқан маңызды.

СЛАЙД 1 ЖАСӨСПІРІМДІК КЕЗЕҢ – ҮЛКЕН ӨЗГЕРІСТЕР КЕЗЕҢІ

Жасөспірімдік кезеңге тән ерекшеліктер:

- дербестікке ұмтылу
- өз пікірін қорғауға тырысу
- айналасындағылардың пікіріне жоғары сезімталдық
- эмоциялық тұрақсыздық
- өзін және өмірдегі орнын іздеу
- құрдастарымен қарым-қатынастың маңыздылығының артуы

Жасөспірімнің көңіл-күйінің жиі өзгеруі, өз бетінше шешім қабылдауға ұмтылуы немесе ата-анамен пікір қайшылығы – бұл жаста жиі кездесетін табиғи құбылыс.

СЛАЙД 2 ЕБҚ БАР ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚАНДАЙ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ БАСТАН КЕШІРУІ МҮМКІН?

Кейбір жасөспірімдер үшін төмендегі жағдайлар ерекше қиын болуы мүмкін:

- өзіне деген сенімсіздік
- сын мен ескертулерді ауыр қабылдау
- құрдастарымен қарым-қатынас орнатудағы қиындықтар
- оқу жүктемесіне байланысты күйзеліс
- болашаққа қатысты алаңдаушылық
- эмоцияларын басқарудағы қиындықтар

Мысал
Жасөспірім мектептен келіп, ешкіммен сөйлеспей бөлмесіне кіріп кетеді. Ата-ана мұны сыйламаушылық немесе қарым-қатынастан қашу деп қабылдауы мүмкін. Алайда оның астарында:

- шаршау;
- құрдастарымен болған жағымсыз жағдай;
- оқу қиындықтары;
- өзін өзгелермен салыстыру;
- мазасыздық сияқты сезімдер жатуы мүмкін.

СЛАЙД 3 КЕЙДЕ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ – КӨМЕК СҰРАУДЫҢ БІР ЖОЛЫ

Жасөспірім өз сезімдерін әрқашан ашық жеткізе алмайды. Сондықтан оның ішкі күйі мінез-құлқы арқылы көрінуі мүмкін.

Мінез-құлық	Оның астарында не болуы мүмкін?
Ашулану	«Маған қиын болып жүр»
Үндемеу	«Мені түсінбейді деп қорқамын»
Қарсылық көрсету	«Мені де тыңдағанын қалаймын»
Тұйықталу	«Қолдауға мұқтажмын»
«Қаламаймын» деу	«Қолымнан келмей қала ма деп қорқамын»
«Сіз мені түсінбейсіз» деу	«Мені қабылдамай ма деп алаңдаймын»

СЛАЙД 4 ЖАСӨСПІРІМГЕ ЕҢ АЛДЫМЕН НЕ ҚАЖЕТ?

Әр жасөспірімге:

- өзін қауіпсіз сезіну
- түсінетін адамның болуы
- қателесуге мүмкіндік берілуі
- қолдау мен қабылдау
- өз ойын еркін айту мүмкіндігі қажет

Кейде жасөспірімге ұзақ ақыл айтудан гөрі:

«Мен сені тыңдауға дайынмын» немесе «Саған қиын болып жүргенін байқап тұрмын» деген сөздер көбірек көмектеседі.

Педагогтің қорытындысы

Жасөспірімнің мінез-құлқына ғана емес, оның артындағы сезімдерге назар аударған кезде біз оны жақсырақ түсіне бастаймыз.

Бала өзін түсінетін адамның бар екенін сезінсе, ол өз мәселелерімен бөлісуге және көмек қабылдауға дайын болады.

5. «Жасөспірімнің айтқысы келгенін түсіну» топтық жұмысы (10 мин)

Мақсаты: Ата-аналарға жасөспірімнің мінез-құлқының астарындағы сезімдер мен қажеттіліктерді түсінуге көмектесу, қолдаушы қарым-қатынас тәсілдерін дамыту.

Педагог: Біз жаңа ғана жасөспірімнің мінез-құлқы көбіне оның ішкі күйінің көрінісі болуы мүмкін екенін айттық.

Кейде жасөспірімнің сөздері бізге дөрекі, ренішті немесе түсініксіз болып көрінеді. Бірақ көп жағдайда оның артында тыңдалуға, түсіністікке немесе қолдауға деген қажеттілік жатады.

Қазір біз өзімізді жасөспірімнің орнына қойып көрейік және оның айтқысы келген ойын түсінуге тырысайық.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушылар 3-4 адамнан шағын топтарға бөлінеді. Әр топқа жағдаят жазылған карточка беріледі.

Тапсырма

Топ мүшелері:

- жасөспірім қандай сезімде болуы мүмкін екенін анықтайды;
- оның сөзінің немесе әрекетінің астарында қандай қажеттілік жатқанын талқылайды;
- ата-ананың қолдаушы жауабын ұсынады.

Талқылауға 5-6 минут уақыт беріледі.

1 ЖАҒДАЙ 1 «Қойшы, бәрібір мені түсінбейсің!» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • Өзін түсінбей немесе тыңдамайды деп ойлауы мүмкін. ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Мүмкін мен бәрін бірден түсінбей тұрған шығармын. Бірақ мен сені тыңдауға дайынмын.»	2 ЖАҒДАЙ 2 «Бәрі жақсы, тек мен ғана басқамын.» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • өзіне деген сенімсіздік • өзін өзгелермен салыстыру • жалғыздық сезімі ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Әр адамның өз ерекшелігі бар. Сенің де күшті жақтарың көп.»
3 ЖАҒДАЙ 3 «Маған ештеңе керек емес!» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • шаршау • көңілсіздік • үмітсіздік ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Қазір өзіңді жайсыз сезініп тұрған сияқтысың. Қаласаң, кейін сөйлесеміз.»	4 ЖАҒДАЙ 4 «Сен үнемі мені сынайсың!» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • реніш • қабылданбау сезімі • түсінілмеу ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Сенің бұл сөзді не үшін айтып тұрғаныңды түсінгім келеді. Маған сенің сезімің маңызды.»
5 ЖАҒДАЙ 5 «Сен мені жақсы көрмейсің!» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • көңіл қалу • эмоционалдық қолдауға мұқтаждық • жалғыздық ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Мен сені жақсы көремін. Қазір саған не ауыр тиіп тұрғанын бірге түсінейік.»	6 ЖАҒДАЙ 6 «Ешкімге керегім жоқ.» МҮМКІН СЕЗІМДЕР • жалғыздық • өз құндылығына күмәндану • эмоционалдық ауырлық ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ • «Сен мен үшін өте маңыздысың. Мен сенің жаныңдамын және сені тыңдауға дайынмын.»

Талқылау

Әр топ өз жауаптарын таныстырады.

Педагог қатысушылардың пікірлерін толықтырады.

Педагогтің қорытындысы: Бүгін біз жасөспірімнің сөздерінің астарында қандай сезімдер болуы мүмкін екенін байқадық.

Кейде балаға дайын кеңес немесе ұзақ түсіндіруден бұрын оны тыңдау маңыздырақ болады.

Жасөспірім өзін түсінуге тырысатын адам бар екенін сезінген кезде ғана ашылып сөйлесуге дайын болады.

6. «Мен-хабарламасы» практикалық жаттығуы (5 мин)

Педагог: Кейде біз баламызға айтқымыз келген ойды ашумен, ренішпен немесе шаршаған күйде жеткіземіз.

Мысалы:

«Сен мені мүлде тыңдамайсың!»

«Сен үнемі телефоннан шықпайсың!»

«Сен бәрін соңына қалдырасың!»

Мұндай сөздер баланың қорғануына, ренжуіне немесе қарым-қатынастан алыстауына себеп болуы мүмкін.

Ал өз сезімімізді сабырлы әрі түсінікті жеткізу үшін «Мен-хабарламасы» тәсілін қолдануға болады.

«Мен-хабарламасы» дегеніміз не?

Бұл – өз сезіміміз бен қажеттілігімізді бірінші жақта жеткізу тәсілі.

Құрылымы: Жағдай + Менің сезімім + Мен үшін маңыздысы + Өтінішім

Мысалы:

«Сен үнемі телефонмен отырасың!» дегеннің орнына,

«Біз бірге сөйлеспеген кезде көңілім түседі, себебі маған сенімен уақыт өткізу маңызды. Өтінемін, біраз уақыт сөйлесіп алайық» деп айту маңызды.

Педагог: «Мен-хабарламасы» баланы айыптамай, өзіміздің сезімімізді білдіруге көмектеседі.

Бұл тәсіл жанжалды күшейтпей, өзара түсіністікке жол ашады.

Тапсырма

Төмендегі сөйлемдерді «Мен-хабарламасы» түрінде қайта құрастырыңыз.

Жұппен немесе шағын топта орындаңыз.

Айыптаушы сөздер (сен-хабарламасы)	«Мен-хабарламасы» үлгісі	Менің нұсқам (жауапты жазыңыз)
1 Сен үнемі телефонмен отырысың! 	 «Мен бірге уақыт өткізіміз келгенде _____, себебі маған сенімен сөйлесу маңызды. Өтінемін, телефонды біраз уақытқа қойшы.»	
2 Сен мүлде мені тыңдамайсың! 	 «Мен сені тыңдай алмаған кезде _____, себебі менің пікіріме де құлақ асуын маңызды. Өтінемін, мен сөйлегенде тыңдауға тырысыңы.»	
3 Сен жалқаусың! 	 «Мен үй тапсырмасы жасалмай жатқанда _____, себебі бұл мен болашағың үшін маңызды. Өтінемін, өз міндеттеріңді уақытыңда орында.»	
4 Сен бәрін соңына қалдырасың! 	 «Мен тапсырмалар соңына қалдырылғанда _____, себебі уақыттың тығыз болатыны маңызды. Өтінемін, жоспар құрып, дер кезінде баста.»	
5 Сен менімен сөйлескің келмейді! 	 «Мен сенімен сөйлескің келмейтіні сезгенде _____, себебі біздің арада жақындық пен түсіністік маңызды. Қаласан, менімен бөліс, тыңдауға дайынмын.»	
6 Сен үнемі үйді былғарайсың! 	 «Мен үйде ретсіздік болғанда _____, себебі жайлы және таза ортада өмір сүру маңызды. Өтінемін, өзіңнен кейін жинап қоюға тырысыңы.»	

Есте ұстаңыз:

- ✓ Айыптау емес – сезіміңізді айтыңыз.
- ✓ Баланың емес – өзіңізді сипаттаңыз.
- ✓ Сын емес – өтініш білдіріңіз.
- ✓ Мақсат – жанжал емес, түсіністікке жету.

Рефлексия:

- «Мен-хабарламасы» арқылы сөйлесу оңай болды ма?
- Қай сөздерді өзгерту қиын болды?
- Бұл тәсілді қандай жағдайларда қолдана аласыз?

Педагогтің қорытындысы:

Жасөспірімдер көбіне айыптауға емес, түсіністікке мұқтаж.

Ата-ана өз сезімін сабырлы әрі ашық жеткізе алғанда, бала да қарым-қатынасқа ашыла бастайды.

«Мен ашуландым», «Мен алаңдаймын», «Мен үшін маңызды» деген сөздер кейде ұзақ тәрбиелік әңгімеден де әсерлі болуы мүмкін.

Сондықтан қарым-қатынаста ең бастысы – кінәлау емес, бір-бірін түсінуге ұмтылу.

7. Қорытындылау «Мен үшін маңызды болған ой» (4 мин)

Педагог: Бүгін біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар жасөспірімдерді түсіну, олармен сенімді қарым-қатынас орнату және қолдау көрсету жолдары туралы әңгімелестік.

Жасөспірімнің мінез-құлқының астарында қандай сезімдер болуы мүмкін екенін талқыладық, өзара түсіністікті нығайтудың жолдарын қарастырдық және «Мен-хабарламасы» тәсілімен таныстық.

Енді бүгінгі кездесуді қорытындылап, өзіміз үшін маңызды болған ойларға назар аударып көрейік.

Кейде үлкен өзгерістер бірден болмайды. Бірақ кішкентай қадамдардың өзі қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі.

Қатысушыларға нұсқаулық

Қатысушыларға карточкалар немесе қағаздар таратылады.

Тапсырма:

Төмендегі екі сұраққа жауап жазыңыз:

1. Бүгінгі кездесуден өзім үшін қандай маңызды ой алдым?
2. Балаңызбен қарым-қатынаста қандай өзгеріс жасауға дайынсыз?

(Қатысушыларға 2-3 минут уақыт беріледі.)

Ата-аналардың ықтимал жауаптары:

- «Жасөспірімнің мінез-құлқының артында белгілі бір сезімдер жататынын түсіндім.»
- «Баламды көбірек тыңдауға тырысамын.»
- «Сын айтпас бұрын оның көңіл күйін түсінуге мән беремін.»
- «Көбірек қолдау сөздерін қолдануға тырысамын.»
- «Баламмен сөйлесуге арнайы уақыт бөлемін.»
- «Айыптаудан гөрі өз сезімімді жеткізуге тырысамын.»
- «Баламның жақсы қасиеттерін жиі айтып отыруды қолға аламын.»
- «Қиын жағдайда бірден ренжімей, алдымен тыңдауға тырысамын.»

Педагогтің қорытындысы: Өзгеріс әрқашан кішкентай қадамнан басталады. Кейде бір жылы сөз, бір сәттік қолдау немесе баланы мұқият тыңдау оның өзіне деген сенімін арттырып, сіздердің араларыңыздағы қарым-қатынасты нығайтуы мүмкін.

Бүгінгі ойлар мен шешімдер сіздің отбасыңыздағы өзара түсіністік пен сенімді арттыруға ықпал етеді деп сенемін.

8. Рефлексия. «Жасөспірімге арналған жылы лебіз» жаттығуы (5 мин)

Педагог: Кездесуімізді шағын жаттығумен аяқтауды ұсынамын.

Қазір балаңыздың мінез-құлқын немесе қиындықтарын емес, өзін елестетіңіз. Оның сезімдерін, уайымдарын, жетістіктері мен талпыныстарын еске түсіріңіз.

Бүгін оған қандай қолдау сөзін айтқыңыз келеді?

Қатысушыларға нұсқаулық

Карточкаға жасөспіріміңізге айтқыңыз келетін бір қысқа сөйлем жазыңыз.

Мысалы:

«Мен әрқашан жаныңдамын.»

«Сен мен үшін маңыздысың.»

«Сенің сезімдерің мен үшін маңызды.»

«Мен сені жақсырақ түсінуге тырысамын.»

«Мен саған сенемін.»

«Қиындық болса, маған әрқашан жүгіне аласың.»

«Мен сенің талпынысыңмен мақтанамын.»

Қалауы бойынша қатысушылар өз жазғандарымен бөлісе алады.

Педагогтің қорытынды сөзі

Жасөспірім үшін оны тыңдайтын, түсінетін және қолдайтын ересектің болуы өте маңызды.

Сенімді қарым-қатынас бір күнде қалыптаспайды. Ол күнделікті қарым-қатынас, құрмет, қабылдау және қолдау арқылы нығаяды.

Белсенді қатысып, ой бөліскендеріңіз үшін рақмет!

Отбасыларыңызға өзара түсіністік, сенім және жылы қарым-қатынас тілеймін.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бала тәрбиесі мен оның жан-жақты дамуын қолдау отбасы мен білім беру ұйымының өзара түсіністігіне және бірлескен әрекетіне негізделеді. Қазіргі ақпараттық ортаның ықпалы, балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынастың өзгеруі, түрлі жас кезеңдерінде кездесетін эмоциялық және әлеуметтік қиындықтар педагогтер, педагог-психологтер және ата-аналар арасындағы жүйелі ынтымақтастықты қажет етеді.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы отбасы мен мектеп арасындағы серіктестікті нығайтуға, ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға және бала тәрбиесіне қатысты ортақ ұстанымдарды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Орталық жұмысы ата-аналарға ақпарат берумен ғана шектелмейді. Ол бала тәрбиесіне қатысты өзекті мәселелерді ашық талқылауға, тәжірибе алмасуға, түрлі жағдаяттарды бірлесіп саралауға және тиімді шешімдерді бірге іздеуге бағытталған.

Әдістемелік нұсқаулықта ұсынылған материалдар 1-11 сынып оқушыларының жас ерекшеліктері, ата-аналардың сұраныстары және тәрбие үдерісіндегі өзекті мәселелер ескеріле отырып әзірленді. Сабақтардың мазмұнында бала мен ата-ана арасындағы қарым-

катынас, балалардың эмоциялық, психологиялық және әлеуметтік әлауқаты, қауіпсіз әрі жауапты мінез-құлықты қалыптастыру, буллингтің, зорлық-зомбылықтың және басқа да қауіптердің алдын алу мәселелері қамтылған. Сонымен қатар балалардың дербестігін, жауапкершілігін, өмірлік дағдыларын және психологиялық тұрақтылығын дамытуға, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдауға назар аударылды.

Сабақтардың тәжірибелік бағыты ата-аналардың белсенді қатысуына негізделген. Интерактивті жаттығулар, өмірлік жағдаяттарды талқылау, кейстерді қарастыру, карточкалармен, чек-парақтармен және басқа да әдістемелік материалдармен жұмыс істеу ата-аналарға алған білімдерін өз тәжірибесімен байланыстыруға мүмкіндік береді. Мұндай жұмыс барысында ата-аналар баламен қарым-қатынас жасау тәсілдерін қайта қарастырып, нақты жағдайда қолдау көрсетудің тиімді жолдарын анықтай алады.

Сабақтарды ұйымдастыру кезінде педагогке балалардың жас және жеке ерекшеліктерін, ата-аналардың сұраныстары мен қажеттіліктерін, әр отбасының тәжірибесі мен мүмкіндіктерін ескеру маңызды. Нұсқаулықта ұсынылған сабақ әзірлемелері өзгеріссіз орындауды талап ететін қатаң үлгі болып табылмайды. Педагог олардың мазмұнын білім беру ұйымының ерекшелігіне және ата-аналар аудиториясының қажеттіліктеріне қарай бейімдей алады. Бұл ретте сабақтың негізгі мақсатын, мазмұндық бағытын және педагогикалық қағидаттарын сақтау қажет.

Ата-аналармен жұмыс барысында сенімге негізделген, қолайлы және психологиялық тұрғыдан қауіпсіз орта қалыптастыруға ерекше мән беріледі. Педагог әр отбасының тәжірибесіне құрметпен қарап, ата-аналардың пікірін бағалаудан, отбасыларды өзара салыстырудан және дайын шешімдерді міндеттеуден аулақ болғаны жөн. Жеке мәселелерді көпшілік алдында талқылауға жол бермей, өзара әрекеттесуді серіктестік, еріктілік, құпиялылық және өзара құрмет қағидаттары негізінде ұйымдастыру маңызды.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметінің нәтижелілігі өткізілген сабақтардың санымен ғана емес, отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестіктің сапасымен де айқындалады. Жүйелі жүргізілген жұмыс ата-аналардың баланың қажеттіліктерін түсінуіне, оның көңіл күйі мен мінез-құлқындағы өзгерістерді дер кезінде байқауына және қажет болған жағдайда педагогтермен бірлесіп

тиімді шешім қабылдауына ықпал етеді. Отбасы мен мектеп әрекетінің бірізділігі бала мен ата-ана арасындағы сенімді қарым-қатынасты нығайтып, баланың білім алуына, дамуына, қауіпсіздігі мен психологиялық әл-ауқатына қолайлы жағдай жасайды.

Осы әдістемелік нұсқаулық білім беру ұйымдарының педагог қызметкерлері мен мамандарына ата-аналармен жүйелі, мазмұнды және тәжірибеге бағытталған жұмыс жүргізуде әдістемелік қолдау көрсетуге арналған. Ұсынылған материалдарды кәсіби тұрғыдан негіздеп, шығармашылықпен қолдану отбасы мен мектеп арасындағы серіктестік мәдениетін дамытуға, ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға және әр баланың жас және жеке ерекшеліктері, қажеттіліктері мен мүдделері ескерілетін қолдаушы білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал етеді.

**2026-2027 ОҚУ ЖЫЛЫНДА ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОРТА БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА
АТА-АНАЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛДАУ
ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ЖӘНЕ «ДАНАЛЫҚ МЕКТЕБІ» КЛУБЫНЫҢ
ҚЫЗМЕТІ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛЫҚ**

КІРІСПЕ

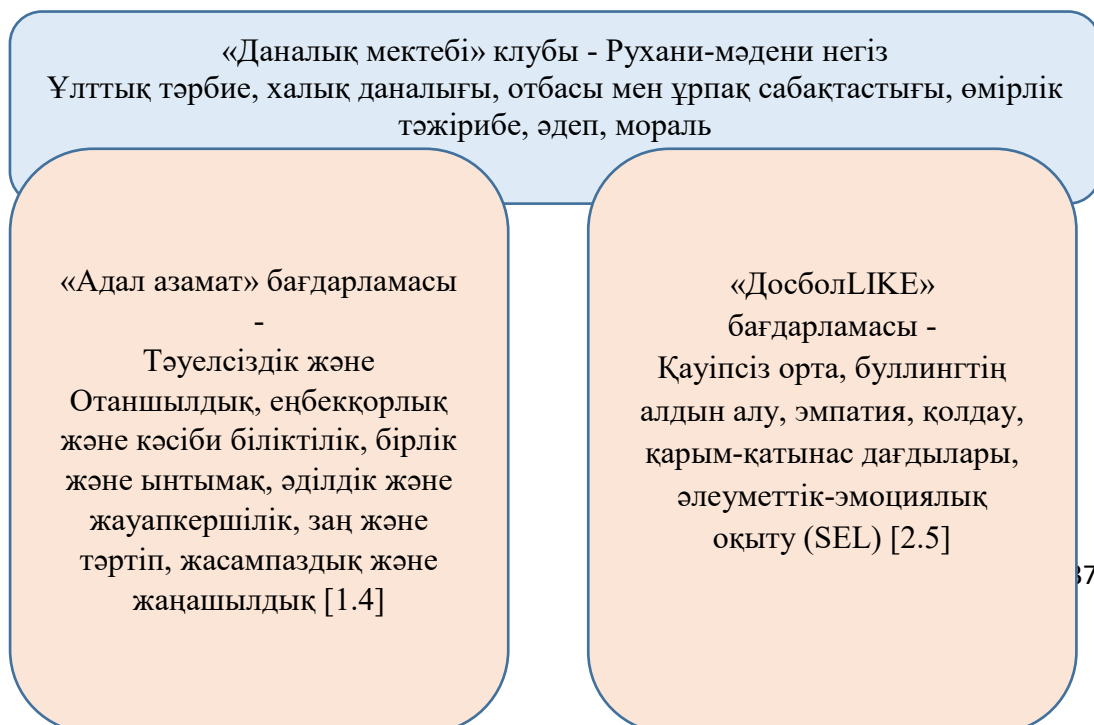
«Даналық мектебі» - мектептерде ұлттық тәрбие мен рухани-адамгершілік құндылықтарын насихаттайтын клуб. Ол ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етіп, ата-әже, аға-жеңге – педагог – оқушы арасындағы байланысты нығайтады. Қазақ халқының тәрбие жүйесінде баланы өсіру мен тәрбиелеуге тек ата-ана (әке-шеше) емес, ата, әже, аға, жеңге, әпке, нағашы-жиен сияқты туыстар түгелдей қатысады.

Бүгінгі күні бала тәрбиесіне ықпал ететін ақпарат көздері көп. Әлеуметтік желілер, виртуалды орта, жаһандық мәдениет үлгілері кейде ұлттық құндылықтардың әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Мұндай жағдайда «Даналық мектебі» ұлттық дүниетаным мен отбасы тәрбиесінің үздік дәстүрлерін жаңғыртатын, оны бүгінгі күннің жаңалықтарымен байланыстыратын маңызды алаң ретінде қызмет етуі тиіс.

Клуб қызметі «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі мазмұнымен үйлеседі, өйткені ол оқушылардың бойындағы адалдық, жауапкершілік, әділдік, азаматтық белсенділік сияқты қасиеттерді дамытуды көздейді. Сонымен қатар «ДосболLIKE» бағдарламасымен кіріктіру арқылы клуб жұмысына әлеуметтік-практикалық сипат беруге болады. Оқушылар қарым-қатынас мәдениетін меңгереді, эмпатия мен өзара қолдау дағдыларын дамытады, қауіпсіз орта қалыптастыруға қатысады. Осы тұрғыдан келгенде «Даналық мектебі» клубы үш бағдарламаны біріктіретін көпір қызметін атқарады: құндылық - сана - мінез-құлық.

«Даналық мектебі» клубы «Адал азамат» бағдарламасының құндылықтарын рухани деңгейде нығайтып, «ДосболLIKE» бағдарламасы арқылы оларды оқушылардың күнделікті қарым-қатынас тәжірибесіне айналдыратын кешенді тәрбие кеңістігін қалыптастырады. Үшеуін біріктіре келіп төмендегідей біртұтас модель шығаруға болады.

Біртұтас тұжырымдамалық модель (өлшем)

Даналық мектебі – ата-әже тәжірибесі, аға-жеңге мектебі, ұлағатты әңгіме, өнеге т.б.

Адал азамат – құндылықтарды бекіту (ұлттық бірегейлік, қоғамға қызмет, экологиялық мәдениет)

ДосболLIKE – сыныптағы нақты әрекет (тыңдау, қолдау, жанжалды шешу)

Қорыта айтқанда: «Даналық мектебі» – құндылықтардың қайнар көзі, «Адал азамат» – сол құндылықтардың идеологиялық бағыты, ал «ДосболLIKE» – сол құндылықтарды мінез-құлық пен қарым-қатынас дағдысына айналдыратын практикалық орта.

ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛЫҚТЫҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Әдістемелік нұсқаулықтың мақсаты: «Даналық мектебін» «Адал азамат», «ДосболLIKE» бағдарламаларына кіріктіру арқылы құндылықтарға негізделген тәрбие жүйесін дамыта отырып, адал, жауапты, белсенді тұлға тәрбиелеуге әдістемелік қолдау көрсету.

Міндеттері

1. «Даналық мектебі» клубы мен «Адал азамат», «ДосболLIKE» бағдарламаларының ортақ құндылықтық негіздерін айқындау, оларды отбасылық тәрбие процесінде үйлестіру жолдарын көрсету.
2. Оқушылардың бойында құрмет, жауапкершілік, мейірім мен қамқорлық, ынтымақтастық, адалдық, еңбекқорлық, Отаншылдық сияқты негізгі құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған тәрбие мазмұнын жүйелеу.
3. Ұрпақаралық сабақтастықты қамтамасыз ететін «Даналық мектебі» клубының мүмкіндіктерін ашу, оны тәрбие үдерісіне енгізу жолдарын әдістемелік тұрғыда негіздеу.
4. Отбасы, мектеп және қоғам арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға арналған практикалық тетіктерді ұсыну.
5. Оқушылардың әлеуметтік-эмоциялық дағдыларын дамытуға және жағымды мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға жағдай жасау.

ТӘРБИЕЛІК БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҮЙЛЕСТІРУДІҢ (КІРІКТІРУДІҢ) МАҢЫЗЫ

Көп жағдайда тәрбие жобалары бөлек-бөлек, өз алдына жеке жүзеге асырылады. Жұмыстың бұлай шашыранқы жүруі ата-аналар мен педагогтерді, тіпті оқушылардың өзін шаршатады. Соның салдарынан жап-жақсы жобаның өзі солғын тартып, тәрбиелік әсері әлсіреуі мүмкін. Ал «Даналық мектебін» жоғарыдағы екі бағдарламаға кіріктіру арқылы мектеп әкімшілігі:

- ✓ Ұрпақтар сабақтастығын нығайтады;
- ✓ Тәрбиенің бірізділігін қамтамасыз етеді;
- ✓ Оқушылардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытады;
- ✓ Буллингтің алдын алып, қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыруға ықпал етеді;
- ✓ Ұлттық құндылықтарды қазіргі заманғы азаматтық құндылықтармен ұштастырады.

Ұрпақтар сабақтастығын нығайту

Қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелердің бірі – аға буын мен жас ұрпақ арасындағы рухани байланыстың әлсіреуі. Педагогика ғылымдарының докторы К.Ж.Қожақметованың айтуынша: «Кез келген қоғамда адамдардың әрбір жаңа ұрпағы тек қана белгілі әлеуметтік жағдайларда тәрбиеленбейді, сонымен бірге белгілі ұлттық ортада тәрбиеленеді. Тәрбие балалық шақтан бастап әлеуметтік-экономикалық қатынастар және білім беру мекемелерінің әсеріне, сонымен бірге ұлттық-ерекше құбылыстардың ықпалына ұшырайды: өмір салтының ерекше сәттері, мәдениет пен тұрмыстың формалары, халықтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары, ересек ұрпақтан ұлттық тілдің байлығын, өз халқының рухани құндылықтарына бейімделу сезімін, халыққа тән әдеттерді, мінез-құлық талаптарын, талғам мен өмірлік қажеттіліктерді алады. Мұның бәрі бірте-бірте осы ұрпақтың мінезінің ерекше белгілеріне қарай дамиды» [3. 114]. Олай болса, ұрпақтар арасындағы рухани сабақтастықтың әлсіреуіне жол бермеуіміз керек. Дегенмен, технологиялық өзгерістердің қарқынды жүруі, өмір салтының өзгеруі және отбасылық қарым-қатынастардың жаңа сипатқа ие болуы - балалардың ата-әжелердің өмірлік тәжірибесі мен халық даналығынан алыстауына себеп болуы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, «Даналық мектебі», «ДосболLIKE» және «Адал азамат» бағдарламаларын кіріктіру - ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтудың тиімді тетігі.

Тәрбиенің бірізділігін қамтамасыз ету

Тәрбие үдерісінің тиімділігі мектеп – отбасы және – қоғамның балаға қоятын талаптары мен ұсынатын құндылықтарының сәйкестігіне тікелей байланысты. Егер мектепте жауапкершілік, құрмет немесе адалдық туралы айтылып, алайда бұл құндылықтар отбасында өз деңгейінде насихатталмаса, көңіл бөлінбесе немесе кереғар жағдаяттар орын алса, оның тәрбиелік ықпалы болмайды. Қазақша айтқанда ұстаздың «еңбегі еш, тұзы сор» деген сол болады. Керісінше, бала барлық ортада бірдей құндылықтарды көрсе, оларды өмірлік ұстаным ретінде қабылдай бастайды. Әрине, қоғамды түзеу қолымыздан келмес, ең болмағанда мектеп пен отбасы балаға бірізді тәрбие берсек, ол да үлкен жеңіс болар еді. Тәрбиенің бірізділігі дегенде, сөз бен істің де бір жерден шығуына да назар аударуымыз

керек. Мұғалім құндылықтар туралы айтып тұрып, өзі әдепсіздік көрсетсе, әділетсіздік жасаса, сол құндылықтар өзінің бойынан табылмай жатса, мұғалім мен директор бір-бірімен соттасып жүрсе... қалай болады?! Мұны отбасына да қатысты айта аламыз.

Үш бастаманы кіріктіру тәрбиелік ықпалдың бірізділігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді. «Адал азамат» бағдарламасы құндылықтық бағдарларды айқындаса, «ДосболLIKE» оларды мектепте тәжірибе жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді, ал «Даналық мектебі» сол құндылықтарды отбасылық тәрбие арқылы бекітеді. Осылайша балаға мектепте де, үйде де, қоғамдық ортада да бірдей мазмұндағы тәрбиелік ықпал көрсетіледі. Бұл баланың тұлғалық дамуында құндылықтардың мінез-құлық нормасына айналуына жағдай жасайды.

Ұлттық құндылықтарды қазіргі заманғы азаматтық құндылықтармен ұштастыру

«Даналық мектебі» аясында аталар мен әжелер, ағалар мен жеңгелер ұлттық тәрбиенің өмірлік тәжірибеге негізделген үлгілерін ұсына отырып, балаларға дәстүрлі құндылықтардың бүгінгі қоғамдағы өзектілігін түсіндіре алуы керек. Оны қысқаша былау түсіндіруге болады:

Дәстүрдегі құрмет – толеранттылық

Асар (үме) – еріктілік және қоғамдық белсенділік

Аманат – жауапкершілік

Бірлік – әлеуметтік келісім (инклюзивтілік)

Үлкенге ізет, кішіге қамқорлық – эмпатия және өзара қолдау

Ар-ұят, намыс – адалдық (академиялық адалдық).

Осылайша, «Даналық мектебі» ұлттық мұраны сақтаумен қатар, оны қазіргі заманғы азаматтық құндылықтармен ұштастырып, қоғам өміріне салғырт қарамайтын, ұлттық болмысын қадірлейтін, белсенді әрі жауапты азамат тәрбиелеуге ықпал етеді.

Кіріктірілген тәсіл арқылы бала мектепте де, үйде де бірдей құндылықтарды бойына сіңіретін болады. Ол үшін бірнеше қағидатты ұстануымыз керек. Атап айтқанда:

Бірізділік қағидаты

Балаға ұсынылатын құндылықтар мектепте де, үйде де бірдей қолдау табуы тиіс. Мысалы, мектепте құрмет құндылығы насихатталып, өзгенің пікірін сыйлау туралы айтылғанымен, үйде баланың өз пікіріне мән берілмесе, оның тәрбиелік әсері әлсірейді. Тек мектеп пен отбасының ұстанымы үйлескен жағдайда ғана бала бойында құндылықтар тұрақты мінез-құлық дағдыларына айналады. Сондықтан тәрбиеде сөз бен істің бірлігі, яғни бірізділік қағидаты өте маңызды.

Үлгі көрсету қағидаты

Балалар көбінесе ересектердің әрекетін қайталайды. «Балапанның ұяда не көрсе, ұшқанда соны ілетінін» ұмытпауымыз керек. «Ата көрген оқ жонса, ана көрген тон пішпей ме?!» «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» деген де бар. Сондықтан ата-аналар мен педагогтер:

- бір-біріне құрмет көрсетуі;
- адалдық танытуы;
- дау-жанжалдарды мәдени түрде шешуі;
- жауапкершілік үлгісін көрсетуі қажет.

Жалған-ай! Жарасымды-ау ізет деген!
Иілген біз өтпенен, сіз өтпенен.
Қасиетін халқының сыйламайды,
Атасының дәстүрін күзетпеген.

М. Мақатаев

Қоғамдағы осындай сыйластықты көрген бала есейе келе парасат биігіне көтерілетін болады.

Серіктестік қағидаты

Тәрбие субъектілері қарсы тарап емес, серіктес болуы тиіс. Бұл ата-аналардың мектеппен тығыз байланыс орнатуын, өз кезегінде педагогтердің кейбір отбасындағы ерекшеліктерді ескеруін талап етеді. Қазақ «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» демей ме?! «Жұмыла көтерген жүк жеңіл».

Қолдау қағидаты

Баланы қателігі үшін жазалауға асықпай, алдымен оның әрекетінің себептерін түсінуге және дұрыс шешім табуына қолдау көрсету қажет. «Жаңылмайтын жақ, сүрінбейтін тұяқ жоқ». Оны естен шығаруға болмайды. Бұл қағидаттардың бәрі де «Даналық мектебі» «ДосболLIKE» пен «Адал азамат» бағдарламаларының гуманистік негізіне сәйкес келеді.

ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ: ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАС

Қазақстандағы тәрбие жұмысының қазіргі моделінде құндылықтарға негізделген тәсілдің орны ерекше. Бұл тәсіл тұлғаның мінез-құлқын, қарым-қатынас мәдениетін, азаматтық ұстанымын және жауапкершілігін қалыптастыруды көздейді.

Осы тұрғыдан алғанда «Даналық мектебі» клубы, «Адал азамат» және «ДосболLIKE» бағдарламалары - өзара бірін-бірі толықтыратын, бірыңғай тәрбиелік кеңістік құруға бағытталған бастамалар. Аталған жобалардың мазмұны әртүрлі болғанымен, олардың негізгі мақсаты ортақ, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, жауапты, мейірімді, өзіне және өзгелерге құрметпен қарайтын тұлға тәрбиелеу.

«Даналық мектебінің» қызметі «Адал азамат» және «ДосболLIKE» бағдарламаларының негізгі идеяларымен үндесе келіп, төмендегідей ортақ құндылықтарға сүйенеді.

АДАМҒА ҚҰРМЕТ		
«Адал азамат» бағдарламасында	«ДосболLIKE» бағдарламасы	«Даналық мектебі» клубында
әр адамның қадір-қасиетін құрметтеу маңызды қағида ретінде қарастырылады.	буллингтің алдын алу арқылы әр баланың қауіпсіздігі мен психологиялық әлауқатын қорғауды көздейді.	Үлкенге құрмет, кішіге ізет, отбасындағы өзара сыйластық мәселелері басты орын алады.

Осылайша үш бағдарлама да адамның тұлғалық құндылығын мойындауды негізге алады.

ЖАУАПКЕРШІЛІК		
«Адал азамат» бағдарламасы	«ДосболLIKE» бағдарламасы	«Даналық мектебі» клубы
Жауапкершілік - адал азаматтың басты белгісі.	Оқушылар өз әрекеттерінің салдарын түсініп, құрбы-құрдастар алдындағы жауапкершілігін сезініп үйренеді.	баланың бойында тек жеке қасиет емес, отбасы мен қоғам алдындағы азаматтық борышын сезінетін, өз ісіне ұқыптылықпен қарайтын, өзгелерге сенім арта алатын тұлға боп қалыптасудың негізі.

Жауапкершілік – адамның мінезін қалыптастыратын және өмірлік жетістіктеріне жол ашатын басты қасиеттердің бірі. Өз ісіне, сөзіне және айналасындағы адамдарға жауапкершілікпен қарайтын тұлға қоғамда да, жеке өмірінде де табысты болуға ұмтылады.

МЕЙІРІМДІЛІК ПЕН ҚАМҚОРЛЫҚ		
«Адал азамат» бағдарламасында	«ДосболLIKE» бағдарламасы	«Даналық мектебі» клубы

мейірімділік – барлық тәрбиелік ықпалдардың өзегі.	эмпатияны дамытып, өзгелердің сезімін түсіну және қолдау көрсету дағдыларын қалыптастырады.	ұрпақтар сабақтастығын, олардың бір-біріне деген мейірімділігі мен қамқорлығын нығайтады.
--	---	---

Үш бастаманы біріктіретін ортақ құндылықтың бірі – мейірімділік пен қамқорлық. Мейірімділік баланың өзгелерге жанашырлық танытуына, олардың сезімін түсініп, қолдау көрсетуіне ықпал етеді. Отбасында, мектепте және құрдастар ортасында қалыптасатын бұл құндылық өзара сыйластыққа, қамқорлыққа және адамгершілікке негізделген қарым-қатынас мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ		
«Адал азамат» бағдарламасы	«ДосболLIKE» бағдарламасы	«Даналық мектебі» клубы
жас буынды қоғам игілігі үшін еңбек етуге тәрбиелейді.	сыныптағы ынтымақтастық пен достық қарым-қатынасты дамытуға ықпал етеді.	ата-әжелер, аға-жеңгелер, педагогтер және балалар арасындағы серіктестікті нығайтады.

Тағы бір ортақ құндылық – ынтымақтастық. Ол адамның ортақ мақсатқа жету жолында өзгелермен бірлесіп әрекет етуіне, өзара түсіністік пен қолдау көрсетуіне негіз болады. Қоғамда, мектепте және отбасында қалыптасатын ынтымақтастық мәдениеті жауапты, белсенді және қарым-қатынас жасау дағдылары дамыған тұлға тәрбиелеуге ықпал етеді.

АДАЛДЫҚ		
«Адал азамат» бағдарламасында	«ДосболLIKE» бағдарламасы	«Даналық мектебі» клубы
«Адал азамат» бағдарламасында адалдық, әділдік азаматтық жауапкершіліктің негізі ретінде қарастырылады.	Буллингтің кез келген түрі әділетсіздік болғандықтан, «ДосболLIKE» бағдарламасы адал, әділ қарым-қатынас мәдениетін	өзара құрметті, тең қарым-қатынасты қандай ортада болмасын адал, әділетті болуды насихаттайды.

	қалыптастыруға бағытталған.	
--	--------------------------------	--

Адалдық құндылығы үш жобада осылай көрініс табады. Ол адамның құқықтары мен қадір-қасиетін құрметтеуге, тең қарым-қатынас орнатуға және қабылданған шешімдерде адалдық пен шынайылықты сақтауға негіз болады. Отбасында, мектепте және қоғамда әділдік қағидаттарын ұстану жауапты әрі адамгершілігі жоғары тұлға қалыптастыруға ықпал етеді. Адалдық құндылығы тұлғаның моральдық бағдарын қалыптастырады.

«ДАНАЛЫҚ МЕКТЕБІ» КЛУБЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

«Даналық мектебі» клубы – аталар мен әжелерді, ағалар мен жеңгелерді тәрбие процесіне тартудың тиімді алаңы. Клуб жұмысы аясында:

- отбасылық құндылықтар тақырыбындағы кездесулер;
- ұрпақтар сабақтастығына арналған іс-шаралар;
- алқалы жиындар, семинарлар, тренингтер;
- тәжірибе алмасу алаңдары ұйымдастырылады.

Бұл жұмыстар аталар мен әжелердің, ағалар мен жеңгелердің тәрбие мәселесі тек әке мен шешенің ғана міндеті емес екенін, өсіп келе жатқан буынның тәрбиесіне сол әулеттегі үлкендердің бәрі жауапты екенін түсінуге көмектеседі. Сөйтіп, отбасылық тәрбиенің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Тәрбие мәселесінде бір жобаның, бір бағдарламаның шеңберінен шыға алмай қалуға болмайды.

- Мен «Адал азаматқа» жауаптымын;
- Мен «ДосболLIKE» бағдарламасымен айналысамын;
- Мен «Даналық мектебінің» жұмысын жүргіземін, - деп,

екінші жобаға жоламай қойсақ, үлкен қателік жасаймыз. Мәселен: буллингтің, жәбірлеудің алдын алу мектептің ғана міндеті деп кім айтты?! Немересінің қатыгездікпен біреуге жәбір көрсетпеуіне немесе бұзақы біреуден зәбір-жапа шекпеуіне ата мен әже де мүдделі. Аға мен жеңгенің жайы да солай, олар да інілерінің, қарындастарының, қайыніні, қайынсіңлілерінің сондай күй кешкенін қаламайды. Олай болса, буллингтің алдын алуға бәріміз мүдделіміз, бәріміз міндеттіміз. Ол үшін курсқа барудың, қымбат семинарларға қатысудың керегі жоқ, жәй ғана «Даналық мектебі» клубының іс-шараларында ата-әжелерге, аға-жеңгелерге «ДосболLIKE» бағдарламасының құндылықтарын, баланың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын қалай дамыту керегін түсіндірсек жетіп жатыр. Сонда «ДосболLIKE» бағдарламасының құндылықтары клуб өкілдері арқылы отбасында қолдау табады. Өйткені ата мен әже немесе аға мен жеңге:

- баланың эмоционалдық жағдайына қызығушылық танытады;
- оның достарымен қарым-қатынасына көңіл бөледі;
- эмоцияларын ашық айтуды;
- өзгелердің сезімін түсінуді үйретеді.

Сонымен қатар отбасында келесі сұрақтарды тұрақты талқылау ұсынылады:

- Бүгін кімге көмектестің?
- Біреудің көңілін қалдырған жағдай болды ма?
- Егер досың қиындыққа тап болса не істер едің?
- Өзіңе қолдау көрсеткен адам болды ма?

Мұндай әңгімелер эмпатия мен жауапты мінез-құлықты қалыптастырады. Мұның бәрі «ә» дегенде адамға ұсақ-түйек боп көрінуі мүмкін. Алайда үлкен адамгершілік қасиеттердің осындай қарапайым әңгімелер арқылы қалыптасатынын ұмытпағанымыз абзал. Тәрбиеде «ұсақ-түйек» деген болмайды.

Адамның бойында болуы тиіс ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды да отбасында қалыптастырып, дамыту маңызды. «Даналық мектебі» арқылы даритын бір құндылық - **адамға құрмет**. Ол - әр адамның қадір-қасиетін мойындау, оның пікірін, еңбегін, құқығы мен сезімін қадірлей білу. Ата-әжелер, аға-жеңгелер бұл құндылықты баланың бойына ең алдымен жеке өнегесі арқылы қалыптастырады. Олар балаға үлкенге ізет көрсетуді, кішіге қамқор болуды, адамдармен сыпайы сөйлесуді, өзгенің пікірін тыңдай білуді және әр адамға құрметпен қарауды үйретеді. Қазақ халқының «Үлкенге құрмет, кішіге ізет», «Адамның күні - адаммен», «Сыйға - сый, сыраға - бал» деген нақылдары адамдар арасындағы қарым-қатынастың негізі - өзара сыйластық екенін көрсетеді. Ата-әжелер өмірден алынған оқиғалар мен тағылымды әңгімелер арқылы балаға әр адамның өзіндік орны мен қадірі бар екенін түсіндіреді. Бұл құндылықты дамыту үшін:

- ✓ баланың пікірін мұқият тыңдап, оған құрметпен қарау;
- ✓ отбасы мүшелері туралы жылы сөздер айту;
- ✓ үлкендерге сәлем беру, алғыс айту, кешірім сұрау мәдениетін үйрету;
- ✓ түрлі жастағы және көзқарастағы адамдарға сыйластықпен қараудың үлгісін көрсету;
- ✓ қайырымдылық пен қамқорлық әрекеттеріне баланы қатыстыра отырып, өзгеге жанашырлық танытуға баулу сияқты тәсілдерді қолдана алады.

Осылайша, ата-әжелердің тәлім-тәрбиесі арқылы бала әр адамның қадірін

Ата-әже балаға адамды қызметіне, жасына немесе жағдайына қарап емес, адам болғаны үшін құрметтеуді үйретеді. Бұл - адамға құрмет құндылығының өзегі.

бағалауды, өзгелермен сыйластықта өмір сүруді және лайық адамға құрмет көрсетуді өмірлік ұстанымына айналдырады.

Жауапкершілік – адамның өз міндеттерін саналы түрде орындауы, сөзі мен ісіне жауап беруі, өз әрекеттерінің салдарын түсіне білуі, бастаған істі жарты жолда қалдырмай, аяғына жеткізу, уәдеге тұру, берген сөзден айнымау. Бұл құндылықты қалыптастыруда ата-әжелердің, аға-жеңгелердің рөлі ерекше. Олар баланы күнделікті өмірдегі қарапайым міндеттерге тарту, сенім арту және жеке өнеге көрсету арқылы жауапкершілікке баулиды. Ата-әжелер немересіне белгілі бір тапсырма беріп, оны соңына дейін орындауға үйрету арқылы бастаған істі аяғына жеткізу дағдысын қалыптастырады. Сонымен қатар олар өз өмірінен мысалдар келтіріп, әрбір адамның отбасы, қоғам

және елі алдындағы міндеттері бар екенін түсіндіреді. Бұл құндылықты дамыту үшін:

Ата-әже баланы жауапкершілікке ақылмен емес, сенім арту арқылы тәрбиелейді. Балаға сенім артылған жерде жауапкершілік қалыптасады.

- ✓ баланың жас ерекшелігіне сай тұрақты міндеттер жүктеу;
- ✓ берген уәдесінде тұрудың маңызын түсіндіру;
- ✓ тапсырылған істі

соңына дейін орындауға ынталандыру;

- ✓ еңбекке баулып, оның нәтижесін бағалауға үйрету;
- ✓ өз әрекеттерінің салдары туралы ойлануға жетелеу;
- ✓ жауапты мінез-құлықтың үлгісін көрсету сияқты тәсілдерді қолдана алады.

Осылайша, ата-әжелердің өнегесі арқылы бала өз міндетіне ұқыпты болуды, сөзі мен ісіне жауап беруді, сенімді ақтауды және ортақ іске жауапкершілікпен қатысуды үйренеді.

Мейірімділік пен қамқорлық - адамның өзгелердің жағдайын түсініп, олардың көңіл күйі мен қажеттіліктеріне бейжай қарамай, қолдау көрсетуге дайын болуы. Бұл құндылықтың негізінде эмпатия, яғни басқа адамның сезімін түсініп, өзін оның орнына қоя білу қабілеті жатыр. Эмпатиясы дамыған бала айналасындағы адамдардың қуанышы мен мұңын сезіне алады, көмекке мұқтаж жанға жанашырлық танытады және өз әрекетінің өзгелерге қалай әсер ететінін түсінеді.

Ата-әжелер баланың бойында мейірімділік пен қамқорлық құндылықтарын ең алдымен өздерінің күнделікті қарым-қатынасы арқылы қалыптастырады. Қазақ халқының «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын», «Қайырымдылық жасасаң, қайырын өзің көресің», «Адамның күні – адаммен», «Жақсылыққа жақсылық – әр кісінің ісі, жамандыққа жақсылық – ер кісінің ісі.» деген даналық сөздері өзара қамқорлық пен жанашырлықтың қоғамдағы маңызын айқындайды. Бұл құндылықты дамыту үшін ата-әжелер:

Мейірімділік пен қамқорлық эмпатиядан басталады: бала өзгенің сезімін түсінген кезде ғана оған шынайы жанашырлық танытып, көмек көрсетуге ұмтылады.

- ✓ баланы өзгенің сезімін түсінуге және құрметтеуге үйрету;
- ✓ «Егер соның орнында болсаң, қандай сезімде болар едің?» деген сұрақтар арқылы эмпатиялық ойлауды дамыту;
- ✓ отбасы мүшелеріне, көршілерге, қарттарға және мұқтаж жандарға көмектесу;
- ✓ жануарларға, табиғатқа, қоршаған ортаға қамқорлық танытуға баулу; мейірімді іс-әрекеттерді байқап, оларды қолдап отыру;
- ✓ ертегілер, аңыздар, басынан өткен оқиғалар арқылы жанашырлықтың мәнін түсіндіре алады.

Осылайша, бала эмпатияны, жанашырлықты және қамқорлықты күнделікті өмірде тәжірибе жүзінде меңгеріп, айналасындағы адамдарға мейіріммен қарайтын тұлға боп қалыптасады.

Ынтымақтастық – адамдар арасындағы татулық, ортақ мақсатқа жету жолында бір-бірімен тіл табысуы, пікір алмасуы, қолдау көрсетуі және ортақ жауапкершілікті бөлісе білуі. Бұл құндылық баланың қарым-қатынас мәдениетін, өзгені тыңдай білуін, келісімге келуін және командада жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Қазақ халқы ежелден ынтымақ пен бірлікті жоғары бағалаған.

- **Бақыт, қайда барасың?**

- **Туысымен татулы**

Жаман сөз жоқ шатулы

Ынтымақты үйге барамын.

(Қабан жырау)

«Бірлік бар жерде тірлік бар», «Көп түкірсе - көл», «Ынтымақ түбі - игілік», «Жалғыз ағаш орман болмайды» деген мақалдар ортақ іске жұмылған жұрттың әрқашан нәтижеге жететінін көрсетеді. Ата-әжелер мен аға буын өкілдері балалардың бойында ынтымақтастық құндылығын қалыптастыру үшін төмендегі әдіс-тәсілдерді қолдана алады:

- ✓ Бірлік пен татулық туралы мақал-мәтелдердің мағынасын ашу;

- ✓ Ынтымақтың арқасында жетістікке жеткен адамдар туралы әңгімелер айту;
- ✓ «Бүгін бір-бірімізге қалай көмектестік?»
- ✓ «Егер бәрі өз бетінше әрекет етсе не болар еді?» деген сұрақ төңірегінде әңгімелесу.
- ✓ Отбасылық шаруаларды бірге орындау;
- ✓ Ортақ жоба немесе қолөнер жұмысын ұйымдастыру;
- ✓ Бау-бақша жұмыстарын, ас дайындау, дастарқан әзірлеу;
- ✓ аула тазалау, ағаш отырғызу сияқты жұмыстарды бірге жасау.

Осындай жұмыстар арқылы бала ортақ мақсатқа жету үшін әр адамның үлесі маңызды екенін түсінеді, өзгенің пікірін тыңдауға, көмек сұрауға және көмек көрсетуді үйренеді. Нәтижесінде ынтымақтастық оның күнделікті қарым-қатынас мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналады. Қазақ әдебиетінде ынтымақ пен ауызбіршілікті насихаттайтын ғибратты әңгімелер, мысал өлеңдер өте көп. Соның бірін үлгі ретінде келтіре кеткенді жөн көріп отырмыз. Ахмет Байтұрсынның «Қырық мысал» еңбегінен «Аққу, шортан һәм шаян»...

Адалдық – адамның сөзі мен ісінің бірлігі, шындыққа беріктігі, өзіне және өзгелерге әділ болуы. Адалдық құндылығы баланың сенімді тұлға болып қалыптасуына, жауапкершілік сезімінің дамуына және адамгершілік ұстанымдарының нығаюына негіз болады. Қазақ халқы адалдықты жоғары бағалап, «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ», «Өтіріктің құйрығы бір-ақ тұтам», «Адалдық – ардың ісі» деп ұрпақ тәрбиесінде шыншылдық пен әділдікті басты қағида ретінде ұстанған. Ата-әжелер, аға-жеңгелер өмірлік тәжірибесі мен өнегесі арқылы балаға адал болудың маңызын түсіндіріп, өз әрекеттері үшін жауап беруді үйретуі керек. Орайы келгенде немересіне:

- уәдені орындау керегін;
- қандай жағдай болса да шындықты айту керегін;
- жауапкершіліктен қашпау керегін айтып отырса,

баланың бойына **«Адалдық»** құндылығының дәнегін себер еді. Өйткені бүгінгі күні уәдеге тұрмау, өтірік айту, жауапкершіліктен қашу қалыпты жағдайға айналып бара жатыр. Біз кейде баламыздың, немереміздің өтірік айтқанын, уәдесіне тұрмағанын, жауапкершіліктен қашқанын «Әлі кішкентай, бала ғой» - деп, кешіріп жатамыз. Кешіру, баланың жайын түсіну дұрыс, алайда әдетіне айналып кетпеуін қаперімізде ұстағанымыз жөн.

Соңғы жылдары балалардың өмірін жеңілдететін мүмкіндіктер (гаджеттер мен цифрлық қызметтер) көбейген сайын, **еңбекқорлық** пен табандылықтың құндылығы кейде екінші, үшінші орынға ысырылып қалып жатады. Кейбір балалар қиындық пен күш-жігерді қажет ететін жұмыстардан қашқақтайды. Дегенмен адамды шыңдайтын да, жетістікке жеткізетін де - еңбек. Еңбекқор бала мақсат

коюды, кедергілерді жеңуді және өз еңбегінің нәтижесін бағалауды үйренеді. Сондықтан еңбекқорлық қасиетін тәрбиелеу – баланың болашақтағы табысты өмірінің берік негізі. Сол себепті ата мен әже реті келгенде:

- үй шаруасына араласуын;
- еңбекті құрметтеу;
- мақсатқа жету үшін күш салу керегін немерелерінің құлағына құйып отырса, қандай жақсы?!

Еліміз мықты болсын десек, мәңгілік елдің іргетасын бүгін қалаймыз десек, балаларымыздың «**Отаншылдық**» рухын оятуымыз керек. Ол дегенің:

- туған жердің тарихын білу;
- ұлттық мәдениетті құрметтеу;
- мемлекеттік рәміздерді қадірлеу.

Ұл мен қыз үлкендердің аузынан туған жердің, әулеттің тарихын естіп, отбасындағылардың ұлттық мәдениетті ерекше құрметтейтінін көріп, бойына сіңіріп өссе, Абай айтқандай «табанының топырағы көзге сүртерлік қасиетті адам - сол» болмай ма?!

...Кең далалы, кең пейілді қазақпыз.
Құл емеспіз, еркін жанбыз азатпыз !
Қас тағдырдың қикаңына көнбейміз.
Ел намысын ешбір жауға бермейміз.
Сертің осы - азат, жігіт азат қыз...

Қасым Аманжолов

Ата мен немере, әже мен немере арасындағы әңгімеде:

- қоршаған ортаға қамқорлық жасау;
- қоғамдық орындардағы мәдени мінез-құлық;
- қоғам игілігі үшін әрекет ету

мәселесі жиі айтылса, «қоғамдық жауапкершілік» құндылығы қалыптасады.

Тиімді тәрбие үш жақты серіктестік негізінде құрылады: Отбасы → Мектеп → Бала. Отбасы құндылықтарды қалыптастырады, мектеп оларды дамытады. Ал отбасы мен мектеп бірлесе отырып сол құндылықтарды тәжірибеде қолдануға мүмкіндік беріп, баланың бойына әбден бекітуі тиіс. Осы жүйеде «Даналық мектебінің» алатын орны ерекше екенін түсініп, клуб шараларына келген аталар мен әжелерге, ағалар мен жеңгелерге дұрыс бағыт көрсетуіміз керек. Сонда тек «Даналық мектебі» ғана емес, «Адал азамат» және «ДосболLIKE» бағдарламаларының да біраз мәселесі шешімін табады.

Қорыта айтқанда «Даналық мектебі» клубы, «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы және «ДосболLIKE» бағдарламасы бірін-бірі толықтыратын бірыңғай тәрбиелік жүйені құрайды. Олардың ортақ құндылықтық негіздері - адамға құрмет, мейірімділік,

жауапкершілік, әділдік, ынтымақтастық және азаматтық ұстаным. Оларды отбасылық тәрбие процесінде үйлестіру - мектеп пен отбасының күш-жігерін біріктіруге, баланың құндылықтарға негізделген қауіпсіз ортада дамуына мүмкіндік береді. Сонда біз қоғамда өзіне және өзгелерге құрметпен қарайтын, адал, жауапты әрі жанашыр азамат тәрбиелей аламыз.

ОТБАСЫЛЫҚ ТӘРБИЕДЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аталар, әжелер, ағалар, жеңгелер мектептері арқылы отбасылық дәстүрлерді дамытуға, отбасылық әңгімелер жүргізе отырып әртүрлі мәселені талқылауға, бірлескен әлеуметтік бастамаларға қатысуға мүмкіндік мол. Оны былай таратып көрсетуге болады:

Бағыт	Практикалық әрекеттер	Қалыптасатын құндылықтар
 Отбасылық дәстүрлер	- отбасылық кездесулер ұйымдастыру; - бірге кітап оқу; - ортақ еңбек; - қайырымдылық акцияларына қатысу;	Бірлік, сыйластық, жауапкершілік, мейірімділік
 Отбасылық әңгімелер	- адалдық; - достық; - жауапкершілік; - қиындықтарды жеңу; - адамдарға көмектесу туралы т.б. сөйлесе алады.	Адалдық, эмпатия, өмірлік ұстаным
 Бірлескен әлеуметтік бастамалар	- бірге сенбіліктерге; - ерікті ретінде әртүрлі шараларға; - қайырымдылық жобаларына қатыса алады.	Азаматтық жауапкершілік, ынтымақтастық, қоғамға қызмет ету

1. Отбасылық дәстүрлер баланың құндылықтық бағдарларын нығайтады.
2. Отбасылық әңгімелер арқылы балалардың көзқарасы, өмірлік ұстанымдары қалыптасады.
3. Бірлескен шараларға қатысу арқылы балалардың бойында ынтымақтастық, жауапкершілік сияқты құндылықтар қалыптасады.

Мұның бәрі «Адал азамат» пен «ДосболLIKE» бағдарламаларының идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Енді осы жұмыстарды тиімді ұйымдастыру мәселесіне тоқталсақ:

Отбасылық дәстүрлер

Бұл бағыттың негізгі мақсаты - отбасы мүшелерінің қарым-қатынасын нығайту, ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз ету және балалардың бойында отбасылық құндылықтарға деген құрмет қалыптастыру. Ата-әжелер, ағалар мен жеңгелер мектепте қалыптасып жатқан құндылықтардың отбасында жалғасын табуына ықпал етеді.

Оны жүзеге асырудың бір жолы - *отбасылық кездесулер* ұйымдастыру. Отбасылық

кездесулер - ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтудың тиімді құралы. Мұндай кездесулерді тек мерекелермен шектемей, айына немесе тоқсанына бір рет тұрақты түрде өткізу ұсынылады. Кездесу барысында ата-әжелер өз

өмір жолы, еңбек тәжірибесі, отбасы тарихы, ата-бабалары туралы әңгімелер айтып бере алады. Ағалар мен жеңгелер өздерінің жетістіктері, жетістікке жету жолындағы қиындықтарды қалай жеңгені туралы ойларымен бөлісе алады.

Отбасылық кездесулерді ұйымдастырудың заманауи форматтары

Отбасылық кездесулер тек әңгімелесу алаңы емес, ұрпақтар арасындағы (ата-әже – немере, аға – іні-қарындас, жеңге – қайыніні-қайынсіңлі) өзара түсіністік пен сенімді нығайтатын орта болуы тиіс. Сондықтан кездесулерді балалардың қызығушылығына сәйкес келетін заманға лайық форматтарда өткізу ұсынылады.

Атауы	Мазмұны
«Бір күн бірге» отбасылық демалысы	Ата-әжелер, аға-жеңгелер балалармен бірге табиғат аясына серуенге, саябаққа, өзен-көл жағасына немесе таулы аймақтарға шыға алады. Серуен барысында үлкендер өз өміріндегі маңызды оқиғалармен бөлісіп, балалармен еркін әңгімелеседі. Мұндай орта ресми кездесулерге қарағанда ашық қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.
Отбасылық спорт күні (Мүмкіндік болса, апта сайын өткізуге болады)	Отбасы мүшелері арасында боулинг, үстел теннисі, шағын футбол, волейбол, ұлттық ойындар немесе көңілді эстафеталар ұйымдастыруға болады. Бірлескен ойындар

	өзара қолдау көрсету, жеңісті де, жеңілісті де дұрыс қабылдау мәдениетін қалыптастырады.
«Шай үстіндегі әңгіме» (Күн сайын дастархан басындағы сәтті пайдалануға болады)	Ата-әжелердің қатысуымен бейресми форматтағы шағын отбасылық басқосулар ұйымдастыруға да болады. Әңгіме белгілі бір тақырып төңірегінде өрбиді: отбасы тарихы, достық, еңбек, арман, жауапкершілік немесе өмірлік таңдау мәселелері.
«Отбасылық кино кеші»	Балалар мен үлкендер тәрбиелік мәні бар фильм немесе мультфильм көріп, кейін кейіпкерлердің әрекеттерін талқылайды. Бұл әдіс әсіресе жасөспірімдермен құндылықтар туралы әңгіме жүргізуде тиімді.
«Отбасылық маршрут» жобасы	Отбасы мүшелері бірге туған өлкенің тарихи орындарын, мұражайларды, мәдени нысандарды аралайды. Сапар барысында үлкендер жергілікті тарих, дәстүр және өзінің өмір жолы туралы әңгімелейді.
«Отбасылық маршрут» жобасы - 2	Ата-әжелер немересін немесе аға-жеңгелер іні-қарындастарын жыл сайын Қазақстанның бір көрікті немесе киелі жеріне апарады. (Бурабай, Қарқаралы, Катонқарағай, Жетісу, Бозжыра, Киелі Түркістан, Бекет атаның басы т.б.) Сапар барысында сол өңірлер туралы әңгімелер айтылады.
«Ортақ қызығушылықтар» клубы (Аптасына немесе айына бір рет отбасы мүшелерін біріктіретін ортақ іс)	- кітап оқу; - үстел ойындарын (шашка, шахмат, теннис, бильярд) ойнау; - балық аулау; - бақша күту; - қолөнер жасау; - аспаздық сағат өткізу; - фото немесе бейнероликтер түсіру.
«Әулет тарихы» квесті	Балалар ата-әжелерден сұхбат алып, отбасылық фотосуреттер мен естеліктер жинайды. Нәтижесінде әулет шежіресі, фотоальбом немесе шағын бейнефильм әзірленеді.
Қайырымдылық серуені	Отбасы мүшелері бірге қоғамдық пайдалы іске қатысады: қарттарға көмек көрсету, ағаш отырғызу, жануарларға қамқорлық жасау, аумақты тазалау немесе қайырымдылық жәрмеңкесін ұйымдастыру. Ортақ игі іс

	ұрпақтарды жақындастырып, балалардың әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастырады.
«Гаджетсіз кеш»	Белгілі бір уақыт аралығында барлық отбасы мүшелері телефон мен интернеттен бас тартып, тек бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, ойын ойнауға немесе әңгімелесуге көңіл бөледі. Бұл тәсіл қазіргі уақытта ерекше өзекті болып табылады.
Арман картасы немесе болашақ жоспары	Ата-әжелер, ағалар мен жеңгелер балалармен бірге олардың армандары, мақсаттары және болашақ жоспарлары туралы әңгімелеседі. Отбасы мүшелері бір-біріне қолдау көрсету жолдарын анықтайды.

Бірге кітап оқу

Бірлескен оқу отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасын нығайтып қана қоймай, балалардың дүниетанымын кеңейтуге, танымдық қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Ата-әжелер халық ауыз әдебиеті үлгілерін, тәрбиелік әңгімелерді немесе өздері сүйіп оқыған шығармаларды ұсына алады. Сонымен қатар, қазіргі балалар

әдебиетін, танымдық кітаптарды немесе белгілі тұлғалардың өмір жолы туралы еңбектерді бірге оқу да пайдалы. Оқып болғаннан кейін шығармадағы кейіпкерлердің әрекеттері, олардың қабылдаған шешімдері, адалдық, достық, жауапкершілік, еңбекқорлық сияқты құндылықтар туралы пікір алмасу ұсынылады.

Мұндай әңгімелер баланың сыни ойлауын, пайымдау қабілетін және өз көзқарасын дәлелдей білу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Бірлескен оқуды дәстүрлі форматпен шектемей, отбасылық оқу кештерін ұйымдастыру, кітапханаға бірге бару, аудиокітаптарды бірге тыңдау, оқылған шығармалар бойынша шағын пікірталастар өткізу немесе кітаптан алған әсерлерімен бөлісу сияқты заманауи тәсілдерді қолдануға болады. Бұл балалардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, отбасы мүшелерінің бір-бірімен сапалы уақыт өткізуіне және ұрпақтар арасындағы рухани байланысты нығайтуға жағдай жасайды.

(Ескерту: Бұл шығармаларды міндетті деп қабылдаудың керегі жоқ. Балалар өздеріне ұнайтын кітаптарды оқып жатса, үлкендердің де осы заманға лайық шығармаларды оқығаны дұрыс болатын шығар.)

Бастауыш сынып оқушыларымен	Орта буын оқушыларымен	Жоғары буын оқушыларымен
1. Қазақ ертегілері («Ер Төстік», «Алтын сақа», «Тазша бала» және т.б.); 2. Батырлар жыры («Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр»); 3. Мақал-мәтелдер, жұмбақтар, аңыз-әңгімелер; 4. Ыбырай Алтынсарин әңгімелері; 5. Менің атым Қожа; 6. ...	1. М. Мақатаев. Алтай – Атырау поэмасы 2. Б. Соқпақбаев. Балалық шаққа саяхат; 3. Қ. Аманжоловтың өлеңдері 4. М. Мағауин. Бір атаның балалары 5. С. Керімбай. Бейсенбай және әдеби майдан 6. Даниель Дефо. Робинзон Крузо; 7. Гарри Поттер сериясы. 8. ...	1. Махамбеттің өлеңдері 2. Б. Момышұлы. Ұшқан ұя 3. С. Мұратбеков. Жусан исі 4. М. Мағауин. Тазының өлімі 5. С. Керімбай. Өзбекәлі және мәдени майдан 6. Қаныш және ғылыми майдан 7. Жұмабек және жер майдан 8. ...

Ортақ еңбек

Отбасындағы бірлескен еңбек балалардың жауапкершілігін, еңбекқорлығын, дербестігін, бір-біріне көмек көрсету дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Ортақ іске қатысу арқылы бала еңбектің қадірін түсінеді, өз міндетіне жауапкершілікпен қарауды және отбасы мүшелерінің еңбегін бағалауды үйренеді.

Ортақ еңбек аясында:

- ✓ аула тазалау;
- ✓ ағаш отырғызу;
- ✓ бау-бақша жұмыстарын жүргізу;
- ✓ үй шаруасына көмектесу;
- ✓ шағын жөндеу жұмыстарын атқару;
- ✓ ұлттық тағамдарды бірге дайындау;
- ✓ гүлдер мен үй жануарларына күтім жасау;
- ✓ отбасы мүшелерімен бірге табиғат аясында сенбіліктер ұйымдастыру;
- ✓ қайырымдылық шараларына немесе волонтерлік бастамаларға қатысу;
- ✓ қолданбалы бұйымдар жасау, қолөнермен айналысу сияқты әрекеттерді ұйымдастыруға болады.

Сонымен қатар, қазіргі жағдайда ортақ еңбекті тек үй шаруасымен шектемей, ата-әжелер мен немерелердің бірлескен шығармашылық жобалармен айналысуы, отбасылық мерекелерді бірге ұйымдастыруы, фотоальбомдар мен шежіре құрастыруы, отбасылық бейнероликтер дайындауы да ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға мүмкіндік береді.

Бұл ретте үлкендер еңбектің маңызын сөзбен түсіндіріп қана қоймай, өз әрекеттерімен үлгі көрсетіп, баланы ортақ іске серіктес ретінде тарта білгені маңызды. Осындай бірлескен еңбек тәжірибесі бала бойында жауапкершілік, еңбекқорлық, сыйластық, қамқорлық және ынтымақтастық сияқты құндылықтардың қалыптасуына ықпал етеді.

Қайырымдылық акцияларына қатысу

Балаларды қайырымдылық қызметке жүйелі түрде тарту олардың бойында мейірімділік, жанапшылық, адамға деген құрмет және азаматтық жауапкершілік сияқты маңызды қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді. Мұндай тәжірибе балаға тек көмек көрсету ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы әлеуметтік жауапкершілікті сезіндіреді. Мұқтаж жандардың жағдайына бейжай қарамауды үйренеді.

Отбасылық ортада ата-әжелер, ата-аналар, ағалар мен жеңгелер балалармен бірге қайырымдылық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған түрлі іс-шараларға белсенді қатыса алады. Мысалы:

- ✓ көмекке мұқтаж отбасыларға материалдық және моральдық қолдау көрсету;
- ✓ жалғызбасты қарттар мен кейуаналарға барып, тұрмыстық көмек көрсету және олармен әңгімелесу арқылы рухани демеу беру;
- ✓ мектепте немесе қоғамда ұйымдастырылатын қайырымдылық жәрмеңкелеріне қатысып, қолөнер бұйымдары, кітаптар немесе дайын өнімдер ұсыну;
- ✓ киім-кешек, кітаптар, оқу құралдары мен ойыншықтарды жинау және оларды мұқтаж балаларға жеткізу акцияларына қатысу;
- ✓ экологиялық сенбіліктерге, ағаш отырғызу және қоршаған ортаны қорғауға бағытталған қоғамдық пайдалы шараларға қатысу;
- ✓ мүмкіндігі шектеулі жандарға, балалар үйлеріне немесе әлеуметтік орталықтарға қолдау көрсететін іс-шаралар ұйымдастыру.

Сонымен қатар, қайырымдылықты тек бір реттік шара ретінде емес, күнделікті өмірдің бір бөлігі ретінде қалыптастыру маңызды. Тек науқан кезінде емес, кез келген уақытта шынымен көмекке мұқтаж адамды көргенде қол ұшын беруді баланың әдетіне айналдыру керек. Балаларға кішігірім болса да, үнемі жасалатын игі істердің құндылығын түсіндіру - олардың адамгершілік көзқарасын қалыптастырудың бір жолы. Мысалы, сыныптастарына көмектесу, көршілерге қол ұшын беру, кіші бауырларына қамқор болу сияқты қарапайым әрекеттердің өзі қайырымдылықтың алғашқы қадамы екенін ұғындыру қажет.

Мұндай тәжірибе балаларға қоғам игілігі үшін әрекет етудің маңызын терең түсінуге, өз ортасына жанашырлықпен қарауға және белсенді азаматтық ұстаным қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Отбасылық әңгімелер бағыты

Отбасылық әңгімелер - бала тәрбиесіндегі ең табиғи әрі әсері мол, ықпалды құралдардың бірі. Күнделікті өмірде үлкендер мен балалар арасында болатын қарапайым әңгімелердің өзі баланың дүниетанымына, құндылықтық бағдарларына, мінез-құлқына және өмірлік ұстанымдарының қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан «Даналық мектебі» аясында ата-әжелердің, ағалар мен жеңгелердің балалармен арнайы мазмұнды сұхбат жүргізуіне ерекше назар аударылады.

Бұл бағыттың мақсаты - ұрпақтар арасындағы ашық диалогты дамыту, балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру және өмірлік тәжірибе арқылы маңызды құндылықтарды ұғындыру.

Отбасылық әңгімелер арнайы дәріс немесе тәрбиелік насихат түрінде емес, еркін әрі сенімді қарым-қатынас жағдайында ұйымдастырылғаны тиімді. Үлкендердің міндеті - балаға дайын жауап беру емес, оны ойлануға, өз пікірін айтуға және қорытынды жасауға жетелеу.

Әңгімелесуге ұсынылатын негізгі тақырыптар

Адалдық туралы әңгімелер

Адалдық – тұлғаның ішкі мәдениетінің негізі, адамның мінез-құлқын айқындайтын ең маңызды рухани құндылықтардың бірі. Ол тек шындықты айту ғана емес, сонымен бірге өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарау, уәдеге беріктік, әділ шешім қабылдау және ар-ождан алдында таза болу дегенді білдіреді. Адалдық адамның ішкі мәдениетінің, моральдық ұстанымдарының және қоғамдағы беделінің негізін құрайды.

Ата-әжелердің өмірлік тәжірибесі – осы құндылықты жас ұрпаққа жеткізудің ең әсерлі жолы. Олар өмір жолдарында кездескен нақты оқиғалар арқылы адалдықтың маңызын терең түсіндіре алады.

Ақ сөйлеп, адал күлетіндермен,

Шындықты жақтап жүретіндермен,

Сыйластық сырын білетіндермен

Танысым келеді менің...

А. Бақтыгереева

Мысалы, уәдеге берік болудың адамның сенімін арттыратыны, еңбектегі адалдықтың табысқа жетелейтіні, достықтағы шынайылықтың қарым-қатынасты нығайтатыны, сондай-ақ аманатқа қиянат жасамаудың адам абыройын сақтайтыны

туралы көптеген мысалдар келтіре алады.

Әңгіме барысында талқылауды тереңдету үшін төмендегі сұрақтарды қолдануға болады.

- ✓ Сен үшін адалдық деген не?
- ✓ Адам ешкім көрмей тұрғанда да дұрыс әрекет жасай ала ма? Неліктен?
- ✓ Адал болу кей жағдайларда неге қиын деп ойлайсың?
- ✓ Сен өз өмірінде адалдық танытқан жағдайды есіңе түсіре аласың ба?
- ✓ Адалдық сақталмаған жағдайда қандай салдар туындауы мүмкін?
- ✓ Айналаңдағы адамдардың сенімін жоғалтпау үшін не істеу керек?

Осындай сұхбаттар арқылы бала адалдықтың тек теориялық ұғым емес, күнделікті өмірде шешім қабылдауға әсер ететін маңызды құндылық екенін түсінеді.

Достық туралы әңгімелер

Достық – баланың тұлға болып қалыптасуында ерекше орын алатын құндылықтардың бірі. Ол тек бірге ойнау немесе уақыт өткізу ғана емес, өзара сенім, түсіністік, қолдау және жауапкершілікке негізделген қарым-қатынас. Достық арқылы бала басқаны тыңдауды, кешіруді, көмектесуді және ортақ шешім қабылдауды үйренеді.

Үлкендердің көргені көп, олардың өмірлік тәжірибесі бұл құндылықты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Олар өздерінің мектеп кезіндегі шынайы достарын, бірге өткізген қызықты сәттерін немесе қиын жағдайларда қолдау көрсеткен адамдарын еске алып, балаларға әсерлі әңгімелер айта алады. Мысалы, бір досының қиын

... Достық деген ізгіліктің алаңы,

Оған куә ғасырлар мен замандар.

Отанын да сатып кете алады

Қиын шақта досын сатқан адамдар!

М. Шаханов

сәтте көмектескені, сырын сақтауы немесе қиындықты бірге жеңуі – достықтың шынайы мәнін көрсететін өмірлік мысалдар. Сондай-ақ, ұзақ жылдар бойы сақталған достық қатынастар адамның сенімділік пен адалдықты қалай бағалайтынын дәлелдейді.

Мұндай әңгімелер балалардың эмоциялық тәжірибесін байытып, достыққа деген көзқарасын қалыптастырады. Олар үшін достық – тек қызық сәттер емес, сонымен бірге жауапкершілік пен қамқорлық екенін түсіну маңызды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Нағыз дос қандай қасиеттерге ие болуы керек?
- Досың қателескен жағдайда сен қандай әрекет жасар едің?
- Достықты сақтау үшін қандай қасиеттер қажет (сенім, адалдық, сыйластық, түсіністік)?
- Егер досың қиналып жүрсе, оған қалай қолдау көрсете аласың?
- Сыныпта ешкіммен араласпай жүрген балаға қалай көмектесуге болады?
- Достық бұзылмау үшін қандай әрекеттерден аулақ болу керек?

Достық туралы әңгіменің «ДосболLIKE» бағдарламасымен байланысы

Осындай әңгімелер мен талқылаулар «ДосболLIKE» бағдарламасының негізгі мақсаты – балалар арасында достық мәдениетін қалыптастыру, эмпатияны дамыту және буллингтің алдын алу міндеттерімен тікелей үндеседі. Достық туралы ашық әңгіме балаларға бір-бірін түсінуді, қолдауды үйретеді.

Жауапкершілік туралы әңгімелер

Баланың жауапкершілік туралы түсінігі ең алдымен отбасы мүшелерінің күнделікті іс-әрекеті мен мінез-құлқы арқылы қалыптасады. Балалар үлкендердің айтқанынан гөрі, олардың нақты ісінен көбірек үйренеді. Сондықтан ата-әжелердің, ағалар мен жеңгелердің өмірлік тәжірибесі жас ұрпаққа жауапкершілік құндылығын түсіндіруде ерекше маңызға ие. Өздерінің еңбек жолында, отбасылық өмірінде немесе қоғамдық ортада кездескен жағдайлар

туралы әңгімелей отырып, олар жауапкершіліктің адамның абыройын айқындайтын маңызды қасиет екенін көрсете алады.

Мысалы, үлкендер:

- ✓ уәдеге берік болудың адамдар арасындағы сенімді нығайтатыны туралы;
- ✓ бастаған істі соңына дейін жеткізудің табандылық пен еңбекқорлықтың белгісі екені жөнінде;
- ✓ қателік жіберген жағдайда оны мойындап, түзетуге ұмтылудың адамгершілік пен кемелдіктің көрінісі екені туралы;
- ✓ отбасы алдындағы міндеттерді орындаудың, жақындарына қамқорлық көрсетудің және ортақ іске үлес қосудың маңыздылығы жайында өмірден алынған мысалдармен бөлісе алады.

Мұндай әңгімелер балаларға жауапкершіліктің тек міндеттерді орындаумен шектелмейтінін, оның өз әрекетінің салдарын түсіне білу, қабылданған шешімдер үшін жауап беру және өзгелер алдындағы міндеттерін сезіну екенін ұғындыруға мүмкіндік береді.

Әңгіме барысында балаларды ойландыруға және еркін пікір алмасуға ынталандыратын төмендегі сұрақтарды қолдану ұсынылады:

- ✓ Жауапкершілік дегенді қалай түсінесің?
- ✓ Адам өз әрекеттері үшін неге жауап беруі керек?
- ✓ Сен өзіңді қандай жағдайда жауапты адам ретінде сезінесің?
- ✓ Қателесу мен жауапкершіліктің арасында қандай байланыс бар?
- ✓ Қателік жіберген кезде мойындау неге маңызды?
- ✓ Егер адам өз міндеттерін орындамаса, оның салдары қандай болуы мүмкін?
- ✓ Отбасы мүшелерінің әрқайсысының қандай жауапкершілігі бар деп ойлайсың?
- ✓ Жауапты адамға қандай қасиеттер тән?

Осындай әңгімелер балалардың өз іс-әрекеттеріне саналы көзқарас қалыптастыруына, өз міндеттерін түсінуіне, қиындықтарды еңсеруде табандылық танытуына және айналасындағы адамдарға құрметпен қарауына ықпал етеді. Сонымен қатар жауапкершілік сезімін дамыту балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын нығайтып, олардың дербес, сенімді және саналы тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Қиындықтарды жеңу туралы әңгімелер

Балалар үлкендердің өмірінде де қиындықтар болғанын және оларды жеңуге болатынын түсінгенде қиыншылыққа төзімділік қалыптаса бастайды.

Ата-әжелер:

- ✓ балалық шақтағы қиындықтар;

- ✓ еңбек жолындағы кедергілер;
- ✓ отбасы басынан өткен сынақтар;
- ✓ табандылықтың арқасында жеткен жетістіктер туралы айта алады.

Мұндай әңгімелер балалардың психологиялық тұрақтылығын арттырып, қиын жағдайларда берілмеуге үйретеді.

Қытай бамбугы

Бамбук ағашының тұқымын еккеннен кейін алғашқы жылдары оның жер бетінде өскені

байқалмайды. Бірақ сол уақыт ішінде оның тамыры тереңге жайылып, нығаяды. Ал бірнеше жылдан кейін қысқа мерзім ішінде бірнеше метрге дейін өсіп шығады.

Түйіні: Кейде нәтиже бірден көрінбейді. Табандылық пен шыдамдылық түптің түбінде жемісін береді.

Көбелектің қабықшасы туралы

Бір адам көбелектің қабығынан шыға алмай қиналып жатқанын көріп, оған көмектескісі келеді. Ол қабықты жарып жібереді. Көбелек сыртқа шыққанымен, қанаттары жетілмегендіктен ұша алмай қалады. Себебі дәл сол күрес оның қанаттарын күшейтуі керек еді.

Түйіні: Кейбір қиындықтар адамды шынықтырып, күшейтеді.

Екі бақа туралы гибрат

Екі бақа сүт толы құмыраға түсіп кетеді. Біреуі «құтылу мүмкін емес» деп күресті тоқтатады. Екіншісі соңына дейін тырысып, аяқтарымен сүтті шайқай береді. Ақырында сүт майға айналып, бақа соның үстіне шығып аман қалады.

Түйіні: Үміт үзбей, әрекет етуді жалғастырған адам қиындықтан шығудың жолын табады.

Қазақы нақылға негізделген әңгіме

Бір қария немересіне:

Ыбырай Алтынсарин

Зылиха мен Бәтима деген біреудің қызметінде тұрған екі қыз бала төбесіне бір-бір жәшік жеміс көтеріп, қалаға келе жатыпты. Зылиха аһілеп-уһілеп, Бәтима күліп, әзілдесіп келе жатады. Сонда Зылиха айтады:

- Сен неге мәз болып, қуанып келесің? Төбедегі жәшіктің ауырлығы менің басымдағыдан кем емес, өзің де менен күшті емессің.

- Мен жәшігімнің ішіне ауырды жеңілдететін бір шөп салдым, - дейді Бәтима.

- Ай, ондай болса, сол шөбіңнің атын айтшы, мен де ауырымды жеңілдетейін, - деді Зылиха.

- Ол шөп сенің қолыңа түспей ме деп қорқамын. Оның аты – «сабыр», - деп, айтқан екен. [6. 14]

- Балам, өмірде сүрінбейтін адам болмайды. Маңыздысы - сүрінбеу емес, сүрінгеннен кейін орныңнан қайта тұра білу, - дейді.

Түйіні: Кателік пен қиындық - өмірдің бір бөлігі. Адамды алға жетелейтін күш - қайта талпыну, мойымау.

Сондай-ақ мұндай әңгімелерді қазақтың мақал-мәтелдерімен толықтыруға болады:

- ✓ «Сабыр түбі – сары алтын».
- ✓ «Еңбек түбі – береке».
- ✓ «Жігітке жеті өнер де аз».
- ✓ «Көш жүре түзеледі».
- ✓ «Талаптыға нұр жауар».
- ✓ «Болар бала бесігінде бұлқынар».
- ✓ «Жығылсаң, нардан жығыл».
- ✓ «Жеті рет өлшеп, бір рет кес».

Осындай ғибратты әңгімелер мен өмірлік оқиғалар өмірде керек дағдыларын дамытуға ықпал етіп, балаларға қиындықтарды жеңуді, үмітін жоғалтпауды және өз күшіне сенуді үйретеді.

Адамдарға көмектесу туралы әңгімелер

Адамдарға көмектесу, мейірімділік пен жанашырлық туралы әңгімелер балалардың адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда ерекше орын алады. Мұндай әңгімелерді ұйымдастыру барысында тек оқиғаны баяндап қана қоймай, балалардың өз тәжірибесімен байланыстырып, ойлануына және әрекет етуге ынталануына жағдай жасау маңызды.

Өмірден алынған нақты мысалдарды пайдалану. Балаларға шынайы оқиғалар көбірек әсер етеді. Сондықтан ата-әжелер, ағалар мен жеңгелер өз өмірлерінен немесе таныстарының өмірінен адамдардың бір-біріне қамқорлық көрсеткен, қиын жағдайда қолдау білдірген жағдайларын айтып бере алады. Мұндай мысалдар мейірімділік пен жанашырлықтың күнделікті өмірдегі маңызын түсінуге көмектеседі.

Сұхбат пен ашық талқылау ұйымдастыру. Әңгіме барысында балалардың пікірін тыңдап, оларды ой бөлісуге ынталандыру қажет. «Сен осындай жағдайда не істер едің?» «Өзің біреуге көмектескен кезің болды ма?» «Басқалардың көмегі саған қалай әсер етті?» сияқты сұрақтар балалардың эмпатиясын, рефлексия жасау қабілетін және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Отбасылық тәжірибелерді еске алу. Отбасы мүшелерінің бір-біріне немесе айналасындағы адамдарға көрсеткен қамқорлық әрекеттерін талқылау балаларға жақсылықтың үлкен істерден ғана емес, күнделікті қарапайым әрекеттерден басталатынын ұғындырады. Бұл ұрпақтар сабақтастығын нығайтып, отбасылық құндылықтарды дәріптеуге мүмкіндік береді.

Көркем шығармалар мен бейнематериалдарды қолдану. Ертегілер, әңгімелер, мультфильмдер мен қысқа бейнероликтердегі кейіпкерлердің іс-әрекетін талдау балалардың мейірімділік, жанашырлық және өзара көмек туралы түсініктерін тереңдетеді. Кейіпкерлердің әрекеттерін талқылау арқылы балалар жақсы мен жаманды ажыратып, өз мінез-құлқына баға беруді үйренеді.

Жақсылық жасау тәжірибесін ұйымдастыру. Әңгімелер нақты әрекеттермен ұштасқанда оның тәрбиелік әсері күшейеді. Балалармен бірге қайырымдылық акцияларына қатысу, жалғызбасты қарттарға көмек көрсету, мұқтаж жандарға қолдау білдіру немесе қоршаған ортаны қорғауға бағытталған игі істерге атсалысу олардың азаматтық белсенділігі мен әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Ризашылық пен жағымды эмоцияларға назар аудару. Әңгіме барысында жақсылық жасағаннан кейін адамның қандай сезімде болатынын, көмек алған адамның ризашылығы мен қуанышын талқылау маңызды. Бұл балалардың мейірімді әрекеттердің адамға рухани қанағат сыйлайтынын түсінуіне және игі істер жасауға деген ынтасының қалыптасуына ықпал етеді.

Осындай әңгімелер жүйелі түрде ұйымдастырылған жағдайда балалардың бойында мейірімділік, жанашырлық, өзара қолдау көрсету, жауапкершілік және азаматтық белсенділік сияқты маңызды қасиеттер қалыптасып, айналасындағы адамдарға қамқорлықпен қарау мәдениеті дамиды.

Бірлескен әлеуметтік бастамаларды ұйымдастыру бойынша ата-әжелерге, ағалар мен жеңгелерге арналған кеңестер

Даналық мектебі аясында ұрпақтардың бірлескен әлеуметтік бастамаларға қатысуы балалардың бойында мейірімділік, азаматтық жауапкершілік, еңбекқорлық сияқты құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді. Осы бағыттағы жұмыстарды ұйымдастыру кезінде келесі ұсынымдарды басшылыққа алуға болады.

1. Баланың жас ерекшелігін ескеріңіз

Балаларға олардың жасына және мүмкіндіктеріне сәйкес келетін істерді ұсынған жөн. Кішкентай балалар қарапайым тапсырмаларды орындаса, жасөспірімдер еріктілік және қоғамдық жобаларға белсенді қатыса алады. Ең бастысы - баланың өзін маңызды істің бір бөлігі ретінде сезінуіне жағдай жасау.

2. Үлгі болыңыз

Балалар үлкендердің іс-әрекеті арқылы үйренеді. Ата-әжелер, ағалар мен жеңгелер өздері қайырымдылық пен қоғамдық жұмыстарға белсенді қатыса отырып, балаларға жауапкершілік пен жанашырлықтың үлгісін көрсете алады. Ал бірге қатысатын болса, балалар мен үлкендер арасындағы сенім мен жақындық нығая түседі.

3. Кішігірім істерден бастаңыз

Әлеуметтік белсенділікті ауқымды жобалардан емес, күнделікті қарапайым істерден бастаған тиімді:

- ✓ бірге аула тазалау;
- ✓ ағаш отырғызу;
- ✓ жалғызбасты қарттарға көмек көрсету;
- ✓ жануарларға қамқорлық жасау;
- ✓ т.б.

Мұндай әрекеттер балаларға қоғамға пайдалы болудың маңызын түсінуге мүмкіндік береді.

4. Әрбір іс-әрекеттің мәнін түсіндіріңіз

Балалар белгілі бір шараға неліктен қатысып жатқанын түсінгенде, олардың ішкі ынтасы артады. Сондықтан:

- ✓ «Біз бұл жұмысты кім үшін істеп жатырмыз?»;
- ✓ «Бұл әрекет адамдарға қандай пайда әкеледі?»;
- ✓ «Басқаларға көмектесу неліктен маңызды?» деген сұрақтарды талқылап отырған пайдалы.

5. Келісе отырып шешім қабылдауға мүмкіндік беріңіз

Балалардың өз ұсыныстарын айтуына және әлеуметтік бастамаларды таңдауға қатысуына жағдай жасаңыз. Мысалы, бірге:

- ✓ қандай қайырымдылық акциясына қатысатынын;
- ✓ кімге көмек көрсететінін;
- ✓ қандай қоғамдық іс-шара ұйымдастыруға болатынын талқылауға болады.

Бұл олардың бастамашылдығы мен жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

6. Қоғамдық жұмыстарды жағымды эмоциялармен байланыстырыңыз

Бірлескен игі істерді мерекелік әрі қызықты форматта ұйымдастыруға болады:

- ✓ табиғат аясындағы экологиялық акциялар;
- ✓ отбасылық сенбіліктер;
- ✓ қайырымдылық жәрмеңкелері;
- ✓ спорттық немесе мәдени шараларға ерікті ретінде қатысу;
- ✓ көпбалалы немесе аз қамтылған отбасыларға қолдау көрсету акциялары.

Ортақ еңбек пен игі іс балалардың жағымды естеліктеріне айналып, әлеуметтік белсенділікке деген тұрақты қызығушылықты қалыптастырады.

7. Жасалған жақсылық туралы бірге ой бөлісіңіз

Іс-шарадан кейін балалармен бірге:

- ✓ қандай әсер алғандарын;
- ✓ кімге көмектесе алғандарын;
- ✓ қандай қиындықтар болғанын;
- ✓ келесі жолы нені жақсартуға болатынын талқылау маңызды.

Мұндай рефлексия балалардың эмпатиясын, ризашылық сезімін және өз әрекеттерінің маңызын түсінуін дамытуға көмектеседі.

8. *Ұрпақтар сабақтастығын нығайтатын жобаларға басымдық беріңіз*

Ата-әжелер мен ағалар, жеңгелер балалармен бірге:

- ✓ тарихи-мәдени мұраларды сақтау шараларына;
- ✓ ұлттық мерекелер мен дәстүрлерді насихаттауға;
- ✓ ағаш отырғызу және көгалдандыру жұмыстарына;
- ✓ ардагерлерге, жалғызбасты қарттарға қолдау көрсету акцияларына;
- ✓ «Таза Қазақстан», «Мейірім», «Қамқорлық» сияқты қоғамдық бастамаларға қатыса алады.

Осындай бірлескен әлеуметтік бастамалар Даналық мектебінің тәрбиелік әлеуетін күшейтіп, балалардың бойында қамқорлық, жанашырлық, азаматтық жауапкершілік, еңбекқорлық және қоғам игілігі үшін қызмет етуге дайындық сияқты маңызды қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді.

«ДНАЛЫҚ МЕКТЕБІ» КЛУБЫНЫҢ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Іс-шараларды ұйымдастыру формасын таңдауда мектептегі жауапты тұлғаларға еркіндік беріледі. Шаралар алқалы жиын (дөңгелек үстел), сұхбат, семинар, кездесу, жеке тағылымдық сабақ, пікірталас, байқау және басқа да форматтарда жүзеге асуы мүмкін. Клуб жұмысына жауапты мамандардың жүктемесін жеңілдету үшін іс-шара сценарийлерін дайын күйінде ұсынылып отырмыз.

Осы сценарийлерді республиканың барлық мектептері пайдалана алады. «Ата өсиеті» бойынша **«Туыстық қарым-қатынас – баға жетпес байлық»** тақырыбында интерактивті сабақтың сценарийі беріледі. Оның мақсаты – ағайын арасындағы туыстық қарым-қатынастың маңыздылығын дәріптеу.

Екінші тақырып **«Экомәдениет: немерелерге табиғатты аялауды қалай үйретеміз?»** деп аталады. Қазіргі таңда жер ғаламшарының экологиялық жағдайының сын көтермейтіні, адамдардың да экомәдениетінің тым төмен екені баспасөз беттерінде де, әлеуметтік желілерде де жиі айтылып жүр. Сондықтан табиғат жанашырларын тәрбиелеуге аталар да үлес қосса деген ниетпен осы тақырыпты енгізіп отырмыз. Аталардың бәрі педагог, психолог, эколог болмағандықтан мұны қалай жүзеге асыруды клуб жұмысына қатысып, үйреніп кетуге мүмкіндігі болады. Сөйтіп немерелерімен қарым-қатынас барысында қарапайым экологиялық әдеттерді үйретсе қандай жақсы?!

Баланың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамыту тәрбие беруде басты мәселенің бірі. Олардың қандай күйде жүргенін түрінен,

жүріс-тұрысынан танып, қолдау көрсету тек мұғалімнің, ата-ананың ғана емес, ата-әженің де, аға-жеңгенің де міндетіне кіреді деп ойлаймыз. Сол себепті «Әже даналығына» **«Эмоциялық жақындық: әже мен немере арасындағы байланыс»** тақырыбында тренингтің жоспары дайындалды. Бұл тақырыптың бүгінгі таңда әжелер үшін өте өзекті екені шүбәсіз. Сонымен қатар **«Кітап сүйетін немерелер: әжелерге арналған кеңестер»** тақырыбын енгізіп отырмыз. Балалардың мүлде кітап оқығысы келмейтіні жасырын емес. Оларға дүниенің кілті кітапта екенін әжелерден артық кім түсіндіре алады?! Әженің айтқан жылы сөзі, оқыған ертегілері немеренің жадында өмір бойы сақталады. Кітап – білім ғана емес, жүректерді жақындататын көпір. Бала кітапты әжесі арқылы сүйіп, оқуға құштар болады. «Кітап оқуға баулу – баланың жанын байыту, болашағын жарық ету.

Бауырлар арасындағы қарым-қатынас туралы профессор Тұрсын Жұртбаевтың «...Соның ішінде мен үшін ең жантүршігерлік көрініс – ұлттық дәстүрі мен салтын, мінезін сақтамақ түгіл, өзінің туған ағасын ағаламайтын меңдуана ұрпақтың қарасының көбейіп бара жатқаны...», - деп таусыла жазғаны бар. Ол өтірік емес. Ініге, қарындасқа ең жақын адам аға. Отбасылық тәрбиеде ағаның жауапкершілігі өте үлкен. Айналасындағылар, тіпті сыныптастарымен тіл табыса алмайтын ұлдар да, қыздар да бар. Осыған орай ағалар мектебінің бір іс-шарасына **«Келісе білсең – келешегің кемел»** деген тақырып қойып отырмыз. Бұл шараға қатысқан ағалар інілері мен қарындастарына татулықтың, келесімге келе білудің құпияларын түсіндіре алатын болады.

Екінші шараның атауы **«Ағаның ақылы: ақшаны ақылмен жұмса»** деп аталады. Қазақтың Ақан серісі «Дүние» өлеңінде:

...Қаршыға әлсіз болса қаз алмайды,
Ер жігіт малсыз құлаш жаза алмайды.
Бұл дүние жұртты алдаған бейне базар,
Әр адам өз әлінше базарлайды, - деген екен.

Ал біз «Дүние мен ақша қолдың кірі» деп жатамыз. Шынымен солай ма?! Бәлкім солай да шығар, алайда Ақан сері айтқандай қолымызда дүние болмаса, құлашымызды кең жаза алмайтынымызды, аттап баса алмайтынымызды естен шығармауымыз керек. Ал ақынның «Әр адам өз әлінше базарлайды» дегені қазіргі тілмен айтқанда «әркім өз бюджетін жоспарлайды» дегені емес пе?! Ендеше, «Қаржылық сауаттылық» мәселесін алдымен ағалардың өзіне талқылатсақ... Ағалар өз қаржысын дұрыс жұмсап үйренсе, кейінірек оны іні-қарындастарына үйретсе, ағалық міндеттің бірінен құтылып қалмай ма? Осы сабақта «Ағаның ақылы» деген не? Ағалар іні-қарындастарына қаржылық сауаттылық туралы не айта алады? - деген сұрақтар талқыланады.

Отбасылық тәрбиеде жеңгенің орны ерекше, оны жоққа шығаруға болмайды. Бірақ оның күннен күнге бағасы кеміп, жойылып бара жатқанын мойындауымыз керек. Баяғы заманда үйге келін түскен

бойы қайынсіңлілерінің тәрбиесі автоматты түрде жеңгенің мойнына түсетін. Сондай жауапкершілігі мол ауыр қызметті жеңгелер де қыңқ етпей көтеріп, ұзатылып кеткенше қайынсіңлілерінің қас-қабағына қарап, білгенін үйрететін. Ал қазір ше?! Қазір де ондай жеңгелер бар. Бірақ азайып бара жатыр. Барлық үйдегі жеңгелер сондай болса деген ниетпен Батыс Қазақстан облысы, Бөкейорда ауданы, М-С Бабажанов атындағы ЖОББМ-нің бастауыш сынып мұғалімі Кубиева Амангул Тлековнаның **«Жеңгелерге жеті кеңес»** тақырыбындағы алқалы жиынның сценарийін қалдырып отырмыз. Алқалы жиынға келгендер **«Бүгінгі күні жеңге қандай болуы керек»?** деген сұраққа жауап алып, жеңгелік міндетінің салмаған түсініп кетеді.

Уақыт - адамға берілетін ең қымбат қазына. Оның әр сәті – өтіп жатқан өмірдің қайта оралмайтын бөлшегі. Ал бақыт сол уақытты қалай өткізгеніміздің көрінісі. Егер бағалай білсек баянды болғаны, бағасына жетпесек, босқа өткені. Адам өз уақытын мәнді іске, жақсылық пен ізгілікке жұмсағанда ғана жаны, жүрегі тыныш болады. Сондықтан уақыт пен бақыт – бір-бірімен ажырамайтын ұғымдар. Уақытты қадірлеу - бақытқа бастайтын жол. Осы, яғни **«Уақыт және бақыт: үйлесім мен тыныштық құпиясы» тақырыбындағы** іс-шараға келген жеңгелер уақыт пен бақытты бағалауды түсінеді. Қайыніні, қайынсіңлілеріне уақыт бөліп, олармен сырласып, өмірден көрген-түйгенін саралап, ақыл-кеңесін айтады.

Биылғы оқу жылында «Даналық мектебі» клубы аясында осындай мазмұнды да тағылымды шараларды жүзеге асыруды жоспарлап отырмыз. Осы ретте сіздерге ұсынылып отырған дайын сценарийлер атқарылатын жұмыстарды жүйелеуге, ұйымдастыру барысын жеңілдетуге, уақытты үнемдеуге де септігін тигізеді деп ойлаймыз.

4.1. «ТУЫСТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС – БАҒА ЖЕТПЕС БАЙЛЫҚ»

(интерактивті сабақтың сценарийі)

Алматы облысы Жамбыл ауданы
Қарғалы № 4 орта мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Коньсбаева Лола Жаксылыковна

Мақсаты: Туыстық қарым-қатынастың құндылығын түсіндіру, ағайын арасындағы татулықты сақтауда аталардың рөлін айқындау.

Міндеттері:

1. туыстық атаулардың мәнін түсіндіру;
2. сыйластық пен татулықтың маңызын ұғындыру;
3. немерелерді туыстарымен араластырудағы атаның жауапкершілігіне назар аударту.

I. Ұйымдастыру бөлімі (10 минут)

Танысу. «Сіздер _____ білесіздер. Бірақ _____ білмейсіздер» жаттығуы. Қатысушы аталар өздерін таныстырып, ата ретіндегі бір қырын және көпшілік біле бермейтін тағы бір ерекшелігін айтады. Мысалы:

- ✓ «Сіздер менің қамқор ата екенімді білесіздер, бірақ 10 немерем бар екенін білмейсіздер».
- ✓ «Сіздер менің қатал екенімді білесіздер, бірақ немерелерім үшін бәріне дайын екенімді білмейсіздер».

Ой қозғау. Модератор: Қазіргі кезде ағайын-туыстың арасы бұрынғыдай жақын емес деген пікір жиі айтылады. Кейде болмашы себептерден адамдар араласпай кетеді. Ал шын мәнінде туыстық байланысты сақтап қалу – ұрпақ тәрбиесінің маңызды бөлігі.

Талқылау сұрақтары:

Туыстық байланысты сақтауға кім жауапты?

Немерелеріңізді туыстармен араластырып жүрсіз бе?

II. Негізгі бөлім.

1-тапсырма. «Туыстық атауларды үйрету» Қатысушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа бірнеше туыстық атау беріледі. Олар немерелерге осы атауларды үйретудің қызықты тәсілін ұсынады (сөзжұмбақ, сәйкестендіру, «Кім болады?» ойыны және т.б.). Әр топ өз жұмысын таныстырады.

Кері байланыс: Осындай ойындар арқылы балаларға туыстық атауларды үйретуге бола ма? 2-тапсырма. «Көпір салған ұста»

Бауырлар мен ұста

Ертеде ағалы-інілі ағайындылар тату-тәтті көршілес өмір сүрген екен. Алайда бір күні үлкені кішісінің өтінішін орындамай қалып, араларында салқындық пайда болады. Екіншіде кішісі де ағасына қажетті көмекті көрсетпей, өткен жолғы ренішін еске салады. Осыдан кейін екеуі бет көріспестей ренжіседі. Сөйлесу түгілі, амандаспайтын халге жетеді. Күндердің күнінде үлкен бауырдың есігін жұмыс іздеп жүрген ағаш ұстасы қағады. Жұмысқа алуға келісіп: – Анау тұрған шағын өзенді көрдің бе? Соның арғы бетінде інім тұрады. Сол жерге үлкен қақпа орната аласың ба? Ол өте биік болсын! Оның үйін де, тұлғасын да көргім келмейді,-деді. Ұста:– Иә, жасауға болады. Сонда неге ініңізді көргіңіз келмейді?-деп сұрады. Ағасы не себепті ұрысқандарын да есіне түсіре алмады. Жүрегі әбден қарайып, реніші тереңдеп кеткен екен. Аз ғана ойланған ұста: – Рұқсат етсең таңға дейін жұмыс істейін, ертең басқа шаруаларым бар,- деді. Қожайын келісім берді. Алайда, түні бойы мазасызданып, ұйықтай алмады. Оның үстіне сырттан ұста құралдарының тарс-тұрс дыбыстары естіле берді. Ақыры таң атып, қожайын сыртқа шығып, қақпаға тапсырыс берген тұсқа мойын бұрды. Қараса, ешқандай қақпа жоқ. Керісінше, өзеннің арғы бетіне өтетін көпір қойылыпты. – Сорың құрсын! Мынау не сұмдық! Мынау ұстаны ма? Мен оған әлгілерді көзіме көрсетпейтін қақпа салуды тапсырдым ғой! - деп ашуға булығы бергенде, таныс бейне ұшырасты. Кілт тоқтады. Анықтап қараса, көпірдің үстінде інісі тұр екен. Ол қолын бұлғап: – Қымбатты, бауырым менің! Жан бауырым! Сені сондай сағындым! Сен менің ең жақынымсың ғой! Өзім бірінші қадам жасауға шешіле алмай жүр едім. Алайда, сен соны жасадың. Әрине, өйткені, сен үлкен әрі ақылдысың ғой...,- деп ағынан жарылды. Екі бауыр құшақтасып, көздеріне жас алып, мәз-мейрам болысты. Екеуі көкке отыра кетіп, өткен-кеткенді еске алып, қызықты сәттерін айтудан жалықпады. Осылайша, кештің қалай батқанын білмей де қалды.

Модератор екі ағайындының араздасып, ағаш ұстасының олардың арасына қақпа емес, көпір салғаны туралы әңгімені оқиды немесе қысқаша мазмұндайды.

Талқылау сұрақтары:

- ✓ Әңгімеден қандай ой түйдіңіз?
- ✓ Ұстаның әрекетін қалай бағалайсыз?
- ✓ Үлкендердің татулығы балаларға қалай әсер етеді?
- ✓ Немерелерді ағайынмен араластыру үшін не істейсіз?

Қорытынды: «Туыстық байланысты бұзу оңай, ал қайта жалғау үшін үлкен жүрек керек. Үлкендер – ағайын туыс арасындағы көпір».

3-тапсырма. Өмірлік жағдаяттарды талдау

Топтарға төмендегідей жағдаяттардың бірі ұсынылады.

1-жағдаят. Немереңіз нағашыларының қолында өсіп жатыр. Онымен араласу үшін не істейсіз?

2-жағдаят. Немереңізді екі жақтың туыстарымен араластыру үшін қандай қадам жасайсыз?

3-жағдаят. Ұлыңыз баласының нағашыларымен араласқанын қаламайды. Бұл жағдайда қандай шешім қабылдар едіңіз?

Топтар 4–5 нақты әрекет ұсынады.

Қорытынды сұрақ:

Немерелердің барлық туыстарымен араласуы не үшін маңызды?

4-тапсырма. Жұптық жұмыс (5 минут)

«Туыстық қарым-қатынас қандай болуы керек?» Қатысушылар 10 қасиетті атайды.

III. Қорытынды. «Бағалаймын».
Қатысушылар кестені толықтырады.

сыйластық;
қамқорлық;
жанашырлық;
татулық;
кешірімділік;
сенім;
бірлік;
жауапкершілік;
қолдау;
мейірімділік, т.б.

Бағалаймын	Кешірім сұраймын	Рахмет айтамын

Рефлексия. Бүгінгі кездесуден өзіме қандай ой түйдім?

Қорытынды: Туыстық қарым-қатынас – халқымыздың ең асыл құндылықтарының бірі. Немере өзінің ата-тегін, ағайын-туысын танып, олармен араласып өскенде ғана бауырмал, жанашыр азамат боп қалыптасады. Сол байланысты сақтап, ұрпаққа жеткізетін адам – ата мен әже. Сондықтан әрқайсымыз немерелерімізді туыстарымен араластыруға, ағайын арасындағы сыйластық пен татулықты нығайтуға үлес қосайық. Өйткені туыстық қарым-қатынас – баға жетпес байлық.

4.2. ЭКОМӘДЕНИЕТ: НЕМЕРЕЛЕРГЕ ТАБИҒАТТЫ АЯЛАУДЫ ҚАЛАЙ ҮЙРЕТЕМІЗ?

(Аталарға арналған тренингтің сценарийі)

Мақсаты: Ата-мен немере арасындағы қарым-қатынас: қарапайым экологиялық әдеттерді қалыптастыру жолдарын көрсету.

Міндеттері:

1. Немеренің экомәдениетін қалыптастырудың маңызын түсіндіру.
2. Қарапайым әрі қолжетімді эко-әрекеттерді үйрету.
3. Қарым-қатынас пен әңгіме арқылы тәрбиелеу жолын пайдалану.

Қатысушылар: аталар.

Ұзақтығы: 40–50 минут.

1. Кіріспе (5 мин)

Жүргізуші амандасып, қажет болса топқа бөліп, тренингтің мақсатын айтады.

Жүргізуші: Ата – отбасының тірегі, даналықтың бастауы. Бүгінгі атаның рөлі - тек ақыл айту емес, қазіргі заманның құндылықтарын немеренің бойына сіңіру екенін, сондай құндылықтың бірі табиғатты аялау екенін айтып, сабақты бастайды.

Табиғатты аялау – ата-бабаларымыздан келе жатқан ізгілік. Баяғыдан келе жатқан «Жер – Ана», «су ішкен құдығыңа түкірме» деген сөздер осының айғағы.

Шағын әңгіме-диалог: «Ата мен немере арасындағы есте қалған ең қызық сәт. Қатысушылардан 1-2 атаны сөйлету.

2. Ой қозғау. «Табиғатқа тілек» ойыны (5 мин)

Әр ата табиғатқа бір ауыз тілек айтады. Мысалы:

- ✓ Өзен-көлдеріміз лайланбасын
- ✓ Ағаштар көгеріп тұрсын
- ✓ Саябақтарымыз таза болсын

Бұл тілектер аталардың немерелеріне айтатын ақыл-кеңесі сияқты жеткізіледі.

3. Негізгі бөлім (20 мин)

1. Әңгіме үлгісі (5 мин). Жүргізуші бір қысқа аңыз айтады.

Құмырсқа жайлы аңыз

Бір бала құмырсқаның илеуін бұзып тастайды. Сол түні түсінде дана қария келіп: «Балам, сен кішкентай жәндіктің мекенін қираттың, ертең біреу сенің үйінді бұзса қайтер едің?» – дейді. Оянған бала содан бастап табиғаттағы әр тіршілік иесіне қамқор болған екен.

Мағынасы: кішкентай жәндікті аялау – үлкен адамдық қасиет.

Қарлығаш туралы аңыз

Ілгеріде Жоңғар шапқыншылығы кезінде ауылға жау шауып, бүкіл ел үдере қашады. Сол ауылда тұратын бабамыз Төле би ғана көшпей отырып қалады. Шапқыншылықпен келген жоңғар

қолбасшысы, «бәрі қашқанда бұл неге көшпей қалған, жөнін біліп келіндер» деп әскерлерін жұмсапты.

Сонда бабамыз: «Үйімді бұзсам босағадағы қарлығаш ұясы қоса бұзылатын болғандықтан орнымнан қозғалмадым» деген екен. Сонда жоңғар қолбасшысы: «Бұл әулие адам екен, мазаламаңдар» деп бұйырыпты. Немесе «Бір дәннен мың бидай өседі», «Ата отырғызған талды немере саялайды» сияқты әңгімелер айту.

1-тапсырма: Қатысушылар осыны немереге қалай түсіндіреді? Пікір алмасу.

2-тапсырма: Практикалық жұмыс (10 мин): Немеремен бірге істей алатын 3 эко-әрекетті жаз. Мысалы:

- ✓ ағаш егу,
- ✓ құсқа жем салу,
- ✓ суды үнемдеу.

Топ мүшелері ақылдаса отырып, «Эко-істер тізімін» флипчартқа түсіреді. Постерді таныстырып, осы әрекеттерді немерелеріне қалай үйретуге болатынын талқылайды. (Аталар жаза алмай жатса бағыт-бағдар беруге болады.

3-тапсырма: Рөлдік ойын «Ата мен немере» (5 мин):

Бір қатысушы – ата, екіншісі – немере.

Сюжет: немере суды босқа ағызып қойды. Атасы суды үнемдеу керегін қалай түсіндіреді? Ата рөліндегі адам топ мүшелерімен ақылдаса отырып, немересімен қалай сөйлесетінін жоспарлап алады. Басқа қатысушылар қысқаша кеңес береді.

4-тапсырма: Қорытынды (10 мин)

Әр ата бір сөйлеммен немересіне айтатын «эко-өсиетін» «Даналық» ағашына жазады (қағазға жазып, плакаттағы ағаш бейнесіне жапсырады). Мысалы: «Жерді аяласаң, ол сені асырайды».

Қорытынды сөз: Жүргізуші: «Ата өнегесі – өмірлік сабақ. Сіз немереңізге бір тал егіп қана қоймайсыз, болашаққа із қалдырасыз».

4.3. «ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖАҚЫНДЫҚ: ӘЖЕ МЕН НЕМЕРЕ АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫС»

(Әжелерге арналған дөңгелек үстелдің сценарийі)

Мақсаты: Әже мен немере арасындағы эмоциялық және рухани байланысты нығайту.

Міндеттері:

Үлгі. Шағын жоспар:

Тақырыбы: «Біздің ауланың ағаштары».

Әңгіме үлгісі: «Ағаш отырғызған адам – болашаққа белгі қалдырады».

Әрекет: немеремен бірге бір тал отырғызу немесе гүл егу.

Қорытынды: немереге тапсырма беру. «Осы ағашқа өзің су құйып, өсіп кеткенше бақылайсың».

1. Әжелерге немере тәрбиесіндегі рөлін түсіндіру
2. Немерелердің эмоционалдық дамуы мен рухани тұрақтылығын қамтамасыз етуде отбасылық байланыстың маңызын талқылау
3. Әже мен немере арасындағы жылы қарым-қатынасты қолдауға арналған тәсілдермен бөлісу.

Ұзақтығы: 45–60 минут

Кіріспе (5–7 минут) Жүргізуші: Құрметті қатысушылар! Бүгінгі дөңгелек үстеліміздің тақырыбы: «Эмоциялық жақындық: әже мен немере арасындағы байланыс». Бұл тақырып отбасындағы рухани сабақтастықтың, сүйіспеншілік пен қамқорлықтың маңызын айқындайды. Әже - мейірім мен даналықтың символы, ал немере - отбасының жалғасы мен қуанышы. (Музыка фонында қысқа бейнеролик немесе фотоколлаж көрсетіледі.)

1. <https://www.facebook.com/watch/?v=1044736193944081>
2. https://youtube.com/shorts/xNvL-p2v6ps?si=ZbjQrS_MekQhDpRI

Негізгі бөлім (30–40 минут)

1-бөлім. Тақырыптық баяндама (педагог-психологтың сөзі, 7–10 мин.)
Тақырыбы: «Эмоциялық байланыс – баланың тұлғалық дамуының негізі». Мазмұны:

1. Баланың эмоциялық қауіпсіздігі мен сенімді қарым-қатынас қажеттілігі;
2. Әже рөлінің психологиялық маңызы;
3. Отбасындағы жылы орта мен мейірімнің немеренің мінез-құлқына әсері.

Құрметті қатысушылар, қадірлі әжелер! Бүгін біз адам өміріндегі ең нәзік, ең маңызды тақырыптардың бірін – эмоциялық жақындықты, яғни жүректен жүрекке жалғанатын байланысты сөз етпекпіз. Бұл байланыс, әсіресе әже мен немере арасындағы ерекше қарым-қатынаста айқын көрініс табады.

Эмоциялық байланыс – бұл жай ғана бірге уақыт өткізу емес. Бұл – жылулық, қамқорлық, түсіністік пен сенімге негізделген ішкі сезімдік байланыс. Баланың тұлғалық дамуы ең алдымен өзіне жақын адамдардың махаббаты мен мейірімін сезінуден басталады. Ал ол мейірімді ең шынайы сезінетін жандардың бірі – әже.

Әженің әрбір жылы сөзі, нәзік қимылы, мейірімді көзқарасы баланың жүрегінде қауіпсіздік пен сенімнің іргетасын қалайды. Осындай ортада өскен бала өзіне сенімді, ашық, жанашыр боп қалыптасады. Керісінше, эмоциялық қолдау көрмеген бала уайымшыл, тұйық болады. Өзін бағалай алмайтын болады.

Әже мен немере арасындағы қатынас - рухани сабақтастықтың, мәдениеттің және өмірлік даналықтың алтын көпірі. Немере әжесінен ертегі тыңдап қана қоймайды, сол ертегілер арқылы өмірдің мәнін, жақсылық пен жамандықтың шекарасын, сүйіспеншілік пен сабырдың құнын ұғынады. Қазіргі таңда қым-қуыт тіршілік адамдар арасындағы

шынайы эмоциялық байланысты әлсіретіп барады. Сондықтан әжелердің рөлі бұрынғыдан да маңызды. Өйткені олар – жылулық пен даналықтың сақтаушылары. Әже баланың тек өсуіне емес, жанының тазаруына, жүрегінің жұмсаруына ықпал етеді. Эмоциялық жақындықты сақтау үшін көп нәрсе қажет емес:

- ✓ баламен жылы сөйлесу,
- ✓ бірге уақыт өткізу,
- ✓ жан-дүниесіне үңілу, сыр бөлісу,
- ✓ тыңдай білу және құшақтау.
- ✓ Қателікті қабылдауды үйрету,
- ✓ Мейірім мен қамқорлық

Осындай қарапайым, бірақ шынайы әрекеттер немереге үлкен рухани қолдау болады.

Қорытындылай келе айтарым, әже мен немере арасындағы эмоциялық байланыс – махаббаттың сабақтастығы. Ол ұрпақтан ұрпаққа беріліп, отбасылық құндылықтың негізін қалайды. Балаға берілетін ең үлкен сыйлық - мейірім мен түсіністік. Сол мейірімнің бастауы сіздердің жүректеріңізде, құрметті әжелер! Рахмет.

2-бөлім. Әжелердің пікірлері мен өмірлік тәжірибесі (10–15 мин.)

Талқылау сұрақтары:

1. Немере тәрбиесінде мейірім мен сабырдың орны қандай?
2. Бүгінгі заманда немеремен эмоционалдық байланыс орнатудың қандай қиындықтары бар?
3. Немеремен бірге уақыт өткізу неліктен маңызды? (3–4 әже өз ойларымен бөліседі.)

3-бөлім. Психологиялық жаттығу – «Жылулық дәні» (10 мин.)

Жүргізуші қатысушыларға қағаздан қиылған кішкентай жүрекшелер таратады. Әжелер жүрекшеге немересіне арнап жылы сөз немесе тілегін жазады, кейін немересіне береді. (Осы жаттығу арқылы эмоциялық жақындық пен сүйіспеншілікті қалай көрсетуге болатынын түсіндіре аламыз).

4-бөлім. Кері байланыс. Ортақ ойталқы (5–10 мин.)

- ✓ «Эмоциялық жақындықты сақтау үшін әжелер не істей алады?»
 - ✓ «Әженің бір жылы сөзі немеренің өміріне қалай әсер етуі мүмкін?»
- (Пікірлер қысқаша жазылып, тақтаға «Жылы сөздер бұрышына» ілінеді.

- ✓ Сұрақтар болса жауап беріліп, ұсыныстар ортаға салынады.

3. Қорытынды бөлім (5–7 минут) Жүргізуші: Барлықтарыңызға қатысқандарыңыз үшін алғыс білдіреміз. Отбасыңыз мейірімге, ал жүректеріңіз жылуға толы болсын! Әжелерді Қарақат Әбілдинаның «Асыл әжем» (<https://youtu.be/nyB075aqWcs>) әнімен шығарып салу. (Оқушыларға да айтқызуға болады)

4.4. КІТАП СҮЙЕТІН НЕМЕРЕЛЕР: ӘЖЕЛЕРГЕ АРНАЛҒАН КЕҢЕСТЕР

(Әжелерге арналған тренингтің әзірлемесі)

Мақсаты: Әжелердің немерелерді кітап оқуға баулудағы рөлін арттыру.

Міндеттері:

1. Кітап оқуға қызықтыруда әжелердің ықпалын түсіндіру.
 2. Немеремен бірге оқудың, әңгімелесудің психологиялық пайдасын айқындау.
 3. Кітап оқуға арналған практикалық тәсілдер, кеңестермен бөлісу.
- Ұзақтығы: 45–60 минут. («Менің сүйікті кітаптарым» тақырыбында шағын көрме немесе бұрыш ұйымдастыру ұсынылады.)

Кіріспе бөлім (5–7 минут). Жүргізуші: Қайырлы күн, құрметті әжелер мен қатысушылар! Бүгінгі тренингіміздің тақырыбы - «Кітап сүйетін немерелер: әжелерге арналған кеңестер». Баланың бойында кітап оқуға деген құмарлықтың оянуы – үлкендердің, әсіресе әженің мейірімі мен ізгі әрекетінен басталады. Әженің ізгілікке толы қоңыр үні мен қызыққа толы ертегілер - балалықтың ең қымбат естелігі.

(Музыкалық фон, слайд немесе кітап оқып отырған әже мен немеренің суретін көрсетуге болады.) Зерттеулер көрсеткендей, баланың оқу мәдениеті ең алдымен отбасында, ата-әжесінің үлгі көрсетуімен қалыптасады. Кітапты бірге оқу тек білім беріп қана қоймай, эмоциялық байланысты да

тереңдетеді.

Негізгі бөлім (30–35 минут)

1. Тапсырма. Әжелермен әңгіме. 10 минут. (2-3 әжеге ертерек осы сұрақтар төңірегінде ойланып келуге тапсырма беруге болады)

Талқылау сұрақтары:

1. Сіз немереңізге кітапты қалай ұсынасыз?
 2. Немереңізбен бірге кітап оқығанда қандай әсер аласыз?
 3. Қазіргі балаларды кітапқа қызықтырудың қиын тұстары неде?
- (2–3 әже өз тәжірибесімен бөліседі. Қалған қатысушылар қысқа пікір білдіреді.)

2. Тапсырма. Психологиялық жаттығу «Ертегідегі жылулық» (10 минут)

Өткізу тәсілі: әжелерге ертегілерден, батырлар жырынан үзінділер таратылады. Олар дауыстап оқып, мәтінге сүйене отырып немересіне арнап жылы сөз, тілек айтады. (мысалы: «Сен де осы адамдай батыл бол!»).

«Ер Төстік» ертегісінен

Ер Төстік жер астына түсіп, іздеп жүрген бауырларын табады. Қанша қиындық көрсе де, жасып, жеңілмейді. Жігерін жоғалтпайды. Ол достары — Желаяқ, Таусоғар, Саққұлақ, Көлтаусармен бірігіп, барлығын жеңіп шығып, дегеніне жетеді.

Әже: «Қиындыққа мойыма, Ер Төстік секілді батыл бол, қарағым!» - деп аяқтай алады.

«Құмырсқа мен көгершін» ертегісінен

Бір күні өзенге құлап түскен құмырсқаны көгершін ағаштың жапырағын тастап құтқарып алады. Кейін аңшы көгершінді атып алмақ болғанда, құмырсқа оның аяғын шағып, құсты аман алып қалады.

Әже: «Жақсылық ешқашан жауапсыз қалмайды, балам!» - деп айта алады.

«Қобыланды батыр» жырынан

Алты жасқа келгенде,
Арыстан туған Қоблан
Қазынадан қамқа киеді,
Өзімнің еншім болсын деп,

Тобылғы менді торы атты
Енші қылып мінеді.
Қобландының тілегін
Бүкіл Қыпшақ тіледі.

Әже: «Қобыланды сияқты қалағаныңды киіп, қалағаныңды мін! Бүкіл ел тілеуінді тілесін!» - деп айта алады.

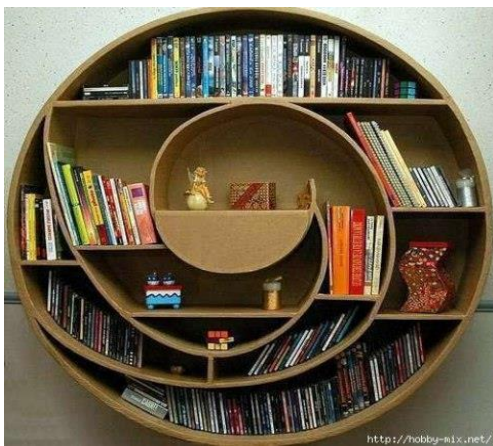
«Алпамыс батыр» жырынан

Тозып кеткен ел-жұртын
Тегіс жиып алады.
Тентегі мен телісін
Түзетіп, жөнге салады.
Атасы мен анасын

Боз биенің сүтіне
Шомылдырып алады.
Әкесін таққа мінгізіп,
Сыртынан өзі қарады.

Әже: «Сен де Алпамыс батырсияқты еліңе қорған бол, ата-ананды құрметте!» - деп айта алады.

Қорытынды: дауыстап оқу кезінде бала дауыс ырғағынан өзіне деген мейірімді, қауіпсіздік пен сүйіспеншілікті сезінеді.

3. Тапсырма. Шығармашылық тапсырма. «Отбасылық кітап бұрышы» (10–15 минут)

Қатысушылар санына қарай 3 немесе 4 топқа бөлініп, немерелерімен бірге отырып кітап оқитын жердің сызбасын сызады. Мысалы: шағын сөре, жұмсақ орындық, ыңғайлы үстел, кітап оқитын уақыт, сүйікті кітаптардың тізімі т.б.). Әр топ өз идеясын таныстырады.

Кері байланыс (5 минут)

Қатысушыларға смайлик түріндегі карточкалар таратылады: 😊 – пайдалы, 😐 – орташа, ☹️ – түсінбедім. Әжелер қысқаша жауап береді: «Бүгін _____ білдім». «Болашақта немереммен _____». «Кітап оқу біз үшін _____»

Қорытынды (5 минут). Жүргізуші: Құрметті әжелер, сіздердің әр айтқан жылы сөздеріңіз, оқыған ертегілеріңіз немерелеріңіздің жадында өмір бойы сақталады. Кітап – білім ғана емес, жүректерді

жақындататын көпір. Бала кітапты сіз арқылы сүйеді, сіздің мейіріміңіз арқылы оқуға құштар болады. «Кітап оқуға баулу – баланың жанын байыту, болашағын жарық ету.» (Соңында суретке түсу немесе «сүйікті кітап» бұрышының шағын көрмесін ұйымдастыру ұсынылады.)

4.5. КЕЛІСЕ БІЛСЕҢ – КЕЛЕШЕГІҢ КЕМЕЛ

(Ағаларға арналған тренингтің әзірлемесі)

Мақсаты: іні-қарындастарының қарым-қатынас жасау, ортақ шешімге келу дағдыларын қалыптастыруда ағалардың үлесін түсіндіру

Міндеттері:

1. Қарым-қатынас жасау, тыңдау және түсіну қабілетін жетілдіру;
2. Келіспеушіліктер кезінде ортақ мүдде шеңберінде шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыру;
3. Өзара сыйластық пен сенімге негізделген байланыс орнатудың тиімді әдістерін үйрету.

Ұзақтығы: 60–75 минут

1. Кіріспе бөлім (10–15 минут)

(Осы сөзді тақтаға шығарып қою керек)
«...Соның ішінде мен үшін ең жантүршігерлік көрініс – ұлттық дәстүрі мен салтын, мінезін сақтамақ түгіл, өзінің туған ағасын ағаламайтын меңдуана ұрпақтың қарасының көбейіп бара жатқаны...

Тілім тасқа, бірақ бүгінгі бір толқынның бойынан үлкен мен кішінің, аға мен інінің, апай-қарындастың арасындағы ілтипаттың сұйылып кеткені анық»

Тұрсын Жұртбаев

Жүргізуші: Бүгінгі тренингті есімі исі қазаққа таныс **Тұрсын Жұртбаев ағамыздың:** (тақтадағы сөзді) «...Соның ішінде мен үшін ең жантүршігерлік көрініс – ұлттық дәстүрі мен салтын, мінезін сақтамақ түгіл, өзінің туған ағасын ағаламайтын меңдуана ұрпақтың қарасының көбейіп бара жатқаны...

Тілім тасқа, бірақ бүгінгі бір толқынның бойынан үлкен мен кішінің, аға мен інінің, апай-қарындастың арасындағы ілтипаттың сұйылып кеткені анық», - деп өзегі өртеніп, көкірегі қарс айырылады.

- Біз неге осындай боп барамыз?!
- Ағаларымыздан қандай қамқорлық көрдік?!
- Інілеріміз бен қарындастарымызға арқа сүйейтін жақсы аға бола алып жүрміз бе?!

деген сұрақпен бастағым келіп тұр.

«Жылы шеңбер» әдісі. Қатысушылар шеңберге тұрып, кезекпен өз есімін және өмірлік ұстанымын айтады (мысалы: «Інімнің / қарындасымның келешегі кемел болуы үшін – ...» немесе «Арқа сүйейтін ағасының бар екенін сезіндіру үшін - ...» деп жалғастырады).

Жүргізуші қорытындылайды: «Аға атына лайық болу ақыл айту ғана емес, бір-бірін тыңдап, түсінісу өнері. Бұл барлық уақытта, барлық адамға керек. Осыны інілеріміз бен қарыдастарымызға қалай үйретеміз? Бүгін осы мәселе төңірегінде ой бөлісетін боламыз.

2. Негізгі бөлім (45 минут) Қатысушылар екі топқа бөлінеді.

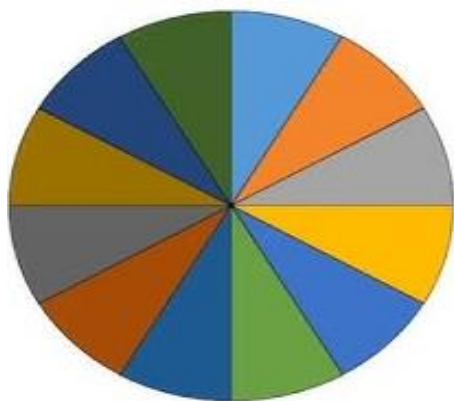
1. Тапсырма. «Сенім арқаны» (немесе «Көзі жұмулы серіктес») Уақыты: 10–15 минут. Өткізу тәсілі: Қатысушылар жұпқа бөлінеді. Біреуі көзін жұмып, екіншісі оны дауыс арқылы (немесе қолынан жетелеп) бөлме ішінде немесе сыртта қиындау жерлермен жүргізеді. 2–3 минуттан кейін ауысады. Талқылау сұрақтары:

- Қай сәтте өзінді сенімді сезіндің?
- Сенімге не көмектесті, не кедергі болды?

Нәтиже:

- біреуге сенім артудың, біреудің сенімін арқалаудың маңыздылығын түсіне алдық па?
- Ініміздің, қарындасымыздың сенімін арқалай алып жүрміз бе?

2. Тапсырма. «Ортақ дөңгелек» (кооперативті шешім)

Уақыты: 10-15 минут. Топ: 4 - 6 адам
Өткізу барысы: Тренер үлкен қағазға шеңбер сызады. «**Жұмыс орнында келіспеушілік болса не істеу керек?**» Әр қатысушы шеңбердің ішіне өз шешімін қысқаша жазады. Кейін бәрі кезекпен өз ұсынысын оқиды. Ортақ идея табуға тырысады, топтың «келісім картасы» жасалады. **Талдау:**

- Ортақ шешімге келу үшін не

көмектесті?

- Қандай жағдайда өз пікіріңнен бас тартуға тура келді?

Нәтиже: шешімге келудің қаншалық маңызды екенін түсіне алдық па?

3. Тапсырма. «Ағалар кодексі» әдісі (15 мин). Құрметті қатысушылар, бүгін біз аға ретінде отбасындағы орнымыз қандай деген мәселені талқылап жатырмыз. Інілеріміз бен қарындастарымызға ағалық ақылымызды қалай айтамыз? Оларға қалай үлгі боламыз? Олардың толыққанды тұлға боп қалыптасуына қалай үлес қосамыз? Бүгін тренинг барысында «Сенім арқаны» және «Ортақ дөңгелек» әдістері арқылы айналадағы адамдарға сенім арту, олардың сенімін ақтау, ортақ шешімге келу, ортақ мүдде үшін өз шешіміңнен бас тарту жайында біраз жұмыс жасадық. Енді осы мәселелерді інілеріміз бен қарындастарымызға қалай үйретеміз деген негізгі мәселені ортаға салсақ... Әр топ 3–4 негізгі қағиданы жазып шығады.

Кейін ортақ «Ағалар кодексі» жадынамасын толтыратын боламыз. (Жадынама сынып жетекшісі тарапынан жетілдіріліп, кейінірек ағаларға таратылады)

Кері байланыс «ҚҚС»

Құнды болды	Қызық болды	Сұрағым бар
1. ...	1. ...	1. ...
2. ...	2. ...	2. ...

Сабақты **Несіпбек Айтұлының «Ағалар-ай»** өлеңімен аяқтасақ. (Толық немесе 3-шумағымен аяқтауға болады... Қажет болса әні де бар)

Ағалар-ай!

Барында аз ғұмырды бағаламай,
Абайсыз адаспаңдар бір біріңнен,
Жарықта жайнап тұрған самаладай.
Болғанда халық – теңіз шалқып жатқан,
Өздерің – шырылдайтын шағаладай.
Өттең, ағалар-ай!

Ағаларай!

Ауылын пенделіктің жағаламай,
Басына бір төбенің жиналсаңшы,
Андыздап әр бұтаны сағаламай.
Түбінен бір жүректің табылсаңшы,
Бауырды бөліп-жарып, алаламай.
Өттең, ағалар-ай!

Ағалар-ай!

Көңілін інілердің жараламай,
Бірге ұшып, бірге қонып жүрсеңдерші,
Қатарын бұзбайтұғын бал арадай.
Өздерің қонақтайтын бәйтеректің
Тамырын балталамай, араламай.
Өттең, ағалар-ай!

Ағаларай!

Тартысып бірбіріңді табаламай,
Шоқыға шығарсаңшы хан көтеріп,
Жақсыңды жарға қуып қамаламай.
Андыссаң аяғыңнан шалдырарсың,
Жұлқыссаң жыртылмайды жаға қалай?
Өттең, ағалар-ай!

Ағалар-ай!

Ит қоссаң үнсіз қалмас абаламай.
Әрқашан аттың басын түзу ұста,
Саныңды сүрінген соң сабаламай.
Құйрығын қырық мәрте баса берсең,
Жыландай бәле, шіркін, шағады оңай.
Өттең, ағалар-ай!

Ағалар-ай!

Бола ма оңсолыңды шамаламай?
Қалың ел қоршап тұрған қара орманың
Қысады құшағына жан анадай.
Басына баданадай бұршақ жауса,
Тоғайды торғай тұрмас паналамай.
Өттең, ағалар-ай!

4.6. АҒАНЫҢ АҚЫЛЫ: АҚШАНЫ АҚЫЛМЕН ЖҰМСА

(Ағаларға арналған тренингтің жоспары)

Мақсаты: Жасөспірімдердің қаржылық сауаттылығын арттыру, жеке қаржыға жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Қаржыны жоспарлау, үнемдеу жөнінде түсінік қалыптастыру.
2. Қаржылық қателер мен жетістіктерді талдау арқылы дұрыс шешім қабылдау дағдысын дамыту.
3. Саналы тұтынушылыққа тәрбиелеу.

Жоспар:

Кіріспе. Жүргізуші: «Ақша – құрал, ал оны дұрыс пайдалануды үйрену – үлкен өнер» деген ойды атап өтіп, тренинг мақсатын түсіндіреді. Ары қарай: Қазақтың Ақан серісі «Дүние» өлеңінде:

...Қаршыға әлсіз болса қаз алмайды,
Ер жігіт малсыз құлаш жаза алмайды.
Бұл дүние жұртты алдаған бейне базар,

Әр адам өз әлінше базарлайды, - деген екен.

Ал біз «Дүние - боқ, ақша – қолдың кірі» деп жатамыз. Шынымен солай ма?! Бәлкім солай да шығар, алайда Ақан сері айтқандай қолымызда дүние болмаса, құлашымызды кең жаза алмайтынымызды, аттап баса алмайтынымызды естен шығармауымыз керек. Ал ақынның «Әр адам өз әлінше базарлайды» дегені қазіргі тілмен айтқанда «әркім өз бюджетін жоспарлайды» дегені емес пе?! Ендеше, «Қаржылық сауаттылық» мәселесін алдымен өзіміз ой елегінен өткізіп көрейікші. Өз қаржымызды дұрыс басқаруды үйреніп, оны іні-қарындастарымызға үйретіп бір міндетімізден құтылып қалсақ, қандай жақсы?! Олай болса, «Ағаның ақылы» деген не? Ағалар іні-қарындастарына қаржылық сауаттылық туралы не айта алады? Деген сұрақтар төңірегінде ой бөлісейік...

Негізгі бөлім. Ми шабуылы. Қайрат Жолдыбайдың «Кемел адам» кітабынан алынған осы үзіндіні (224-бетте) экранға шығарып қоюға немесе оқып беруге болады.

1-тапсырма: Қатысушыларға қос баған сызылған А3 парағы беріледі. Олар өздерінің соңғы бір айда сатып алған 10 дүниесін «Қос бағанға» бөліп жазады.

Адам баласы ақшаны тапқанымен, оны қалай жұмсаудың жөн-жосығын біле бермейді. Қызметкер айлығын, кәсіпкер табысын, студент шәкіртақысын дұрыс жұмсауды білмесе, өз еркімен кедейлікке қадам жасайды деген сөз. Қаржылық сауатсыз адам қаржы үнемдеудің өзегі – өзіне не қажет екенін білу, жомарттық пен дарақылықтың ара жігін ажырата алу деген сияқты мәселеде көп ойлана қоймайды. Сондықтан қаржылық сауат дегеніміз - адам өмірінен маңызды орын алар тақырыптың бірі.

Қайрат Жолдыбай «Кемел адам»

Қажеттілік бойынша алынған заттар	Қалауым бойынша алынған заттар

Талқылау сұрақтары:

1. Қандай заттарды қажетсіз алыпшын?
2. Бұл менің қаржылық жағдайыма қалай әсер етті?
3. Алдағы айда не нәрседен бас тартуға болады?

2-тапсырма. Рөлдік ойын «Жомарттық пен дарақылық». Қатысушылар 2 топқа бөлініп, қысқа көрініс ойнайды:

Бірінші топ - жомарттық, орынды көмек;

Екінші топ: дарақылық, жарияға жар салуды көрсетеді.

Одан кейін: қай әрекет шынайы, қай әрекеттің адамға қаржылық зиян келтіретіні талқыланады.

3-тапсырма. Ағалар ақшаны басқарудың негізгі қағидаларын талқылайды. Мысалы:

1. Табыс пен шығынды есептеу. Ай сайынғы табысты, шығынды жазу – бақылаудың негізі.
2. Алдымен өзіңе төлеу. Кем дегенде табыстың 10%-ын жинаққа
3. «Қалау» мен «қажеттілікті» ажырату.
4. Қарыздан сақтану. Ағалар өмірден мысал айтады: қандай қарыздар қауіпті, қайсысы ақылға қонымды.
5. Шағын инвестицияның күші. Қарапайым тілмен: депозит, тиімді жинақтау, ұзақ мерзімді мақсаттарға ақша жинау.

Әр қатысушыға 100 000 теңге «айлық» беріледі (ойын түрінде). Олар оны 5 бөлікке таратып жазады:

№	Шығыс	мөлшері
1	Міндетті шығындар (жол жүру билеті, телефонға абоненттік төлем дегендей... таратып жазу керек)	
2	Өз-өзіне инвестиция (курсқа қатысу,,)	
3	Үнемдеу (депозит...)	
4	Көмек/жомарттық	
5	Қалауым	

4-тапсырма. Қаражатымызды «қажет» нәрсе мен «қалайтын» затымызға қалай жұмсау керекін түсіндік, жомарттық пен дарақылықтың ара-жігін ажыраттық, жалақымызды жоспарлап көрдік. Осыдан кейін іні-қарындасымызға қандай кеңес беретін едік. Тәжірибелік тапсырма «Ініме (қарындасыма) айтар кеңес». Топтық жұмыс: Ағалар төмендегі кеңестерді талқылай келіп, оны жалғастырады.

1. «Ақшаны алған соң кемінде 24 сағат ойлан, бірден жұмсама.»
2. «Әр айда бір шағын мақсатқа ақша жина.»
3. «Қымбат зат сатып аларда – бағасын емес, қажеттігін ойлан.»

Қорытынды. Ағаның ақылы – отбасында қаржылық білімнің қалыптасуы үшін маңызды ресурс. Сонымен, ағалар інілеріне қандай кеңес бере алады? (қысқаша) Аға кеңестері:

1. Табысыңның кем дегенде 10–20%-ын жина.
2. Қажет пен қалауды ажырата біл.
3. Үлкен нәрсе сатып аларда 24–48 сағат ойлан.
4. Қарызды қажеттілікке ғана ал.
5. Әрдайым аз да болса тұрақты жинақ жаса.
6. Ақшаны эмоциямен емес, жоспармен жұмса.
7. Тұтынушылық қысымға (достар, жарнама, сән) тәуелді болма.
8. Табысың өскен сайын, шығынды емес, жинақты арттыр.

Сабақты қорытындылау:

1. Кішкентай кезінде қандай қаржылық қателік жібердің?

2. Осыны ертерек білгенімде... деген ой болды ма?
3. Өмірде қаржы жетіспеуінің қандай салдары болды?

Кері байланыс: Талданған мәселелерді еттартқышқа, қажетсіз ақпараттарды қоқыс жәшігіне, қажетті ақпаратты қоржынға салыңыз.

Еттартқыш	Қоқыс жәшігі	Қоржын
1. ...		
2. ...		

4.7. ОТБАСЫ ҚҰНДЫЛЫҒЫ: ЖЕҢГЕЛЕРГЕ ЖЕТІ КЕҢЕС

(Жеңгелерге арналған алқалы жиынның сценарийі)

Батыс Қазақстан облысы, Бөкейорда ауданы, М-С Бабажанов атындағы ЖОББМ-нің бастауыш сынып мұғалімі Кубиева Амангул Тлековна

Мақсаты: Отбасылық тәрбиедегі жеңгенің орнын анықтау

Міндеттері:

1. Отбасылық тәрбиенің үздік үлгілерімен таныстыру;
2. Жеңгемен сырласудың, сыйласудың астарын ашу;
3. Қайыніні, қайынсіңлілеріне білгенін үйретуді дағдыға айналдыру;

I. Ұйымдастыру бөлімі (10 мин). (Мектеп ішінде жеңге туралы әуен ойналып тұрады. Ұйымдастырушылар келген қонақтарды (жеңгелерді) күтіп алып, алқалы жиын өтетін жерге алып барып, орналастырады. Іс-шара өтетін жерде бүгінгі таңда жеңгелердің қоғамдағы, отбасындағы орны, қызметі туралы айтылып жатқаны дұрыс. Ерте келген қонақтар аз да болса ақпарат алады. Бұл шараны тым ресми қылмай, мектеп әкімшілігі рұқсат етсе, шай іше отырып та өткізуге мүмкіндік бар. Онда «Шай үстіндегі әңгіме» болады. Сырттан келген жеңгелердің бірден әңгімеге араласып кете алмайтыны белгілі, сол себепті мектепте істейтін мұғалім жеңгелердің дайындықпен келгені дұрыс болар еді).

Модератор:

Мен үшін тосуға әзір желге демін

Ең жақын жандарым бар елде менің...

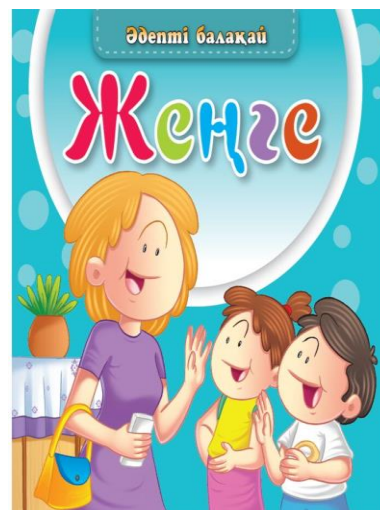
Жайраңдап, жарқылдасып жүрсіңдер ме,

Аяулы қайран менің жеңгелерім?!

Қадірлі де қадірменді, жеңгелер! Бүгін өткізгелі отырған «Отбасы құндылығы: Жеңгелерге жеті кеңес» тақырыбындағы іс-шарамызға қош келдіңіздер! Жаһандану заманында жеңгенің отбасындағы, тәрбиедегі орнымен қатар «Жеңеше» деген атауының өзі жойылып бара жатқандай көрінеді. «Менің аппақ жеңешем» деп еміреніп тұратын қайынінілер мен қайынсіңлілердің де қатары азайып бара

жатқандай... Неге? Бүгін бәріміз алқалы жиында (дөңгелек үстел) бас қосып, осы мәселені талқылайықшы.

1-спикер: Жақында интернеттен мынадай бір ақпарат оқыдым, авторы Сая Қасымбек. «Бала күнімізде ауылға түскен келін – күллі бала-шағаға «жеңеше» боп шыға келетін. Руы, туыстығы ешкімді қызықтырмайды. «Жеңеше» – бітті!.. «Ақбас көкенің үйіндегі жеңешем босаныпты!» - деп, тайлы-таяғымызға дейін қалмай, ауыл-үйді түгел шарлай сүйінші сұрайтынбыз. Шапқылауымызға дүмпу болып тұрған – жеңгелердің бөліп-жармастан бәрімізге бірдей қарауында жатыр. Осы кездері ойлап қарасам, сол – «жеңеше» деп жүрегіміз үзіле сыйлаған жеңгелеріміз үш қайнаса сорпасы қосылмайтын ауылдас қана екен». Сонда **жасы кішілердің зор махабатына бөлену үшін оларды бөліп жармай, бәрін бірдей жақсы көруіміз керек** екен ғой. Қазір біз бүкіл ауыл демей-ақ қояйықшы, өзіміз келін боп түскен үйдегі, әулеттегі күйеуіміздің жасы кіші іні-қарындастарын жақсы көре алып жүрміз бе? (Осы арада модератор осы мәселеге қатысты 2-3 жеңгені сөзге тартса...)

2-спикер: Мен жеңгемен қайынсіңлі-қайыніні арасындағы сырласу туралы айтқым келіп отыр. Сырласу үшін адамға сыйластық керек. Отбасындағы, әулеттегі сыйластық неден басталады? (жауап беретіндер болса айтқызу керек) Ал сырласуға келсек, мұны - жеңге мен қайыніні-қайынсіңлі арасындағы сыйластықтың шыңы деуге болатын шығар. Бозбала, бойжеткен шақтағы ұл мен қыздың тәрбиесі үшін оның ықпалы ерекше. «Анаң - ақылшың, жеңгең – сырласың» деген сөз бекер айтылмаған. Анасына айта алмаған ішкі сырын жеңгемен бөлісіп, оның ақыл-кеңесін тыңдаған бозбала әсіресе бойжеткен қапелімде шалыс баса қоймайды. Қазақтың даналығы шығар, үйге келін түскеннен бастап қыз баланың тәрбиесін жеңгесінің мойнына жүктейді. Ақан серінің «Балқадиша» әнінде

Бір түгіл, екі жеңгең келіп отыр,

Рұқсат бізден сізге бар, Қадиша...

деген жолдар бұл сөзімізге толық дәлел. Қазір заман басқа, жеңге сауық кештеріне еріп бармаса да, оңашада қыздар арасындағы тақырыпта әңгімелессе, олар үшін жан сырын жасқанбай айтатын сырласына айналса... от басып қалатын қыздар азаяр еді. Ондай кезде жеңге сырға берік болуы керек. Оны да есте ұстаған абзал. **Сыр сақтай білу үлкен өнер.** Сонда қыздар психологтерге, коучтерге жүгірмей, жеңгесіне жүгінер еді.

Модератор: Ал сіз жеңге ретінде қайынсіңліңізбен сырласасыз ба? Қандай тақырыпта? (1-2 жеңгені сөйлету)

3-спикер: Жаңа әріптесім сырласу туралы өте жақсы айтты, сол кезде сыйластық мәселесі де сөз болды. Қазір өткеннің бәрін мансұқтап, жаңаша өмір сүреміз дейтіндер көп. Жеңге мен қайыніні-қайынсіңлі қарым-қатынасына келсек, «атын атағанда тұрған не бар» демей, байырғы «Ат тергеу» дәстүріне оралуымыз керек деп ойлаймын. Атын атамай, еркелетіп атаудың адамның тұла бойын жылытып жіберетінін ұмытпағанымыз абзал. Фариза апамыздың:

Сендерге қатыстыдай жан арманым,

Тапсам деп көңілімді алаңдадың.

«Көзжақсым», «Еркемдерді» талғап, таңдап

Жарыса ат қоюшы ең маған бәрің. –

дегені бар емес пе? Олай болса: Жаңа түскен келін күйеуінің інілерін атымен атамай «Еркебала», «Сылқым жігіт», ал қарындастарын «Ерке қыз», «Айнамкөз» деп іш тартып тұрса, олар да «Жеңеше» деп майыса қалмай ма?! Үйге «келін түсті» деп қуанған әулеттің, үлкеннің де, кішінің де көңілін қалдырмауға тырысу керек, т.б. Сонда өзі иіліп тұрған келінді, бәрін жақын көріп, іш тартып тұрған жеңгені ешкім ренжітпеуге тырысады. Сыйластық деген – осы. Отбасындағы татулық осыдан басталады. Үлкенге ізет көрсетіп, кішіге қамқор болсақ, келінге, жеңгеге деген құрмет те арта түседі. Осы орайда алдарыңызда жатқан №1 үлестірімеге қағазды жұп болып толтырайықшы.

№1 үлестіріме

Ат тергеу

Күйеуіңіздің туыстары	Қалай атар едіңіз
Қайынағаңыз	
Қайынапаңыз	
Қайынініңіз	
Қайынсіңліңіз	

4-спикер: Иә, «кішіге қамқор» демекші, Қайыніні, қайынсіңліге ақыл-кеңесінді айтып жүруді дағдыға айналдыру керек. Ондай мысалды жүздеп, мыңдап келтіруге болады ғой. Көпшілігіміз көрген шығармыз, бұрынғы, ескі фильм болса да, жеңге мен қайыніні арасындағы

сыйластық пен сырластықты «Ғауһартас» фильмінен көруге болады. Мысал ретінде үзінді көрсек...

https://www.youtube.com/watch?v=yAAU_Y3Gn54 44.00-45.05. Осы үзіндіден қандай қорытынды жасауға болады? (Жеңгелерді сөйлету керек) Жеңгесі қайыніні, қайынсіңлі бойындағы дарынын, қабілетін бір

сөзбен айтқанда **жақсы қасиеттерін жазбай танып, шама шарқы жеткенше ақыл-кеңесін айтып, болашағына жол сілтеп отыруы керек** деп ойлаймын. Түсіне білген адамға бұл – үлкен қамқорлық.

Ал сіз қайыніні-қайынсіңлілеріңіздің қандай дарыны барын білесіз бе? Енді №2 үлестірмені жұбымызбен ақылдаса отырып толтырайықшы.

№2 үлестірме

Күйеуіңіздің туысы	Қандай дарыны бар?	Қандай үйірмеге апарасыз?
Қайынініңіз		
Қайынсіңліңіз		

(Қатысушыларды сөйлету)

5-спикер: Бүгін енді жеңгенің отбасындағы орны туралы салмақты әңгімелер айтылып жатыр. Отбасы болған соң сыйластық, сырластық, татулық, бәрі керек. Орнымен болған әзіл оның бәрін одан ары бекіте түседі. Жеңгесі мен қайыніні-қайынсіңлісі арасындағы әдемі әзілге жететін ештеңе жоқ. Қадыр ағамыздың әжесімен қалжыңдасатын ағасы туралы жазғаны бар емес пе...

Тірлік пе жүре беру құр санатта?!

Жылға азық құрсан күндер,

Құрсан апта.

Әжеміз бір жасайтын

Қайнысымен

Сөйлескен, әзілдескен бір сағатта.

Өткізіп күзді де аман,

Қысты да аман,

Қазірде сәл қиындай түсті ғалам.

Қайнысы

«Ә» дегенде өте шыққан

Өзінің жастығындай ыстық оған!

Әлеуметтік желіде жүрген мына бір әзілге көңіл бөлейікші.

<https://www.youtube.com/watch?v=RBRbpIJwwAo>

немесе

https://www.youtube.com/watch?v=xhh_8M4Zolw.

Жұлдызай мен Әлидің мұндай әзілдері көп екенін білесіздер. Осы роликті көре отырып, әзілдесе білгеннің де үлкен өнер екеніне көз жеткізіп отырмыз. Сондықтан орайы келгенде **әзілдесіп жүрген дұрыс. Қайыніні-қайынсіңлі әзілдесуді білмесе, оның да қыр-сырын түсіндіріп, үйретіп қою керек** шығар.

Модератор: Сіздермен қайыніні-қайынсіңлілеріңіз әзілдесе ме? Бір мысал келтірсеңіз... (Ойлануға уақыт беру. 1-2 қатысушыны сөйлету)

6-спикер: Жеңге аспаннан салбырап түсетін жан емес. Ол кешегі қыз. Жасы жеткенде, біреуге жеңге, біреуге келін болуға жараймын деп, бұлғақтаған қыз күнін келіншек болуға айырбастап келеді. Осы кезде енесімен, атасымен, күйеуінің аға-әпкелері, іні-қарындастарымен жағымды қарым-қатынас орнатып, сыйластықта тұруы керегін түсінуі керек. Тіпті отауы бөлек болғанның өзінде олармен жиі араласып тұрғаны абзал. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі». Үйдегі қайынсіңлісі жеңгенің осындай әдептілігін, ибалығын көрсе, өзі де келін, жеңге болғанда, үйренгенін істейді. Шіркін осыны өмір салтымызға енгізіп жіберсек, баяғы бабаларымыздан келе жатқан дәстүрді жалғап, кейінгі буынға мирас етер едік. Бүгінгі күні осы

дәстүрімізден айырылып бара жатқанымыз қиын-ақ. Ене мен келін, жеңге мен қайынсіңлі арасындағы келіспеушіліктер жиі көрініс береді. Осыған ене де, келін-жеңге де мүдделі болса, **Қыз – Келін – Жеңге – Ана – Ене деген тіршілік тізбегін ұмытпаса** деймін. Сонда әрбір әулетте татулық, сыйластық салтанат құрар еді. Мына бір роликке назар аударайықшы. <https://www.instagram.com/reel/C8AE1-UtteW/?igsh=ZnZhZzY1a2gwOXlq>

Осыған кім не айтады? **Отбасындағы татулықты сақтауға** осылай үлес қосуға болар ма еді?

7-спикер: Ұлт ретінде жойылып кетпеу үшін біз ұлттық

құндылықтарымызды, салт-дәстүрімізді көздің қарашығындай сақтауымыз керек. Ол біздің қазақы болмысымызды көрсететін тіліміз, дәстүріміз, әдебиет пен өнеріміз, бір сөзбен айтқанда рухани мұрамыз. Ғасырлар бойы атадан балаға мирас боп келе ізгілік қағидаттары. Осындай құндылықтардың

отбасында сақталуына жеңгелер аз да болса үлес қосуы керек. Әлдиін ұйықтатқанда қазақша «Бесік жырын» айтса, үйде кішкентай балалар болса, оларға кешкісін қазақ ертегілерін оқып берсе, домбыра тартуды үйретсе немесе домбыра үйірмесіне қатыстырса... қандай жақсы?! Кейде кішкентай нәрсе деп мән бермей жатамыз, алайда жұма күні бауырсақ пісіріп, аруақтарға құран оқытуды әдетке айналдырсақ, аптасына ең болмағанда бір күнді ұлттық асымыз етке арнасақ, т.б. (қазір «бешбармақ» деп жүрміз ғой) отбасында ұлттық тағамдарға деген құрмет қалыптаспай ма?! Тәрбие деген тек моральдық әңгімелер айту емес, кейде осылай әрекет арқылы да бойға, санаға сіңіп жатады. **Сондықтан жеңгелер де өз кезегінде ұлттық құндылықтардың сақталуына назар аударса деген тілегім бар.** Сонда біз әлемдік өркениетке өз үлесімізді қосып, ұлттық болмысымызды, қалпымызды сақтап қаламыз.

1. Жеңгелерден қандай ертегі, аңыз-әңгіме білетінін сұрау
2. Хормен «Бесік жырын» айту.

Қатысушыларға **№3 үлестірмені** тарату

<https://www.youtube.com/watch?v=u6mP0LAcOxs>

№3 үлестірме ән мәтіні

Кішкентай жүрегім

Медет Демежан

Жаным-ау, күнім-ау, әр сенің қылығың,
Жалғайды мендегі көңілдің сынығын.
Сен барда жанымда еркетай құлыным,
Бақытты ананың, ананың бірімін.

Кішкентай жүрегім, тәттісің, білемін.

Бір тілек тілесем өзіңе тіледім.

Аман бол, аман бол кішкентай жүрегім.

Көзіңнен көремін тағдырдың тынығын,

Өзінсің себебі байлығым ғұмырым.

Сен барда жанымда еркетай құлыным

Сарқылмас аналық, аналық жылуым.

Кішкентай жүрегім, тәттісің, білемін.

Бір тілек тілесем өзіңе тіледім.

Аман бол, аман бол кішкентай жүрегім.

Кішкентай жүрегім, тәттісін, білемін

Әрқашан адалдық болсыншы тірегің.

Сол менің, ол менің аналық тілегім.

Модератор: Құрметті қонақтар, қадірлі жеңгелер, бүгінгі басқосуда біраз дүниені ортаға салдық деп ойлаймын. Арасында фильмнен үзінді көріп, бейнероликтерді талқыладық, бесік жырын айттық. (Егер демеушілер табылып жатса, үйдегі кішкентай балаларға оқып беріңіздер деп, қатысушыларға қазақша ертегілер жинағын сыйлыққа беруге болады) Енді осы мәліметтерді негізге ала отырып, жеңгелерге қандай кеңес берер едік? Ой-пікірімізді ортаға салайықшы. (Тілек білдірген қатысушылардың бәрін сөйлету) Ал біз ұсынатын кеңестерді интерактивті тақтаға шығарып немесе мына QR-код арқылы ашып, ой елегінен өткізсек...

1. Жасы кішілердің махабатына бөлену үшін оларды бөліп жармай, бәрін бірдей жақсы көруіміз керек
2. Қайынсіңлінің жан сырымен бөлісетін сырласына айналу. Ондай кезде жеңге сырға берік болуы керек. Сыр сақтай білу - үлкен өнер.
3. Үлкенге ізет көрсетіп, кішіге қамқор болу. Сонда келінге, жеңгеге деген құрмет те арта түседі
4. Қайыніні-қайынсіңлі бойындағы қабілетті, дарынды жазбай танып, ақыл-кеңес айтып, болашағына жол сілтеп отыру
5. Орайы келгенде әзілдесіп жүру. Қайыніні-қайынсіңліңе қалжыңдасып жүруді үйрету. «Әзілің жарасса атаңмен ойна»
6. Қыз – Келін – Жеңге – Ана – Ене деген тіршілік тізбегін ұмытпай, әр кезеңдегі статусыңа лайық болу
7. Ұлттық құндылықтардың сақталуына назар аудару.

Модератор: Ал қазір бүгінгі отырыстан қандай ақпарат алдық, қандай пікірлермен келіспейміз, осыны ортаға салу үшін кері байланысқа кезек берейік. (Ауызша кері байланыс жүргізіледі)

Модератор:

Сендерсің – аңсап-талып ел дегенім,

Елжіреп сағыныштан, сенделемін.

Қазақтың ошағына құт қондырған,

картаймай жүріңдерші, жеңгелерім! –

деп бүгінгі алқалы жиынды аяқтаймыз. Қош-сау болыңыздар!

(Өлең жолдары Қадыр Мырза Әлі мен Фариза Оңғарсынованың шығармасынан, суреттер әлеуметтік желілерден алынды)

4.8. УАҚЫТ ЖӘНЕ БАҚЫТ: ҮЙЛЕСІМ МЕН ТЫНЫШТЫҚ ҚҰПИЯСЫ

(Жеңгелерге арналған тренингтің жоспары)

Мақсаты: жеңгелерге үйдегі психологиялық тыныштық пен үйлесімді сақтау тәсілдерін меңгерту.

Міндеттері:

1. Туыстар арасындағы қарым-қатынаста тыныштық пен сыйластықты нығайту жолдарын талдау.
2. Уақытты тиімді пайдаланудың әдістерін үйрету.
3. Үйдегі эмоционалдық климатты жақсартуға арналған техникалармен таныстыру.

I. Кіріспе бөлім. «Шаттық шеңбері». Қатысушылар өз атын және «бақыт» деген сөзді естігенде ойына не келетінімен бөліседі.

II. Теориялық бөлім (15 минут) Шағын дәріс: «Жеңге – отбасындағы бақыттың үйлестірушісі»

Тезис: Жеңге – отбасындағы үйлестіруші, эмоционалдық тұрақтылықты сақтаушы... Отбасы дәстүрін жалғастырушы әрі мәдени тәрбие беретін, қайыніні, қайынсіңлілеріне үлгі көрсететін тұлға... Үйлесім мен тыныштықты сақтаудағы басты құрал – қарым-қатынасты сауатты құру.

Уақыт – бақыттың басқарушысы... Уақытты дұрыс бөлмеу: шаршау, стресс, үйдегі түсініспеушілік...

Тиімді уақыт менеджменті: күн тәртібі, басымдықтарды анықтау, отбасылық жоспар құру. (Материал қажет болса, Қайрат Жолдыбайдың «Кемел адам» кітабын пайдалануға болады. 176-221 беттер)

III. «Менің бір күнім» жаттығуы.

Өткізу барысы: қатысушыларға үлестірме таратылады. Жеңгелер өз күнін 3 бөлікке бөліп жазады:

Отбасы мүшелеріне бөлінетін уақыт	Өзіме бөлінетін уақыт	Үй шаруасына бөлінетін уақыт

Талдау сұрақтары:

1. Уақыт дұрыс бөлінген бе?
2. Қай бөлікті көбейту қажет?

Осы тапсырмаға қатысты тағы бір мәселе... Уақытыңызды зая кетіретін ұрыларды анықтаңыз. Күн сайын уақытыңызды өлтіретін 5 әрекетті, оның алдын алудың 1 тәсілін жазыңыз.

«Үндестік көпірі» жаттығуы. Әдісі рөлдік ойын немесе жәй талқылау. Отбасындағы келеңсіздікті дұрыс жеткізу жолдары. Өткізу барысы: Қатысушылар жұпқа бөлінеді. Бірі – шаршаған ана, екіншісі – күйбең тірліктен жалыққан келін немесе жеңге. Осындай жағдайда жанжалдаспай қалай оң шешім табуға болады. Талдау:

1. Қандай сөздер көмектеседі?
2. Қандай сөздер жағдайды қиындатады?

Қорытынды: «Тыныштық формуласы». Стресстік жағдайдағы 3 кадам: «Тоқтау, терең тыныс алу, саналы шешім қабылдау» техникасы: («Stop – Breathe – Continue») Жеңгелерге отбасындағы күрделі сәттерде осы техниканы қолдануға кеңес беріледі.

«3 басымдық» жаттығуы. Қайыніні, қайынсіңлілеріңмен қарым-қатынас жасауға арнайы уақыт бөліп, тақырыптар жазыңыз. Нақты 3 тақырыпты таңдап, қадамдарын жоспарлаңыз. Күйеуіңіздің інісі, қарындасымен қандай тақырыпта сөйлескіңіз келетінін, қандай ақыл-кеңес бергіңіз келетінін ойланyp, кестеге түсіріп көріңіз.

Тақырыптар	Қадамдары

«Бақыт картасы» жаттығуы. Қатысушылар 3–4 адамдық топқа бөлінеді. Әр топқа ватман, түрлі-түсті маркерлер мен стикерлер беріледі. Топ мүшелері ватманның ортасына үлкен жүрек немесе үйдің суретін салып, айналасына отбасы бақытын құрайтын элементтерді жазады. Элементтерді анықтау үшін қатысушылар өз өмірінен мысал келтіріп, бір-бірімен талқылай алады. «3 басымдық» жаттығуындағы әрекеттерді «Бақыт картасына» қалай енгізер едіңіз? Жұмыс жасауға түрлі-түсті стикерлер пайдаланылады:

- ✓ Сары – эмоциялық тыныштық пен сабыр
- ✓ Көк – тұрмыстық-тұрақтылық, қауіпсіздік
- ✓ Жасыл – рухани құндылықтар мен дәстүрлер

Әр қатысушы өзінің бақыт факторын стикерге жазып, постерге жапсырады. Топ ішінде пікір алмасу арқылы ең маңызды деп саналатын 5 негізгі факторды ортаға жақын орналастырады. Соңында әр топ өздерінің «Бақыт картасын» таныстырып, қандай құндылықтар отбасының үйлесімі мен тыныштығын сақтауға көмектесетінін қысқаша түсіндіреді.

Қорытынды: Бүгінгі айтылғандарды қорыта келе, іс-шарамызды

Фариза Оңғарсынованың «Жеңгелер» деген керемет өлеңімен аяқтасақ... (Әнші балалар болса әнін айтқызуға немесе мәнерлеп оқып беруге болады).

Сонымен қатар, отбасындағы татулықтың ұйтқысы болайық, қолымыздан келгенше қайыніні, қайынсіңлілерімізге ақыл-кеңесімізді айтып, олардың да ұлттық құндылықтарды сақтайтын тұлға боп қалыптасуына сеп болайық дегім келеді.

Жаныма жаны жақын ағадан да,
сырды ұғар қабағымнан қарағанда.
Әзілдеп, ақтарылып, еркелетіп,
сендердей ешкім мені бағалар ма?!
Қайырмасы:
Жығылсам, дем берерім,
ауылда, елде менің
тілейтін тілеуімді
қашанда сендер едің,
аяулы жеңгелерім!

Тербелсе әр отаудың ақ құндағы,
өздерің береке мен бақ құндағы.
Сендер ме деп қараймын қасиетті
даламның киесіндей аққулары.
Қайырмасы.
Нұрланып қабағыңмен дала күні,
өседі өздеріңмен аға құны.
Сендердің ақылыңыз ағалардың
жетіспей қалатындай даналығы!
Қайырмасы.

Іс-шараның соңында жеңгелер «Жүрекке жылы тілек» шеңберіне жиналып, әр қатысушы тренингтен алған бір пайдалы ойын айтып, жанындағы адамға жылы тілек жолдайды.

■ ҚОРЫТЫНДЫ

Балаларды тәрбиелеу мен дамытудың қазіргі жағдайлары отбасын жүйелі педагогикалық сүйемелдеудің және ата-аналар мен білім беру ұйымы арасындағы өзара іс-қимылды нығайтудың қажеттілігін айқындайды. Ақпараттық ортаның ықпалының артуы, бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас сипатының өзгеруі, балалардың есеюінің әртүрлі кезеңдерінде кездесетін эмоциялық және әлеуметтік қиындықтар педагогтердің, педагог-психологтердің және ата-аналардың келісілген әрекеттерін талап етеді.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы отбасы мен мектеп арасындағы серіктестікті дамытуға, ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға және баланы тәрбиелеу мен қолдаудың бірыңғай тәсілдерін қалыптастыруға арналған маңызды алаң болып табылады. Оның қызметі ата-аналарды ақпараттандырумен ғана шектелмей, ашық диалог жүргізуге, тәрбиенің өзекті мәселелерін бірлесіп зерделеуге, тәжірибе алмасуға және балалармен өзара әрекеттесудің практикалық тәсілдерін меңгеруге жағдай жасауға бағытталған.

Нұсқаулықта ұсынылған материалдар 1–11 сынып білім алушыларының жас ерекшеліктері, ата-аналардың өзекті қажеттіліктері және тәрбиенің қазіргі міндеттері ескеріле отырып әзірленген. Сабақтардың тақырыптары бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас, балалардың эмоциялық және әлеуметтік дамуы, қауіпсіз әрі жауапты мінез-құлықты қалыптастыру, буллингтің, зорлық-зомбылықтың және басқа да қауіптердің алдын алу, білім алушылардың дербестігін, өмірлік дағдылары мен психологиялық тұрақтылығын дамыту мәселелерін қамтиды.

Сабақтардың практикалық бағыттылығы ата-аналарды білім беру үдерісіне белсенді тартуды көздейді. Интерактивті жаттығуларды қолдану, өмірлік жағдаяттарды талқылау, кейстерді талдау, карточкалармен, чек-парақтармен және басқа да әдістемелік материалдармен жұмыс істеу ата-

аналарға алған білімдерін өз тәжірибесімен байланыстыруға, баламен өзара әрекеттесу ерекшеліктерін түсінуге және нақты жағдайларда қолдау көрсетудің ықтимал тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Сабақтарды ұйымдастыру кезінде педагогке білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, ата-аналардың білім беру қажеттіліктері мен сұраныстарын, отбасылық тәжірибені, сондай-ақ әлеуметтік жағдайды ескеру маңызды. Ұсынылған сценарийлерді формалды түрде қайталау міндетті емес және оларды нақты білім беру ұйымы мен ата-аналар аудиториясының ерекшеліктеріне қарай бейімдеуге болады. Бұл ретте сабақтардың мақсаттарын, мазмұндық бағытын және негізгі педагогикалық қағидаттарын сақтау қажет.

Тәрбие мәселелерін ашық талқылауға мүмкіндік беретін психологиялық тұрғыдан қауіпсіз әрі сенімді атмосфера қалыптастырудың маңызы ерекше. Педагог құрметке негізделген және бағалаусыз тәсілді ұстанып, отбасыларды салыстыруға, дайын шешімдерді таңуға немесе жеке жағдайларды көпшілік алдында талқылауға жол бермеуі тиіс. Ата-аналармен өзара іс-қимылды серіктестік, еріктілік, құпиялылық және әр отбасының тәжірибесінің құндылығын мойындау қағидаттары негізінде ұйымдастырған жөн.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметінің тиімділігі өткізілген сабақтардың санымен емес, отбасы мен мектеп арасындағы өзара іс-қимылдағы сапалық өзгерістермен, ата-аналардың баланың қажеттіліктерін түсінуге, оған уақытылы қолдау көрсетуге және педагогтермен бірлесіп сындарлы шешімдер табуға дайындығының артуымен айқындалады. Жүйелі жұмыс бала мен ата-ана арасындағы сенімді қарым-қатынасты нығайтуға, отбасының тәрбиелік әлеуетін арттыруға және баланың білім алуы, дамуы мен психологиялық әл-ауқаты үшін қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді.

Осы нұсқаулық білім беру ұйымдарының мамандарына ата-аналармен жүйелі, мазмұнды және практикалық бағыттағы жұмысты ұйымдастыруда әдістемелік қолдау көрсетуге арналған. Ұсынылған материалдарды кәсіби әрі шығармашылық тұрғыдан пайдалану отбасы мен мектеп арасындағы серіктестікті дамытуға, ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға және әр баланың жас және жеке ерекшеліктері, қажеттіліктері, қызығушылықтары мен әл-ауқаты ескерілетін қолдаушы білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании».
2. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-II «О правах ребенка в Республике Казахстан».
3. Государственный общеобязательный стандарт начального, основного среднего и общего среднего образования Республики Казахстан.
4. Методические рекомендации по организации деятельности Центра педагогической поддержки родителей в организациях среднего образования (2023-2025). Министерство просвещения Республики Казахстан.
5. Национальный доклад «Дети Казахстана». Комитет по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан.
6. UNICEF. Конвенция о правах ребенка. Нью-Йорк, 1989.
7. UNICEF. Руководство по развитию позитивного родительства. Нью-Йорк, 2018.
8. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Paris, UNESCO Publishing.
9. OECD. PISA 2022 Results. Volume I. Paris, OECD Publishing, 2023.
10. Всемирная организация здравоохранения. Руководство по укреплению психического здоровья детей и подростков. Женева, ВОЗ.
11. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Harvard University Press, 1979.
12. Gordon T. Parent Effectiveness Training. Three Rivers Press, 2000.
13. Siegel D. J., Bryson T. P. The Whole-Brain Child. New York, Bantam Books, 2012.
14. UNICEF Kazakhstan. Материалы по защите прав детей, профилактике насилия и обеспечению благополучия детей.
15. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы. Астана. – 2025. – 82 бет.
16. Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасы. - Алматы: «Өркен» БӨАҰҒПИ КеАҚ. – 2026. – 247 б.
17. Қожахметова К. Этнопедагогика (оқу құралы). – Алматы. Қарасай. – 2012. - 250 бет
18. Шаханов М. Жаңа қазақтар. – Алматы. – Білім. – 2000. – 224 бет
19. Дүйсебек Ә. Ғылыми тұжырымдама - білім берудің тұғыры. – 30 қыркүйек. 2022 жыл. <https://aqiqat.kazgazeta.kz/>
20. Алтынсарин Ы. Әңгімелер. – Алматы. – 1980. – 104 бет.
21. Байтұрсынұлы А. Маса. – Алматы. – Раритет. – 2005. – 208 бет.
22. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как фактор самоактуализации. Социальный и эмоциональный интеллект. От процессов к измерениям / под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М., 2009. – 351 стр.
23. Тілеужанов М. Халық тағылымы. Алматы. – 1996. – 299 бет.

-
24. Он ғасыр жырлайды. (екінші басылым) Алматы. – 2023. – 416 бет
 25. Кенжеақметұлы С. Туыстық атаулар сыры. Алматы. – Ана тілі. – 2003. – 48 бет
 26. Кенжеақметұлы С. Жеті қазына (бірінші кітап) – Алматы. – Ана тілі. – 2007. – 136 бет
 27. Кенжеақметұлы С. Жеті қазына (екінші кітап) – Алматы. – Ана тілі. – 2007. – 136 бет
 28. Кенжеақметұлы С. Жеті қазына (үшінші кітап) – Алматы. – Ана тілі. – 2007. – 136 бет
 29. Қожақметова К.Ж. Қоңырбаева С.С. Этномәдени құндылықтар негізінде жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге даярлау. – Алматы. – 2007. – 80 бет